ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE

GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT

ET

EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus, et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris, et multis Dissertationibus

Ediderunt

CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DELARUE
Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.

Denuo Recensuit Emendavit Castigavit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

TOMUS V.

Berolini 1835.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Evangelium Matthaei

Commentariorum

Pars III.

Homiliae in Evangelium Lucae

et

Fragmenta.

Ex

Nova Editionum Coloniensis et Parisiensis

Recognitione

Cum

Integro

Utriusque Ruaei Commentario

Selectis Huetii Aliorumque Virorum Observationibus

Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

Berolini 1835.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

ORIGENIS

in

Evangelium Matthaei

Commentariorum

Pars III.

Homiliae in Evangelium Lucae

et

Fragmenta.

[illegible] Commentariis et [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Carol. Henr. Eduard. Lommatzsch

[illegible]

Berolini 1835.

Sumtibus Haude et Spener

[illegible]

PROLEGOMENA.

Quintus operum Origenis Tomus finem complectitur tractatuum in Matthaeum (p. 1—84); Homilias in Lucam (p. 85—236.) una cum fragmentis graece scriptis (p. 237—244.); fragmentum ex Orig. in Acta App. Homilia IV. (p. 245. et p. 246.); duo fragmenta ex ejusd. Commentariorum in ep. ad Rom. lib. I. et lib. IX. (p. 247—260.); fragmenta ex ejusd. libris in ep. ad Galatas (p. 261—270.); fragmentum ex libro III. Orig. in ep. ad Ephesios (p. 271. et p. 272.); fragmentum ex libro III. ejusd. in ep. ad Colossenses (p. 273. et p. 274.); fragmenta ex libro III. Orig. in I. ep. ad Thessalonicenses (p. 275—282); fragmenta ex libro Orig. in ep. ad Titum (p. 283—292); fragmentum ex Commentario Orig. in ep. ad Philemonem (p. 293—296); fragmenta *denique* ex libris Orig. in ep. ad Hebraeos (p. 297—302). Adjuncta sunt duo fragmenta ex Orig. Commentariorum in ev. secundum Joannem Tomo II., ut ferunt, et Tomo V. (p. 303—306.), itemque duo fragmenta ex ejusd. in ev. secundum Matthaeum Commentariorum Tomo I. et Tomo VII. (p. 307—310.). Quae quidem posteriora (quatuor, inquam, illa) fragmenta, mutato consilio, (cf. Tom. IV. p. 171. not. 5. coll. praemo-

nendis eidem Tomo praefixis.) huic loco me inseruisse non inique, puto, ferent benevoli lectores.

Finem imponit index locorum S. Scripturae Tomis III. IV. et V. obviam factorum.

Spatio nobis relicto, prolegomena haecce praefationes continent Ruaei ad Commentaria Orig. in Joannem et Matthaeum, nec non ad Homilias Orig. in Lucam, prologo insuper adjecto Hieronymi in explanationem Lucae. Quibus quidem praefationibus accuratius pro viribus suo singulis tempore respondebimus. — Verba, quae Tom. V. p. 255. not. 3. lin. 4. leguntur: „Cfr. prolegomena,“ non ad hunc Tomum respiciunt, sed ad Tom. VI. — Atque haec quidem hactenus.

Superest, ut loca nonnulla, singulis Tomis obvia, emendemus.

Tom. II. p. 504. col. 2. lin. 1. leg. IV, 10.
Tom. III. p. 260. not. 5. leg. ep. Jud. vers. 1.
Tom. IV. p. 52. not. 2. lin. 1. et 2. leg. Matth. XXI, 1.
— — p. 170. not. 4. leg. II Regg. II, 14.
— — p. 422. not. 2. leg. I Cor. XII, 3.
Tom. V. p. 4. not. 1. lin. 1. leg. Ev. Joann.
— — p. 86. lin. 25. et 26. leg. πεπληροφόρητο.
— — p. 101. lin. 4. a fine leg. περὶ.
— — p. 261. not. 1. lin. 4. leg. Ruaei T. IV. p. 35.
— — p. 261. not. 3. lin. 5. leg. Orig. fragmentum.“
— — p. 277. not. 6. lin. 1. leg. cfr. pag. 275. not. 4. coll. I Thess.

Scribebam Vitebergae die V. mensis Maji a. MDCCCXXXV.

Eduardus Lommatzsch.

I.

MONITUM

RUAEI AD COMMENTARIA ORIGENIS IN JOANNEM.

I. **O**rigenes[1]) non longe postquam Antiochia rediit, quo a Mammaea Alexandri Severi matre fuerat accersitus, nimirum anno Christi CCXIX., ab hisce in Joannem Commentariis sua in Scripturam Exegetica Alexandriae auspicatus est, ut ipse innuit Prologo in Joannem num. 4. „*Πάσης*[2]) *τοίνυν ἡμῖν πράξεως ἀνακειμένης Θεῷ, καὶ παντὸς τοῦ βίου, ἐπεὶ σπεύδομεν ἐπὶ τὰ κρείττονα, καὶ βουλομένων ἡμῶν ἔχειν πᾶσαν αὐτὴν ἀπαρχὴν τῶν πολλῶν ἀπαρχῶν, εἴ γε μὴ σφαλλόμεθα τοῦτο νομίζοντες, ποίαν ἐχρῆν εἶναι, μετὰ τὸ κατὰ τὸ σῶμα κεχωρίσθαι ἡμᾶς ἀλλήλων, διαφέρουσαν, ἢ τὴν περὶ εὐαγγελίου ἐξέτασιν; Καὶ γὰρ τολμητέον εἰπεῖν, πασῶν τῶν γραφῶν εἶναι ἀπαρχὴν τὸ εὐαγγέλιον. Ἀπαρχὴν οὖν πράξεων, ἐξ οὗ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιδεδημήκαμεν, τίνα ἄλλην, ἢ τὴν εἰς τὴν*

[1]) Cfr. ed. Ruaei Tom. IV. p. V—X.

[2]) Cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 10.

ἀπαρχὴν τῶν γραφῶν ἐχρῆν γεγονέναι;“ Et infra num. 6. „Ἐγὼ[1]) δ' οἶμαι, ὅτι καὶ τεσσάρων ὄντων τῶν εὐαγγελίων, — οἱονεὶ στοιχείων τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας, ἐξ ὧν στοιχείων ὁ πᾶς συνέστηκε κόσμος, ἐν Χριστῷ καταλλαγεὶς τῷ Θεῷ, καθά φησιν ὁ Παῦλος· „„Θεὸς[2]) ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ,““ οὗ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἦρεν Ἰησοῦς· περὶ γὰρ τοῦ κόσμου τῆς ἐκκλησίας ὁ λόγος ἐστὶν ὁ γεγραμμένος· „„ἰδοὺ[3]) ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου,““ — ἀπαρχὴν τῶν εὐαγγελίων εἶναι τὸ προστεταγμένον ἡμῖν ὑπὸ σοῦ κατὰ δύναμιν ἐρευνῆσαι τὸ κατὰ Ἰωάννην.“ Ambrosium hic alloquitur, cujus hortatu Commentarios hosce suscepit, eique nuncupavit.

II. Achaico itinere intermissum opus, redux et Presbyter jam factus, Alexandriae resumsit, ut patet ex Praefatione Tomi sexti in Joannem num. 1. Καὶ[4]) μέχρι γε τοῦ πέμπτου τόμου, εἰ καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν χειμὼν ἀντιπράττειν ἐδόκει, τὰ διδόμενα ὑπηγορεύσαμεν, ἐπιτιμῶντος τοῖς ἀνέμοις καὶ τοῖς κύμασι τῆς θαλάσσης τοῦ Ἰησοῦ.“ Unde liquet priores quinque Tomos Alexandriae ante annum CCXXXI., quo Caesaream migravit, fuisse lucubratos: quod etiam docet Eusebius Hist. libr. VI. cap. 24. Imo sextum Alexandriae itidem inchoaverat, sed eum denuo exordiri necesse habuit, quod priorem scriptionem Alexandria discedens secum non asportas-

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 13.
[2]) II Cor. V, 19.
[3]) Ev. Joann. I, 29.
[4]) Cfr. ed. nostrae Tom. I. p. 175.

set, quemadmodum ipse ait in Praefatione ejusdem Tomi paulo infra: „Ἴσθι [1]) δὲ, ὅτι ἀπὸ πολλῆς προθυμίας δευτέραν ταύτην ἀρχὴν ποιοῦμαι ἕκτου τόμου, διὰ τὸ τὰ προϋπαγορευθέντα ἡμῖν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ οὐκ οἶδ' ὅπως μὴ ἐκκομίσθαι." Hinc vel non audiendus, vel sic intelligendus est Nicephorus, cum ait libr. V. cap 15., sex Tomos in Joannem Alexandriae tum fuisse scriptos.

III. Anno, ut jam diximus, CCXXXI., Demetrium Alexandrinum Episcopum multis de causis sibi infensum expertus Origenes, Alexandria discessit, et Caesareae sedem posuit, ubi non statim, sed tamen non multo post, et fortassis post mortem Demetrii, anno scilicet CCXXXII., aliquam nactus tranquillitatem, interruptum opus prosecutus est. Quod quidem eruere etiam licet ex Praefatione ejusdem Tomi sexti: „Καὶ [2]) ἐκ τοῦ δὲ ἐπιπεσόντος προεληλυθότες ἐξελκύσθημεν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, ῥυσαμένου ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐξαγαγόντος τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτῆς. Ἔπειτα τοῦ ἐχθροῦ πικρότατα ἡμῶν καταστρατευσαμένου διὰ τῶν καινῶν αὐτοῦ γραμμάτων, τῶν ἀληθῶς ἐχθρῶν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἀνέμους τῆς πονηρίας καθ' ἡμῶν ἐγείραντος, στῆναι μᾶλλόν με πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεκάλει ὁ λόγος, καὶ τηρῆσαι τὸ ἡγεμονικὸν, μήποτε μοχθηροὶ λογισμοὶ ἐξισχύσωσι τὸν χειμῶνα καὶ τῇ ψυχῇ μου ἐπεισαγαγεῖν, ἤπερ ἀκαίρως, πρὶν γαλήνην τὴν διάνοιαν λαβεῖν, συνάπτειν τὰ ἑξῆς τῆς γραφῆς. Καὶ οἱ συνήθεις δὲ ταχυγράφοι μὴ παρόντες τοῦ ἔχεσθαι τῶν ὑπαγορεύσεων

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 176.

[2]) Cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 175. et p. 176.

ἐκώλυον. Νῦν δ' ὅτε τὰ καθ' ἡμῶν πεπυρωμένα πολλὰ, σβεννῦντος Θεοῦ, βέλη ἤμβλυνται, καὶ ἐνεθισθεῖσα ἡμῶν ἡ ψυχὴ τοῖς συμβεβηκόσι διὰ τὸν οὐράνιον λόγον, φέρειν ῥᾷον βιάζεται τὰς γεγενημένας ἐπιβουλὰς, ὡσπερεὶ ποσῆς εὐδίας λαβόμενοι, οὐκέτι ὑπερτιθέμενοι ὑπαγορεύειν τὰ ἀκόλουθα βουλόμεθα, Θεὸν διδάσκαλον ὑπηχοῦντα ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς ψυχῆς ἡμῶν παρεῖναι εὐχόμενοι, ἵνα τέλος λάβῃ ἡ τῆς κατὰ Ἰωάννου διηγήσεως τοῦ Εὐαγγελίου οἰκοδομή. Γένοιτο δ' ὁ Θεὸς ἐπήκοος ἡμῶν τῇ εὐχῇ, εἰς τὸ συνάψαι δυνηθῆναι τὸ σῶμα τοῦ ὅλου λόγου, μηκέτι μεσολαβούσης περιστάσεως, διακοπὴν τοῦ εἱρμοῦ τῆς γραφῆς ὁποιανδήποτε ἐνεργήσασθαι δυναμένης." Attamen nonnisi longe post Maximini persecutionem, quippe cujus Tomo XXII. meminerat, teste Eusebio, Hist. lib. VI. cap. 28., et forsan in secundo itinere Atheniensi, uti conjicit Huetius, posteriores Tomi expliciti sunt.

IV. Hieronymus Prologo, qui praefixus[1]) est Latinae interpretationi Homiliarum Origenis in Lucam, novem et triginta Tomos ab eodem Origene in Joannem scriptos commemorat. „Siquidem, inquit, quod olim Romae sancta Blaesilla flagitaverat, ut XXXVI." (lege XXV.) „Tomos illius in Matthaeum, et quinque alios in Lucam, et XXXIX. in Joannem nostrae linguae traderem." Amanuensium errorem hic suspicatur doctissimus Huetius, et pro XXXIX. legendum putat XXXII. Non plures enim Rufinus enumerat Invectiv. 2., ubi hunc ipsum Hieronymi Prologum refert: et qui paulo infra eadem repetit his verbis: „Interim, inquit, Origenis libros, ut su-

---

[1]) Cfr. prolegomenorum horum pag. XXVII. seq.

pra diximus, in omnem admirationem extollit, et dicit, quod si eos interpretetur Romana lingua, cognoscet quantum boni et ante nescierit, et scire nunc coeperit, id est, in Matthaeum, inquit, XXVI. libros,“ (lege XXV.) „et in Lucam quinque, et in Joannem XXXII.“ Inde est quod in Msc. Codice Commentariorum in Joannem, quo usus est Ambrosius Ferrarius, novem interruptae seriei Tomi, qui hodie supersunt, in triginta duos Tomos fuerant distributi. Verum Rufini lectioni fides minime videtur esse adhibenda: nam cum Tomus XXXII., qui hodieque superest, desinat ad caput Joannis XIII. vers. 33., vel integrum opus neutiquam absolvit Origenes, vel, si ad finem usque perduxit, non pauciores quam XXXIX. Tomos elaborasse verisimile est. Deinde plures quam XXXII. Tomos confectos fuisse inde eruitur, quod Origenes ipse Tractatu XXXV. in Matthaeum,[1]) in haec Matthaei verba: „Id ipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei:“ ait, se in Commentariis suis in Joannem exposuisse de duobus latronibus, qui crucifixi sunt cum Christo, et ibi agitasse, an alii sint duo hi latrones, quorum unus blasphemabat Christum juxta Lucam, et alii fuerint illi duo latrones, qui ambo blasphemaverunt juxta Matthaeum et Marcum. „Et apud Joannem, inquit, sicut potuimus, exposuimus de duobus latronibus, qui fuerunt crucifixi cum Christo, qui secundum Matthaeum quidem et Marcum improperaverunt ei

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. V. pag. 50. et p. 51. coll. Matth. XXVII, 44.

ambo in cruce; secundum Lucam autem dicentem, quoniam unus de pendentibus latronibus blasphemabat, dicens: „„si[1]) tu es Christus, salva te ipsum et nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: non times tu Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidem juste, nam condigna factis recipimus; iste autem nihil mali fecit. Et dicebat ad Jesum: memento mei, cum veneris in regnum tuum.““ Respondens autem Jesus dixit ad eum, qui increpaverat blasphemantem: „„Amen[2]) dico tibi: hodie mecum eris in paradiso.““ Conveniens ergo est, ut in primis quidem ambo latrones intelligantur Dominum blasphemasse, post hoc autem unum ex iis conversum esse, et credidisse tractantem apud se ipsum de his miraculis, quae audiebat facta ab eo: forsitan autem et videns conversionem aëris, et tenebras fieri insuetas, et non sicut fieri frequenter solebant. Aut ne forte, sicut et illic diximus,“ (Commentariis scilicet in Joannem) „alii sunt hi duo latrones, ex quibus unus blasphemabat eum, et alii fuerunt illi duo latrones, qui ambo blasphemaverunt:“ (sic enim legendum[3]) est juxta Mss.) Haec autem nullibi reperiuntur in novem Tomis, qui etiamnunc exstant in Joannem, atque ex verbis modo citatis, et loco, ubi ea citata sunt, videtur Origenes non per transennam, sed ex professo, et suo loco, tractasse de duobus latronibus. Porro cum trigesimus secundus Tomus desi-

---

1) Luc. XXIII, 39—42.

2) Luc. XXIII, 43.

3) Cfr. ed. nostrae Tom. V. pag. 51. not. 3.

nat ad caput XIII. vers. 33. Evangelii Joannis, ut jam diximus, agatur vero de latronibus in capite XIX. vers 18. ejusdem Evangelii, plures quam XXXII. Tomos in Joannem elaboratos fuisse verisimile est, ac proinde genuina videtur Hieronymi lectio, quae XXXIX. Tomos in Joannem commemorat.

V. Ex tot Origenis in Joannem lucubrationibus, XXII. duntaxat Tomos ad suam aetatem pervenisse scribit Eusebius Hist. lib. VI. cap. 24. Sed cum XXXIX. Hieronymus postea, et Rufinus forsan duntaxat XXXII. prae manibus habuerint, et supersint hodieque Tomi XXVIII. et XXXII., conjiciendum est, non plures quam XXII. vidisse Eusebium, plures tamen sua aetate exstitisse. Hos temporum injuria postmodum absumsit, exceptis Tomis I. II. VI. X. XIII. XIX. XX. XXVIII. et XXXII., quorum gemina prodiit interpretatio. Ex Codice Veneto S. Marci, qui nullibi hodie comparet, priorem concinnavit Ambrosius Ferrarius Mediolanensis, monachus Cassinas, et edidit anno MDLI. posteriorem ex Codice Regio Joachimus Perionius, Benedictinus itidem monachus, triennio post, vel circiter. Quem, puto, non in se recepisset laborem, si non actum modo se agere, sed bene actum pessime se agere intellexisset. At nondum pervenerat ad eum Ferrariana interpretatio; propterea que in explanationis suae praefatione primum se laboris hujus inceptorem profitetur. Persuasit id Sixto Senensi, qui id ipsum retulit; Sixtus etiam viro erudito, qui falso idem iteravit. Hos autem Codices, Venetum et Re-

gium, ex uno eodemque venisse exemplari intelligitur ex conflictu Ferrarianae interpretationis cum Perioniana et Graeca Huetii editione, ad exemplar Regium expressis, adeo accurate lacunae lacunis respondent, licet in aliquibus auctiorem et perfectiorem fuisse Ferrarii Codicem fatendum sit. Hoc praecipue discrepabat uterque liber, quod Regius veram ac genuinam novem Tomorum servaret distinctionem, cum Venetus in triginta duos unius ac continuae seriei Tomos sectus esset, a „Graeculo quodam incerti nominis, ait Sixtus Senensis, novo imposturae genere, ut opus numerorum multitudine auctum, et arithmeticae supputationis ordine continuatum optabilius redderet, ac majori pretio venderet:" unde delusus Farrarius eandem retinuit libri partitionem, et e triginta novem Tomis, quos in Joannem scripsisse Origenem putabat, septem solum postremos desiderari, et exiguis aliquod duntaxat lacunis abruptam esse operis seriem censuit. Quamquam fraudem subinde odoratus est vir ille eruditus, nam in priore interpretationis suae editione, initio Tomi XIX. ad oram, suspicari se scribit hosce Tomos, ne numerus interpellaretur, ita fuisse dissectos.

VI. At illustrissimus Huetius, qui primus eos Graece edidit Rothomagi anno MDCLXVIII., suum cuique numerum in Graeco restituit, servata Ferrarii interpretatione, ut erat prius, in XXXII. Tomos distributa, utpote quae licet et in oratione horrida, neque satis pura, Perioniana tamen nitidior et melior, Graecis propius insistat, suamque fidem

satis praestet. Suis[1]) tamen laborat quoque vitiis, et in eo Ferrarii vel candor, vel intelligentia rerum valde videntur requirenda, quod solemni obtestatione in fine operis sui denuntiaverit, se „in hoc libro vertendo summa usum fide ac diligentia, ut nihil prorsus sit immutatum ab eo, quod scribit auctor.“ Deinde addit: „Scito praeterea, me nihil invenisse in hoc libro, quod videatur decretis sanctae matris ecclesiae adversari; nam si invenissem, aut librum non vertissem, aut locum signassem suspectum.“ Aliqua tamen perversae doctrinae labe respersa consulto detraxisse videtur, nec pauciora superesse passus est, quae ab ecclesiae decretis non exiguo recederent intervallo. Haec vero omnia suis notata sunt locis.

VII. Ex gemina Ferrarii et Perionii interpretatione et unico Codice Regio editionem suam conflavit Huetius, qui laeto sane animo aliis usus esset Codicibus, jussu Cleri Gallicani descriptis ante annos aliquot ex Italiae Bibliothecis, si Joannes Tarinus Parisiensis Professor, cujus fidei commissi illi erant, ut eadem Commentaria in Joannem, Commentarios in Matthaeum et Philocaliam in lucem emitteret, cum ipso communicare voluisset: verum lumen de suo lumine accendere ille noluit, ne minus ipsi suum luceret, cum alienum accendisset. Qua de re graviter admodum nec injuste conqueritur clarissimus praesul. Nos vero feliciores duobus usi sumus Codicibus, Bodleiano nimirum et Barberino, ad quorum fidem Graeca restituimus, lacunas ex-

[1]) Cfr. prolegomena ed. nostrae Tom. I. praefixa.

plevimus, Ferrariique interpretationem emendavimus, mutata primum ejus, quam Huetius in Latina servaverat, Tomorum divisione.

VIII. Praeter novem hosce Tomos, Philocaliae capita IV. et V. duo exhibent fragmenta e Tomo IV., triaque alia ex Praefatione quinti, inter quae medium tenet particula e libr. VI. Eusebianae Historiae cap. 25. traducta. Duo quoque Latina [1]) fragmenta suppeditat Apologia Pamphili martyris. Primum est e Tomo V., sed alterum, quod e secundo depromtum fertur, in eo nullibi reperies. Nec tamen ideo Tomum hunc esse detruncatum concludendum censemus, utpote qui ex omni parte integer, nec lacunis ullis dehiscere videatur. Unde verisimilius suspicamur, fragmenta haecce duo ex uno eodemque Tomo quinto esse decerpta. Cujus conjecturae rationem reddidimus, ubi convenit.

IX. Jam ut aliquid de Tomis deperditis dicamus, praeterquam quod scribit Eusebius Hist. libr. VI. cap. 28. de Maximi persecutione, quae anno Christi CCXXXV. furere coepit, mentionem fieri Tomo XXII., Orig. ipse Tomo XVI. in Matthaeum, in haec Matthaei verba: „ὡσαννὰ [2]) τῷ υἱῷ Δαβίδ·“ κ. τ. λ., eadem a se ipso Commentariis in Joannem expensa fuisse ait, quando [3]) videlicet illud exponendum sibi propositum fuit: „τῇ [4]) ἐπαύριον οὖν ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν,“ καὶ τὰ ἑξῆς.

---

[1]) Cf. ed. nostrae Tom. V. a pag. 303—306.

[2]) Matth. XXI, 9.

[3]) Cfr. ed. nostrae Tom. IV. p. 59. not. 3.

[4]) Ev. Joann. XII, 12.

Quae quidem Tomo XXIX. tractata fuisse verisimile[1]) est. Deinde in Matthaeum itidem Tract. XXXV. testatur,[2]) se diligentius in Commentariis in Joannem examinasse, an ab una sola, vel pluribus mulieribus Christi pedes uncti fuissent in coena. Quod sane eodem Tomo XXIX. praefixum erat. Denique in Epistolam ad Romanos cap. 8. libr. V. „Verum[3]) de ratione baptismatis, inquit, cum exponeremus Evangelium secundum Joannem, ubi ventum est ad eum locum, in quo dicit de Jesu: „„Ipse[4]) vos baptizabit in spiritu sancto,““ et item, ubi ipse Salvator dicit: „„nisi[5]) quis renatus fuerit denuo ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei,““ pro viribus nostris, quae occurrere potuerunt, imo quae donavit Deus, diximus, ubi et sermonis vim, quo dicitur: „„nisi quis renatus fuerit denuo,““ altius aperire tentavimus.“ Porro Tomo VI. in Joannem exponit quidem haec verba: „Ipse[6]) vos baptizabit in Spiritu sancto:“ posteriora vero: „nisi[7]) quis,“ etc. exposuisse debuit initio Tomi XI. Eustathius Antiochenus Origenis locum profert ex iisdem Tomis deperditis in Joannem, ubi de lapidatione Jesu a Judaeis facta agebatur. Sic ille libro de Engastrimytho: „*Οὐκ*

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. IV. pag. 59. not. 3.

[2]) Cfr. ed. nostrae Tom. IV. p. 396. lin. 4. seqq.

[3]) Cfr. ed. Ruaei Tom. IV. pag. 560. et pag. 561.

[4]) Ev. Matth. III, 11. coll. ev. Joann. I, 33.

[5]) Ev. Joann. III, 3.

[6]) Ev. Matth. III, 11. coll. ev. Joann. I, 33. — Cfr. ed. nostrae Tom. I. pag. 243.

[7]) Ev. Joann. III, 3.

ἔλαττον δὲ καὶ τὸ τῆς λιθοβολίας δρᾶμα θεωρῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πειρᾶται τροπολῆσαι, τοῦ Εὐαγγελικοῦ καταψεύδεται γράμματος· οὐ πάνυ τι, λέγων, εὕραμεν ζητήσαντες ἐν τοῖς πρὸ τούτου, ὅτι ἐβάστασαν οἱ Ἰουδαῖοι λίθους, ἵνα λιθώσωσιν αὐτόν. Εἶτα μετ' ὀλίγα φησίν· εἰ γὰρ πάλιν ἐβάστασαν, πρότερον ἐβάστασαν. Ἄνω δὲ καὶ κάτω βούλεται κατασκευάσαι, μὴ προηγεῖσθαι καὶ ἄλλην ὁμοίως ἐκδοχήν, ἵνα συστάσειεν, ὅτι λόγους, ἀλλ' οὐχὶ λίθους ἐβάστασαν ἀμελητὶ κατ' αὐτοῦ· καί τι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ πρόσθεν[1]) *εἰρηκότος· „„ἦραν*[2]) *οὖν λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν.“ “ Ὡς δὲ ταῦτα προύγραψεν ἐν τῷ μεταξὺ, πέντε που καὶ τριάκοντα πρὸς τοῖς ἑκατὸν στίχους ὑπερβὰς, ἐπιφέρει προσθείς· „„ἐβάστασαν*[3]) *οὖν οἱ Ἰουδαῖοι λίθους, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν.“ “ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν διττοῖς ἀναγέγραπται χωρίοις, ἐν διαφόροις δὲ φαίνεται πεπραγμένα καιροῖς, ἀπὸ τοῦ μὴ τὰς αὐτὰς ἔχειν τῶν ῥημάτων ἐπιπλοκὰς, ἢ συζυγίας· ἀλλὰ Ὠριγένης ὁ πάσας οἰόμενος εἰδέναι τὰς γραφὰς, οὐκ ἀνέγκω τοῦτο καὶ ταῦτα γράφων ὡς ὅλον ὁμοῦ, τὸ εὐαγγέλιον ἐπὶ λέξεως. Εἰ δέ τις ὑπολαμβάνει ταῦτα πλάττειν ἡμᾶς, αὐταῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς ἐντυχὼν ἀποφάσεσι, καὶ τοῖς ἐμπονηθεῖσιν αὐτῷ περὶ τοῦτο σπουδάσμασιν, εὑρήσει μηδὲν ἡμᾶς εἰρηκέναι ψευδές.“* **Ex his verbis non liquet, ubi de lapidatione Jesu a Judaeis facta egerit Origenes, an cum priorem Joannis contextum èdisseruerit: „tulerunt[4]) igitur lapides, ut jacerent in**

---

[1]) Ed. Ruaei: *πρόσθων εἰρηκότως.*

[2]) Ev. Joann. VIII, 59.

[3]) Ibid. X, 31. coll. edd. N. T.

[4]) Ev. Joann. VIII, 59.

eum;" an cum posteriorem: „sustulerunt [1]) itaque Judaei lapides, ut lapidarent ipsum." Fortassis utrobique. Quod si ita est, de lapidatione hac Tomo XXI., et Tomo XXV., vel XXVI. eum egisse veri perquam simile videtur.

X. Tillemontius Hist. Eccl. Tom. III. pag. 572. aliquid Tomo VI. deesse suspicatur, ubi tum de martyribus, tum de peste quadam, quae nullibi in historiis reperitur, quaeque, inquit, circa annum CCXXXII. fortassis grassata est, Origenes multa verba fecerat. Verum id non satis assequor, unde conjicere potuerit eruditissimus vir. Utrumque enim exsequitur Origenes, et de martyribus, et de iis, qui perierunt ob pestilentiarum constitutiones, verba faciens: nec ibi agitur de iis, qui nova quadam peste consumti periere, sed de iis, qui antiquitus apud Gentiles, cum pestilentes morbi grassarentur, se ipsos in victimas pro patria tradiderunt, quemadmodum suo loco observavimus.

II.
PRAEFATIO
RUAEI AD COMMENTARIA ORIGENIS IN MATTHAEUM.

Circa [2]) annum Christi CCXLV., imperante Philippo, XXV. in Matthaeum Tomos elaboratos ab

[1]) Ev. Joann. X, 31.

[2]) Cfr. ed. Ruaci Tom. III. pag. III.

Origene fuisse testatur Eusebius Histor. Eccles. lib. VI. cap. 36. Totidem legisse se fatetur Hieronymus in prooemio Commentar. in Matthaeum. Quapropter, inquit Huetius Origenian. lib. III. sect. 2. num. 7., mendosa esse liquet haec verba e prologo Hieronymi, qui praefixus est latinae interpretationi Homiliarum Origenis in Lucam: „si [1]) quidem illud, quod olim Romae sancta Blaesilla flagitaverat, ut XXXVI. Tomos illius in Matthaeum, et quinque alios in Lucam, et XXXIX. in Joannem nostrae linguae traderem.“ Legendum enim: „XXV. Tomos illius in Matthaeum.“ Corruptam lectionem Erasmus in censur. lib. Orig., Sixtus Senensis Biblioth. lib. IV., et Josias Simlerus ac Conradus Frisius in epitom. Bibl. Gesner. secuti sunt. Mendosa quoque illa in Rufini invectiva II. in Hieronymum, in quibus XXVI. Origenis in Matthaeum libros ab Hieronymo commemoratos fuisse refert; quem etiam errorem secutus est Vincentius Bellovacensis specul. doctrinal. lib. XVIII. cap. 43. Utut est, priorem Tomorum illorum partem jam dudum tempus absumsit, atque si quatuor exigua admodum fragmenta exceperis, nihil e prioribus novem Tomis hodie superest. Posteriorem partem a Matth. XIII, 36. usque ad finem, partim graece et latine, partim latine tantum habemus. Graeca a Matth. XIII, 36. ad XXII, 33. primus in lucem edidit illustrissimus Petrus Daniel Huetius, ac nova sua interpretatione latina donavit, omissa veteri, quam nos duabus de causis re-

---

[1]) Cf. prolegomenorum ad hunc ed. nostrae Tom. V. pag. XXVII.

tinendum, et saltem in ima paginarum ora repraesentandam esse credidimus: 1) quod, etsi minus elegans, imo barbara plerumque videatur, nihilominus graecis intelligendis et ad sanitatem restituendis saepissime inseruit; 2) quod non ibi desinit, ubi desinit contextus graecus, sed ad Matthaei finem usque progreditur, et sic, quae graece deperdita sunt, latine quodammodo restituit.

III.

PRAEFATIO
RUAEI AD HOMILIAS ORIGENIS
IN
LUCAM.

Ad Homilias [1]) in Lucam quod attinet, cum epistolarum S. Ignatii martyris Antiocheni disertam mentionem faciat Homilia sexta, et Ignatianarum epistolarum auctoritate jugulari se persentiscerent Heterodoxi, Presbyteriani vulgo dicti, quibus episcoporum ordo displicet presbyteris ex jure divino superior, incredibile dictu est, quot sese illi modis versaverint, ut Homilias in Lucam Origeni adimerent, et petitum inde ad Ignatianarum epistolarum veritatem adstruendam argumentum radicitus evellerent. Alii totum istud Homiliarum opus natalium latinorum indiciis scatere clamitarunt, idque probare serio tentavit Dallaeus pag. 439. et pag. 440., variis

[1]) Cfr. ed. Ruaei Tom. III. pag. III. IV. et V.

in medium prolatis, quae ex istis Homiliis descripsit, locis, sed quae solutu tamen omnino facilia sunt animum adtendenti partim ad aetatem auctoris, Origenis, qui eas, teste Hieronymo, adhuc juvenis composuit, partim ad interpretem Hieronymum, cui in vertendis graecis sciunt eruditi sollemne esse nonnulla interdum de suo inserere. Certe harum Homiliarum primigenium auctorem non latinum, sed graecum esse, invicte probat graecus contextus, cujus maximam partem hodie repraesentamus ex Schedis Mss. Combefisii et Grabii, qui ad suos usus illum e variis Mss. Anglicanis et Gallicanis Codicibus eruerunt. Huc adde, quod Sanctus Hieronymus in catalogo inter opera a se edita, in Lucam Homilias triginta novem recitat, et in prologo ad Paulinum et Eustochium declarat, se eas ex Origene transtulisse. Hunc Hieronymi prologum totum in suam Invectivam transcripsit Rufinus, et quid in hoc opere infide transtulerit Hieronymus, ostendit aut innuit: de caetero, quin primigenius istarum Homiliarum auctor sit Origenes, ne ullum quidem dubium movet. Ergo perinde ac Hieronymus, eas Origeni adscribere censendus est Rufinus. Reclamat tamen Dallaei ὑπερασπιστής, Matthaeus Larroquanus, in suis ad Ignatianas Pearsonii vindicias observationibus et ut Homilias in Lucam quoquo modo Origeni eripiat, sequens instituit ratiocinium. „Initio, inquit, imperii Antonini Caracallae, qui regnare coepit anno Domini CCXII., post Ignatii martyrium CV., Origenes annum aetatis circiter XXVI. attigerat; Alexandriam non penitus dereliquit ante decimum Alexandri Severi annum, hoc est,

ante annum Christi CCXXXIV. aetatis suae 46. vel 47. Nullas autem Homilias adhuc scripsisse constat ex lib. VI. Eusebii cap. 24. Ibi enim enumerat opera omnia, quae Alexandriae elaboraverat, nulla penitus istarum Homiliarum mentione facta; et cap. 32. ejusdem libri idem Eusebius memorat Origenis lucubrationes Caesareae in Palaestina scriptas, et quas Athenis composuerat; Homiliarum autem non meminit. Haec omnia si conferas cum capitibus 3. 15. 16. 23., in ea magis confirmaberis opinione, ante aetatem virilem Homilias non scripsisse Origenem: et si haeret tibi aliquis hac de re scrupulus, animo facile eximetur, postquam audieris sexagenario majorem fuisse Origenem, cum suas Homilias scribi passus est: quod a viris doctis animadversum quidem, non autem accurate perpensum, nec exacte ponderatum mirari satis nequeo, cum tamen id diserte testetur Eusebius, cui uni in rebus Origenis plus credendum existimo, quam pluribus Hieronymis vel Rufinis. Rem ita narrat Eusebius lib. VI. cap. 36. „*Τότε δῆτα, οἷα καὶ εἰκὸς ἦν, πληθυούσης τῆς πίστεως, πεπαῤῥησιασμένου τε τοῦ καθ' ἡμᾶς παρὰ πᾶσι λόγου, ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα, φασὶν, ἔτη τὸν Ὠριγένην γενόμενον, ἅτε μεγίστην ἤδη συλλεξάμενον ἐκ τῆς μακρᾶς παρασκευῆς ἕξιν, τὰς ἐπὶ τοῦ κοινοῦ λεγομένας αὐτῷ διαλέξεις ταχυγράφοις μεταλαβεῖν ἐπιτρέψαι, οὐ πρότερόν ποτε τοῦτο γενέσθαι συγκεχωρηκότα.*“ Ex his consequitur Hieronymo imposuisse Homiliarum in Lucam Codicem Origenis nomine praenotatum; et certe verisimile est, falso Codicis titulo delusum fuisse Hieronymum; tamen quoniam in illis Homiliis eximias illas ingenii Origeniani dotes non ani-

madvertebat, quae in germanis Origenis scriptis micare solent, ab eo admodum juvene scriptas falso putavit: nam sexagenario major erat Origenes, cum Homilias suas, quos habebat ad populum, a Notariis excipi permisit. Errantem Hieronymum secutus est Rufinus, eo magis, quod illum suggillandi occasionem tantum quaerebat; cum autem eam in Homiliarum istarum latina translatione nactus esset, soli Codicis titulo adhaesit, nec amplius scire laboravit, num vere Origenis essent, quod ex illarum comparatione cum genuinis illius operibus dignosci poterat.“ Habes quod ineluctabile putabat Matthaeus Larroquanus argumentum, sed quod nihilominus nullius est ponderis, seu momenti, utpote falso principio subnixum, nempe Eusebium affirmare, nullam Origenem edidisse Homiliam ante aetatis suae annum LX. Atqui id non dicit Eusebius. Id unum dicit, Origenem ante aetatis suae annum sexagesimum non permisisse, ut conciones, quas habebat ad populum, a Notariis exciperentur. Esto, non permiserit. Numquid non potuerunt saltem aliquot, cujusmodi sunt in Lucam Oratiunculae, ipso non permittente, aut inscio, imo etiam invito, a Notariis novitatis avidis et lucri cupidis excipi? Quid obstat, quominus id olim expertus sit Origenes, quod nunc etiam sibi invitis accidere quotidie queruntur celeberrimi concionatores, quorum sermones Notarii occulti surripiunt? „Sed, inquit Larroquanus, Eusebius non omissurus fuisset Origenis pro Ignatianis epistolis testimonium, quod exstat Homilia sexta in Lucam, si pro genuino Origenis foetu hoc Homiliarum opus habuisset. Si enim la-

ciniae Polycarpi epistolae non oblitus est, nec Ignatii sententiae ab Irenaeo memoratae, cur, quaeso, praetermisisset locum ex Homilia sexta in Lucam depromtum, ubi martyris Ignatii epistola laudatur?" At infirmum adhuc hoc est Larroquani argumentum. Pro genuino enim Origenis opere habebat Eusebius libros περὶ ἀρχῶν, ubi ista Christi verba: „Ego non sum daemonium incorporeum," citantur ex doctrina Petri; attamen cum eadem in una Ignatii epistola reperiantur, mirari se dicit Eusebius, unde ista depromere potuerit Ignatius. Eusebio igitur in memoriam non redibat Origenis locus, nec propterea jure quis ab Origene libros περὶ ἀρχῶν aut Homilias in Lucam abjudicaverit. Instat Larroquanus: Homiliae XXXIX. scriptor quisquis sit, Jesaiam et Psalmos literaliter a Sadducaeis intellectos ait: nam cum quaedam ex utroque libro attulisset, quae spiritualiter esse accipienda definit, *quae*[1]) *omnia*, inquit, *corporaliter intelligentibus Sadducaeis*, *qui erant portio Judaeorum*, *dicit Salvator*: „nescitis Scripturas, neque virtutem Dei." Id vero a genuinis Origenis opusculis alienum esse patet, cum a Sadducaeis non alios quam Mosis libros ex toto Veteri Instrumento admissos constanter scribat. „Solos Mosis libros recipiunt Samaritae et Sadducaei," inquit libro primo contra Celsum num. 49. et Tractat. XXII. in Matthaeum: „Sadducaei[2]) Scripturas alias extra libros Mosaicos non legebant, nec ipsos

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. V. pag. 234. lin. 18. seqq. coll. Matth. XXII, 29.

[2]) Cfr. ed. Ruaei Tom. III. p. 826.

legentes intelligebant.“ Ita vetus interpres latinus. Graeca aliter se habent: „Sadducaei [1]) aliam Scripturam a legali non admittunt:“ et paucis interjectis: „Sadducaei scripturas, quae legem sequuntur, non admittunt.“ Si vere Origenes esset, qui in Lucam scripsit de Sadducaeis, non aliter locutum esse par est credere. Aliter tamen loquitur scriptor Homiliae XXXIX. Ergo saltem haec Homila ab ipso Origenis genio, more, ac sensu aliena est, et proinde pro spuria haberi debet. Respondet Pearsonius, scriptorem Homiliae XXXIX. in Lucam non affirmare, Sadducaeos prophetas in canonem Scripturarum recepisse. Hoc tantum dicit, Sadducaeos male intellexisse Prophetas. Potuerunt autem, inquit, et intelligere, et etiam male, ea quae pro Scripturis sacris non habuere. Non admittebant quidem Sadducaei sacras Scripturas extra libros Mosaicos, scilicet, inquit Pearsonius, *in controversiis fidei determinandis:* atque hoc suum glossema Rabbinorum auctoritate tuetur: quod abunde sufficit.

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. IV. pag. 166. lin. 11 – 13. coll. lin. 16. et 17.

IV.

PROLOGUS

SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI

IN EXPLANATIONEM SANCTI

LUCAE AB ORIGENE.

Ante[1]) paucos dies quorundam in Matthaeo et in Luca commentarios vos legisse dixistis: e quibus alter et sensibus hebes esset, et verbis; alter in verbis luderet, in sententiis dormitaret. Quamobrem petiistis, ut contemtis istiusmodi nugis, saltem Adamantii nostri in Lucam homilias, sicut in Graeco habentur, interpreter: molestam rem et tormento similem, alieno, ut ait Tullius, stomacho et non suo scribere. Quam tamen idcirco nunc faciam, quia sublimiora non poscitis: si[2]) quidem illud, quod olim Romae sancta Blaesilla flagitaverat, ut XXXVI. Tomos illius in Matthaeum, et quinque alios in Lucam, et XXXIX. in Joannem, nostrae linguae traderem, nec virium mearum, nec otii, nec laboris est. Perspicitis enim, quantum apud me et auctoritas vestra, et voluntas valet, praetermisi paululum hebraicarum quaestionum libros, ut ad arbitrium vestrum lucrati operis haec, qualiacunque sunt, non mea, sed aliena dictarem, praesertim cum

---

[1]) Cfr. ed. Ruaei Tom. III. pag. 932.

[2]) Cf. prolegomenorum in hunc ed. nostrae Tom. V. pag. XX. not. 1.

a sinistro oscinem corvum audiam crocitantem, et mirum in modum de cunctarum avium ridere coloribus, cum totus ipse tenebrosus sit. Fateor itaque, antequam ille objiciat in his Origenem tractatibus quasi iterum talis ludere, alia sunt virilia ejus, et senectutis seria. Quae si libuerit, si potuero, si Dominus, ut in latinum sermonem vertam, dederit commeatum, et praetermissum opus prius explevero, tunc videre poteritis, imo per vos Romana lingua cognoscet, quantum boni et ante nescierit, et scire nunc coeperit. Praeterea Commentarios viri eloquentissimi Hilarii, et beati martyris Victorini, quos in Matthaeo diverso sermone, sed una gratia spiritus ediderunt, post paucos dies ad vos mittere disposui, ne ignoretis, quantum nostris quoque hominibus sanctarum Scripturarum quondam studium fuerit.

ORIGENIS
IN
MATTHAEUM
COMMENTARIORUM SERIES.

105. „At[1]) illi tenentes Jesum duxerunt ad Caipham, principem sacerdotum, ubi scribae et seniores convenerant.“[2]) Arbitror enim, quoniam sermo deservitionis Judaicae, quo[3]) nunc derelicti deservire profitentur, Caiphas est, qui adversus veritatem militat Jesu, qui dicitur princeps sacerdotum. Jesus autem secundum veritatem sacerdos est Verbum Dei, sub quo constituti sunt omnes, qui acceptabiliter serviunt[4]) Deo Patri. Ubi autem Caiphas est, princeps sacerdotum, ibi[5]) congregantur scribae, id est, literati, qui praesunt literae occidenti. Et secundum literae[6]) qualitatem scribarum sunt seniores, qui non in veritatem, sed in vetustatem literae simplicis sunt recumbentes, et nihil amplius negotiari volentes.

[1]) Matth. XXVI, 57. — M. et R. in textu: „Et illi etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: At illi etc.“

[2]) M. et R. in textu: „conveniebant,“ R. tamen in notis: „Mss: convenerant.“

[3]) Mss: qua. R. [4]) Mss: deserviunt. R.

[5]) Mss: illic. R. [6]) R. in notis: deest *literae* in Mss.

106. „Petrus [1]) autem sequebatur eum de longe usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret exitum rei." Cum duceretur autem magister, sequebatur quidem Petrus, non autem poterat de proximo eum sequi, sed de longinquo; nec omnino recedens ab eo, nec cum eo incedens, nec juxta eum, sed de longe sequens pervenit ad atrium principis sacerdotum. Et ingressus Petrus intus sedebat, neque [2]) quod illi ministri ministrans, neque faciens quae docuerat Jesus, sed exspectabat exitum omnium horum volens videre: quoniam adhuc non intelligebat, neque videbat exitum dispensationum Christi, quo [3]) tenderent. Nec enim est exitus eorum in atrio Caiphae, nec ubi scribae, et seniores populi illius congregantur. Si tamen proprie quis videat exitum ipsum, videbit Verbum Dei et Sapientiam dicentem: „Ego [4]) sum A et Ω, principium et finis."

107. „Principes [5]) autem sacerdotum, et seniores, et universum concilium, quaerebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent; et non invenerunt. Et multi falsi testes accesserunt, et non invenerunt." Et per haec manifestum est, quoniam peccatum non fecit Jesus, nec fuit dolus in ore ejus. Mundissimam autem fuisse vitam ipsius, et omnino irreprehensibilem, et auferentem occasiones eorum, qui quaerunt occasiones, ex hoc demonstratur, quia non inveniebant adversarii ejus, quod dicere possent adversus eum, vel colorare; sed quaerebant omnes sacerdotes et concilium universum, et

---

1) Matth. XXVI, 58.

2) Mss: neque secundum quod etc. R.

3) R. solus in textu: „quod;" idem tamen in notis: „Mss: quo."

4) Apoc. I, 8.

5) Matth. XXVI, 59. 60. — Ed. M. I., itemq. Mss. teste Ruaeo: Princeps autem etc.

nihil verisimile[1]) poterant invenire: quoniam falsa testimonia tunc locum habent, quando cum colore aliquo proferuntur; adversus Jesum autem nec color inveniebatur, qui posset contra Jesum adjuvare mendacia: et hoc, cum essent multi volentes gratiam tribuere Caiphae, et principibus sacerdotum, et scribis, et senioribus, et universo concilio hoc ipsum audire desideranti. Et haec qui considerat, maximam laudem exhibet Jesu propter vitam ejus, et doctrinam ipsius, qui sic omnia irreprehensibiliter et dixit, et fecit, ut nullam verisimilitudinem reprehensionis invenirent in eo, nec mali, nec multi, nec tales astuti et ingeniosi.

108. „Novissime[2]) autem accedentes duo falsi testes dixerunt: Hic dixit: possum destruere templum Dei, et post triduum illud reaedificare." Non arbitreris Matthaeum duos hos testes sine causa falsos dixisse, cum vera viderentur esse testimonia eorum ex eo, quod exponit Joannes Christum dixisse: „solvite[3]) templum hoc, et ego in tribus diebus excitabo illud:" quando et additur: „hoc autem dicebat de templo corporis sui." Sed vide versutiam falsorum testium duorum, qua persuasione utentes sumta ab aliquo dicto vero, quod dixerat Jesus, finxerunt testimonium falsum. Jesus enim[4]) non dixit: solvo templum hoc, et in tribus diebus suscito ipsum: sed: „solvite[5]) templum hoc, et ego in tribus diebus excitabo ipsum." Falsi autem testes retulerunt eum dixisse, quod non fuerat dictum ab eo, nec dixit: possum solvere templum Dei, et in tribus diebus reaedificare illud.

---

[1]) Deest „verisimile" in textu ed. R.; idem tamen in notis: „Mss. etc."

[2]) Matth. XXVI, 60. 61. [3]) Ev. Joann. II, 19. — 21.

[4]) M. et R. in textu: „autem," R. tamen in notis: „Mss: enim."

[5]) Ev. Joann. II, 19. — Deest h. l., cfr. p. huj. not. 3., *ego* in edd. M. et R.

Impietatem ergo solutionis templi non ipse promisit facere, sed illis, qui fuerant apti ad hujusmodi opus, commisit dicens: „solvite templum hoc." Sibi autem quod reservavit id est: „et ego [1]) in triduo suscitabo ipsum." Et quod ille dixit de templo corporis sui, Judaei praepediti malitia transaudierunt, et intellexerunt de templo illo lapideo. Quod manifestum est ex eo, quod respondentes dixerunt: „quadraginta [2]) et sex annis aedificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus suscitas illud?" Et considera, quoniam non unus falsus testis processit in testimonium hoc; nec enim sufficiebat unus volentibus interficere Jesum, quoniam lex praecipiebat: „non [3]) manebit [4]) testis unus testimonium dare [5]) adversus hominem." Sed nec tres erant; multis enim accedentibus testibus falsis, vix duo inventi sunt, qui aliquid dicere viderentur. Sed nec ipsorum testimonia convenientia erant, sicut Marcus exponit; dicit enim hoc modo, quoniam „principes [6]) sacerdotum et concilium universum quaerebant contra Jesum testimonium, ut eum morti traderent; et non invenerunt. Multi enim falsum testimonium dixerunt adversus eum, et convenientia non erant testimonia eorum. Alii autem exsurgentes falsum testimonium dicebant adversus eum: quoniam nos audivimus eum dicentem: quoniam ego solvo templum hoc manibus factum, et in tribus diebus aliud non manibus factum faciam. Sed nec sic convenientia erant eorum testimonia." Tunc enim est conveniens testimonium, quando eadem dicunt;

---

[1]) Ed. Joann. II, 19. — Deest h. l., cfr. pag. 3. not. 5., *ego* in ed. R.

[2]) Ev. Joann. II, 20. [3]) Deut. XIX, 15.

[4]) Mss: valebit. R.

[5]) R. solus in textu: „dari;" idem tamèn in notis: „Mss: dare."

[6]) Marc. XIV, 55—59.

non autem sunt convenientia, quando dissonant[1]) sibi: qualia erant testimonia horum, qui adversus Jesum testimonia proferebant. Et si verum dicunt Matthaeus et Marcus, quod credere nos oportet, tentemus ostendere, quomodo non erant convenientia neque duorum ipsorum testimonia, quoniam non eadem protulerunt. Secundum Matthaeum enim dixerunt: „hic[2]) dixit: possum solvere templum Dei, et in tribus diebus reaedificare illud;" secundum Marcum autem: „quoniam[3]) nos audivimus eum dicentem: quoniam ego solvo hoc templum manibus factum, et in tribus diebus aliud reaedificabo non manibus factum." Sive ergo bis dicentes haec, quoniam non eadem dixerunt, non sunt inventa testimonia eorum convenientia sibi; sive autem unus quidem dixit quod exponit Matthaeus, alter autem secundum quod scripsit Marcus, ac per hoc testimonia eorum non erant convenientia sibi.

109. „Et[4]) exsurgens princeps sacerdotum dixit ei: nihil respondes ad ea, quae isti testificantur adversus te? Jesus autem tacebat." Potest in istis impleta intelligi prophetia, quae dicit: „dum[5]) constitit[6]) peccator adversus me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis:" ut peccator ille in istis prophetatus intelligatur Caiphas, qui constitit[7]) contra Jesum. Simul et[8]) discimus ex hoc loco contemnere calumniantium et falsorum testium voces, ut nec responsione nostra dignos eos habeamus, nec defendere nosmetipsos, ubi non sunt convenientia,

---

[1]) R. male in textu: „dissonant; sibi qualia etc.," in notis tamen: „lege: dissonant sibi; qualia etc."

[2]) Matth. XXVI, 61. [3]) Marc. XIV, 58.

[4]) Matth. XXVI, 62. 63.

[5]) Psalm. XXXIX, 1. 2. (XXXVIII.)

[6]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: consistit.

[7]) Ed. M. I., item ed. Ruaei: consistit.

[8]) Deest „et" in textu R.; id. tam. in notis: „Mss. etc."

quae dicuntur adversus nos. Quid enim opus est illis resistere, qui sibi ipsi contraria dicentes resistunt? maxime ubi majus est libere et fortiter silere, quam defendere sine ullo profectu, ut non humiliemur a testibus falsis, et calumniatoribus improbis.

110. „Et[1]) dixit ei princeps sacerdotum: adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus Filius Dei. Et dixit ei Jesus: tu dixisti.“ Et in lege quidem adjurandi usum aliquoties[2]) invenimus. In Numeris enim dicit lex, quoniam „adjurabit[3]) eam sacerdos,“ id est, mulierem illam, in cujus viro factus est spiritus zeli, et dicet mulieri[4]) sacerdos: „si[5]) non dormiit aliquis tecum, et nisi transgressa es ut maculeris a viro non tuo, innocens eris ab aqua argutionis hac maledicta.“ Et post pauca: „et[6]) adjurabit, inquit, sacerdos mulierem in adjurationibus maledictionis hujus.“ Item in tertio Regum dixit rex Achab ad Michaeam: „adjuro[7]) te, ut loquaris ad me veritatem in nomine Domini.“ Adjuravit autem rex prophetam, et adjuravit non sicut sacerdos in Numeris; ille enim ex legis praecepto, iste autem ex arbitrio suo. Et nunc in loco praesenti Jesum sacerdos adjurat per Deum vivum. Existimo autem quoniam non oportet, ut vir, qui vult secundum Evangelium vivere, adjuret alterum. Simile est enim quod dicit in Evangelio Dominus ipse: „ego[8]) autem dico, non jurare

---

[1]) Matth. XXVI, 63. 64.

[2]) Deest „aliquoties“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[3]) Num. V, 19.

[4]) Mss: mulieri, hoc est, sacerdos. R.

[5]) Num. V, 19. — Ed. Ruaei: dormit.

[6]) Num. V, 21.

[7]) I Regg. XXII, 16. (III Regg.) — Mss: adhuc bis adjuro etc. R.

[8]) Matth. V, 34.

omnino," et non adjurare omnino. Si enim jurare non licet quantum ad evangelicum Christi mandatum, verum est quia nec adjurare alterum licet. Propterea manifestum est, quoniam princeps sacerdotum illicite Jesum adjuravit, quamvis videatur per Deum vivum adjurasse. Quaeret aliquis, si convenit vel daemones adjurare; et qui respicit ad multos, qui talia facere ausi sunt, dicet non sine ratione fieri hoc. Qui autem adspicit Jesum imperantem daemonibus, sed etiam potestatem dantem discipulis suis super omnia daemonia, et ut infirmitates sanarent, dicet quoniam non est secundum potestatem datam a Salvatore, adjurare daemonia; Judaicum est enim. Hoc etsi aliquando a nostris tale aliquid fiat, simile fit ei, quod a Salomone scriptis adjurationibus solent daemones adjurari. Sed ipsi, qui utuntur adjurationibus illis, aliquoties nec idoneis constitutis libris utuntur; quibusdam autem et de Hebraeo acceptis adjurant daemonia. Tamen non decebat Dominum nostrum ad[1]) adjurationem principis sacerdotum respondere, quasi vim passum ab adjurante contra propriam voluntatem. Propter quod nec negavit, se Christum Filium Dei esse, nec manifeste confessus est; sed quasi ipsum testem accipiens adjurantem, quoniam ipse est qui in interrogatione sacerdotis pronuntiatus est Christus Filius Dei, dicens: „tu[2]) dixisti." Et quoniam omnis „qui[3]) facit peccatum, ex diabolo natus est:" faciebat autem peccatum etiam princeps sacerdotum insidians Jesu, et propterea de diabolo erat natus, et quasi de diabolo natus imitabatur proprium patrem, qui bis[4]) dubie interrogat Salvatorem: „si tu es Filius Dei," sicut scriptum est in tentationibus ejus. Simile est

---

[1]) Deest „ad" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

[2]) Matth. XXVI, 64. [3]) I Joann. III, 8.

[4]) Ed. M. H., itemq. ed. R. in textu: „his," R. tamen in notis: „Mss: bis." Cfr. Matth. IV, 3. 6.

enim: „si[1]) tu es Filius Dei," et: „si tu es Christus Filius Dei." Recte enim quis dicere potest in loco hoc, quoniam dubitare de Filio Dei, utrum ipse sit Christus, opus diaboli est, et principis sacerdotum insidiantis Domino nostro. Sed non talis inventus est Petrus; nam sine aliqua dubitatione pronuntiavit: „Tu[2]) es Christus, Filius Dei vivi," nec posuit ibi: „si:" propter quod beatus est appellatus, quia non caro et sanguis revelaverat ei, sed Deus Pater qui est in coelis. Qui autem cum dubitatione dicunt: „si[3]) tu es Filius Dei," ab omni beatitudine sunt alieni.[4]) Nam quia non erat dignus princeps ille[5]) sacerdotum Christi doctrina, propterea non eum docet, nec dicit: quia ego sum; sed verbum oris ejus accipiens in redargutionem ipsius convertit, dicens: „tu[6]) dixisti," ut eo modo videretur argui, non doceri.[7])

111. „Amen[8]) dico vobis: amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis, et venientem super[9]) nubes coeli." Quoniam non est scriptum a dextris Dei, sed apud omnes Evangelistas: „ad dextram virtutis," et[10]) non est additum, *Dei*, dignum est pervidere, quid est ad dextram virtutis sedere Filium hominis. Item tres[11]) Evangelistae similiter scribunt: „videbitis sedentem." Et[12])

---

[1]) Matth. IV, 3. 6. et XXVI, 63.

[2]) Matth. XVI, 16. [3]) Matth. IV, 3. 6.

[4]) R. in textu: „aleni," in notis tamen: „lege: alieni."

[5]) Deest „ille" in ed. R. [6]) Matth. XXVI, 64.

[7]) Ed. M. I: docere. [8]) Matth. XXVI, 64.

[9]) R. solus in textu: „supra; idem in notis: „Mss: super nubibus etc."

[10]) Desunt verba: *et non est —, quid est ad dextram virtutis,* in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[11]) Matth. XXVI, 64. coll. Marc. XIV, 62. et Luc. XXII, 69.

[12]) Deest „Et" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

simplicibus quidem conceditur, qui nihil altum possunt audire in eo quod dicit: „sedentem," ac si dicat, supra virtutem fundatum. Quibus autem possibile est spiritu omnia perscrutari, etiam altitudines Dei, et quod scriptum est: „qui [1]) sedes super Cherubim appare," et: „vidi [2]) Dominum sedentem super sedem excelsam et elevatam," et: „dixit [3]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum," et alia similia, quae de Deo sedente dicta sunt, similiter et de Christo dicuntur: quae conferre oportet cum dicto praesenti, ut ex humili existimatione et fabulosa videamus quid significet more humano sessio Christi. Videtur autem mihi, quoniam fundationem quandam, et firmitatem regalem significat sessio Filii hominis. Juxta virtutem ergo, qui solus est virtus, et proprie nominatur, et a dextris fundatus est, et qui accepit omnem potestatem a Patre sicut in coelo et in terra. Et hanc fundationem aliquando [4]) videbunt etiam adversarii, postquam cum laetitia viderint eum beati. Sed secundum Marcum quidem non habet „amodo," [5]) sed puriter, id est: „videbitis [6]) Filium hominis a dextris sedentem virtutis:" secundum quem nihil erit contrarium his quae tradidimus. Secundum Matthaeum autem, qui dicit: „amodo [7]) videbitis," et secundum Lucam dicentem: „ex [8]) hoc erit Filius hominis," et caetera, quaerendum est, si „ex [9]) hoc" haec, quae dixit Salvator, impleta sunt et in iis, qui au-

---

[1]) Psalm. LXXX, 1. (LXXIX, 2.)

[2]) Jes. VI, 1. [3]) Psalm. CX, 1. (CIX.)

[4]) Deest „aliquando" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[5]) Matth. XXVI, 64. [6]) Marc. XIV, 62.

[7]) Matth. XXVI, 64. [8]) Luc. XXII, 69.

[9]) R. in notis, (itemq. edd. M. in textu): „Mss: ex quo haec dixit etc."

dierunt quod dixit: „amodo [1]) videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis." Et dicimus, quoniam potest impletum videri, quoniam ex illo, id est, a [2]) tempore dispensationis Filius hominis sedit ad dextram virtutis, et viderunt eum discipuli resurgentem a mortuis, et per hoc viderunt eum fundatum ad dextram virtutis, secundum quod tradidimus supra. Aut ita: vide, si potes horam et diem metiri non secundum brevitatem, quae est apud homines, horarum atque dierum, sed secundum longitudinem, quae est apud Dominum sempiternum, cui a constitutione mundi usque ad consummationem ejus unus [3]) est dies: quod demonstrat [4]) parabola, ubi dicit de conductis mane in vineam, et tertia hora, et sexta, et usque ad undecimam. Nihil ergo mirum et quod hic dicit Salvator, *amodo* spatium esse brevissimum usque tunc, in quo spatio dicebat: „videbitis [5]) Filium hominis sedentem a dextris virtutis," ad illos, qui tunc eum audiebant, forte tunc, quando „dixit [6]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:" in quibus erant et illi, ad quos dicebat: „amodo [7]) videbitis." Inimicus enim erat et [8]) Caiphas, qui insidiabatur Christo. Et non solum sedentem eum ad dextram virtutis visuros hos prophetabat, sed etiam visuros eum „venientem," [9]) sicut Matthaeus quidem dicit: „super nubes coeli." Quae sunt autem nubes, super quas veniet qui fundatus est a dextris virtutis, aut cum

---

1) Matth. XXVI, 64.

2) Deest „a" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

3) Ed. Ruaei: est unus dies.

4) Mss: demonstratur parabola. R.

5) Matth. XXVI, 64. 6) Ps. CX, 1. (CIX.)

7) Matth. XXVI, 64. 8) Mss. omittunt *et*. R.

9) Matth. XXVI, 64.

quibus veniet, aut ad quas pertingit [1]) veritas Dei, secundum quod scriptum est: „et [2]) veritas tua usque ad nubes?" Hae sunt vivae nubes, prophetae Dei, et Apostoli Christi, quibus mandat pluere cum oportuerit, aut non pluere super vineam sine fructu. Si [3]) quis autem non vult esse hujusmodi nubes, super quas et cum quibus veniet Filius hominis apparens, ipse sciat. Semper enim super illas et cum illis venit, ostendens suum adventum dignis se Deus Verbum, et sapientia, et veritas, et justitia. Hae autem, quas tradidimus nubes, quasi portantes imaginem coelestis, nubes sunt coeli non transeuntis sedis Dei, et regno Dei dignificatae, quasi haeredes Dei et cohaeredes Christi, ét conregnant ei.

112. „Tunc [4]) princeps sacerdotum conscidit vestimenta sua, dicens: blasphemavit." Haec Domino prophetante inimicus Domini, sacerdos ille, quasi qui [5]) non erat propinquus, ut videret Filium hominis, et virtutem, a cujus dextris sedebat, quasi inclinatus et non potens adspicere sursum, non audiens quae dicebat, conscidit vestimenta sua: ostendens turpitudinem suam, et nuditatem animae suae, et mysterium manifestans, conscindendum esse sacerdotium vetus, et stolam [6]) sacerdotii ejus, et culturae, quae secundum literam fuerat. Blasphemiam autem arbitratus est esse magnitudinem verborum Christi, et gloriam existimavit Judaicam et fabulosam historiam literae occidentis. Et putabat, quasi intelligens Christi

---

[1]) Ed. Ruaei: pertinget.

[2]) Ps. XXXVI, 5. (XXXV.)

[3]) Ed. M. II, itemq. ed. R. in textu: „Si quas —, ipse scit;" ed. tamen R. in notis, (itemq. ed. M. in textu): „Mss: Si quis —, ipse sciat."

[4]) Matth. XXVI, 65.

[5]) Deest „qui" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

[6]) Edd. Merlini: scholam.

sermones, sufficientes esse ad testimonium contra ipsum, qui testes erant divinitatis ipsius, quantum ad eos qui intelligere possunt; et dicit ad eos, qui eadem sapiebant: „ecce [1]) nunc audistis blasphemiam ejus. Quid vobis videtur?“ donec respondentes et ipsi adversus animam suam pronuntient de Jesu, quoniam „reus“ [2]) est mortis.“ Quantum putas fuit erroris, ipsam principalem omnium vitam ream mortis pronuntiare, et tantorum resurgentium testimonio non adspicere fontem vitae, de quo in omnes viventes vita fluebat: quoniam „sicut [3]) Pater vitam habet in se, sic et Filio dedit vitam habere in semetipso.“

113. „Tunc [4]) exspuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt. Alii autem palmas in faciem ei dederunt, dicentes: prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?“ Pessime, sicut arbitror, illi, qui audierunt dicentem Jesum: „Amen [5]) dico vobis, quoniam amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis [6]), et venientem in nubibus coeli,“ ausi sunt exspuere in faciem ejus. Arbitrabantur enim in eo, quod confunderent eum mentientem, et quia non sustineret exspuitionis opprobrium, qui sedebat ad dextram virtutis, et venturus erat in nubibus: quoniam ignorabant sermones Jesaiae prophetae, haec eadem prophetantis de eo, et dicentis ex persona ipsius Domini Salvatoris: „quid? [7]) quoniam veni, et non erat homo; vocavi, et non erat qui obediret. [8]) Numquid non valet manus mea eruere, aut non possum eripere? Ecce increpatione mea desertum faciam mare, et ponam flumina deserta, et siccabuntur pisces eorum ex eo, quod non habent aquam, et morientur in siti.

---

[1]) Matth. XXVI, 65. 66. [2]) Ibid. XXVI, 66.
[3]) Ev. Joann. V, 26. [4]) Matth. XXVI, 67. 68.
[5]) Matth. XXVI, 64.
[6]) Ed. M. H., itemq. ed. R. in textu: „virtutis Dei;“ ed. tamen R. in notis recte: „Mss. omittunt *Dei.*“
[7]) Jes. L, 2—7. [8]) Mss: obaudiret. R.

Et induam coelum tenebris, et sicut saccum amictum ejus. „Dominus dat[1]) mihi linguam doctrinae, ut sciam, quomodo me oporteat dicere verbum. Posuit me mane, apposuit mihi aurem ad audiendum, et doctrina Domini aperiet aures meas. Ego autem non sum incredulus, neque contradico. Dorsum meum praebui ad flagella, et maxillas meas ad palmas; faciem autem meam non averti a confusione sputamentorum, et Dominus Deus factus est adjutor meus.“ Omnes enim qui sunt ab ecclesia, confitentur Christum esse, qui dicit: „Dominus[2]) Deus dedit mihi linguam doctrinae,“ et caetera quae exposui. Ego autem convenienter et ea, quae superius his erant conjuncta, exposui, volens ostendere de illo glorioso esse hoc prophetatum, ut exspuatur, et colaphizetur. Cui autem alii convenit dicere: „veni,“[3]) nisi Christo, qui venit in mundum? aut quem decebat dicere: „vocavi, et non erat qui obediret,“[4]) nisi eum, qui venit ad vocandum populum Judaeorum, et non est auditus, et ideo non eruit populum, neque eripuit eum, sed dereliquit? Christus est autem qui dicit: „ecce[5]) increpatione mea desertum faciam mare, et ponam flumina deserta:“ qui consummationem facturus est mundi. Ipse est enim, qui coelum induet tenebras, et induet id velut saccum; et accipiens a Patre linguam doctrinae sciebat, quomodo oporteat dicere verbum, quod commiserat ei Deus: et apposuit ei aurem, ut amplius audiat audientibus cunctis, et doctrina Patris aperuit ei aurem, quia non fuit incredulus Patri mittenti, sed neque contradicens, et opere ipso[6])

---

[1]) Ed. M. II: det.

[2]) Jes. L, 4. coll. pag. 12. not. 7. et pag. huj. not. 1.

[3]) Jes. L, 2.

[4]) Mss: obaudiret. R. Cfr. Jes. L, 2.

[5]) Jes. L, 2.

[6]) R. solus in textu: „suo,“ idem tamen in notis: „Mss. etc.“

docuit discere cupientes mansuetudinem, laudabilemque humilitatem. Opus autem erat in eo, quod factis ista docebat, dorsum suum exhibens ad flagella, et maxillas ad palmas, et faciem non avertens a confusione sputamentorum, ut nos, sicut arbitror, qui digni fueramus omnes has infamias pati, crueret ipse pro nobis patiens eas. Non enim mortuus est pro nobis, ut non moriamur, sed ut pro nobis non moriamur; et alapis caesus est pro nobis, et exsputus est, ut ne nos, qui digni fueramus omnibus his, propter nostra peccata patiamur ea, sed ut pro justitia patientes ea gratanter excipiamus. Et Paulus quidem dicit de Salvatore, quoniam „humiliavit [1]) se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis." Non enim est indecorum ei, qui vult numerare in quantis se Christus humiliavit, ut dinumeret extra ea, quae Paulus exposuit dicens: humiliavit se, factus obediens usque ad palmas, usque ad confusionem sputamentorum, et flagellorum, et mortis: propter quae omnia exaltavit eum Deus. Nec enim propter mortem solam, quam pertulit propter nos, exaltavit eum, sed etiam propter palmas, et sputamenta, et caetera. Quoniam autem ad extremam injuriam accipitur sputamentorum injuria, manifestum est etiam in lege, in qua scriptum est, ut mulier defuncti, si noluerit frater viri ejus accipere eam, accedens ad eum, qui noluit eam accipere sibi uxorem, coram senioribus excalceabit calceamentum ejus [2]) unum ex pedibus, et exspuet in faciem ejus, et dicet: „sic [3]) facient homini, qui non aedificaverit domum fratris sui." Non ergo avertit faciem suam Christus a confusione sputamentorum, ut magis glorificetur vultus ejus, quam fuit vultus Mosis glo-

---

[1]) Philipp. II, 8.

[2]) Deest „ejus" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Deut. XXV, 9.

rificatus, tanta et tali gloria, ut comparatione glorificationis istius, vultus illius glorificatio destruatur, sicut in conspectu solis lumen lucernae destruitur, et sicut scientia, quae ex parte est, destruitur cum venerit quod perfectum est. Sed et colaphis ceciderunt sanctum ecclesiae caput, propter quod ipsi colaphizantur a Satana: non ut non extollantur, neque ut virtus eorum perficiatur, sed ut traditi inimico et[1]) vindici, recipiant quod fecerunt peccatum, colaphizantes Jesum. Et non contenti tantummodo exspuere in faciem ejus, et colaphis eum caedere, sed adhuc et palmis eum ceciderunt, et deludentes dixerunt: „prophetiza[2]) nobis, quis te percussit?" Propter quod receperunt alapam aeternam, et ab omni prophetia privati sunt, percussi et castigati, et nec sic volentes recipere disciplinam, secundum quod prophetaverat hoc ipsum de iis Jeremias: „flagellasti[3]) eos, et non doluerunt, et noluerunt suscipere disciplinam." Et nunc, qui injuriant unum aliquem de ecclesia, et faciunt ei haec, in faciem exspuunt Christi: et Christum colaphis caedentes castigant et palmis.

114. „Petrus[4]) vero sedebat foris in atrio. Et accessit ad eum una ex ancillis, dicens: et tu eras cum Jesu Galilaeo? At ille negavit coram omnibus, dicens: nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit illum alia ancilla, et ait ei ibi: et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento: quia non novi[5]) hominem. Post pusillum autem accedentes, qui stabant, dixerunt Petro: vere ex illis es tu, etenim loquela tua manifestum te facit. Tunc coepit devotare, et jurare: quia nescio hominem. Et continuo gallus cantavit. Et

---

[1]) Ed. M. II: ut.

[2]) Matth. XXVI, 68. coll. pag. 12. not. 4.

[3]) Jerem. V, 3. [4]) Matth. XXVI, 69—75.

[5]) Edd. Merlini: „novit;" ed. R. in textu: „novi," in notis: „Mss: novisset." Cfr. Matth. XXVI, 72.

rememoratus est Petrus verbi Jesu, dicentis ei: quia priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras amarissime flevit."[1]) Abundantius considerantes Petri negationem[2]) dicimus, quoniam „nemo[3]) potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto," sicut Paulus nos docet. Et „nondum[4]) erat" tunc in hominibus „Spiritus sanctus, quoniam Jesus nondum fuerat honorificatus," sicut dicit Joannes. Propterea non erat possibile, neque illum talem Petrum tunc Jesum confiteri; nec tamen erat reprehendendus non confitens Jesum: quoniam ad confitentes dicitur: „non[5]) estis vos, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis." Non autem, cum sit potens spiritus ille Patris nostri loqui in nobis, et cum in nostra sit potestate locum dare in nobis Spiritui sancto, et non diabolo, si denegaverimus, excusationem ullam[6]) habebimus. Forsitan autem et quicunque est in atrio Caiphae, principis sacerdotum, non potest confiteri Dominum Jesum, nisi fuerit egressus ex atrio ejus, et foris fuerit factus ab omni doctrina contraria Jesu. Nam qui illic sunt, Judaicas tradunt traditiones, et non secundum voluntates Scripturarum, sed secundum mandata hominum et doctrinas. Considera enim, quoniam Petrus foris sedens ab Jesu segregatus, et in atrio principis constitutus, coram omnibus Jesum denegavit: et iterum vice secunda similiter non extra januam foris factus, sed volens exire, nondum autem egressus januam, denegavit. Sed et tertia vice, quando qui stabant

---

[1]) Mss: ploravit. R.

[2]) R. male in textu: „negotiationem;" idem tamen in notis: „lege: negationem."

[3]) I Cor. XII, 3. [4]) Ev. Joann. VII, 39.

[5]) Matth. X, 20.

[6]) M. et R. in textu: „ullam habemus," R. tamen in notis: „nullam habebimus."

dixerunt: „vere [1]) ex illis es," et quando „coepit [2]) se devotare, et jurare: quia nescio hominem," adhuc non erat foris. Et omnes denegationes factae sunt ei in nocte, et in tenebris, priusquam veniat dies, et signum diei, id est, galli cantus, qui suscitat volentes a somno. Et ut verbi gratia dicam, si post galli cantum Petrus negasset, ut diceretur: „nox [3]) promovit, dies autem appropinquavit: sicut in die honeste ambulemus," nulla excusatione dignus fuisset Petrus. Forsitan autem et omnes homines, quando denegant Jesum, ita ut peccatum denegationis eorum recipiat medicinam, ante galli cantum denegare eum videntur, nondum iis nato sole justitiae, nec appropinquante iis ortu ipsius; si autem post ortum hujusmodi solis ad animam volentes peccaverimus, postquam accepimus scientiam veritatis, jam non relinquitur nobis sacrificium pro peccato, sed terribile judicium, et zelus ignis, qui comesturus est inimicos. Et in Petro quidem tunc denegante non conveniebat dicere: „quomodo [4]) non [5]) putatis pejora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverint, et sanguinem testamenti communem existimaverint, unde [6]) sanctificati sunt, et spiritum gratiae injuriaverint?" Nondum enim sanctificatus fuerat Petrus sanguine Christi, qui fuerat sanguis novi testamenti, nec injuriavit spiritum gratiae, quem a principio nec acceperat, quoniam [7]) „Jesus nondum fuerat honorificatus," nec erat in hominibus Spiritus sanctus. Si autem in nobis hoc impium fuerit factum denegationis peccatum, omnia haec dicere convenit: quoniam et in sanguine testamenti sanctificati sumus, et spiritum gratiae suscepimus. Propterea communem

---

1) Matth. XXVI, 73. 2) Matth. XXVI, 74.

3) Rom. XIII, 12. 13. 4) Hebr. X, 29.

5) M. et R. in textu: „ne," R. tamen in notis: „Mss: non."

6) Mss: unde sancti sanctificati sunt. R.

7) Ev. Joann. VII, 39.

putare sanguinem testamenti pretiosissimum, et injuriare spiritum gratiae, omnibus peccatis deterius est: ita ut nec in hoc saeculo, nec in futuro remissionem possimus accipere, si Dei Filium denegemus. Quoniam ergo nobis „nox [1]) promovit, dies autem appropinquavit,“ et signum diei galli cantus insonuit nobis, propterea usque ad sanguinem stemus contra peccatum certantes, et propter caritatem nunquam excidentem omnia sufferamus, ut cum perfectis in ea consequamur haereditatem. Et hoc attende, quoniam ante galli cantum, et ante Spiritum sanctum, et in tempore noctis profundae, etiamsi frequenter denegaverit [2]) quis, vivere potest: quod manifestum est ex eo, quod ter denegavit Petrus. Si autem post galli cantum vel semel in quocunque periculo constitutus denegaverit [3]) quis, impossibile est eum renovari in poenitentiam, ut iterum crucifigat sibi Filium Dei. Qui autem in hujusmodi denegationis peccato fuerit comprehensus, adspiciat illud quod scriptum est: „vae [4]) his, qui attrahunt peccata sua sicut funem longum, et sicut jugi [5]) lorum vituli iniquitates,“ et non dicat: „peccata [6]) nostra in nobis sunt, et quomodo vivemus? Vivo, inquit Dominus, quoniam nolo mortem peccatoris, sed poenitentiam.“ Ipse autem scit Deus, de quo scriptum est: „et [7]) ipse sapiens adducet super eos mala,“ qualia mala adducet super denegantes et non poenitentes, et qualia super denegantes et poenitentes, qualia bona super eos, qui nun-

---

[1]) Rom. XIII, 12.

[2]) R. solus in textu: „denegavit,“ idem tamen in notis: „Mss: denegaverit.“

[3]) R. solus in textu: denegavit quis, — in poenitentia,“ idem tamen in notis: „Mss: denegaverit quis, — in poenitentiam.“ Cfr. ep. ad Hebr. VI, 4. 6.

[4]) Jesai. V, 18.

[5]) Edd. Merl.: „juge lorum,“ ed. Ruaei: „jugulorum.“

[6]) Ezech. XXXIII, 10. 11. [7]) Jesai. XXXI, 2.

quam denegaverunt, neque verbo coram hominibus, neque operibus: longe autem efficiamur a priore ancilla, et altera, et ab omnibus, qui stant in atrio ejus, vel in janua ejus, ut ne in proximo existamus facientibus denegare eum, qui fuerit juxta [1]) iis. Cognoscemus autem quae sit ancilla principis, si intellexerimus, quae sit ancilla Dei, de qua scriptum est: „ego [2]) servus tuus, et filius ancillae tuae.“ Quae sint autem atria principis, poteris scire, si intellexeris quae sint atria domus Domini, de quibus scriptum est: „ecce [3]) nunc benedicite Dominum omnes servi Domini, qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.“ Si autem et [4]) de ancilla altera debemus aliquid dicere, ut etiam ab illa recedamus, intelligamus quod scriptum est: „sicut [5]) oculi ancillae in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.“ Puto primam ancillam intelligi principis, facientem denegare discipulos Christi, synagogam esse Judaeorum secundum carnem, qui denegare frequenter compulerunt fideles; secundam autem ancillam, congregationem gentilium, qui et ipsi persequentes Christianos denegare cogebant; tertios autem stantes in atriis, ministros esse haeresum diversarum, qui et ipsi veritatem Christi denegare compellunt. In nocte autem non solum ter denegat Petrus, sed etiam devotat se ipsum et jurat: „quia [6]) nescio hominem.“ Et quidem tunc adhuc secundum carnem Christum sciebat, nec adhuc poterat dicere: „et [7]) si Christum [8]) aliquando secundum carnem

---

[1]) Edd. M. et R. „juxta eis.“

[2]) Psalm. CXVI, 16. (CXV.)

[3]) Psalm. CXXXIV, 1. (CXXXIII.)

[4]) Deest „et“ in ed. M. II.

[5]) Psalm. CXXIII, 2. (CXXII.)

[6]) Matth. XXVI, 74. [7]) II Cor. V, 16.

[8]) Mss: et si Christum cognovimus aliquando, secundum carnem cognovimus: sed etc. R.

cognovimus, sed nunc jam non cognoscimus." Quamdiu enim signum diei non existebat, denegans Petrus verborum Jesu non fuit memor. Postquam autem angelus diei [1]) clamavit ei, tunc recordatus est verbum [2]) Jesu dicentis ad se: antequam [3]) gallus cantet, ter me negabis." Et quando recordatus est verbum Christi, jam non erat in atrio principis sacerdotum, nec juxta januam ejus, sed foris: alioquin nequaquam plorasset. Sic [4]) enim scriptum est: „egressus foras amarissime ploravit." Ergo et secundum Lucam [5]) peccatrix mulier juxta pedes Domini poenitens flevit, et hic Petrus egressus atrium principis, ad januam ejus plorat ex amaritudine peccati, examaricans in poenitentia fletum suum.

115. „Mane [6]) autem facto, consilium acceperunt [7]) omnes principes sacerdotum, et seniores plebis adversus Jesum, ut eum morti traderent. Et vinctum eum abduxerunt, [8]) et tradiderunt Pontio Pilato praesidi." Qui in tenebris et [9]) in nocte offendit, venia dignus est; qui autem in die clara offendit, nunquam potest culpare errorem quasi continentem se, maxime quando habens in se lucernam corporis offendit, sed incontinentiam suam. Hoc autem diximus ostendentes, quoniam Christi quidem discipuli in nocte scandalizantur, secundum quod Dominus

---

[1]) R. solus in textu: „Dei," idem tamen in notis: „Mss: diei."

[2]) M. et R. in textu: „verborum," R. tamen in notis: „Mss: verbum."

[3]) Matth. XXVI, 34. 75.

[4]) M. et R. in textu: „Sicut enim," R. tamen in notis: „Mss. Sic enim etc."

[5]) Luc. VII, 37. 38. [6]) Matth. XXVII, 1. 2.

[7]) M. et R. h. loco: *acceperunt*, et paulo post: *accipiunt*.

[8]) M. et R. *adduxerunt*.

[9]) M. et R. in textu: „et nocte," R. tamen in notis: „Mss: et in nocte."

iis praedixit:[1]) „omnes vos scandalum patiemini in me in hac nocte," et quia Petrus ante galli cantum ter denegavit. Qui autem consilium accipiunt contra Jesum omnes principes et seniores plebis mane facto, in lumine peccant, id est, scientes, secundum quod scriptum est de hoc consilio, quoniam consiliati sunt ex consensu in unum, sicut scriptum est in Psalmis,[2]) ut morti traderent Christum: putantes per mortem exstinguere ejus doctrinam, et fidem ejus apud eos, qui crediderunt in eum quasi in Filium Dei. Talia autem contra eum consiliantes principes culturae literae occidentis, et ministri damnationis seniores, alligaverunt Jesum solventem a vinculis, et dicentem iis, qui sunt in vinculis: „exite:"[3]) et compeditos solventem, atque dicentem: „dirumpamus[4]) vincula eorum:" et qui filiam Abrahami,[5]) alligatam a Satana decem et octo annis, a vinculis solverat, ut jam nequaquam sit inclinata, quae non poterat penitus[6]) sursum adspicere prius: et alligaverunt eum volentem, et in eo quod alligaretur vinculis ipsis insidiantem,[7]) dirumpentem ea, ut jam non habeant principes sacerdotum et seniores Judaeorum adversus homines vincula, Domino ea videlicet dirumpente in se. Si quis autem exigit a me scripturam haec de disrumpendis vinculis ostendentem, quibus alligaverunt Jesum principes sacerdotum, et seniores, intelligat quod propter ipsum hoc dicit ipse Jesus per prophetam: „dirumpamus[8]) vincula eorum," tanquam si

---

[1]) Edd. M. I., itemq. ed. Ruaei: praedixit. — Matth. XXVI, 31.

[2]) Psalm. II, 2. [3]) Jesai. XLIX, 9.

[4]) Psalm. II, 3. [5]) Luc. XIII, 16.

[6]) Deest „penitus" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc." Cfr. Luc. l. l.

[7]) M. et R. in textu: „insidias dirumpentem, ut etc.," R. tam. in not.: „Mss: insidiantem, dirumpentem ea, ut etc."

[8]) Psalm. II, 3.

dicat: principum sacerdotum, et seniorum, aut multo magis eorum principum, qui sunt operati in iis, et regum terrae illorum, qui „adstiterunt,"[1]) et principum, qui „convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus:" quorum et „jugum projiciamus a nobis." Adhuc autem amplius te placabit ut suscipias, quoniam, etsi alligantes Jesum induxerunt,[2]) qui consilium fecerunt adversus eum, tamen dirupit Jesus vincula, si intellexeris quae scripta sunt de Sampsone,[3]) qui frequenter fuit ligatus, et dirupit alienigenarum vincula, quoniam Nazaraeus fuerat Dei, et habebat comam plenam virtutis. Si ergo ille propter comae virtutem, quam habebat in capite, potuit rumpere vincula alienigenarum, quibus alligaverant eum frequenter: quanto magis Christus, qui post tanta prodigia, et virtutes quas fecit, volens tradidit se ad vincula, soporans in se divinitatis virtutem, et acquiescens ut alligaretur, sine dubio dirupit vincula circumdantia se? Quorum vinculorum mysteria vincula Sampsonis fuerunt.

116. „Et[4]) tradiderunt eum Pontio Pilato." Utrum autem etiam nomina utraque praesidis habeant aliquam rationem convenientem dispensationi Domini Salvatoris, non facile est sententialiter respondere. Poterunt enim aliquem movere principalia, ex quibus haec vocabula deducuntur, Pontius et Pilatus. Utrum autem bene quis moveatur, an non, unusquisque potentium considerare cognoscat.

117. „Tunc[5]) videns Judas, qui eum tradidit, quoniam damnatus est,[6]) poenitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: peccavi, quod tradiderim sanguinem justum. At illi dixe-

---

[1]) Psalm. II, 2. — 3. [2]) Mss: duxerunt. R.
[3]) Judic. XVI. [4]) Matth. XXVII, 2.
[5]) Matth. XXVII, 3—10. coll. Zach. XI, 12. 13.
[6]) Mss: esset. R.

runt: quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in templo, recessit, et abiens laqueo se suspendit. Principes autem sacerdotum acceptis argenteis dixerunt: non licet mittere eos in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem accepto inter se emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Acheldemach, quod est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quod appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus." Respondeant mihi qui de naturis quasdam fabulas introducunt, existimantes se dicere vera, et non cognoscentes, quod eorum opinio iniquitatem Creatoris accusat, qui fecit quaedam quidem vasa in honorem, non ex causa virtutis eorum ducentia eos ad honorem, quaedam autem in contumeliam, non propter peccata eorum ducentia eos ad contumeliam. Si enim perdibilis naturae erat Judas, quomodo poenitentiam tantam suscepit, ut non vinceretur cupiditate triginta argenteorum, propter quam impiam proditionis suscepit audaciam? Si enim ad proprietatem naturarum referunt quod est dictum: „non [1]) potest arbor mala fructus [2]) bonos proferre," dicant, nisi bonitatem aliquam spiret; et si non perfecte, neque sicut debuit conversus fecit Judas hoc ipsum, quod retulit triginta argenteos, unde est et quod dicit cognoscens peccatum suum: „peccavi [3]) tradens sanguinem justum:" nisi ex bona plantatione mentis, et ex seminatione virtutis, quae seminata est in omni rationabili anima, quam non coluit Judas, et ideo cecidit in tale peccatum? Si autem naturae pereuntis est aliquis hominum, sine dubio magis hujusmodi naturae pereuntis fuit

---

[1]) Matth. VII, 18. [2]) Ed. Ruaei: bonos fructus.
[3]) Matth. XXVII, 4. coll. pag. 22. not. 5.

et Judas. Quod sine dubio fuisse videretur, si tradens sanguinem justum, aut non retulisset pecunias condelectatus in iis, aut referens [1]) non dixisset, quia „peccavi [2]) tradens sanguinem justum." Et si quidem post resurrectionem Christi ex mortuis dixisset Judas quae dixit, forsitan verisimiliter erat dicendum, quoniam compulit eum poenitere de facto, et confiteri de suo peccato, ipsa virtus resurrectionis ipsius. Nunc autem mox ut vidit eum traditum esse Pilato, compunctus poenituit; forsitan autem et recordatus ea, quae frequenter Jesus dixerat discipulis suis de resurrectione sua futura. Videns igitur Judas magnitudinem facinoris sui, poenituit quidem, et locutus est [3]) ex poenitentia cordis, confessus [4]) peccatum suum ex eo, quod tradiderit sanguinem justum; non autem et secundum scientiam poenituit, sicut debuit poenitere. Existimavit enim praevenire in morte moriturum magistrum, et occurrere ei cum anima nuda, ut confitens, et [5]) deprecans, misericordiam mereretur. Propter quod ipse se judicavit, et condemnavit in eo, quod sciens peccavit, et non adspexit in hoc quod dixerat Job in tantis cladibus constitutus: „utinam possim [6]) me interficere, aut aliquem rogare ut faceret mihi hoc:" nec vidit, quia non convenit servum Dei se ipsum expellere de hac vita, sed exspectare etiam de hoc Dei judicium. Videamus nunc si, quod latet multos, loci istius, Deo donante, possimus explicare quod dictum est: „videns [7]) autem Judas, qui tradidit eum, quoniam condemnatus est, poenitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacer-

---

[1]) R. solus in textu: „auferens," idem tamen in notis: „Mss: referens."

[2]) Matth. XXVII, 4. [3]) Desideratur „est" in ed. R.

[4]) Ed. Ruaei: confessus est.

[5]) Deest „et" in ed. M. I., itemq. in ed. Ruaei; R. tamen in notis: „Mss. etc."

[6]) Ed. Ruaei: possem. [7]) Matth. XXVII, 3.

dotum," et caetera. Si enim scriptum fuisset post sententiam Pilati, postquam flagellis caesum Jesum tradidit Judaeis, ut crucifigerent eum, quod ita fecisset Judas, nihil sine dubio hujusmodi quaereremus in eo, quod dictum est: „videns autem, quia condemnatus est." Nunc autem quomodo vidit Judas, quia condemnatus est? Neque enim adhuc condemnatus fuerat Jesus, neque a Pilato interrogatus. Forsitan ergo dicet [1]) aliquis vim faciens, quoniam consideratione mentis suae vidit exitum rei, quia condemnatus est, ex eo quod traditum adspexit a principibus sacerdotum, et senioribus plebis. Alius autem dicet hoc modo, [2]) quoniam quod scriptum est: „videns [3]) autem Judas, quia condemnatus est," ad ipsum Judam refertur. Cum enim tradidissent Jesum principes sacerdotum, et seniores plebis Pilato, tunc sensit malum suum Judas, et intellexit, quoniam qui talia ausus est, sine dubio judicatus et condemnatus a Deo est. Forsitan et Satanas, qui post panem intinctum fuerat ingressus in Judam, praesto fuit ei, donec Jesus traderetur Pilato, postquam autem [4]) fecit quod voluit, recessit ab eo; recedente autem diabolo, intellexit et vidit, quoniam tradens sanguinem justum condemnatus a Deo est, et potuit intelligere sensus ejus, jam vacans et non habens diabolum operantem in se. Potuit ergo a se recedente diabolo capere poenitentiam, et referre triginta argenteos his, qui dederant eos; et potuit dicere recedente diabolo, quod, priusquam ab eo recederet, dicere non potuisset. Nec enim adhuc implente dia-

---

[1]) M. et R. in textu: „dicit," R. tamen in notis: „Mss: dicet."

[2]) Ed. M. I: „modo quoniam scriptum est;" ed. R. in textu: „modo quod scriptum est," in notis, (item ed. M. II. in textu): „Mss: modo, quoniam quod scriptum est."

[3]) Matth. XXVII, 3.

[4]) Deest „autem" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

bolo cor ejus potuit dicere: „peccavi [1]) tradens sanguinem justum.“ Sed non hoc dicimus, quoniam diabolus recedens ab aliquo tali, jam nequaquam ei insidiatur, sed observat iterum tempus, si potuerit iterum se apponere ei; et postquam cognoverit secundum peccatum suum quis, observat etiam tertiae deceptionis locum in eo diabolus. Si autem opus est et exemplis uti, videamus in epistola [2]) ad Corinthios prima eum, qui uxorem habuit patris; nec enim in hujusmodi malo sine magno opere diaboli potuit esse. De quo malo poenituit, sicut Scriptura [3]) ipsa testatur, et tristatus est tristitiam secundum Deum, tristitiam quae poenitentiam in salutem stabilem operatur; sed postquam suscepit hujusmodi tristitiam, apposuit iterum se ei diabolus, volens ipsam tristitiam ejus supra modum exaggerare, ut jam non esset secundum Deum, [4]) sed ut abundantior facta absorberet tristantem supra mensuram, et ultra quam tristari deberet, et sic eum absorberet Satanas in abundantiori tristitia. Quod praecognoscens Apostolus consilium Corinthiis dat, ut confirment caritatem in eum, dicens hujusmodi causam: „ut [5]) ne, inquit, abundantiori tristitia absorbeatur qui hujusmodi est.“ Non enim versutias ejus ignoramus. Simile [6]) aliquid factum est et [7]) in Juda, qui tradidit Jesum; et secundum similitudinem illius tristitiae, quae poenitentiam [8]) in salutem stabilem operatur, tristatus et ipse, postquam poenitentia ductus est, [9]) retulit triginta argen-

[1]) Matth. XXVII, 4. [2]) I Cor. V, 1.

[3]) II Cor. VII, 9. 10.

[4]) Mss: Deum ipsa tristitia, sed etc. R.

[5]) II Cor. II, 7.

[6]) R. solus in textu: „Similiter,“ idem tamen in notis: „Mss. etc.“

[7]) Deest „et“ in ed. M. II.

[8]) Ed. Merl. II: poenitentia.

[9]) Desideratur „est“ in edd. M.

teos principibus sacerdotum, dicens: „peccavi[1]) tradens sanguinem justum:“ quod ipsum poenitentiae erat, et tristitiae salutaris. Sed quia nunquam servavit cor suum, neque sapienter tristatus est, sed suscepit abundantiorem tristitiam a diabolo sibi submissam, qui voluit eum absorbere in abundantiori tristitia, ideo postquam retulit[2]) argenteos illos in templum, abiens laqueo se suspendit. Si enim postquam retulit pecuniam, et confessus est se peccasse eo quod tradidit sanguinem justum, non abiens laqueo se suspendisset, sed locum poenitentiae requisisset, et tempus poenitentiae observasset, forsitan et invenisset eum, qui dixit: „vivo[3]) ego, quoniam nolo mortem peccatoris, sed[4]) poenitentiam ejus.“ Ego autem existimo, quoniam et majus aliquid de Salvatore intelligens Judas, non alibi projecit triginta argenteos, nisi in templum, ubi sciebat Dominum[5]) ejecisse de templo oves et boves, et dixisse venditoribus columbarum: „tollite[6]) haec hinc, et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.“ Satis ergo desperans ex se, quod intellexit magnitudinem sui peccati, jactans argenteos illos in templum, abiit, et laqueo se suspendit. Accipientes autem argenteos illos, voluerunt aliquid legitimum observare, et non mittere eos in corbonam, ubi data populi propter necessitates pauperum congregabantur; sanguinis enim pretium impium existimabant mittere in corbonam. Propter quod consilium accipientes, comparaverunt ex pecunia illa agrum figuli, et operantis lutum. Videbant enim, quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi, et

---

1) Matth. XXVII, 4.
2) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „ideo referens etc.“
3) Ezech. XXXIII, 11.
4) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „sicut.“
5) Mss: Dominum factum ejecisse etc. R.
6) Ev. Joann. II, 16.

circa locum mortuorum, et sepulturae, quoniam pretium sanguinis erat, quam in corbona, aut in aliqua necessitate honesta. Sed quia et inter loca mortuorum differentiae sunt: — quoniam multi quidem secundum votum optabiliter sepeliuntur in monumentis suis paternis; quidam autem propter quasdam calamitates frequenter in peregrinis monumentis sepeliuntur: — ideo accipientes pretium sanguinis Jesu, usi sunt eo ad comparationem agri figuli alicujus, ut in eo peregrini mortui sepeliantur, non secundum votum, sed secundum casum aliquem contrarium hoc promerentes. Si autem et peregrinos spiritualiter intelligere convenit, peregrinos dicimus esse, qui usque ad finem extranei sunt a Deo, et peregrini testamentorum ejus. Tales igitur peregrini hujusmodi habent finem, ut in agro figuli sepeliantur, qui pretio sanguinis est comparatus. Nam justi sunt qui dicunt: consepulti sumus Christo in novo [1]) monumento, quod excisum [2]) habetur in petra, in monumento dolato, ubi nondum quisquam mortuorum positus est. Qui autem usque ad finem peregrini sunt a Christo, et alieni a Deo, dicent sine dubio consequenter: consepulti sumus peregrinis in agro figuli operantis lutum, qui pretio sanguinis est comparatus, et sumus in agro, qui ager sanguinis nominatur. Sed quoniam quod post haec dicit Evangelista: „tunc [3]) impletum est, quod dictum fuerat per Jeremiam prophetam dicentem," etc., inter ea, quae scripta sunt, non invenitur hoc Jeremias alicubi prophetasse in libris suis, qui vel in ecclesiis leguntur, vel apud Judaeos referuntur: — si quis autem potest scire, ostendat ubi sit scriptum —: suspicor aut errorem esse Scripturae, et pro Zacharia positum Jeremiam, aut esse aliquam secretam Jeremiae scripturam, in qua scribitur. Talis est autem textus apud Zachariam

---

[1]) Rom. VI, 4. — Ev. Joann. XIX, 41.

[2]) Edd. Merlini: scissum. [3]) Matth. XXVII, 9.

prophetam: „et [1]) dicam ad eos: si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam, aut abnegate. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: depone eos in fornacem, et vide si probum est, sicut probatus sum pro iis. Et accepi [2]) triginta argenteos, et misi eos in domum Domini in fornacem.“ Si autem haec dicens aliquis existimat se offendere, videat ne alicubi in secretis Jeremiae hoc prophetatur, sciens quoniam et Apostolus scripturas quasdam secretorum profert, sicut dicit alicubi: „quod [3]) oculus non vidit, nec auris audivit:“ in nullo enim regulari libro hoc positum invenitur, nisi in secretis Eliae prophetae. Item quod ait: „sicut [4]) Jannes [5]) et Mambres restiterunt Mosi,“ non invenitur in publicis scripturis, sed in libro secreto, qui suprascribitur: Jannes [6]) et Mambres liber. Unde ausi sunt quidam epistolam ad Timotheum repellere, quasi habentem in se textum alicujus secreti; sed non potuerunt. Primam autem epistolam ad Corinthios propter hoc aliquem refutasse quasi adulterinam, ad aures meas nunquam pervenit.

118. „Jesus [7]) autem stetit ante praesidem. Et interrogavit eum praeses, dicens: tu es rex Judaeorum? Dixit ei Jesus: tu dicis.“ Vere Jesus „non [8]) rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo.“ Et non semel, sed frequenter pro omnibus se ipsum humiliavit. Et nunc ergo judex totius creaturae constitutus a Patre, rege regum et Domino Dominorum, vide in [9]) quantum se humiliavit,

---

[1]) Zach. XI, 12. 13.

[2]) M. et R. in textu: *accepit* et *misit*, R. tamen in notis: „Mss: Et accepi —, et misi eos etc.“

[3]) I Cor. II, 9. [4]) II Tim. III, 8.

[5]) Edd. M. et R. „Jamnes et Mambres.“

[6]) Edd. M. et R. h. quoq. loco: Jamnes et Mambres etc.

[7]) Matth. XXVII, 11. [8]) Philipp. II, 6.

[9]) Deest „in“ in ed. M. II.

ut acquiesceret stare ante judicem tunc terrae Judaeae, et vocatus interrogatus est interrogationem, quam forsitan deridens aut dubitans Pilatus interrogavit, dicens: „tu[1]) es rex Judaeorum?" Ad quam interrogationem quod putavit esse condecens respondit, dicens: „tu dicis." Et a principe quidem sacerdotum adjuratus ut diceret, si ipse est Christus Filius Dei, respondit: „tu[2]) dixisti:" a Pilato autem interrogatus: „tu[3]) es rex Judaeorum?" respondit: „tu dicis." Vide interrogationes, nisi illa quidem interrogatio: „si[4]) tu es Christus, Filius Dei," Judaicae conveniebat personae: Romano autem judici dicenti interrogatorie,[5]) jam non: tu es Christus? sed: „tu[6]) es rex Judaeorum?" Qui autem caute considerat ipsos apices evangelicorum sermonum, videbit, quoniam princeps quidem sacerdotum dubitanter dixit: „si[7]) tu es Christus, Filius Dei:" — „si" enim syllaba dubitationem interrogationis ostendit: — Pilatus autem pronuntiative: „tu[8]) es rex Judaeorum?" Quoniam autem pronuntiative hoc dixit Pilatus, illud quoque confirmat, quod etiam alibi suprascribit in titulo: „Rex Judaeorum," tribus[9]) linguis, Hebraice, Graece, et Latine, ut et[10]) Hebraei et Graeci et Romani cognoscerent, quoniam et Pilatus scie-

---

[1]) Deest „tu" h. l., cfr. pag. 29. not. 7., in ed. M. II. — Matth. XXVII, 11.

[2]) Matth. XXVI, 63. 64.

[3]) Matth. XXVII, 11. [4]) Ibid. XXVI, 63.

[5]) Ed. M. I: „interrogatorie: an non tu es etc.," ed. M. II: „interrogatorie, non, an tu es etc.;" ed. R. in textu: „interrogatorie: Non tu es etc.," in notis: „Mss: interrogatorie, jam non: Tu es etc."

[6]) Matth. XXVII, 11. [7]) Ibid. XXVI, 63.

[8]) Ibid. XXVII, 11.

[9]) R. solus in textu: „in tribus etc.," idem tamen in notis: „Mss: tribus etc."

[10]) Deest „et" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

bat eum regem Judaeorum esse. Propter quod apparet, cum qua reverentia requirebat de Jesu, et provocabat populum, ut Jesum magis ad dimittendum peterent, quam Barabbam. Reverentiae autem Pilati illud etiam fuit signum, quod lavans manus suas dixit: „innocens [1]) ego sum a sanguine hujus: vos videritis." Quod autem dixit ad principem sacerdotum: „tu [2]) dixisti," dubitationem ejus oblique arguens convincit; et quod ait Pilato: „tu [3]) dicis," sententiam ejus pronuntiantis confirmat. Marcus autem pro: „si [4]) tu es Christus, Filius Dei," sic scribit: „tu [5]) es filius Benedicti?" Forsitan aut illud, quod simpliciter scriptum est, aut hoc, quod dubitanter, nescio si non mendum [6]) habeant exemplaria, cum debuissent ambo aequaliter dicere: „si tu es," aut: [7]) „tu es?"

119. „Et [8]) cum accusaretur a principibus sacerdotum, et senioribus plebis, nihil respondebat. Tunc dixit ei Pilatus: non audis, quanta adversus te dicunt testimonia? Et non respondit ei ullum verbum, ita ut miraretur praeses vehementer." Judaicae literae occidentis ministri et seniores, filii sunt eorum sacerdotum et seniorum, qui accusaverunt Jesum, accusationem eorum usque nunc suscipientes, et accusantes Jesum. Propterea permanente iis ipso peccato, et praeveniente eos semel ira, usque in finem adhuc patiuntur operatores ipsi, [9]) derelicti cum populo universo „sicut [10]) tabernaculum in cucumerario, et sicut civitas, quae expugnatur." Accusatus autem Jesus, sicut tunc nihil illis [11]) respondit, sic et modo ad-

---

[1]) Matth. XXVII, 24. [2]) Ibid. XXVI, 64.

[3]) Matth. XXVII, 11. [4]) Ibid. XXVI, 63.

[5]) Marc. XIV, 61.

[6]) M. et R. in textu: „mendosa," R. tamen in notis: „Mss: mendum."

[7]) Mss: aut ambo. R. [8]) Matth. XXVII, 12–14.

[9]) Edd. Merlini: ipsos. [10]) Jesai. I, 8.

[11]) Deest „illis" in ed. R.

versus accusationes istorum sacerdotum et seniorum nihil respondit. Tacet enim iis Verbum Dei, et jam non audiunt verbum Dei, sicut aliquando factum fuerat ad prophetas, et in consummatione saeculorum caro factus est, et habitavit in nobis. Et non solis principibus sacerdotum et senioribus plebis falsa accusantibus non respondit, sed neque Pilato, quoniam volebat eum audire, defendentem se contra accusationes eorum mendaces. Quando enim dixit ei Pilatus post accusationes principum sacerdotum et seniorum: „non [1]) audis, quanta te accusant?" neque ipsi respondit. Nec enim erat dignum respondere vel dubitanti utrum debeat adversus accusationes eorum falsas respondere. Hoc diximus, non obliti quod dictum est de Pilato, quia vel momentum aliquod benignum erga Christum habebat. Hoc enim verum esse de Pilato, ex omni narratione ejus ostenditur. Non autem dicere quis audebit, quoniam permanens et firmum erat in eo de Christo judicium. Trahebatur enim et ad contraria: propterea et nunc trahenti ad deteriorem opinionem Dominus non respondit, contemtis omnibus quae dicta fuerant in accusationem ipsius. Miratus est autem Pilatus constantiam ejus; forsitan sciens, quo modo [2]) idoneus esset pronuntiare et remittere crimen, miratus est videns eum in tranquilla et quieta sapientiae gravitate, et inturbabili eum judicio stare, in quo ad mortem periclitari existimabatur ab his, [3]) qui fuerant ibi, et fortior erat humana natura, et omni ejus infirmitate volente obtundere virtutem spiritus ejus, non autem praevalente facere hoc. Quod autem scriptum est, non solum mirari Pilatum, sed etiam valde mirari, movet me ut existimem, quoniam dignum ei videbatur magno miraculo, ut exhi-

---

[1]) Matth. XXVII, 13. coll. Marc. XV, 4.

[2]) Edd. Merlini et Ruaei: quomodo cum etc.

[3]) Ed. M. II: ab iis etc.

bitus ad criminale judicium Christus inturbabilis maneret, et staret ante mortem, quae apud omnes homines terribilis existimatur.

120. „Per [1]) diem autem solemnem consueverat praeses dimittere populo unum vinctum, quem voluissent.“ Non mireris si adhuc primordium habens Romanus principatus in iis, et noviter Judaeis jugum suscipientibus Romanorum, quia donatum erat Judaeis, ut in solemnitate paschali peterent unum, quem voluissent, quamvis mille homicidiis obnoxius videretur. Sic enim quasdam gratias praestant gentes iis, quos subjiciunt sibi, donec confirmetur super eos jugum ipsorum. Tamen consuetudo haec absolvendi vincti fuit aliquando et [2]) apud Judaeos. Nam cum Saul decrevisset, ut ne quis acciperet cibum, Jonathas [3]) autem favum mellis gustasset contra regis decretum, invenit obnoxium Jonathan, et quamvis filium constitutum, tamen propter aliquod juramentum suum decreverat interficere eum; sed non interfecit, omni populo Israel interveniente, et petente eum ad vitam. Sed quod Pilatus dimisit unum vinctum populo, vel Saul secundum petitionem populi quod dimisit Jonathan, non est mirum: sub culpa enim erat amborum petentium vita, [4]) quoniam Judaei semper obnoxii erant. Sed illud quaeramus, si tale aliquid fiat et in judicio Dei, ut [5]) omnis ecclesia petere possit aliquem peccatorum, ut solvatur a condemnatione peccati, maxime autem si quando

---

[1]) Matth. XXVII, 15.

[2]) Deest „et“ in ed. M. II.

[3]) M. et R. constanter: Jonathas. — Cfr. I Sam. XIV. (I Regg.)

[4]) M. et R. in textu: „vitam,“ R. tamen in notis: „Mss: vita.“

[5]) R. in textu: „et omnis — peccatorum ut Salvator etc.,“ idem tamen in notis, (itemq. edd. M. in textu): „Mss: ut omnis — peccatorem ut solvatur etc.“

habeat perditionis caetera opera, ad benefaciendum autem ecclesiae impiger sit. Tales enim invenies saepe in potentibus[1]) constitutos, alias quidem peccatores, tamen pro Christianis, quantum possibile iis est, multa agentes. Adduceris autem magis ad requirendum talia, si rationem habet idoneam, quod etiam Israel pro vita[2]) Nabuchodonosor et Balthasar, filii ejus, Deum orabat. Sed hoc si videtur alicui dignum requisitione, requiret. Quod autem manifestum est, omnes curare tentemus, ut ex petentibus inveniamur esse, et in ordine eorum, qui bene vixerunt, magis quam ex illis, pro quibus petitur quasi pro hominibus[3]) malis. Nam etsi concedatur aliquis peccatorum[4]) ad preces ecclesiae, non tamen justum est gloriam et beatitudinem consequi eum, qui hujusmodi est: sufficit enim quod a poena dimittitur. Arbitror autem propter istum diem festum Judaeorum, in quo Barabbas ad vitam electus est, Christus autem neglectus, Dominum dicere per Prophetam: „jejunia,[5]) et ferias, et dies festos vestros odit anima mea:“ et quia magis solemnitatem agere voluerunt cum latrone dimisso, quam cum Jesu. Verbi gratia dicam: si egissent solemnitatem recte sicut Josias, aut aliquis similis ei, et data iis fuisset quem vellent petendi licentia, sine dubio Jesum postulassent, Barabbam autem condemnassent. Nos autem oremus, ut festum diem colentes „non[6]) in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis,“ Barabbam quidem condemnare, Jesum autem ab omnibus vinculis liberum accipere nobis mereamur

---

1) Mss: potentatibus. R. — Legerim: petentibus.

2) Baruch. I.

3) M. et R. in textu: „omnibus,“ R. tamen in notis: „Mss: hominibus.“

4) M. et R. in textu: „peccator,“ R. tamen in notis: „Mss: peccatorum.“

5) Jesai. I, 14. 6) I Cor. V, 8.

in regem et Dominum. Et quamdiu haec facimus, non convertentur [1]) dies festi nostri in luctum, neque cantica nostra in lamentationem, sed erunt in nobis solemnitates verae, solemnitates Dei.

121. „Habebant [2]) autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo iis, dixit iis Pilatus: quem vultis dimittam vobis? Jesum Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus? Sciebat enim, quod per invidiam tradiderunt eum.“ In multis exemplaribus non continetur, quod Barabbas etiam Jesus dicebatur, et forsitan recte, ut ne nomen Jesu conveniat alicui iniquorum. In tanta enim multitudine Scripturarum neminem scimus Jesum peccatorem, sicut in aliis nominibus invenimus justorum, ut ejusdem nominis inveniantur esse etiam iniqui, utputa, Judas Apostolus zelotes, et Judas patriarcha, item et Machabaeus Judas, omnes laudabiles; sed Judas proditor. Et in Genesi inveniuntur ejusdem nominis esse filii Seth, [3]) et filii Cain, sicut Enoch, et Lamech, et Mathusalem; [4]) non autem conveniebat esse tale aliquid et in nomine Jesu. Et puto, quod in haeresibus tale aliquid superadditum est, ut habeant aliqua convenientia dicere fabulis suis, de similitudine nominis Jesu, et Barabbae. Existimo [5]) enim in istis verum [6]) aliquod mysterium demonstrari, ut Barabbas quidem constitutus sit ad seditionem, et bella, et homicidia facienda in [7]) animabus hominum, Jesus autem quasi Filius Dei, et pax constitutus, et Verbum, et Sapientia, ad omnia bona. Hi ergo

---

[1]) R. solus in textu: „convertuntur,“ idem tamen in notis: „Mss: convertentur.“

[2]) Ed. M. II. itemq. ed. Ruaei: Habebat etc. — Cfr. Matth. XXVII, 16—18.

[3]) Ed. Ruaei: Set. [4]) Edd. M. et R. „Matusalem.“

[5]) Ed. M. I: Aestimo etc.

[6]) R. solus in textu: „verum,“ idem tamen in notis: „Mss: rerum.“

[7]) Deest „in“ in ed. R.

duo cum sint vincti in rebus humanis et corporibus, populus ille sibi postulavit absolvi Barabbam: propter quem non cessat gens illa habens [1]) seditiones, et homicidia, et latrocinia, secundum quosdam gentis suae in rebus, quae foris habentur, secundum omnes autem Judaeos, qui non credunt Jesum, intus in anima. Ubi enim non est Jesus, illic seditiones, et lites, et proelia sunt; ubi autem est Jesus, ut dicere possint: „si [2]) autem Christus in nobis, corpus quidem mortuum propter peccatum, spiritus autem vita propter justitiam:" ibi sunt omnia simul bona, et innumerabiles divitiae spirituales in manibus ejus, et pax. Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum. Et si quis videat contrariam illam operationem, cognoscet quoniam ipse est in omnibus [3]) vinctus insignis Barabbas, quem sibi solvi desiderant, non solum tunc peccans Israel secundum carnem, sed et omnes, qui iis [4]) similes sunt, vel in dogmate, vel in vita. Quicunque ergo mala agit, solutus est in corpore ejus Barabbas, Christus autem vinctus; qui autem bona agit, Christus ei solutus est, Barabbas autem vinctus.

122. „Sedente [5]) autem eo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens: nihil sit tibi et justo illi; multa enim passa sum hodie per visum propter eum." Et Jesus quidem per invidiam traditus erat, et ita per invidiam manifestam, ut etiam Pilatus eam non ignoraret. Voluit [6]) autem Evangelista non praeterire rem divinae providentiae laudem Dei continentem, qui voluit per visum convertere Pilati uxorem, ut, quantum ad se, vetaret vi-

---

1) Ed. M. II: habere. 2) Rom. VIII, 10.

3) Mss: hominibus. R.

4) M. et R. in textu: „eis," R. tamen in notis: „Mss: ei."

5) Matth. XXVII, 19.

6) M. et R. in textu: „Volunt autem evangelistae," R. tamen in notis: „Mss: Voluit autem Evangelista."

rum suum, ut ne audeat contra Jesum proferre sententiam. Et visum quidem non exposuit Matthaeus; tantum autem dixit, quia multa passa erat per visum propter Jesum. Et ideo per visum passa est, ut ne amplius pateretur: ut beatam fuisse dicamus Pilati uxorem, quae per visum passa est multa propter Jesum, et recepit per visum quod erat passura.[1]) Ex quo audebit quis dicere, quoniam melius est recipere aliquem mala in visu, quam recipere in vita. Quis enim non eligat per visum mala sua recipere, quam[2]) in vita sua, nisi forte talia mereatur, ut expediat ei acriora recipere in vita sua potius quam recipere leviora in visu? Consolatur enim, et requiescit[3]) in sinibus Abrahami, qui recepit mala in vita sua, et non haec mala, quae recepit in visu suo: secundum quod et consolationem habebit. Utrum autem et initium habeat conversionis ad Deum ex eo, quod multa propter Jesum fuerat passa per visum, Deus scit: tamen continetur etiam hoc in scripturis quibusdam non publicis. Et vide, quia justum appellavit Jesum uxor Pilati, ne forte mysterium sit haec uxor Pilati ecclesiae ex gentibus: quae aliquando quidem regebatur a Pilato, nunc autem jam non est sub eo propter fidem suam in Christo.

123. „Principes[4]) autem sacerdotum et seniores persuaserunt populo, ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. Respondens autem praeses dixit illis: quem vultis de duobus dimittam vobis? At illi dixerunt: Barabbam.“ Et est videre[5]) nunc, quomodo populus Judaeorum a senioribus suis et Judaicae culturae doctoribus suadetur, et excitatur adversus Jesum, ut perdant eum, quantum ad se, et habeant Barabbam solutum. Credunt

[1]) Ed. Ruaei: passurus.

[2]) Deest „quam“ in ed. M. I., itemq. in ed. R.

[3]) Luc. XVI, 22. 25. [4]) Matth. XXVII, 20. 21.

[5]) M. et R. in textu: „videre usque nunc,“ R. tamen in notis: „Mss: videre nunc.“

enim turbae principibus et sacerdotibus suis. Plerumque et praeses quidem dicit ad populum: „quem [1]) vultis ex duobus dimittam vobis?“ Turbae autem quasi verae turbae, et multae, quae spatiosam et perducentem ad perditionem ambulant viam, petierunt Barabbam solvi, volentes eum sibi habere solutum.

124. „Dicit [2]) iis Pilatus: quid ergo faciam [3]) de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes: crucifigatur,“ et caetera. Volens iis pudorem tantae iniquitatis incutere Pilatus, dicit iis: „quid [4]) ergo faciam de Jesu, qui dicitur Christus?“ Non solum autem, sed et mensuram colligere volens impietatis eorum. Illi autem nec hoc erubescentes, quod Pilatus Jesum Christum esse confitebatur, nec modum impietatis servantes dixerunt omnes: „crucifigatur.“ Et siquidem Barabbam petissent dimittere, non autem e [5]) contra et Christum postulassent ad crucem, utputa Barabbam quidem petissent absolvi, hunc autem non petissent crucifigi, sed in potestate dimisissent Pilati, ut faceret de eo quod vellet, adhuc magnae esset impietatis, quod relicto justo homicidam petissent; nunc autem multiplicaverunt impietatis suae mensuram, non solum homicidam postulantes ad vitam, sed etiam justum ad mortem, et ad mortem turpissimam crucis. Adhuc autem permanens in eo ipso, quod confundere eos volebat, ut vel confusi ad electionem justi venirent, etsi non ex judicio cordis, dicit iis: „quid [6]) enim mali [7]) fecit?“ Contra hoc nihil habentes quod responderent, amplius clamaverunt, non deponentes, sed augentes iram, animositatem, blasphemiam, et dixerunt: „crucifigatur.“ Pilatus autem videns quod nihil proficeret, Judaico usus est

---

[1]) Matth. XXVII, 21. [2]) Matth. XXVII, 22.
[3]) Mss: faciemus. R. [4]) Matth. XXVII, 22.
[5]) Ed. M. II: e contrario. [6]) Matth. XXVII, 23.
[7]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: male.

more, volens eos de Christi innocentia non solum verbis, sed etiam ipso facto placare, si voluerint, si autem noluerint, condemnare, faciens non secundum aliquam consuetudinem Romanorum. Accepit enim aquam in conspectu omnium, et lavans manus suas dixit: „innocens[1]) ego sum a sanguine hujus: vos videritis.“ Et ipse quidem se lavit, illi autem non solum se mundare noluerunt a sanguine Christi, sed etiam super se susceperunt, dicentes: „sanguis[2]) ejus super nos, et super filios nostros.“ Propter hoc rei facti sunt non solum in sanguine prophetarum, sed implentes mensuram patrum suorum, facti sunt rei in sanguine Christi, ut audiant Deum[3]) sibi dicentem: „cum[4]) extenderitis[5]) manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis: manus enim vestrae sanguine plenae sunt.“ Propterea sanguis Jesu non solum super eos factus est, qui tunc fuerunt, verum etiam super omnes generationes Judaeorum postsequentes usque ad consummationem. Propterea usque nunc domus eorum derelicta est iis deserta. Pilatus autem oblitus verborum suorum bonorum, quibus coeperat defendere innocentiam Christi, declinans ad malum, non solum tradidit Jesum, sed etiam flagellis[6]) caesum tradidit, ut crucifigerent eum.

125. „Tunc[7]) milites praesidis susceperunt Jesum in praetorium, et congregaverunt ad eum totam cohortem, et induerunt eum chlamydem coccineam, et purpuram circumdederunt ei, et coronam de spinis posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus; et adgeniculantes se, deludebant eum, dicentes: ave, rex Judaeorum.“ Verisimile est, ut in primordiis tunc noviter erecti impe-

---

[1]) Matth. XXVII, 24. [2]) Matth. XXVII, 25.
[3]) Mss: Dominum. R. [4]) Jesai. I, 15.
[5]) Mss: expanderitis. R. [6]) Matth. XXVII, 26.
[7]) Matth. XXVII, 27—29.

ratoris, milites nondum disciplinae ordinem conservantes decentem, extra consuetudinem disciplinae, quae nunc est, facerent in Salvatorem, quando accipientes eum in praetorium congregaverunt totam cohortem, et fecerunt quae fecisse dicuntur, lusum sibi Jesum facientes, propter quod nominatus fuerat rex Judaeorum. Ego autem puto milites hoc [1]) fecisse, operantibus in se invisibilibus regibus, et principibus saeculi hujus, qui „adstiterunt,[2]) et convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus," ut videatur illa delusio eorum potius fuisse, quam hominum: eorum autem, qui non cognoverunt in illa dispensatione sapientiam Dei: „si [3]) enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent." Ergo cohors illa mysterium erat militiae alicujus malignae. Et exspoliaverunt eum vestimenta ejus, quae desursum habebat, tunicam inconsutilem, et stolam: — haec enim vestimenta ejus talia describit Joannes —: et induerunt eum deludentes propter nomen ejus regale, coccineam chlamydem, non intelligentes quod agunt. Illa autem coccinea chlamys mysterium erat coccinei signi, quod scriptum est in Jesu [4]) Nave, quod ad salutem suam habuit illa Raab, et in Genesi [5]), quod factum est in uno filiorum Thamar ad manum nascentis, ut coccum alligaretur in signo futurae passionis Christi. Ergo et nunc suscipiens Dominus coccineam chlamydem, in se sanguinem mundi suscepit: et in spinea illa corona, suscepit spinas peccatorum nostrorum intextas in capite suo. Et de chlamyde scriptum est, quoniam denuo spoliaverunt eum chlamydem coccineam; de corona autem spinea nihil tale Evangelistae scripserunt, propterea [6]) quod et nos quae-

---

[1]) Deest „hoc" in ed. R. [2]) Psalm. II, 2.

[3]) I Cor. II, 8. [4]) Jos. II.

[5]) Genes. XXXVIII, 27. 28.

[6]) Mss: propter quod nos quaerere voluerunt textum rei. R.

rere voluerunt exitum rei de corona spinea semel imposita, et nunquam detracta. Ego igitur arbitror, quoniam spinea illa corona consumta [1]) est a capite Jesu, ut jam non sint spinae nostrae antiquae, postquam semel eas a nobis abstulit Jesus super venerabile caput suum. Si autem et de calamo, quem posuerunt in dextra ejus, aliquid dicere convenit, hujusmodi dicimus rationem. Calamus ergo ille [2]) mysterium fuit sceptri vani et fragilis, super quem incumbebamus omnes, priusquam crederemus sceptrum maligni. Confidebamus enim in virga calamina Aegypti, vel Babylonis, vel cujuscunque regni contrarii contra regnum Dei, et accepit calamum illum, et virgam fragilis regni de manibus nostris, ut triumphet eum, et conterat in ligno crucis; et pro calamo illo priori, super quem prius recumbebamus, dedit nobis sceptrum regni coelestis, et virgam, de qua scriptum est: „virga [3]) aequitatis virga regni tui:" vel virgam, quae corripiat eos, qui opus habent correptione, de qua dicit Apostolus: „quid [4]) vultis? in virga veniam ad vos?" Dedit nobis et baculum, ut celebremus pascha, secundum quod scriptum est: „baculi [5]) vestri in manibus vestris sint:" ut celebremus pascha deponentes virgam calaminam, [6]) quam habebamus prius quam celebraremus Domini pascha. Percutiunt autem cum hoc fragili et vano calamo caput Jesu venerabile, quoniam et semper regnum illud contrarium conviciat et verberat Deum Patrem, caput Domini Salvatoris. Et in his omnibus unigenita virtus nocita non est,

---

[1]) Mss: consummata. R.

[2]) Deest „ille" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Psalm. XLV, 6. (XLIV.) [4]) I Cor. IV, 21.

[5]) Exod. XII, 11.

[6]) M. et R. in textu: „calami eam," R. tamen in notis: „Mss: calaminam."

sicut nec passa est aliquid, facta pro nobis maledictum, cum naturaliter benedictio esset; sed cum benedictio esset, consumsit et solvit [1]) et dissipavit omnem maledictionem humanam.

126. „Exeuntes [2]) autem invenerunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem; hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus.“ Sicut enim secundum tres Evangelistas tentatur a diabolo Jesus, secundum Joannem autem, qui spiritualis naturae ejus fecit sermonem, non tentatur: — nec enim tentatur veritas, et vita, et resurrectio, et lumen verum; sed tentabatur secundum hominem, quem susceperat unigenitus Deus —: sic secundum Joannem quidem Salvator imponentibus iis, qui susceperunt eum, crucem suam portans egressus est in locum, qui dicitur Calvariae locus, secundum reliquos autem sibi eam non portat. Exeuntes enim, qui ducebant eum ad crucifigendum, invenerunt quendam Cyrenaeum, nomine Simonem, quem angariaverunt ut acciperet crucem Christi. Non autem solum Salvatorem conveniebat accipere crucem suam, sed et nos conveniebat portare eam, salutarem nobis angariam adimplentes. Nec iterum autem sic prodificandi fueramus crucem ejus accipientes, quantum modo prodificamur a cruce ejus, cum et ipse sibi accipiat eam et portet. Quaeres autem [3]), si secundum textum utrumque est factum, et non dissonant sibi Evangelistae ab invicem, et quid eorum prius est factum: utrum enim qui susceperunt Jesum ad crucifigendum et imponentes ei crucem, ut portans eam exeat in locum Calvariae, hoc primum fecerunt, antequam angariarent Simonem Cyrenaeum, aut [4]) egressi quidem angariaverunt Simonem,

---

[1]) Ed. Ruaei: et absolvit. [2]) Matth. XXVII, 32.

[3]) Deest „autem“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss: etc.“

[4]) Ed. M. II: an.

facti autem ad locum, in quo [1]) eum fuerant [2]) suspensuri, imposuerunt [3]) crucem ei ipsi, ut ipse eam portaret. Et qui potest discutere, quaerat discutiens in utroque, ut inveniat, utrum finem portandae crucis accepit, aut magis Cyrenaeus Simon, non fortuitu angariatus, sed secundum aliquam de eo praescientiam Dei, secundum dispositionem Dei ductus ad hoc, ut evangelica Scriptura dignus inveniretur, et ministerio crucis Christi, in qua mundus crucifigitur sanctis, et sancti mundo. Quidam autem et moraliter exponere voluerunt hunc ipsum Simonem Cyrenaeum, ex eo quod de Pentapoli esset Cyrenes [4]) secundum Libyam, accipientes occasionem de sensibus quinque, ut dicant, quasi quinque sensus portaverunt dispensationis illius crucem. Simon autem interpretatur obedientia. Cui autem magis conveniebat, ut crucem Christi portaret, nisi [5]) obedientiae? aut, sicut secundus Liae filius vocatur, Simeoni? Dupliciter enim apud Graecos nominatur, et patriarcha, et Petrus, secundum proprietatem Hebraici sermonis, ut conveniat ei, qui ita vocatur, ut et Simon dicatur, et Simeon, quoniam iisdem [6]) literis scribunt Hebraei et Simeonis nomen, et Simonis. Locus autem Calvariae dicitur non qualemcunque dispensationem habere, ut illic, qui pro hominibus moriturus fuerat, moreretur. Venit [7]) enim ad me traditio quaedam talis,

---

[1]) Mss: in qua etc. R.

[2]) R. solus in textu: „fuerunt," idem tamen in notis (edd. M. in textu): „Mss: fuerant."

[3]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: posuerunt.

[4]) Act. II, 10. [5]) Ed. M. II: quam.

[6]) Mss: ipsis literis dicunt Hebraei. R.

[7]) R. in notis: „In Caten. Msc. graeca verba haec exstant: *Περὶ τοῦ κρανίου τόπου ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι Ἑβραῖοι παραδιδόασιν, ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖ τέθαπται, ἵνα, ἐπεὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι, πάλιν ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθῶσι.*"

quod [1]) corpus Adami [2]) primi hominis ibi sepultum est, ubi crucifixus est Christus: ut, sicut [3]) in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificentur: ut in loco illo, qui dicitur Calvariae locus, id est, locus capitis, caput humani generis resurrectionem inveniat cum populo universo per resurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi passus est, et resurrexit. Inconveniens enim erat, ut, cum multi ex eo nati remissionem acciperent peccatorum, et beneficium resurrectionis consequerentur, non magis ipse pater omnium hominum hujusmodi gratiam consequeretur.

127. „Et [4]) dederunt ei acetum bibere felle mixtum. Et cum gustasset, noluit bibere.“ Sufficiebat enim nobis, ut tantum gustaret pro nobis, sicut mortem tridui temporis non longiorem, sic et acetum felle permixtum. Aliud autem vinum, non mixtum cum felle, nec cum [5]) aliquo contrario, accepit et bibit, et gratias agens discipulis dedit, et promisit se bibiturum novum ipsum in regno Dei.

128. „Postquam [6]) autem crucifixerunt eum, diviserunt sibi vestimenta ejus, sortem mittentes; et sedentes servabant eum.“ Et sunt usque nunc qui ipsum quidem non habentes, vestimenta autem, id [7]) est, verba in Scripturis posita habent, nec ipsa ad plenum, sed ex parte, nihilominus hoc ipsum Propheta dicente mysterium, quod nunc est impletum. Utrum autem conscissum est aliquod vestimentorum ejus in illa partitione, an [8]) mansit unumquodque eorum integrum, sicut fuit, et qualia illa vesti-

---

[1]) Mss: quoniam. R.

[2]) Edd. M. et R. constanter: Adae.

[3]) I Cor. XV, 22. [4]) Matth. XXVII, 34.

[5]) Mss: cum alio aliquid contrario. R.

[6]) Matth. XXVII, 35. 36.

[7]) Desunt verba: „id est“ in ed. M. I., itemq. in ed. R.

[8]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: aut.

menta fuerunt, non legimus apud tres Evangelistas; apud Joannem autem discimus,[1]) quod milites, postquam crucifixerunt Christum, acceperunt vestimenta ejus, et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem. Tunicam autem, quoniam erat non consutilis, sed a sursum textilis per totum, dixerunt ad invicem: „non[2]) conscindamus eam, sed sortiamur de ea." Non ergo omnes acceperunt eam, sed qui sortitus est. Disputans autem aliquis de differentia eorum, qui vestimenta Domini habent, inveniet sine dubio qui in[3]) dogmatibus suis, etsi non habent ipsum, tunicam tamen desursum textilem per totum habent: alii autem nec ipsam, sed aliquam particulam vestimenti ejus. Et hoc considera, quod secundum Matthaeum[4]) quidem Jesus accipiens acetum cum felle permixtum gustavit, et noluit bibere, secundum Marcum[5]) autem, cum daretur ei[6]) myrrhatum vinum, non accepit.

129. „Et[7]) sedentes servabant eum ibi." Et milites quidem servabant corpus, submissi a principibus sacerdotum, quasi furandum a discipulis ejus si non servaretur: dispensatio autem resuscitavit eum, et testes resurrectionis ejus esse fecit non duos tantum, aut tres, sed multo plures. Visus[8]) est enim Cephae, postea illis undecim, deinde apparuit amplius quam quingentis fratribus simul,[9]) novissime autem omnium Paulo. Et non erat modicum signum resurrectionis ejus, quod a tantis est visus, his qui

---

[1]) M. et R. in textu: „didicimus, quod etc." R. tamen in notis: „Mss: discimus, quoniam etc."

[2]) Ev. Joann. XIX, 24.

[3]) Deest „in" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

[4]) Matth. XXVII, 34. [5]) Marc. XV, 23.

[6]) Ed. M. II., itemq. ed. R. in textu: „et;" R. tamen in notis (ed. M. I. in textu): „Mss: ei."

[7]) Matth. XXVII, 36. [8]) I Cor. XV, 5—7.

[9]) Deest „simul" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc." Cfr. I Cor. XV, 6.

susceperunt periculum, ut praedicent eum viventem in populis, qui petierant eum ad crucem. Et nunc novi principes sacerdotum, videlicet filii principum illorum, verbum veritatis positum in Scripturis crucifigunt falsis expositionibus suis, et occidunt mendaciis; verbum autem veritatis, quia apud illos quidem occiditur, vivit autem in sua natura, semper invenit, et eligit sibi vasa, in quibus resurgat, et vivat, et adhuc confundat suos interfectores, multis testimoniis vivere demonstratum.

130. „Et[1]) imposuerunt super caput ejus causam ejus scriptam: Hic est Jesus, rex Judaeorum.“ Sive occasione, sive veritate, Christus rex pronunciatur, et omnis litera regnum ejus testatur, sive Graecorum, sive Romanorum, sive Hebraicorum, et pro corona super caput ejus fuit[2]) scriptum: „Hic est Jesus, rex Judaeorum.“ Et cum nulla inveniatur causa alia mortis ejus, — nec enim erat —, haec habeatur[3]) sola: Rex fuit Judaeorum: de qua locutus est, dicens: „ego[4]) autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.“ Et princeps quidem sacerdotum secundum literam legis portabat in capite suo formam signi, et sanctificationem Domini scriptam in metallo; verus autem princeps sacerdotum et rex, Jesus, in cruce quidem habet scriptum: „Hic[5]) est rex Judaeorum:“ adscendens autem ad Patrem, et suscipiens Patrem in se pro literis et pro nomine habet qui nominatur, et habet eum coronam, et dignus eo effectus, et domus Dei Patris digna effectus, solus sufficienter Patrem accipere[6]) potest.

---

[1]) Matth. XXVII, 37.

[2]) Deest „fuit“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[3]) Ed. Ruaei: habetur. [4]) Psalm. II, 6.

[5]) Matth. XXVII, 37.

[6]) M. et R. in textu: „capere,“ R. tamen in notis: „Mss: accipere.“

131. „Tunc [1]) crucifixerunt cum eo duos latrones, unum a dextris, et unum a sinistris." Crucifixus inter latrones Dominus sicut ipsi latrones, implevit prophetiam dicentem de se: „et [2]) cum iniquis deputatus est." Et est videre discipulos ejus testimonium dantes culturae Dei, quae per eum est introducta, cum iniquis reputari, et cum iis crucifigi, aut passiones reliquas sustinere, sicut et illi. Mundus enim, et spiritus qui in eo est, summos semper persequitur viros, et punit malitiae quidem summos propter utilitatem multorum, summos autem virtutis, quoniam non est dignus mundus iste iis, qui non considerant quae videntur, sed quae non videntur: et contemnunt eum, sicut et olim sancti ambulantes in melotis, [3]) et in pellibus caprinis [4]), egentes, afflicti, in desertis errantes, in montibus, et in speluncis, et in foveis terrae, quorum non erat dignus mundus.

132. „Transeuntes [5]) autem blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: vah, qui destruebas templum, et in triduo reaedificabas. [6]) Libera te ipsum. Si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum, deludentes eum cum scribis, et senioribus, et Pharisaeis, dicebant: alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere. Si ipse est rex Israel, descendat nunc de cruce, et credimus illi. Confidit in Deum, liberabit nunc eum si vult: dixit enim, quia Filius Dei sum." Nemo stans Jesum blasphemat, neque recte incedens. Transeuntes enim blasphemabant eum, et sicut in Graeco habetur: [7]) „praetereuntes," qui etiam macerie vineae dis-

---

[1]) Matth. XXVII, 38. [2]) Jesai. LIII, 12.

[3]) Hebr. XI, 37. 38.

[4]) Desunt verba: „caprinis, egentes, —, in montibus," in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[5]) Matth. XXVII, 39—43.

[6]) Mss: illud reaedificabas. R.

[7]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: habet. — Cfr. Matth. XXVII, 39.

soluta a Deo vindemiant eos, qui remanserunt. Scriptum est enim: „ut [1]) quid posuisti maceriem ejus, et vindemiant eam omnes qui praetereunt viam?" Quamdiu ergo quis non praeterivit viam, neque declinavit a via, aut [2]) stans dicere potest de Deo: [3]) „statuisti [4]) supra petram pedes meos," non [5]) blasphemat Jesum. Si autem ceciderit, aut praeterierit, vel transierit, vel declinaverit, tunc eum blasphemat. Sicut adhuc qui in mala opera ceciderunt, et sicut qui dereliquerunt [6]) terminos aeternos, et viam ecclesiae coelestis, et fluctuantur, et circumferuntur „ab [7]) omni vento doctrinae in fallacia hominum, in astutia ad remedium erroris." Omnes enim haereses praetereuntes et declinantes esse si quis dixerit, non peccabit, propterea quod et ipsi inter praetereuntes habentur, et blasphemant Jesum, non habentes caput firmum, sed moventes ipsum sursum et deorsum: quoniam non sunt prudentes, nec habent oculos suos in capite suo, in quo habere debuerant Ecclesiaste dicente: „sapientis [8]) oculi in capite ejus sunt." Praetereuntium ergo et declinantium opus est Jesum blasphemare Filium Dei, quia „nemo [9]) in spiritu loquens, dicit anathema Jesu." Diversi autem blasphemantium sermones habentur, quorum unum est blasphemum, quod dicitur ab iis, qui non intelligunt, nec audiunt quae dicuntur, nec de quibus affirmant; Jesus enim dixit: „solvite [10]) templum hoc, et ego

---

[1]) Psalm. LXXX, 12. (LXXIX.)

[2]) Deest „aut" in ed. M. I., itemq. in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) M. et R. in textu: „Deo," R. tamen in notis: „Mss: de Deo."

[4]) Psalm. XL, 2. (XXIX.)

[5]) M. et R. in textu: „et non etc.," R. tamen in notis: „Mss. etc."

[6]) Ed. Ruaei: reliquerunt. [7]) Ephes. IV, 14.

[8]) Eccles. II, 14. [9]) I Cor. XII, 3.

[10]) Ev. Joann. II, 19.

in triduo suscitabo illud." Praetereuntes autem, quasi falsi testes, contra Jesum dicebant, quod non erat dictum de eo, appetentes eum: vah,[1]) qui destruit templum Dei, et in triduo reaedificat illud." Non enim ipse destruit templum, sed quod alii destruunt ipse aedificat, sive templum proprium corporis, quod a Judaeis fuerat traditum morti, sive templum testium suorum, et omnium, qui habuerunt verbum Dei in se, et ex insidiis impiorum propter pietatem mortui sunt. „Venit[2]) enim hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et resurgent." Et non solum in eo, quod dicebant: „qui[3]) destruit templum," mentiti sunt, sed etiam illud quod dixerunt: „et[4]) ego in triduo reaedificabo ipsum." Nec enim dixit reaedificaturum se templum, sed suscitaturum[5]). Sermo enim aedificationis non ostendit subitaneum opus, suscitationis autem ostendit. Et qui quidem deridebant, dicebant: „salva[6]) te ipsum:" ipse autem accipiens virtutem a Patre, et hoc fecit, et amplius: cunctis enim capientibus verbum suum, salutem suam ostendit. Et illi quidem deridentes dicebant: „si Filius Dei es, descende de cruce:" ipse autem Filium Dei se deridentibus quidem non ostendebat, ostendit autem credentibus sibi, postquam dispensavit quae oportebat eum dispensare in tribus illis diebus, postquam descendens ad inferos „mortificatus[7]) corpore, vivificatus autem in spiritu, spiritibus, qui erant in carcere, praedicavit quod non crediderant aliquando, quando exspectabatur patientia Dei in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo animae, sunt salvati per aquam." Et non

---

[1]) Matth. XXVII, 40. coll. pag. 47. not. 5. et 6.

[2]) Ev. Joann. V, 28. 29. [3]) Matth. XXVII, 40.

[4]) Ev. Joann. II, 19.

[5]) M. et R. in textu: „resuscitaturum," R. tamen in notis: „Mss: suscitaturum."

[6]) Matth. XXVII, 40. [7]) I Petr. III, 18—20.

est derelictus illic, sicut ipse dicebat: „quoniam[1]) non derelinques animam meam in inferno." Oportebat autem eum et adscendere ad proprium Patrem et Deum, ut adscendens[2]) in altum captivet captivitatem, et accipiat dona in homines, et post haec ostendat se fortiorem morte, dicens ad eam: „ubi[3]) est, mors, aculeus tuus?" Similiter autem caeteris praetereuntibus, et blasphemantibus eum, principes quoque sacerdotum et scribae praetereuntes, et ipsi dicebant ad eum, victi virtutibus ante gestis ab eo: „alios[4]) salvos fecit, se ipsum salvum facere non potest:" videlicet non credentes, quoniam qui alios salvare potuit, multo amplius poterat et se ipsum salvare; et promittebant[5]) se credituros in eum, quasi in regem Israel, si descendens a cruce videretur ab iis. Ipse autem non curabat indignum aliquid agere propter derisionis injuriam, et facere, quod dicebatur ab iis extra rationem et ordinem.

133. „Id[6]) ipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei." Et apud Joannem, sicut potuimus, exposuimus de duobus latronibus, qui fuerunt crucifixi cum Christo, qui secundum Matthaeum quidem et Marcum improperaverunt ei ambo in cruce; secundum Lucam autem dicentem, quoniam unus de pendentibus latronibus blasphemabat, dicens: „si[7]) tu es Christus, salva te ipsum et nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: non times tu Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidem juste, nam condigna factis recipimus; iste autem nihil mali fecit. Et dicebat ad Jesum: memento mei, cum veneris in regnum

---

[1]) Psalm. XVI, 10. (XV.)
[2]) Ephes. IV, 8. coll. Psalm. LXVIII, 18.
[3]) I Cor. XV, 55. [4]) Matth. XXVII, 41. 42.
[5]) Matth. XXVII, 42. [6]) Matth. XXVII, 44.
[7]) Luc. XXIII, 39—42.

tuum." Respondens autem Jesus dixit ad eum, qui increpaverat blasphemantem: „Amen [1]) dico tibi: hodie mecum eris in paradiso." Conveniens ergo est, ut in primis quidem ambo latrones intelligantur Dominum blasphemasse, post hoc autem unum ex iis conversum esse, et credidisse tractantem apud se ipsum de [2]) his miraculis, quae audiebat facta ab eo: forsitan autem et videns conversionem aëris, et tenebras fieri insuetas, et non sicut fieri frequenter solebant. Aut ne forte, sicut et illic diximus, alii sunt hi duo latrones, ex [3]) quibus unus blasphemabat eum, et alii fuerunt illi duo latrones, qui ambo blasphemarunt. Sed ille latro, qui salvatus est, potest esse mysterium eorum, qui post multas iniquitates crediderunt in Christum, et dixerunt Christo: confixi sumus et configurati in morte Christi: et semper dicunt Filio Dei: memor esto nostri, cum veneris in regnum tuum: et ideo in paradiso sunt cum ipso.

134. „A [4]) sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam." Ad [5]) hunc textum quidam calumniantur evangelicam veritatem, dicentes, quomodo secundum textum potest esse verum, quod dicitur, quia factae sunt tenebrae super omnem terram a sexta hora usque ad nonam, quod factum nulla refert historia? Et dicunt, quia sicut solet fieri in solis defectione, sic facta est tunc defectio solis. Defectio autem solis a saeculo semper fuit in suo tempore facta. Sed defectio solis, quae secundum consuetudinem temporum ita currentium fieri solet, non in alio tempore fit,

---

[1]) Luc. XXIII, 43.

[2]) Deest „de" in ed. M. I., itemq. in textu ed. R.; R. in notis „Mss: et de etc."

[3]) Desunt verba: „ex quibus —, et alii — illi duo latrones," in textu edd. M. et R., R. tam. in not.: „Mss. etc."

[4]) Matth. XXVII, 45.

[5]) Mss: Ab hoc textu quidam etc. R.

nisi in conventu solis et lunae, quando luna subtus currens solis impedit radios occurrens [1]) ei, et occursu suo lumen ejus obtundit. In tempore autem, quo passus est Christus, manifestum est quoniam conventus non erat lunae ad solem, quoniam tempus erat paschale, quod consuetudinis est agere, quando luna solis plenitudinem habet, et in tota est nocte. Quomodo ergo poterat fieri defectio solis, cum luna esset plena, et plenitudinem solis haberet? Quidam [2]) autem credentium, volentes defensionem aliquam introducere contra haec, angustiati sermonibus profitentium talia, ita dixerunt: si nullum prodigium novum factum fuisset in tempore passionis Christi, sed omnia secundum consuetudinem, crederetur secundum consuetudinem facta fuisse illa defectio solis. Nunc autem cum constet, caetera prodigia, quae tunc facta sunt, non secundum consuetudinem facta fuisse, sed nova et [3]) admiranda: nam et „velum [4]) templi scissum est in duas partes, a sursum usque deorsum, et terra contremuit, et petrae diruptae sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt:" manifestum est, quoniam et illa defectio solis, consequenter secundum caetera prodigia, nova contra consuetudinem facta est. Item adversus haec „filii [5]) saeculi hujus," qui „prudentiores sunt filiis lucis in sua generatione," talia dicunt: pone, quia extra consuetudinem facta est illa defectio solis in tempore non antiquo sub principatu Romanorum, ita ut tenebrae fierent super omnem terram usque ad horam nonam: quomodo hoc factum tam mirabile nemo Graecorum, nemo Barbarorum factum con-

---

[1]) Ed. Ruaei: occurrentes ei.

[2]) R. solus in textu: „Quas," idem tamen in notis: „Mss: Quidam."

[3]) Edd. Merlini: et miranda.

[4]) Matth. XXVII, 51. 52. [5]) Luc. XVI, 8.

scripsit in tempore illo, maxime qui Chronica conscripserunt, et notaverunt sicubi tale aliquid novum factum est aliquando, sed sòli hoc scripserunt vestri auctores? Et Phlegon quidem in Chronicis suis scripsit, in principatu Tiberii Caesaris factum, sed non significavit in luna plena hoc factum. Vide ergo nisi[1]) fortis est objectio haec, et potens movere omnem hominem sapientem, qui nec illis dicentibus, nec istis scribentibus consentit, sed omnia cum ratione et judicio audit. Et non est quidem durum, quod unusquisque fidelium, qui credit quidem, non tamen cum ratione, et cum judicio credit, ut ita sit constans in fide, ut etsi mille crimina objiciant contra evangelicam fidem volentes destruere fidem nostram, ut in nulla parte eorum commoveatur sermonibus, qui fingentes[2]) se credere Scripturis evangelicis, per occasionem unius aut alterius quaestionis aut difficilis, aut forte et[3]) indissolubilis, adversantes Scripturis festinant fidem Christi et[4]) Evangeliorum ejus tollere de anima nostra, introducentes quasdam mirabiles res, et mirabilia Dei virtute consummata ad saeculares quasdam consuetudines transferre volentes. Judicavi igitur bonum, ut accipiens bonum propositum eorum, qui in fide constantes esse desiderant, solutiones criminationum eorum, in quantum mihi ex Deo est virtus, inveniam pro[5]) evangelica veritate: ut fideles non solum fide simplici, sed etiam ratione fidei muniantur in fide. Dicimus ergo, quod[6])

---

[1]) Ed. Ruaei: ne.

[2]) R. solus in textu: „fingens," idem tamen in notis: „Mss: fingentes."

[3]) Deest „et" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

[4]) R. solus in textu: „et evangelicorum," idem tamen in notis: „lege: *et Evangeliorum.*"

[5]) Mss: pro Evangelii veritate. R.

[6]) Mss: quoniam. R.

Matthaeus et Marcus non dixerunt, defectionem solis tunc factam fuisse, sed neque Lucas, secundum pleraque exemplaria habentia sic: „et [1]) erat hora fere sexta, et tenebrae factae sunt super omnem terram usque ad horam nonam, et obscuratus est sol.“ In quibusdam autem exemplaribus non habetur: „tenebrae factae sunt, et obscuratus est sol:“ sed ita: „tenebrae factae sunt super omnem terram sole deficiente.“ Et forsitan ausus est aliquis, quasi manifestius aliquid dicere volens, pro: „et obscuratus est sol,“ ponere: „deficiente sole,“ existimans quod non aliter potuissent fieri tenebrae, nisi sole deficiente. Puto autem magis quod [2]) insidiatores ecclesiae Christi mutaverunt hoc verbum, quoniam tenebrae factae sunt „sole deficiente,“ ut verisimiliter Evangelia argui possint secundum adinventiones volentium arguere ea. Arbitror ergo, sicut caetera signa, quae facta sunt in [3]) passione ipsius, in Jerusalem tantummodo facta sunt, sic et tenebrae tantummodo super omnem terram Judaeam [4]) sunt factae usque ad horam nonam. Quae autem dico, in Jerusalem tantummodo haec facta sunt: quod velum templi scissum est, quod terra contremuit, quod petrae diruptae sunt, quod monumenta aperta sunt. Nec enim extra Judaeam petrae diruptae sunt, aut monumenta aperta sunt alia, nisi ea tantum, quae in Jerusalem erant, aut forte in terra Judaea. Nec alia terra tremuit tunc, nisi terra Jerusalem; nec enim refertur alicubi, quod omne elementum terrae tremuerit in tempore illo, ut sentirent, verbi gratia, et qui in Aethiopia erant, et in India, et in Scythia: quod si factum fuisset, sine dubio inveniretur in historiis aliquibus eorum, qui in Chronicis

---

[1]) Luc. XXIII, 44. 45. [2]) Mss: quoniam. R.

[3]) R. solus in textu: „in passionem,“ idem tamen in notis: „Mss. etc.“

[4]) Mss: Judaeae. R.

scripserunt nova aliqua facta. Sicut ergo quod dicitur: „terra[1]) contremuit," refertur[2]) ad terram Jerusalem, aut si latius voluerit quis extendere, ad terram Judaeam: sic et „tenebrae[3]) factae sunt[4]) ab hora sexta usque ad nonam super omnem terram," intellige quod super omnem terram Judaeam sunt factae, aut certe super Jerusalem tantum. Sic ergo qui intelligit, sine culpa intelligit, ut non, magnitudinem miraculi ostendere volens, incidat in risum sapientium saeculi hujus, et magis infidelitatem in hominibus sapientibus operetur, quam fidem. Dicit autem aliquis contra haec: si non ex defectione solis factae sunt tenebrae tunc super omnem terram Judaeam, et Jerusalem, sed ex altera causa, ostende causam. Cui talia respondemus: primum quidem, quod omnino Evangelistae nec nominaverunt solem in isto loco, sed tantum quia tenebrae factae sunt super omnem terram. Si ergo[5]) tenebrae factae sunt super omnem terram sole non nominato, sine dubio consequens est intelligere quasdam tenebrosissimas nubes, et forte non unam, sed multas et majores concurrisse super terram Judaeam et Jerusalem, ad cooperiendos radios solis, et ideo profundae factae sunt tenebrae a sexta hora usque ad nonam. Quomodo autem factae[6]) sunt in tali loco diximus,[7]) ne forte et tenebrae palpabiles in Aegypto[8]) hoc modo factae[9]) fuerunt tribus diebus, non ex solis defectione, sive autem

1) Matth. XXVII, 51.

2) Mss: sic refertur etc. R. — Item ed. M. I.

3) Matth. XXVII, 45. 4) Mss. omittunt: *sunt*. R.

5) R. solus in textu: „enim," idem tamen in notis: „Mss: ergo."

6) Mss: facti sumus. R.

7) R. in notis: „forte: *dicimus*."

8) Edd. M. et R. „in Aegyptum." Cfr. Exod. X, 22. 23.

9) Mss. omittunt: factae. R.

ex eo, quod nubes tenebrosae concurrerunt in unum, sive quod aër illic tunc spissior factus est super Aegyptios tantum. Omnibus enim filiis Israel, sicut testatur Scriptura, fuerat lumen, in quibus fuerant commorati. Nam et impossibile est in solis defectione, quae fit ex concursione [1]) lunae ad solem, tribus diebus continuis fieri tenebras; et crederetur aliqua alia tenebrarum causa fuisse in Aegypto, si vel nominatus fuisset sol, sive quasi obscuratus in tempore illo: nunc autem scriptura Exodi [2]) nihil aliud dicit, nisi quia Moses extendit manum suam in coelum, et factae sunt tenebrae, et caligo, et caetera, super omnem [3]) terram Aegypti tribus diebus, et nemo vidit fratrem suum, neque surrexit aliquis de lecto suo tribus diebus. Quod autem dico super omnem terram Judaeam vel Jerusalem, ut non omne elementum terrae intelligamus, illud est argumentum, quod scriptum est in tertio libro Regnorum, ubi Abdias dispensator Achab [4]) dixit Eliae: „quid [5]) peccavi, quia dedisti servum tuum in manus Achab, ut mortificet me? Vivit Deus tuus, si est gens aut regnum, ubi non misit Dominus meus quaerere te, et dixi: non est: et combussit regnum et regiones ejus, quoniam non invenit [6]) te.“ Quis enim tam lapideus sit legens ista, ut existimet, quoniam rex Israel Achab in omnem gentem mundi, et in omne regnum orbis terrae misit quaerens Eliam, et combussit ubicunque dictum est: non est Elias? Sed sine dubio exaggeratorie [7]) dicta sunt illa, ostendentia quod [8]) satis eum quae-

---

[1]) Mss: concursu. R. [2]) Exod. X, 21—23.

[3]) M. et R. in textu: „totam,“ R. tamen in notis: „Mss: omnem.“

[4]) Ed. R. h. loco: Achaz.

[5]) I Regg. XVIII, 9. 10. (III Regg.)

[6]) R. solus in textu: „inveniat,“ idem tamen in notis: „Mss. etc.“

[7]) Edd. Merl.: exaggregatorie. [8]) Mss: quoniam. R.

sivit in gentibus, quae fuerunt circa Judaeam, secundum quod potuit requirere. Diximus autem etiam in aliis locis, quod [1]) cum duae creaturae generales in sexta die factae fuissent, primum quidem animalia, deinde autem [2]) homo secundum imaginem Dei factus, consequens est ut et dies ille sextus tunc [3]) divisus fuisse intelligatur in duas species creaturae: ut ante sextam quidem animalia intelligantur fuisse creata, in sexta autem hora dixisse Dominum: „faciamus [4]) hominem ad imaginem nostram," et fecisse eum tunc. Propter quod conveniebat pro salute ejusdem hominis morientem, in ipsa hora sexta suspendi, ac a sexta hora propter hoc tenebras fuisse factas super omnem terram usque ad nonam. Et sicut Mose manus extendente in coelum factae sunt tenebrae super Aegyptios, servos Dei tenentes in servitute, [5]) — imago futurarum tenebrarum, quae comprehensurae fuerant Aegyptios —: similiter et Christo in sexta hora manus extendente in cruce ad coelum super populum, qui clamaverat: „tolle [6]) de terra hunc," et: „crucifige, crucifige eum," factae sunt tenebrae, et ab omni lumine sunt privati, et imago fuit tenebrarum [7]) illa futurarum, quae comprehensurae fuerant gentem Judaeam, quia [8]) ausi sunt lumini vero manus suas inferre. Unde ex tunc omnis illa gens tenebris est repleta, sicut dicit Propheta: „obscurentur [9]) oculi eorum, ne videant." Item sub

---

[1]) Mss: quoniam. R.

[2]) Deest „autem" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Deest „tunc" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[4]) Genes. I, 26. [5]) Ed. Ruaei: servitutem.

[6]) Luc. XXIII, 18. 21.

[7]) Mss: tenebra illa futurarum. R.

[8]) Edd. Merlini: „quia," ed. R. in textu: „quasi," in notis tamen: „Mss: quae."

[9]) Psalm. LXIX, 23. (LXVIII.)

Mose[1]) factae sunt tenebrae, et caligo super omnem terram Aegypti tribus diebus, et nemo vidit fratrem suum, neque surrexit de lecto suo aliquis tribus diebus. Omnibus autem filiis Israel erat lumen in omnibus locis, in quibus commorabantur. Sub Christo autem tenebrae factae sunt super omnem terram Judaeam tribus horis, lumen autem fuit super omnem reliquam terram, quod ubique illuminat omnem ecclesiam Dei in Christo. Et si usque ad nonam horam tenebrae fuerunt super omnem terram Judaeam, manifestum est quoniam iterum lumen ejus refulsit: quia cum plenitudo[2]) gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus futurus est. Quod autem tribus horis factae sunt tenebrae super terram Judaeam, illud ostendit, quoniam propter peccata sua privati sunt a[3]) lumine Dei Patris, et a splendore Christi, et ab illuminatione Spiritus sancti.

135. „Circa[4]) nonam autem horam clamavit Jesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lama asabthani? hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? Qui autem illic stantes erant, et audientes, dicebant: quia Eliam vocat iste.“ Digne Deo[5]) requirendum est, quae fuit illa magna vox Christi, utrum magna rebus significantibus[6]) magna mysteria, aut magna sensibili et corporali magnae vocis auditu. Puto autem quod omnis vox Christi Filii Dei magna est, et si fuerit lenis; et testatur de hoc ipso Scriptura in locis maxime illis, in quibus vult eri-

---

[1]) Exod. X, 22. 23. [2]) Ed. Ruaei: multitudo.

[3]) Mss: a lumine trium horarum, a lumine Dei Patris, etc. R.

[4]) Matth. XXVII, 46. 47. coll. Psalm. XXII, 2. — Ed. M. I: *azabthani*, ed. M. II: *sabachthani*, ed. Ruaei: *zabachthani.*

[5]) Mss: Domino. R.

[6]) R. solus in textu: „magnificantibus,“ idem tamen in notis: „Mss. etc.“

gere auditorem, ut transgrediatur illud quod multi intelligere possunt in locis, et non maneat[1]) in eo, quamvis secundum simplicem intellectum habeat[2]) in eo aliquam veritatem, ut intelligere possit aliqua digne propter magnam Domini vocem. Quoniam ergo his verbis ostendit, aliquid esse absconditum magnum, quod clamat ad Deum dicens: „quare[3]) me dereliquisti?" ideo requirendum est, quid est quod a Deo derelictus est Christus. Nec enim fas est credere eum mentiri, dicentem: „quare me dereliquisti?" Et quidam colore religionis pro Jesu, et quia non possunt exponere, quid sit Christum derelinqui a Deo, arbitrantur et dicunt: verum quidem est quod dictum est, tamen per humilitatem dictum est. Nos autem videntes eum, qui in forma Dei fuerat constitutus, ab hujusmodi magnitudine descendentem, et semetipsum exinanientem per hoc quod formam servi suscepit, et videntes[4]) in his voluntatem ejus, qui ad haec talia eum misit[5]), intelligimus quoniam quantum ad illa, in quibus fuerat forma Dei invisibilis, et imago secundum Patrem, derelictus a Patre est, quando suscepit servi formam, et derelictus pro hominibus, ut talia et tanta susciperet, ut[6]) usque ad mortem veniret, et mortem crucis, quae inter homines turpissima esse videtur. Extremum enim derelictionis[7]) ejus factum est, quando crucifixerunt eum, et posuerunt super caput ejus, quasi deridentes eum, literas dicentes: „Hic[8]) est Jesus, rex Judaeorum." Ex-

---

1) Ed. Ruaei: manet.

2) R. solus in textu: „habeo," idem tamen in notis: „Mss: habeat."

3) Matth. XXVII, 46.

4) R. solus in textu: „videns," idem tamen in notis: „Mss: videntes." — Cfr. Philipp. 2, 7.

5) Mss: transmisit. R.

6) M. et R. in textu: „et," R. tam. in not.: „Mss: ut."

7) Edd. Merlini: dilectionis. 8) Matth. XXVII, 37.

tremum autem derelictionis[1]) ejus erat et illud, quod inter latrones est crucifixus, et quod praetereuntes blasphemabant eum, moventes super eum capita sua,[2]) et quod principes cum scribis dicebant: alios[3]) salvos fecit, se ipsum non potest salvum[4]) facere." Adhuc autem et illud, quod etiam latrones improperabant ei in cruce. Ergo manifeste intelligere poteris, quid sit quod dicit: „quare[5]) me dereliquisti?" faciens comparationem gloriae illius, quam habuit apud Patrem, ad confusionem, quam contemnens sustinuit crucem. Sedes[6]) enim illius erat „sicut sol in conspectu Dei, et sicut luna perfecta in aeternum, et erat testis ejus fidelis in coelo:" postea autem et pro quibus dicit: „quare[7]) me dereliquisti?" superaddit[8]) dicens: „tu[9]) autem repulisti, et pro nihilo deduxisti, et distulisti Christum tuum, evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctitatem ejus," et caetera. Et quamdiu quidem fuit solis lumen etiam tanta et talia sustinens, non dicebat: „quare[10]) me dereliquisti?" Postquam autem vidit super omnem terram Judaeam usque ad horam nonam tenebras factas, dixit magna voce sua: „quare me dereliquisti?" illud ostendere volens per haec, quoniam volens dereliquisti me Pater, et talibus exinanitum calamitatibus tradidisti, ut populus, qui fuerat apud te honoratus, recipiat quae in me ausus est, implens men-

---

[1]) Edd. Merlini: dilectionis.

[2]) Deest „sua" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Matth. XXVII, 42. [4]) Mss: salvare. R.

[5]) Matth. XXVII, 46.

[6]) M. et R. in textu: „Si enim ille erat etc.," R. tamen in notis: „Mss: Sedes enim illius erat etc." Cfr. Psalm. LXXXIX, 36. 37. (LXXXVIII.)

[7]) Matth. XXVII, 46. [8]) Ed. Ruaei: superaddidit.

[9]) Psalm. LXXXIX, 38. 39. (LXXXVIII.)

[10]) Matth. XXVII, 46.

suram patrum suorum, et quae super prophetas fecit, ut privetur a lumine tuae prospectionis, et efficiatur in tenebris quasi te Deo jam nequaquam iis praesente. Sed et pro salute gentium dereliquisti me, ut derelictio [1]) Israel fieret gentium salus. Quid autem tam bonum fecerunt, qui ex gentibus crediderunt, ut pretioso sanguine meo super terram effuso pro iis, emerem eos a Maligno, qui tenuerat eos? et quare faciem tuam avertisti, et factus sum conturbatus, ut dicam: „tristis [2]) est anima mea usque ad mortem?" Aut quid tale dignum facturi sunt homines, pro quibus patior ista, ut pro iis ego patiar haec? sicut et Propheta jam ante de hoc ipso praedixit, quasi clamans ad te, et dicens: „quae [3]) utilitas," o Pater, hominibus facta est „in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?" Forsitan autem et videns peccata hominum, pro quibus patiebatur, dicebat: „quare [4]) me dereliquisti?" ut fierem „quasi [5]) qui colligit stipulam in messe, et sicut qui colligit racemos in vindemia, cum non sit botryo ad manducandum primitiva?" Et haec dico, quia [6]) „periit timoratus a terra, et qui corrigat inter homines non est." Unde non existimes humano more Salvatorem ista dixisse propter calamitatem, quae comprehenderat eum in cruce. Si enim ita acceperis, non eris [7]) audiens magnam vocem, in qua ista locutus est, nec digna voce divina requires. Ergo tenebrae quidem a sexta hora factae sunt super omnem terram usque ad nonam, prius autem quam finiretur nona, cla-

---

[1]) Edd. Merlini: „derelicto;" ed. R. in textu: „derelictio," in notis: „Mss: delicto." — (Cfr. Rom. XI, 11.)

[2]) Matth. XXVI, 38. [3]) Ps. XXX, 9. (XXIX.)

[4]) Matth. XXVII, 46. [5]) Mich. VII, 1.

[6]) Mich. VII, 2.

[7]) R. solus in textu: „eis," idem tamen in notis: „Mss: eris."

mavit Dominus circa eam voce magna, dicens quae scripta sunt, quasi postulans ut oriatur sol terrae, solvens in ea tenebras trium horarum, secundum quod tradidimus supra.

136. „Quidam [1]) autem illic stantes, et audientes, dicebant: quia Eliam vocat iste. Caeteri autem dicebant: sine videamus si venit Elias, et liberet eum." Tanquam si audissent quoniam Deum vocat, utique mirati fuissent orationem ejus in cruce, majorem quam fuit oratio Jonae orantis in utero ceti, et prodificati fuissent, ut etiam in extremis calamitatibus constituti orare non desinant Deum. Majorem autem dico orationem Christi fuisse, quam Jonae in utero ceti, propter magnitudinem rerum, quae demonstrantur [2]) ex ea, et propter magnum affectum [3]) voluntariae passionis ejus.

137. „Et [4]) continuo accurrens unus ex iis, accepta spongia implevit aceto, et imposuit arundini, et dabat ei bibere." Et sic [5]) implevit [6]) prophetiam in se dicentem de se: „et [7]) dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto." Ideo et secundum Joannem cum accepisset Jesus acetum cum felle, dixit: „consummatum [8]) est" etiam hoc, quod de me Scriptura praedixerat. Jucunde autem quis potest uti hoc textu adversus eos, qui maligna vel scripserunt, vel scribunt adversus Christum, de quibus dicit Jesaias: „vae, [9]) qui scribunt maligna; scribentes enim maligna scribunt." Dico autem

---

[1]) Matth. XXVII, 47. 49.

[2]) R. solus in textu: „demonstratur," idem tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Mss: effectum. R. [4]) Matth. XXVII, 48.

[5]) Deest „sic" in ed. M. I., itemq. in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[6]) Ed. M. II: implet.

[7]) Psalm. LXIX, 21. (LXVIII.)

[8]) Ev. Joann. XIX, 30. [9]) Jesai. X, 1.

de illis, qui conscriptiones aliquas dimiserunt, iniquitatem in excelsum loquentes. Et utetur quis hoc textu, videns eos ex [1]) quibusdam auditionibus sive ethnicorum verborum, sive barbaricorum sermonum congregantes, et facientes narrationem quasi spongiam quandam, adimplentes eam non de verbo potabili, neque de [2]) vino laetificante cor hominis, neque de aqua refectionis, sed de aliquo contrario, et nocivo, et non potabili aceto intelligibili: et hanc spongiam imponunt calamo scripturae suae, et quantum ad se, laesiones inferunt Jesu ex hujusmodi potu. Et quidam quidem dant Jesu bibere vinum cum felle permixtum, quod non vult bibere Jesus Filius Dei, alii autem non vinum, sed acetum. Et forsitan quanticunque secundum doctrinam quidem ecclesiasticam sapiunt, vivunt autem male, dant ei vinum bibere felle permixtum; qui autem alienas a veritate sapientias applicant Christo, quasi eo ea dicenti, hi spongiam implentes aceto imponunt calamo, et potant eum. Sunt autem qui et acetum, et fel, sicut Joannes scribit, offerunt ori ejus; et forsitan qui sapiunt tantummodo male, spongiam implent aceto, et imponunt calamo scripturae suae, et potant eum: qui autem et sapiunt male de dispensationibus Christi, et vivunt nequiter, hi spongiam plenam ex aceto cum felle et hyssopo imponentes calamo scripturae, offerunt ori ejus. Qui autem neque vinum ejus bibere vult propter fellis commixtionem, multo magis non bibet acetum, neque acetum felle permixtum. Propterea nos vinum mundum ab omni acerbitate et amaritudine, vinum quod laetificat cor hominis, et cor ipsius Filii Dei, accipientes ex eo ipso Salvatore nostro Jesu, qui est vitis vera, po-

---

[1]) Deest „ex" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[2]) Desideratur „de" in ed. M. II., itemq. in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

temus eum et discipulos ejus, ut dicat de [1]) nobis bene potantibus eum et [2]) discipulos ejus: „sitii, [3]) et dedistis mihi potum." Accipiamus et aquam refectionis, cum [4]) qua nutrit justos Pastor bonus, ut qui pascuntur ab eo dicant: „super [5]) aquam refectionis educavit" nos.

138. „Jesus [6]) autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum." Quantum ad Matthaeum quidem dicentem, iterum clamasse Jesum voce magna, et emisisse spiritum, non autem manifestantem, quae fuerit vox [7]) illa magna, qua clamavit iterum, erat dicere, quoniam eandem vocem clamavit iterum, quam supra clamaverat dicens: „Deus, [8]) Deus meus." Sed [9]) quia Lucas manifeste scribit, quam vocem clamavit cum emitteret spiritum, dicens: „in [10]) manus tuas commendo spiritum meum:" est intelligere et in isto loco, quod [11]) vox illa, quam iterum clamavit emittens spiritum, fuit ista: „in [12]) manus tuas commendo spiritum meum." Si ergo emittere spiritum, aut, sicut Joannes scribit, tradere [13]) spiritum, id ipsum erat quod est mori, simpliciter erat intelligendum quod dicitur in hoc loco: „emisit [14]) spiritum." Nunc autem cum mortem nihil aliud esse definiant sapientes, nisi separationem animae a corpore, videamus ne forte aliud est simpliciter mori, aliud autem voce

---

[1]) Deest „de" in ed. M. II.

[2]) Ed. M. II: et ad discipulos suos.

[3]) Matth. XXV, 35. [4]) Deest „cum" in ed. M. II.

[5]) Psalm. XXIII, 2. (XXII.) [6]) Matth. XXVII, 50.

[7]) Desideratur „vox" in ed. Ruaei.

[8]) Matth. XXVII, 46.

[9]) M. et R., verbis: *Sed quia*, omissis: „Lucas manifeste etc.," R. tamen in notis: „Mss: Sed quia alius manifeste etc."

[10]) Luc. XXIII, 46. [11]) Mss: quoniam. R.

[12]) Luc. XXIII, 46. [13]) Ev. Joann. XIX, 30.

[14]) Matth. XXVII, 50.

magna clamare, et emittere spiritum, sicut praesens exposuit Matthaeus: aut in manus Dei commendare spiritum, et dimittere spiritum, secundum quod dicit Lucas: aut inclinare caput, et tradere spiritum, sicut Joannes exponit. Et mori quidem omnium hominum est, etiam malorum, quoniam omnium hominum [1]) animae separantur a corpore, etiam iniquorum, qui dicere non possunt, quae dixit Christus exiens de corpore suo. Magnam autem vocem clamare, et sic emittere spiritum, quod est in manus Domini commendare spiritum, et sic dimittere spiritum: aut inclinare caput, et tradere spiritum, non est nisi tantum sanctorum, qui bonis operibus Deum sibi praeparaverunt sicut et Christus, ut possint exeuntes de mundo fiducialiter in manus Dei commendare, vel tradere spiritum suum. Si ergo intellexerimus [2]) quid est magnam vocem clamare, et sic emittere spiritum, id est, in manus Dei commendare: — sic enim exposuimus supra proferentes expositionem Evangelistae Lucae —: si intelleximus [3]) quid est inclinare caput, et tradere spiritum, festinemus vitam nostram servare, ut in exitu nostro possimus et nos magnam vocem clamare, et sic emittere spiritum, aut inclinare caput, et tradere spiritum, sicut Jesus, qui inclinavit caput, et quasi supra Patris gremium illud repausans exiit, qui poterat illud in sinu suo fovere, et confortare. Quod si vis audire quid profuit Christo magnam vocem clamasse, et sic emisisse spiritum, id est, in manus Domini commendasse spiritum, et sic emisisse, aut inclinasse caput super gremium Patris, et tradidisse spiritum, audi quod dicit Propheta: propter [4])

---

[1]) Deest „hominum" in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

[2]) Edd. M. et R. h. loco: intelleximus.

[3]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „intelleximus," ed. M. II. h. loco: „intellexerimus."

[4]) Psalm. XVI, 10. (XV.)

hoc enim non dereliquit[1]) animam ejus in inferno, nec dedit eum videre corruptionem. Si ergo et nos ita nos gesserimus, ut possimus commendare spiritus nostros in manus Dei, aut inclinare caput super gremium Dei, et sic tradere spiritum, sine dubio neque nostras animas derelinquet in inferno, nec dabit nos in[2]) corruptione in perpetuum remanere; sed qui illum post diem tertium revocavit ab inferis, et nos revocabit in tempore opportuno, et qui illi donavit, ut non videat caro ejus corruptionem, nobis donabit, non quidem ut non videat caro nostra corruptionem, sed ut liberetur a corruptione tempore opportuno: quoniam ille quidem peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus, nos autem justi erimus, si vel aliquando a peccatis recesserimus. Deinde autem quoniam iterum voce magna clamans, et dicens: „Pater,[3]) in manus tuas commendo spiritum meum," emisit spiritum, ideo eo spiritum emittente signa facta sunt super eum, et prodigia testificantia dignitatem ejus hoc modo: „et[4]) ecce velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum." Quamdiu quidem Jesus non susceperat pro hominibus mortem, ipse exspectatio gentium constitutus, velum templi interiora templi velabat; oportebat enim ea velari, donec ille, qui solus ea poterat revelare, manifesta faceret ea videre volentibus, ut per mortem Christi Jesu destruentis credentium mortem, qui liberati fuerint a morte, possint adspicere quae sunt intra velum. Quae autem fuerint illa, non est temporis hujus exponere, quoniam multam et difficilem interpretationem sunt habentia. Opportunius[5]) au-

---

1) R. solus in textu: „derelinquit," idem tamen in notis: „Mss: dereliquit."

2) Ed. Ruaei: in corruptionem in — manere.

3) Luc. XXIII, 46. 4) Matth. XXVII, 51.

5) M. et R. in textu: „Convenit autem ea," R. tamen in not.: „Mss: Opportunius autem convenit ea etc."

tem convenit ea exponere in tertio libro Regnorum, et in secundo libro [1]) Paralipomenon, in quibus scriptum est de templo, et de his, quae posita sunt intra velum; hic autem hoc tantum scriptum est, quia velum templi conscissum est in duas partes, a sursum usque deorsum. Quaeret autem aliquis, qui non negligenter intelligit Scripturas, et adspicit duo esse vela, unum quidem interius, quod velat sancta sanctorum, alterum autem exterius, sive tabernaculi, sive templi, quae figurae erant tabernaculi sancti, quod praeparavit ab initio Pater. Quorum velorum templi unum scissum est in duas partes, a summo usque deorsum, quando voce magna clamans Jesus emisit spiritum: hoc ostendens, sicut puto, mysterium, quoniam in passione Domini Salvatoris velum, quod erat a foris, conscissum est a summo usque deorsum, ut ab initio mundi usque ad deorsum, id est, usque ad finem ejus, conscisso [2]) velamine mysteria publicentur, quae usque ad Christi adventum rationabiliter fuerant occulta. Et nisi ex parte cognosceremus, sed jam nunc [3]) manifestarentur omnia, adhuc in corpore constitutis dilectis Christi discipulis, utrumque velum fuerat conscindendum, id est, quod a foris est et interius. Nunc autem quoniam ad scientiam rerum novarum producimur, ideo quod a foris quidem fuerat velum, interim conscinditur a sursum usque deorsum: ut quando venerit quod perfectum est, et revelata fuerint caetera quae restabant, tunc auferatur etiam secundum velum, ut videamus etiam quae intra secundum velum sunt occultata, veram arcam testamenti, et sicut ipsa se habet natura, videamus Cherubim, et propitiatorium verum, et repositionem mannae in aureo vase, et omnia manifesta atque majora illis, quae per legem Mosis fuerant demonstrata, in quibus dixit Deus ad eum:

---

[1]) Deest teste R. „libro" in Mss.

[2]) Ed. M. II: ut concisso. [3]) Mss: tunc. R.

„facias [1]) omnia secundum formam eorum, quae tibi ostensa sunt in monte.“ Nihil ergo est mirum, quod velum templi conscissum est, quod interiora velabat mysteria, ut videant discipuli Christi, accipientes oculos spirituales, ea quae nulli ante Jesum fuerant demonstrata. Nemo enim nisi solus princeps sacerdotum, quae fuerant intra [2]) velum secundum, videt. Sed et [3]) Aaron quidem, et qui ex eo erant, neque virtutem, neque dignitatem habebant revelare, quae ipsi videbant, alicui alteri; solus autem qui cum jurejurando factus est princeps sacerdotum in aeternum secundum ordinem Melchisedec, potuit per dispensationem mortis suae conscindere velum templi in duas partes, a sursum usque deorsum, ut videantur, quae fuerant intus, oculis qui talia possunt videre.

139. „Et [4]) terra mota est, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum dormientium resurrexerunt, et exeuntes de monumentis, post resurrectionem ipsius, introierunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.“ „Et terra mota est,“ id est, omnis caro novo verbo, et novis rebus secundum novum testamentum, et novo cantico, et novis omnibus, atque coelestibus venientibus super terram, sicut et Propheta de hoc ipso in aliquo dicit loco: „conturbati [5]) sunt omnes, qui videbant eos,“ id est, discipulos Christi, et „timuit omnis homo.“ Item per alterum [6]) prophetam Dominus dicit: „adhuc [7]) semel, et ego movebo coelum,

---

[1]) Exod. XXV, 40. coll. ep. ad Hebr. VIII, 5.

[2]) R. solus in textu: „ante,“ idem tamen in notis: „Mss. etc.“

[3]) Deest „et“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[4]) Matth. XXVII, 51—53.

[5]) Psalm. LXIV, 8. 9. (LXIII.)

[6]) Mss: alteram prophetiam. R. [7]) Hagg. II, 7.

et terram, et mare, et aridam." Locuti [1]) autem pauca,[2]) de motu terrae, non inutiliter dicamus et de petris scissis in passione Domini Salvatoris, quae mysterium fuerunt, sicut arbitror, prophetarum; manifestatae sunt enim in Christi adventu lex et prophetae:[3]) propter quod ad Dominum convertentibus cum legitur Moses, velamen, quod positum fuerat[4]) super cor eorum, tollitur, et quod in lectione Veteris Testamenti positum erat velamen, in Christo aboletur. Apertae sunt ergo nunc petrae, et scissae sunt, ut in profundis[5]) eorum posita spiritualia mysteria videamus. Probamus autem scissas tunc petras esse prophetas, primum quidem ex eo, quod Christus dicitur petra spiritualis, et rationis est omnes imitatores Christi dici similiter petras esse,[6]) sicut et lux mundi dicuntur, ex eo, quod ipse Dominus eorum lux est mundi: deinde etiam ex eo, quod ipse Petrus a Domino petra est appellatus, cum dicitur ei: „tu[7]) es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non praevalebunt ei." Maxime autem hoc demonstratur ex eo, quod omnes, quibus non[8]) praevalent portae inferorum, qui opus nominis petrae habent in se, id est, Apostoli et prophetae, petrae sunt[9]) et[10]) ipsi, et sunt fundamenta eorum, qui super eos[11])

---

1) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: Dicentes.

2) Edd. Merlini: parva.

3) Ed. M. II: prophetiae.

4) R. solus in textu: „erat," idem tamen in notis: „Mss: fuerat."

5) M. et R. in textu: „profundo," R. tamen in notis: „Mss. etc."

6) Mss. omittunt: *esse*. R. 7) Matth. XVI, 18.

8) Deest „non" in ed. R. 9) Mss: sint. R.

10) Desideratur „et" in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc."

11) Ed. M. I., itemq. ed. R. in textu: „eis," R. tamen in notis: „Mss: eos."

aedificantur, secundum quod ait Apostolus: „superaedificati[1]) super fundamentum Apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Jesu Christo Domino nostro.“ Superaedificantur autem Apostolis et prophetis maxime qui sunt de ecclesia immaculata, et Apostolos Christi imitantur,[2]) et prophetas non spernunt, sed scrutantur etiam eorum scripturas. Nunc et de monumentis apertis dicamus. „Venit“[3]) autem „hora,“ secundum quod promiserat Christus, ut „qui in monumentis sunt, audiant vocem Filii Dei,[4]) et vivant.“ Propterea audientibus iis vocem Filii Dei, monumenta sunt aperta, quae clausa quidem fuerunt, quamdiu mortui erant in iis, aperta sunt autem, ut qui resurrexerant egrediantur ex monumentis, non ante resurrectionem Primogeniti ex mortuis, sed post resurrectionem ipsius, et resurgentes derelinquant quidem monumenta, ingrediantur autem in civitatem sanctam, et appareant et manifestentur multis volentibus et potentibus sanctam civitatem Dei videre, et quae in ea resuscitata sunt corpora sanctorum. Monumenta enim dicuntur corpora peccatricum animarum, id est, mortuarum Deo. Cum autem per gratiam Dei animae hujusmodi fuerint suscitatae ad fidem, corpora earum, quae fuerant prius monumenta mortuarum animarum, efficiuntur corpora sanctarum, et videntur a se ipsis exire, cum desierint esse monumenta mortuarum animarum, et coeperint corpora esse sanctarum. Magna ergo sunt facta ex eo, quod magna voce clamavit Jesus, et emisit spiritum, et semper haec eadem magna quotidie fiunt. Velum enim templi ad revelanda quae intus habentur, quando non scinditur sanctis a sursum usque deorsum, et a principio usque ad

---

[1]) Ephes. II, 20. [2]) Mss: mirantur. R.

[3]) Ev. Joann. V, 28. 25.

[4]) Deest „Dei“ in textu ed. R., idem tamen in notis: „Mss. etc.“

finem? quando et terra iis, qui salute sunt digni, non movetur, et tremit, quae ante Christi mortem immobilis erat? quando et petrae, secundum quod tradidimus, non finduntur? Sic semper et monumenta aperiuntur, et multa corpora sanctorum quidem dormientium surgunt, et egrediuntur de monumentis, post resurrectionem tamen ejus in iis, qui mortuus est pro nobis, et sequuntur eum qui resurrexerunt,[1]) et in novitate vitae ambulant cum eo. Sic et qui digni sunt habere conversationem in coelis, dicentes: „nostra[2]) autem conversatio[3]) in coelis est," ingrediuntur in sanctam civitatem per singula tempora, et lumen eorum lucet coram hominibus, et multis apparent videntibus et intelligentibus opera bona ipsorum, et propterea glorificantibus Patrem ipsorum, qui est in coelis. Sed et dicere debemus de istis, et sapere, quoniam omnis quidem litera evangelii quasi litera vivificat[4]) evangelicos, ut ita eos appellem, scribas: spiritus autem, qui supergreditur literarum naturam, divinioribus motibus magis eos illuminat, quibus evangelium non est velatum; omnia enim agunt, ut videant quae in anima sua per resurrectionem Christi fiunt mysteria. Prodificatur[5]) enim quadam prodificatione et qui credit Scripturis, majori autem repletur scientia, qui videt quod conscinditur velum Scripturae a sursum usque deorsum, et videt quae sunt intra ipsum. Beatus est autem et cui terra, et omnia terrena moventur: propterea enim et a Christo sunt

---

1) Mss: resurrexit. R. 2) Philipp. III, 20.

3) Edd. Merlini: „conversatio est," ed. R. in textu: „est conversatio," in notis: „conversatio in coelis est."

4) M. et R. in textu: „vivificans angelicos," R. tamen in notis: „Mss: vivificat Evangelicos."

5) M. et R. in textu: „Prodificant — eum, qui credit etc.," R. tamen in notis: „Mss: Prodificatur — et qui credit etc."

mota; nec movebuntur pedes ejus, nec dicet: „mei [1]) autem paene moti sunt pedes." Quanto autem beatior est, qui videt oculis animae scissas petras, quam illi, qui tunc corporaliter fieri ista viderunt? Si autem quis videns et monumenta aperta, et corpora multa dormientium sanctorum surgentia, et de monumentis egredientia, post resurrectionem corporis Christi, omnino alienus efficitur a monumentis, et domesticus efficitur civitatis Dei ingressus in eam, quanto magis prodificabitur amplius iis, qui corporaliter prodigia ista viderunt? Satis autem puto distare hunc, qui ingreditur in civitatem sanctam, et apparet multis, quia est in ea, ab illo, qui secundum historiam credit, et non adscendit a fide simplici ad altiora mysteria.

140. „Centurio [2]) autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum, viso terrae motu, et his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes: vere Filius Dei erat iste." Marcus autem sic scribit: „videns [3]) centurio, qui adstabat ibi, quoniam clamans exspiravit, dixit: vere hic homo Filius erat Dei;" Lucas autem: „videns [4]) centurio quae facta sunt, glorificavit Deum, dicens: vere hic homo justus erat." Secundum Marcum quidem centurio, non quia velum templi fuerat scissum a sursum usque deorsum, nec quia alia facta sunt signa, secundum quod refert Matthaeus, id est, quia mota est terra, et quia petrae sunt fissae, [5]) aut aperta sunt monumenta, est admirans. Dignum est ergo videre quid postea factum est super illud, quod scriptum est apud Marcum, ut miraretur centurio, dicens: „vere [6]) hic homo [7]) Filius erat Dei." Et

---

[1]) Ps. LXXIII, 2. (LXXII.) [2]) Matth. XXVII, 54.
[3]) Marc. XV, 39. [4]) Luc. XXIII, 47.
[5]) Ed. Ruaei: scissae. [6]) Marc. XV, 39.
[7]) Deest h. l. „homo" in textu ed. R., R. tamen in notis: „Mss. etc."

vide, si dicere possumus secundum unum quidem modum, quoniam miratus est in his, quae dicta fuerant ab eo ad Deum cum clamore et magnitudine sensuum, secundum quod capiebat intelligere, suspicans admiratus est, [1]) et dixit: „vere [2]) hic homo Filius [3]) erat Dei;" secundum alterum autem modum, quoniam forte praestare volens Pilatus populo universo, qui dixerat: „crucifige, [4]) crucifige eum," et timens populi totius tumultum, non jussit secundum consuetudinem Romanorum de his, qui crucifiguntur, percuti sub alas corporis Jesu: quod faciunt aliquando, qui condemnant eos, qui in majoribus sceleribus sunt inventi. Quoniam ergo majorem sustinent cruciatum, qui non percutiuntur post fixionem, sed vivunt cum plurimo cruciatu, aliquando autem et tota nocte, et adhuc post eam tota die. Jesus ergo cum non fuisset percussus, et speraretur diu pendens in cruce majora pati tormenta, oravit Patrem, et exauditus est, et statim ut clamavit ad Patrem, receptus est, aut sicut qui potestatem habebat ponendi animam suam, posuit eam quando voluit ipse. Quod prodigium stupuit centurio factum, et dixit: „vere [5]) hic homo Filius erat Dei." Miraculum enim erat quoniam post tres horas receptus est, qui forte biduum victurus erat [6]) in cruce secundum consuetudinem eorum, qui suspenduntur quidem, non autem percutiuntur: ut videretur beneficium Dei fuisse quod exspiravit, et meritum orationis ejus magis quam violentia crucis. Illud etiam, quod in sequentibus exponit Marcus, cum Joseph intrasset apud [7]) Pilatum, et petiisset corpus Jesu, hoc ipsum significat. Sic enim dicit, quoniam Pilatus miratus est si jam mortuus esset, et vo-

---

[1]) Ed. Ruaei: eum. [2]) Marc. XV, 39.
[3]) Ed. Ruaei h. loco: erat Filius Dei.
[4]) Luc. XXIII, 21. [5]) Marc. XV, 39.
[6]) Ed. M. II: esset. [7]) Ed. Ruaei: ad Pilatum.

cans centurionem interrogavit eum si jam mortuus esset; et cum audisset a centurione, donavit corpus ejus Joseph. Si enim consuetudo, quae apud Romanos fuerat de crucifixis atque percussis, in Christo servata fuisset, quomodo miratus fuisset Pilatus si jam mortuus est? Vide ergo, nisi novum demonstrat miraculum, quod jam mortuus erat, et quod vocavit centurionem Pilatus, et interrogavit si jam mortuus est. Vide autem, nisi hujusmodi cruciatum fuisse Christi etiam Matthaeus ostendit, dicens: „centurio,[1]) et qui cum eo erant, servantes[2]) Jesum." Quare autem eum servabant, nisi ut diutius pendens in cruce amplius cruciaretur, neque interfectus, neque depositus? Tamen centurio, secundum Matthaeum non tantum dixit de Jesu: „vere[3]) Filius Dei erat iste," sed et timuit eum, terrae motu eum in timorem mittente. Forsitan autem et experimento sciebat super terrae motus, qui in gentibus fiunt, eum terrae motum fuisse, et in hoc stupuit videns.[4]) Et observa quoniam apud Marcum, ubi centurio nullum miraculum vidisse refertur, hominem dicit[5]) Jesum Filium Dei: qui autem conscissione veli, vel a terrae motu stupuit, hominem illum fuisse non dicit, sed Filium Dei. Consentit autem nobis ad tractatum, quem fecimus de scriptura Marci, etiam sermo conscriptionis Lucae, quoniam et ipse sic scribit: „vere[6]) hic homo justus erat:" apud quem nihil aliud dicitur, nisi de velo. „Videns, inquit, quae facta sunt, centurio glorificavit Deum,

---

1) Matth. XXVII, 54.

2) M. et R. in textu: „servabant," R. tamen in notis: „Mss. etc."

3) Matth. XXVII, 54.

4) R. solus in textu: „dicens," idem tamen in notis: „Mss: videns."

5) M. et R. in textu: „dixit," R. tamen in notis: „Mss: dicit."

6) Luc. XXIII, 47.

dicens: vere justus erat hic homo.“ Quoniam autem tale aliquid factum est in tempore condemnationis Christi, et non jussit Pilatus consuetudinem servare, ut percutiatur corpus Christi, manifestat etiam Joannes hoc modo scribens, quoniam „rogaverunt [1]) Pilatum, ut frangerentur crura eorum, et tollerentur.“ Quid autem necessarium fuerat rogare, et preces offerre de hoc, si secundum consuetudinem factum fuisset? Miserti sunt ergo Judaei post crudelem condemnationem eorum, qui quantum ad existimationem [2]) eorum vivebant in cruciatu terribili. Et prioris quidem crura fregerunt, similiter et secundi; Jesus autem non opus habuit intercessionibus eorum, aut precibus, quas obtulerunt Pilato: propter quod venientes ad Jesum, quoniam [3]) jam mortuus erat, crura ejus non fregerunt. Aut forte non propter misericordiam hoc fecerunt Judaei, sed principaliter propter sabbatum, ut non maneant corpora super crucem in sabbato. Erat enim magnus dies ille sabbati. Haec tractavimus propterea quod scriptum est, quod „centurio, [4]) et qui cum eo servabant Jesum,“ et caetera, videntes „terrae motum, et quaecunque fiebant, timuerunt valde.“ [5]) Verisimile est quod [6]) viderunt, quomodo velum templi erat [7]) conscissum usque deorsum, et caetera mysterium ostendentia eorum, quae supra tradidimus, et timuerunt valde: hoc enim significat quod dicitur: „valde.“ Vide autem, ne forte et moralem expositionem suscipit sermo hoc modo: quoniam sunt quidam, qui suscipiunt Christum et servant: quasi quando viderint, secundum quod tradidimus, velum scindi, et petras sicut exposuimus findi, et monumenta

---

[1]) Ev. Joann. XIX, 31. [2]) Ed. M. I: aestimationem.

[3]) Mss: qui jam. R. [4]) Matth. XXVII, 54.

[5]) Deest h. loco: „valde,“ in edd. M. et R.

[6]) Mss: quoniam. R.

[7]) Deest „erat“ in textu edd. M. et R.; R. tamen in notis: „Mss. etc.“

secundum quod exposuimus aperiri, et corpora mortuorum sanctorum exeuntia de monumentis, et introeuntia in civitatem sanctam, id est, ecclesiam, adducuntur in timorem Dei, et testimonium perhibent ei, [1]) quoniam Filius Dei est qui talia passus est. Et non erit mirum, si confessus fuerit [2]) aliquis Filium Dei, Verbum, et sapientiam, et veritatem, et omnia quaecunque dicitur Filius Dei. Et laudabilis est qui non conturbatur in his, quae videntur contigisse ei more humano, et confitetur quia Filius erat Dei.

141. „Erant [3]) autem ibi mulieres multaė [4]) a longe videntes, quae secutae fuerant Jesum a Galilaea, ministrantes ei; inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Josephi [5]) mater, et mater filiorum Zebedaei.“ De istis mulieribus prophetasse referunt Jesaiam dicentem: „mulieres [6]) venientes ad spectaculum venite: non enim est populus habens sapientiam.“ Vocat enim mulieres, quae fuerant de longe, et de longe videbant Jesum, vocat eas ad verbum, ut derelinquant quidem populum insensatum et derelictum, et accedant ad novum testamentum. Beatas autem arbitror esse mulieres, quae aedificantur ad beatitudinem a spectaculo Verbi, et a morte corporis Jesu. Omne enim quod est in Christo, si vere videatur, beatum facit videntem. Adspiciunt ergo mortificationem corporis Jesu, et modum, quo cum pre-

---

[1]) Deest „ei“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[2]) M. et R. in textu: „fuerat,“ R. tamen in notis: „Mss: fuerit.“

[3]) Matth. XXVII, 55. 56.

[4]) Deest „multae“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[5]) Edd. M. et R. non „Josis,“ sed constanter: Joseph. Cfr. pag. 77. not. 7.

[6]) Jesai. XXVII, 11.

cibus spiritum suum commendavit Patri. Hac primum secutae sunt a Galilaea, et ut audens dicam, utens auctoritate Scripturae dicentis, a Galilaea gentium [1]) secutae sunt, non a recta, neque a firma, sed circuitum quendam habente: hoc enim intelligitur Galilaea, id est, volutatio vel vertigo, quam relinquentes secutae sunt Jesum, non otiosae, sed facientes quae mandabantur ab eo, et delectabant eum: ministrantes enim sequebantur eum. Omnis autem [2]) anima divisionem aliquam gratiarum, et ipsum Dominum participans, ministrat Jesu ministerium simile ministeriis angelorum, de quibus scriptum est, quoniam accedentes angeli [3]) ministrabant ei. Multae ergo erant exspectantes tunc Jesum: praecipuae autem nominatae sunt, et quasi attentius spectantes, et amplius ministrantes, et melius sequentes, Maria Magdalena, magis interpretationi nominis patriae suae conveniens, quae Magdalena appellatur. Interpretatur autem „magnificatio" locus ille. Et erat haec Maria Magdalena de magnificatione propter nihil aliud, nisi quia secuta fuerat Jesum, et ministraverat ei, et spectaverat mysterium passionis ipsius. Erat autem inter praecipuas et Maria, Jacobi et Josephi [4]) mater, aut sicut Marcus [5]) dicit, Jacobi minoris et Josephi [6]) mater, secundum nomen patriarchae Jacobi supplantatoris fratris sui, et Josephi, [7]) super quem natum genitrix dicit: „adjiciat [8]) mihi Dominus filium alterum." Et haec igitur sequens Dominum, et ministrans, et spectans dispensationem passionis ipsius, quoniam fidelis alicujus fuerat mater, non magni alicujus,

---

[1]) Jesai. IX, 1.

[2]) M. et R. in textu: „anima autem," R. tamen in notis: „Mss. etc."

[3]) Matth. IV, 11. [4]) Cfr. p. 76. not. 5.

[5]) Marc. XV, 40. [6]) Cfr. p. 76. not. 5.

[7]) Cfr. p. 76. not. 5. coll. pag. huj. not. 4. et 6.

[8]) Genes. XXX, 24.

qualis fuerat patriarcha Jacob, sed minoris, et[1]) Josephi alterius. Erat autem inter mulieres et mater filiorum Zebedaei, forsitan aliqua consistens in mysterio[2]) tonitrus propter fidem et vitam sanctam, et quia Dominum sequebatur, et ministrabat, et spectatrix fuerat omnium, quae gesta fuerant circa eum, quia filii Zebedaei vocati sunt filii tonitrui. Erant enim filii ejus Joannes et Jacobus: ideo Joannes audivit septem tonitruum verba, quae, quasi eminentiora omni Scriptura, ut non scriberet, accepit[3]) mandatum. Sin[4]) autem oportet opinari, et dicere etiam nomen matris filiorum Zebedaei, dico quoniam haec ipsa fuerat Salome, pacifica appellata. Opinatus sum autem hoc, videns apud Matthaeum et Marcum tres praecipuas mulieres nominatas, de quibus praesens sermo habetur. Et duas quidem esse praesens Evangelista exponit, Mariam Magdalenam, et Mariam Jacobi: tertiam autem dici matrem filiorum Zebedaei. Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur; et secundum Marcum, quae secutae fuerant Jesum a Galilaea, cum Christo adscenderunt in Jerusalem. Iste est enim finis eorum, qui derelinquunt Galilaeam gentium, et sequuntur Jesum, ut non solum adscendant in Jerusalem, sed etiam cum Jesu adscendant in eam. Hoc enim significat, quod simul adscendisse referuntur cum Christo.

142. „Cum[5]) sero autem factum fuisset, venit quidam homo dives ab Arimathia, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus.“ Qui petit corpus Domini a Pilato, non qualiscunque aliquis

---

[1]) Deest „et“ in textu edd. M. et R., R. tamen in notis: „Mss. etc.“

[2]) Mss: ministerio. R. [3]) Ed. Ruaei: accipit.

[4]) Edd. Merlini: Si autem etc.

[5]) Matth. XXVII, 57. 58.

erat, sed laudabilibus divitiis dives; et quia decurio constitutus, mysterium nominis Christi portabat in veritate, quod est decem, ideo libenter pro [1]) beneficio magno postulavit corpus Jesu a Pilato, et non permisit eum pendere in ligno. Propterea laudatur ab Evangelistis quia [2]) justus, et vir bonus, et discipulus fuerat Jesu: et fructus discipulatus sui reddidit forte, sicut in multis, sic et in corpore Christi, quia exspectans erat regnum Dei, sicut docuerat Jesus.

143. „Et [3]) accepto corpore Joseph involvit in sindone munda, et posuit ipsum in monumento suo novo, quod excidit in petra; et advolvit lapidem magnum ad ostium monumenti, et abiit.“ In sindone munda involvit, et in monumento posuit novo, ubi nemo mortuus erat, servans corpus Jesu ad resurrectionem praecipuam. Puto autem, magis munditiam sindo illa habebat, ex quo involutum est corpus Christi, quam prius; corpus enim Jesu etiam in morte constitutum, quasi corpus Jesu mundabat omnia quaecunque tangebat, et magis innovabat monumentum illud novum, quod fuerat excisum in petra. Et ne existimes, quia fortuito scriptum est, et eventu dictum est, quoniam involvit corpus in sindone munda, et in monumento posuit novo, et quia monumentum illud erat excisum in petra, monumentum mundum, quod a corpore Jesu mundius erat factum, quam fuerat prius quam poneretur Jesu corpus in eo. Quaeres autem, si sunt homines nihil amplius habentes quam corpus Jesu, novi quidem et excisi in petra, et monumentum sunt ejus mundum, et ideo salvi efficiuntur. Consequenter autem

---

[1]) Mss: *pro beneficio Christi postulavit* etc., sed in marg. additur alia manu: *magno*, et rectius quidem. R.

[2]) M. et R. in textu: „quasi justus: et discipulus etc.,“ R. tamen in notis: „Mss: quia justus, et vir bonus, et discipulus etc.“

[3]) Matth. XXVII, 59. 60.

et alii sunt extra eos, qui habent Jesum viventem. Et quidam eorum habent Jesum, et ante passionem viventem, quidam autem resurgentem a mortuis, quidam secundum quod multis apparet, non habentem speciem, neque decorem. Alii autem habent in gloriam reformatum, alii autem vident eum adscendentem, et sperant cum eo rapi in nube, ut semper habeantur cum ipso. Ergo Matthaeus novum esse monumentum conscripsit, et in petra excisum non exposuit manifeste. Et quod novum erat ab omni corpore mortuo manifestaverunt Lucas et Joannes, quorum Lucas [1]) quidem dixit: „in [2]) quo nondum erat aliquis positus:“ Joannes autem: „in [3]) quo nondum aliquis positus erat:“ plane si nunquam aliquis positus fuerat ibi, postea autem positi sunt; nam quod dicit: „in quo nondum aliquis positus erat,“ caute considerantibus verbum hoc significatur. Dicimus ergo, ne [4]) forte simpliciter intelligere debemus hunc locum, quoniam qui dixit: „consepulti [5]) sumus Christo per baptismum, et consurreximus ei,“ in monumento novo et intelligibili exciso in petra consepultus est et ipse post Christum cum Christo, et omnes qui consepulti sunt Christo in baptismo, ut resurgant cum eo ex novo monumento primogeniti ex mortuis, et in omnibus primatum tenentis. Voluit autem Joseph non lapides multos ad ostium monumenti, sed unum, et magnum, et majorem, quam poterat esse insidiantium virtus, non tamen majorem, quam virtus erat angeli descendentis de coelo, et revolventis ab eo lapidem, et sedentis super ipsum: quoniam omnia quae sunt circa corpus Christi Jesu, munda sunt, et nova, et non simpliciter magna, sed valde omnia magna.

---

[1]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: unus.
[2]) Luc. XXIII, 53. [3]) Ev. Joann. XIX, 41.
[4]) Ed. M. II: quod forte etc.
[5]) Rom. VI, 4.

144. „Erat[1]) autem ibi Maria Magdalena, et altera Maria, sedentes contra sepulcrum.“ Post haec caritas duarum Mariarum, Magdalenae et matris Jacobi et Joseph, colligavit eas ad monumentum novum, propter corpus Jesu, quod fuerat ibi. Et hoc observa, quoniam superius duae istae Mariae, et mater filiorum Zebedaei, quam existimamus ipsam esse Salomen, de longe spectabant mirabilia, quae in passione Christi fiebant, et corpus ejus suspensum in ligno. Hic autem non permanserunt tres; mater enim filiorum Zebedaei non scribitur cum Maria Magdalena, et cum Maria matre Jacobi et Joseph simul sedere contra sepulcrum. Forsitan enim usque hoc pervenire potuit mater filiorum Zebedaei, istae autem quasi majores in caritate, neque his, quae postea gesta sunt, defuerunt.

145. „Altera[2]) autem die, quae est post parasceven, convenerunt principes sacerdotum et Pharisaei ad Pilatum, dicentes: Domine, rememorati sumus, quod ille seductor dixit adhuc vivens: post tertium diem resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi: resurrexit a mortuis: et erit novissimus error pejor priore. Ait autem illis Pilatus: habetis custodes: ite, custodite sicut scitis. Illi autem euntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.“ Rationis est interrogare principes sacerdotum, qui venerunt ad Pilatum, ut dicerent haec, quae dixerunt: dicite sacerdotes, cum dixisset Jesus: „solvite[3]) templum hoc, et ego in triduo illud suscitabo,“ ad quod propositum eum dixisse putastis? an de solutione, et resurrectione corporis sui? an de templi destructione, et reparatione ipsius? Si enim intellexistis sic, quia de resurrectione sua ista dicebat,

---

[1]) Matth. XXVII, 61. — Ed. M. II: Erant autem etc.
[2]) Matth. XXVII, 62—66. [3]) Ev. Joann. II, 19.

quomodo testimonium dantes adversus eum dixistis, quoniam hic dixit: „possum[1]) destruere[2]) templum hoc, et in triduo reaedificare illud?" Si autem vere de templo illo intellexistis,[3]) secundum quod et testimonium praebuistis, unde modo scitis quoniam dixit, post tres dies a mortuis se resurrecturum? Vide ergo, quomodo impietas se ipsam suis verbis expugnat. Per haec enim verba ipsi testimonium suum illud condemnant, quoniam vere intelligentes, eum de resurrectione corporis sui illa dicere, et scientes converterunt sermones ejus ad destructionem et reparationem illius insensibilis templi. Adhuc autem interrogo: quid dicitis sacerdotes? nempe quia dicebat hominibus: „post[4]) tres dies resurgam," et secreto mandabat discipulis suis, ut furentur eum noctu, et dicant post tres dies, quia surrexit a mortuis. Sed hoc ex hoc ipso incredibile est, post tantos sermones morales, quos in populo docuit universo, et[5]) post tales et tantas virtutes, quas ubique in omni Judaea ostendit, ut falleret discipulos suos verbis, ut etiam ipsi culparent ista mandantem, et ideo nequaquam facerent quod mandabat, maxime propter periculum quod imminebat iis a populo, si confiterentur eum, qui ante modicum fuerat crucifixus, et doctorem se habere et Christum. Si autem hoc dixisse eum incredibile est, vide nisi consequens est, ut, sicut prodigia fecit, ut sicut evangelium suum praedicandum in toto mundo praedixit, et sicut: „ante[6]) praesides et reges stabitis," et sicut: „Jerusalem[7]) destruetur ab exercitu:" sic et de resurrectione sua praedixerit[8]) quod ait:

---

[1]) Matth. XXVI, 61. [2]) Mss: solvere. R.

[3]) M. et R. in textu: „non intellexistis," R. tamen in notis: „dele: *non*."

[4]) Matth. XXVII, 63. [5]) Ed. Ruaei: ut.

[6]) Marc. XIII, 9. [7]) Luc. XXI, 24.

[8]) Edd. M. et R. „praedixit."

„solvite [1]) templum hoc, et ego in triduo suscitabo ipsum." Propterea et in praejudicium suum locuti sunt sacerdotes et Pharisaei ad Pilatum dicentes, quoniam „ille [2]) seductor dixit adhuc vivens, quoniam post tres dies resurgam." Adhuc autem vide, quoniam quidam venientes de custodibus in civitatem, nuntiaverunt non aliis, sed ipsis principibus sacerdotum omnia quaecunque fuerant facta, ut ex omni parte inexcusabilis eorum constituatur impietas: illi autem nec sic miserrimi acquieverunt documentis tantis, ut susciperent quia Jesus erat Christus, sed et post omnia haec malignabantur propter duritiam cordis [3]) sui, quia sicut induratum fuerat cor Pharaonis [4]) super tantis et talibus prodigiis, quae in Aegypto fuerant facta, sic et isti sunt indurati, ut congregati cum senioribus, et consilium accipientes, darent pecuniam avaris, ut dicant: „quia [5]) discipuli ejus venientes noctu, furati sunt eum, dormientibus nobis:" et qui legebant in lege: „non [6]) falsum testimonium dices," etiam alios ad falsum testimonium invitabant, expendentes pecuniam multam, ut milites quidem falsum testimonium dicant, propter avaritiam periculis se subdentes si furatum esset corpus Jesu, praesidem autem multo magis placarent, et ei suaderent tantis pecuniis, quantis poterat praeses placari: sive autem et precibus, volentes eruere eos de periculis adversus se ipsos falsum testimonium praebuerunt, dicentes contra disciplinam militarem obdormisse se tunc tanto somno, ut discipuli ausi essent venire simul, et multi, confidentes quoniam milites dormiunt abundantius, et sic furarentur corpus Jesu. Et haec omnia gerebantur ab operantibus contrariis virtutibus contra Christi doctrinam,

---

[1]) Ev. Joann. II, 19. [2]) Matth. XXVII, 63.

[3]) M. et R. in textu: „cordis sui. Sicut etc.," R. tamen in notis: „Mss: cordis sui, quia sicut etc."

[4]) Exod. VII, 3. [5]) Matth. XXVIII, 13.

[6]) Exod. XX, 15.

existimantibus quoniam poterant exstinguere a vita hominum, de resurrectione Domini providentiam Dei, et fidem. Et sicut nimia duritia Pharaonis non est mollita multis prodigiis factis per Mosen, sic, aut amplius, duritia cordis istorum non solum factis signis et prodigiis non est flexa, sed neque custodibus nuntiantibus crediderunt: qui venerunt in civitatem, et nuntiaverunt omnia quaecunque fuerant facta. Et Pharaoni quidem dictum est: „ad[1]) hoc ipsum te suscitavi, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra:“ istos autem supportavit magnanimitas Dei, ut[2]) per vasa[3]) irae praeparata in interitum, fiat salus in gentibus.

---

[1]) Exod. IX, 16.

[2]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei in textu: „ut vasa —, fiat etc.,“ ed. M. II: „ut per vasa —, fiat etc;“ R. in notis: „Mss. vasa —, ut fiat etc.“

[3]) Rom IX, 22.

Finis tractatuum Origenis in Matthaeum.

ORIGENIS
IN
LUCAM
HOMILIAE.

HOMILIA[1]) I.

Sicut[2]) olim[3]) in populo Judaeorum multi prophetiam

[1]) In edd. Merlini tituli instar haec leguntur: In prooemium Lucae, usque ad eum locum, ubi ait: „scribere tibi, optime Theophile.“

[2]) Cfr. ed. Ruaei Tom. III. a pag. 932. usque ad pag. 983. coll. edd. Merlini a fol. 93. usque ad fol. 115. et prolegomenis in hunc ed. nostrae Tom. V.

[3]) Graeca hujus loci verba schedae Grabii et Combefisii sic repraesentant: „*Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι περὶ τῶν πεπληροφορημένων.*“ *Ἐπειδὴ ὑπέρογκον ἦν τὸ ἐπιχείρημα ἄνθρωπον ὄντα Θεοῦ διδασκαλίαν καὶ ῥήματα συγγράφειν, εἰκότως ἀπολογεῖται ἐν τῷ προοιμίῳ. Ὥσπερ δὲ οὖν τῷ παλαιῷ λαῷ πολλοὶ προφητείαν ἐπηγγέλλοντο, ἀλλὰ τούτων μέν τινες ἦσαν ψευδοπροφῆται, τινὲς δὲ ἀληθῶς προφῆται· καὶ ἦν τῷ λαῷ χάρισμα διακρίσεως πνευμάτων· οὕτω καὶ νῦν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ τὰ εὐαγγέλια πολλοὶ ἐθέλησαν γράψαι, ἀλλ᾽ οἱ δόκιμοι τραπεζῖται οὐ πάντα ἀνέκριναν, ἀλλὰ τὰ τέσσαρα μόνον ἐπελέξαντο. Τάχα οὖν τό· „ἐπεχείρησαν·“ λεληθυῖαν ἔχει κατηγορίαν τῶν προπετῶς καὶ χωρὶς χαρίσματος ἐλθόντων ἐπὶ τὴν ἀνα-*

pollicebantur, et quidam erant pseudoprophetae, — e quibus unus fuit Ananias, filius Asor[1]) —, alii vero prophetae, et erat gratia in populo discernendorum spirituum, per quam[2]) alii inter prophetas recipiebantur, nonnulli quasi nummi[3]) falsi ab exercitatissimis trapezitis reprobabantur: ita et nunc in novo testamento multi conati sunt scribere evangelia, sed non omnes recepti. Et ut sciatis, non solum quatuor evangelia, sed plurima esse conscripta, e quibus haec, quae habemus, electa sunt, et

---

γραφὴν τῶν εὐαγγελίων. Ματθαῖος γὰρ οὐκ ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἔγραψεν ἐξ ἁγίου κινούμενος πνεύματος. Ὁμοίως καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης· παραπλησίως δὲ καὶ Λουκᾶς. Τὸ μέντοι ἐπιγεγραμμένον κατ' Αἰγυπτίους εὐαγγέλιον καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον τῶν Δώδεκα εὐαγγέλιον οἱ συγγράψαντες „ἐπεχείρησαν.“ Φέρεται δὲ καὶ τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον. Ἤδη δὲ ἐτόλμησε καὶ Βασιλίδης γράψαι κατὰ Βασιλίδην εὐαγγέλιον. Πολλοὶ μὲν οὖν „ἐπεχείρησαν“ καὶ κατὰ Ματθίαν καὶ ἄλλα πλείονα· τὰ δὲ τέτταρα μόνα προκρίνει ἡ Θεοῦ ἐκκλησία. Οὐχ ἁπλῶς δὲ πεπιστευμένων, ἀλλὰ „πεπληροφορημένων“ τὸ ἀπαράβατον τοῖς λεγομένοις μαρτυρῶν. „Πραγμάτων“ δὲ εἶπεν, ἀναιρῶν τὴν αἵρεσιν τῶν κατὰ φαντασίαν λεγομένων τὰ διὰ τοῦ Σωτῆρος γεγενῆσθαι κατὰ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ. Περὶ δὲ „τῶν πεπληροφορημένων“ εἰπὼν τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἐμφαίνει· πεπληφόρητο γὰρ καὶ οὐδὲν ἐδίσταζε, πότερον οὕτως ἔχει, ἢ οὔ. Ὅτι δὲ παρὰ τῶν αὐτοψεὶ θεασαμένων παρέλαβε, σαφῶς ὡμολόγησεν εἰπών· „καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου.“ Διαβεβαιοῦται γάρ, ὅτι ἄνωθεν παρεκολούθησεν οὐ τισι τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ πᾶσιν. R.

[1]) Ed. M. I. itemq. ed. Ruaei: „Agot,“ ed. M. II: „Agor.“ Cfr. Jerem. XXVIII, 1.

[2]) Ed. Ruaei: quem.

[3]) Desunt verba: „nummi falsi,“ in ed. M. I., itemq. in ed. Ruaei.

tradita ecclesiis, ex[1]) ipso prooemio Lucae, quod ita contexitur, cognoscamus: „quoniam[2]) quidem multi conati sunt ordinare narrationem.“ Hoc quod ait: „conati sunt,“ latentem habet accusationem eorum, qui absque gratia Spiritus sancti ad scribenda evangelia prosilierunt. Matthaeus quippe, et Marcus, et Joannes, et Lucas non sunt conati scribere, sed Spiritu sancto pleni scripserunt evangelia. „Multi“ igitur „conati sunt ordinare narrationem de his rebus, quae manifestissime cognitae sunt in nobis.“ Ecclesia quatuor habet evangelia, haereses plurima,[3]) e quibus quoddam scribitur secundum Aegyptios, aliud juxta duodecim Apostolos. Ausus fuit et Basilides scribere evangelium, et suo illud nomine titulare. Multi conati sunt scribere, sed et multi conati sunt ordinare: quatuor tantum evangelia sunt probata,[4]) e quibus sub persona Domini et Salvatoris nostri proferenda sunt dogmata. Scio quoddam evangelium, quod appellatur secundum Thomam, et juxta Mathiam:[5]) et alia plura legimus, ne quid ignorare videremur propter eos, qui se putant aliquid scire, si ista cognoverint. Sed in his omnibus nihil aliud probamus, nisi quod ecclesia, id est, quatuor tantum evangelia recipienda. Haec idcirco, quia in principio lectum est: „multi[6]) conati sunt ordinare narrationem de his rebus, quae confirmatae sunt in nobis.“ Illi tentaverunt atque conati sunt de his rebus scribere, quae in nobis manifestissime sunt compertae. Effectum suum Lucas indicat ex sermone, quo ait: „in nobis manifestissime sunt ostensae,“ id est, *πεπληροφορημένων*, quod uno verbo latinus sermo non explicat. Certa enim fide et ratione cognoverat, neque in aliquo fluctuabat, utrum ita esset, an aliter. Hoc autem illis evenit, qui

---

1) Ed. M. II: et ex ipso etc. 2) Luc. I, 1.
3) Edd. M. I. et R.: plurimas. 4) Ed. M. II: prolata.
5) Edd. Merlini: Matthiam. 6) Luc. I, 1.

fidelissime crediderunt, et id, quod Propheta obsecrat, consecuti sunt, et dicunt: „confirma [1]) me in sermonibus tuis:“ unde et Apostolus de his, qui erant firmi, atque robusti, ait: „ut [2]) sitis radicati et fundati in fide.“ Si quis enim radicatus in fide est atque fundatus, licet [3]) tempestas fuerit exorta, licet venti flaverint, licet se imber effuderit, non convelletur, nec corruet, quia super petram aedificium solida mole fundatum est. Nec putemus oculis istis carnalibus firmitatem fidei dari, quam mens et ratio tribuit. Infideles quique credant signis, atque portentis, quae humana acies contuetur. Fidelis vero magis prudens atque robustus, rationem sequatur et verbum, et sic dijudicet quid verum, quidve falsum sit. „Sicut [4]) tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.“ In Exodo scriptum est: „populus [5]) videbat vocem Dei.“ Et certe vox auditur potius quam [6]) videtur, sed propterea scriptum est, ut ostenderetur nobis aliis oculis videre vocem Dei, quibus illam adspiciunt qui merentur. Porro in evangelio non vox cernitur, sed sermo, qui voce praestantior est. Unde nunc dicitur: „sicut [7]) ab initio tradiderunt nobis, qui a principio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.“ Igitur Apostoli ipsi viderunt sermonem, non quia adspexerant corpus Domini Salvatoris, sed quia Verbum viderunt. Si enim juxta corpus vidissent [8]) Jesum, hoc est, Dei vidissent sermonem, ergo et Pilatus, qui condemnavit, sermonem Dei vidit, et Judas proditor, et omnes, qui clamaverunt: „crucifige, [9]) crucifige eum: tolle de [10]) terra,“ talem Dei

1) Psalm. CXIX, 28. (CXVIII.)
2) Coloss. I, 23. 3) Matth. VII, 25.
4) Luc. I, 2. 5) Exod. XX, 18.
6) Ed. Ruaei: priusquam. 7) Luc. I, 2.
8) Edd. Merlini h. l. et paulo post: vidisse.
9) Ev. Joann. XIX, 6. 15.
10) Ed. M. II: tolle de terra talem, Dei etc.

viderunt sermonem. Sed absit, ut quisquam incredulus sermonem Dei viderit. Videre sermonem Dei, tale est, quale Salvator ait: „qui[1]) videt me, videt et Patrem, qui misit me.“ „Sicut tradiderunt nobis, qui a principio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.“ Clam Lucae sermonibus edocemur, quod cujusdam doctrinae finis sit ipsa doctrina, alterius vero doctrinae finis in opere computetur. Verbi gratia: scientia geometriae finem habet ipsam tantum scientiam atque doctrinam. Alia vero scientia est, cujus finis opus exigit: velut in medicina oportet me[2]) rationem, et dogmata scire medicinae, non ut tantummodo noverim, quid debeam facere, sed ut faciam, id est, ut secem vulnera, victum moderatum castigatumque disponam, aestus febrium in pulsu venarum sentiam, ut curationibus cyclicis humorum abundantiam siccem, temperem, atque restringam. Quae si quis tantum scierit, et non opere fuerit subsecutus, cassa erit ejus scientia. Simile quid scientiae medicinae et operi, etiam in notitia ministerioque sermonis est. „Sicut[3]) tradiderunt nobis, qui a principio ipsi viderunt, et[4]) ministri fuerunt sermonis.“ Ut ex eo, quod dixit: „ipsi viderunt,“ doctrinam et scientiam significari, et ex eo, quod dixit: „ministri fuerunt sermonis,“ demonstrari opera cognoscamus. Assecuto a principio: „visum[5]) est et mihi, assecuto ab initio:“ inculcat, ac replicat, quoniam ea, quae scripturus est, non rumore cognoverit, sed ab initio ipse fuerit consecutus. Unde et ab Apostolo merito collaudatur, dicente: „cujus[6]) laus in evangelio est per omnes ecclesias.“ Hoc enim de nullo alio dicitur, nec[7]) nisi de

---

[1]) Ev. Joann. XIV, 9. — Luc. I, 2

[2]) Deest „me“ in ed. Ruaei. [3]) Luc. I, 2.

[4]) Desunt verba: „et ministri —.“ Ut ex eo, quod dixit: „ipsi viderunt,“ in ed. Ruaei.

[5]) Luc. I, 3. [6]) II Cor. VIII, 18.

[7]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: et nisi de etc.

Luca dictum traditur: „visum [1]) est et mihi, assecuto a principio omnia diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile.“ Putat [2]) aliquis, quod ad Theophilum quempiam evangelium scripserit. Omnes qui nos auditis loquentes, si tales fueritis, ut diligamini a Deo, et vos Theophili estis, et ad vos evangelium scribitur. Si quis Theophilus est, iste optimus et fortissimus est, hoc quippe significantius Graeco sermone dicitur: *κράτιστος*. Nemo Theophilus infirmus est. Et quo modo scriptum est de populo Israel, quando egrediebatur ex Aegypto, quod non fuerit in tribubus eorum infirmus: sic, ut audacter loquar, dicam quod omnis, qui Theophilus est, sit robustus, habens fortitudinem robustam a Deo tanquam a sermone ejus, ut cognoscere possit eorum verborum, quibus conditus est, veritatem, intelligens sermonem evangelii in Christo, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA II.

De eo, quod scriptum est: „erant [3]) autem justi ambo in conspectu Dei, ambulantes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.“

Qui volunt peccatis suis obtendere aliquam excusationem, existimant nullum esse absque peccato, et utuntur

---

[1]) Luc. I, 3.

[2]) Schedae Grabii et Combefisii: *Εἰκὸς δὲ ὑπολαμβάνειν τινὰς, ὅτι Θεοφίλῳ τινὶ ἔγραψε τὸ εὐαγγέλιον, ὃς εἷς ἦν τῶν πιστευσάντων. Οὗτος ζέων τῷ πνεύματι, καὶ ἀπλήστως ἔχων περὶ τὰς τοῦ κυρίου πράξεις τε καὶ λόγους· ὅνπερ ἐποίει ἀσφαλέστερον καὶ τὰ νῦν γεγραμμένα. Ἄλλος δέ φησιν, ὅτι, ἐὰν πάντες τοιοῦτοι ὦμεν, ὡς ἀγαπᾶσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ φιλεῖσθαι, Θεόφιλοι ἐσμέν.* R.

[3]) Luc. I, 6.

testimonio, quod in Job scriptum est: „nemo [1]) mundus a sorde, ne si unius quidem diei fuerit vita ejus super terram. Numerabiles autem menses ejus.“ Cujus sonum tantummodo proferunt, interpretationem penitus ignorantes. Adversus quos breviter respondebimus, quoniam absque peccato esse, in Scripturis dupliciter intelligitur: ut sit alterum, nunquam omnino peccasse, alterum peccare desiisse. Si igitur aiunt, eum absque peccato dici, qui nunquam peccaverit, et nos assentimus nullum esse absque peccato: quia omnes homines aliquando peccavimus, licet postea virtutem secuti sumus. Si vero sic intelligunt, hominem non esse absque peccato, ut negent quempiam post vitia ita se ad virtutes referre, ut nunquam omnino peccet, falsa eorum sententia est. Potest enim fieri, ut qui ante peccaverit, et peccare desierit, sine peccato esse dicatur. Sic et Dominus noster Jesus Christus exhibuit „sibi [2]) gloriosam ecclesiam, non habentem maculam:“ non quia ecclesiasticus vir nunquam habuerit maculam, sed quia nequaquam ultra maculetur: „non habentem rugam,“ non quod ruga veteris hominis in eo aliquando non fuerit, sed quod eam habere desierit. In hunc modum et illud, quod sequitur, est intelligendum: „ut sit sancta et immaculata,“ non quod a principio immaculata fuerit: — hoc enim suspicari quidem de homine non potest, quod anima ejus maculosa non fuerit —: sed quod reputetur pura atque sincera, quae maculari ultra desierit. Haec idcirco diximus, ut doceremus, posse hominem ob id, quod peccare desivit, vocari absque peccato, et immaculatum. Unde et manifestissime de Zacharia et Elisabeth [3]) scribitur: „erant [4]) justi ambo, in conspectu Dei

---

[1]) Job. XIV, 4. 5. [2]) Ephes. V, 27.

[3]) Ed. M. II., itemq. ed. R. constanter fere: „Elizabet,“ ed. M. I: „Helizabeth.“

[4]) Luc. I, 6. — Eaedem schedae: „*Ἦσαν δὲ δίκαιοι αμφότεροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.*“ *Ναὶ, ἔπαινός ἐστι τέ-*

ambulantes.“ „In omnibus autem erant justi ambo ante Dominum, incedentes in mandatis et justificationibus Domini sine querela.“ Diligentius laudes Zachariae et Elisabeth, quas sanctus Lucas in sua scribit historia, contemplemur: non tantum ut sciamus, illos fuisse laudabiles, sed ut sanctum zelum assumentes, etiam ipsi laude digni efficiamur. Potuerat simpliciter scribere: erant justi ambo, ambulantes in omnibus mandatis: nunc autem necessario additur: „justi ambo in conspectu Dei.“ Potest quippe fieri, ut sit aliquis justus in conspectu hominum, sed in conspectu Dei non. Verbi gratia: quando non habet homo, quod de me male [1]) loquatur, et in me, universa considerans, nihil, cui detrahat, reperit, justus sum in conspectu hominum. Finge omnes de me aequalem habere sententiam, et quaerere, quid detrahant mihi, et tamen invenire non posse, sed consono me ore laudare, justus sum in conspectu hominum plurimorum: ve-

---

λειος, τὸ εἶναι δίκαιον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐπίσταται καρδίας ἀνθρώπων, ὃς μόνος οἶδεν ἀξίως ἐπαινέσαι τὸν ἐπαινετὸν, καὶ τοῦ ψεκτοῦ τὴν κρίσιν ἀξίως ποιῆσαι· ἐπειδὴ βλέπει ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ οὐ μόνον τὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς λογισμούς· γυμνὴ γὰρ αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις θεωρεῖται, καὶ ὁ σκοπὸς κατανοεῖται. Ἄνθρωποι δὲ οὐκ οἴδασι κατ᾽ ἀξίαν ἐπαινέσαι, ἅτε δὴ πρὸς τὸ φαινόμενον ὁρῶντες, ἀγνοοῦντες δὲ τὰ κεκρυμμένα· παρ᾽ οἷς πρὸ τῆς ἀπλανοῦς ἡ πεπλανημένη δόξα πολλάκις εὐημερεῖ. Καὶ ἑτέρως μὲν αὐτοὶ, ἑτέρως δὲ τὸ θεῖον τοὺς βίους δοκιμάζει· ἐνδέχεται γὰρ, κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον δίκαιον εἶναί τινα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, κατὰ δὲ τὸ κρυπτὸν τῆς διανοίας μὴ εἶναι τοιοῦτον, ἐμφωλεύοντας κεκτημένον λογισμοὺς πονηρούς. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος δηλοῖ, ὅταν λέγῃ περί τινων· „ὧν ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ Θεοῦ.“ R.

[1]) Edd. Merlini: mali.

rum hominum non est certum judicium. Nesciunt enim, utrum in abscondito cordis mei aliquando peccaverim, utrum viderim mulierem ad concupiscendum[1]) eam, et adulterium mihi in corde sit natum. Ignorant homines, cum me viderint secundum vires meas eleemosynam facere, utrum propter mandatum Dei fecerim, an hominum laudem favoremque quaesierim. Difficilis res est, in conspectu Dei justum esse, ut non ob aliam causam quid boni facias, nisi propter ipsum bonum, et Deum tantum quaeras boni operis retributorem. Tale quid et Apostolus loquitur: „quorum[2]) laus non ex hominibus, sed ex Deo est.“ Beatus qui in conspectu Dei justus est, atque laudabilis. Homines enim quamvis certum judicium habere videantur, tamen non possunt ad liquidum pronuntiare. Evenit quippe interdum, ut laudent eum, qui non est laudabilis, et ei detrahant, qui minime detractione dignus est. Solus Deus et in laude et in vituperatione justus est judex. Unde digne et nunc additur in laude justorum: „erant[3]) justi ambo in conspectu Dei.“ Tale quid et Salomon in Proverbiis cohortatur, dicens: „fili,[4]) provide bona in conspectu Dei et hominum.“ Sequitur Zachariae et Elisabeth alia laudatio: „ambulantes[5]) in omnibus mandatis et justificationibus Domini.“ Quando bene et recte de aliquibus judicamus, in justificationibus Domini gradimur. Quando hoc aut illud facimus, in mandatis illius ambulamus. Unde puto et sanctum Lucam, volentem eos praedicare laude perfecta, dixisse: „erant justi ambo, ambulantes in omnibus mandatis et justificationibus Domini.“ Dicat mihi quispiam: si laus ista perfecta est, quid sibi vult hoc, quod dicitur: „sine[6])

---

[1]) Matth. V, 28. [2]) Rom. II, 29. [3]) Luc. I, 6.
[4]) Prov. III, 4. [5]) Luc. I, 6.
[6]) Luc. I, 6. — Eaedem schedae: „ἄμεμπτοι.“ *Τίνος χάριν πρόσκειται τό· „ἄμεμπτοι;“ Διότι ἐστὶ καὶ*

querela?" Sufficiebat enim dicere: „ambulantes in omnibus viis et justificationibus Domini," nisi posset fieri, ut ambulet quis in omnibus mandatis Dei, et tamen „sine querela" non ambulet. Et quomodo potest evenire, ut in omnibus mandatis et justificationibus Dei ambulans sub querela sit? Cui breviter dicam: nisi hoc ita esset, nunquam in alio loco nosceremus scriptum referri: „juste [1]) id, quod justum est, sequere." Nisi enim justum [2]) esset aliquid, quod non juste sequeremur, nequaquam nobis praeciperetur, ut juste id, quod justum est, sequeremur. Quando enim facimus mandatum Dei, et in conscientia nostra vanae gloriae sordes respergimus, ut placeamus hominibus, aut alia, quaecunque non placet [3]) Deo, boni operis causa praecedit, quamvis faciamus praeceptum Dei, tamen illud absque querela non facimus, et injuste id, quod justum est, sequimur. Difficile ergo est, ambulare in omnibus mandatis et justificationibus Domini „sine querela," secundum testimonium et laudem Dei in Christo Jesu. Quae laus reddenda est in die judicii ab eo, cui omnes nos manifestari [4]) oportet ante tribunal ejus, ut recipiat unusquisque quae per corpus gessit, sive bona, sive mala. Omnes enim stabimus ante tribunal Dei, ut recipiamus quod meremur in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς πορεύεσθαι, καὶ μὴ ἀμέμπτους εἶναι. Εἰ μὴ γὰρ ἦν τοῦτο, οὐκ ἂν ἐλέγετο· „δικαίως τὸ δίκαιον διώξεις·" ἐπεὶ καὶ τὸ καλὸν οὐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. Ἐπὰν οὖν ποιῶμεν τὰς ἐντολὰς, ὥστε μὴ ἐν τῷ συνειδότι ῥύπον εἶναι κενοδοξίας, ἢ ἀνθρωπαρεσκείας, ἢ ἑτέρου τινὸς τοιούτου, τότε ποιοῦμεν τὰς ἐντολὰς ἀμέμπτως. R.

[1]) Deuter. XVI, 20. [2]) Edd. Merl.: esset justum.
[3]) Ed. M. I: „placent," ed. M. II: placens."
[4]) II Cor. V, 10.

HOMILIA III.

De eo, quod scriptum est: „apparuit [1]) ei angelus Domini, stans a dextris altaris incensi.“

Quae corporalia sunt et sensu carent, ut videantur ab alio, ipsa nihil efficiunt, sed tantummodo oculus alterius intentus in ea, sive voluerint illa, sive noluerint, videt quando in ea comtemplationem direxerit. Quid enim potest homo, aut alia res, quae circumdatur corpore crasso, cum in praesenti fuerit, facere, ne cernatur? E contrario ea, quae sunt superna et divina, ea cum in praesenti fuerint, non videntur, nisi ipsa voluerint: et in voluntate eorum est videri, vel non videri. Gratia Dei fuit, ut appareret Abraham, vel caeteris prophetis: non quod oculus tantum cordis Abraham in causa fuerit, ut cerneret Deum, sed quod gratia Dei ultro se adspiciendam praebuerit viro justo. Hoc autem non solum super Deo Patre intelligas, sed etiam super Domino Salvatore, et super Spiritu sancto, et ut ad minora perveniam, super Cherubim et Seraphim. Fieri enim potest, ut et nunc nobis loquentibus assistat angelus, et tamen, quia non meremur, eum videre nequeamus. Quamvis enim oculus sive corporis, sive animae nostrae, ad contemplandum intendat, nisi sponte apparuerit angelus, et se videndum praebuerit, et [2]) ille, qui vere desiderat, non videbit. Itaque ubicunque scriptum fuerit: apparuit Deus illi, vel illi, ut et nunc: „apparuit [3]) ei angelus Domini, stans a dextris altaris incensi,“ ita, ut dixi, intellige. Sive Deus, sive angelus Abrahami vel Zachariae, cum voluerit vel noluerit, aut non videbitur, aut videbitur. Et hoc non tantum in praesenti saeculo dicimus, sed etiam in

---

[1]) Luc. I, 11.

[2]) Ed. M. II: ille qui videre desiderat etc.

[3]) Luc. I, 11.

futuro, cum migraverimus e mundo, quod non omnibus vel Deus, vel angeli appareant, quod scilicet et angelos et Spiritum sanctum, et Dominum Salvatorem, et ipsum Deum Patrem, is qui de corpore exierit, statim mereatur videre: et [1]) ille tantum videbit, qui mundum habuerit cor, et talem se praebuerit, ut dignus Dei sit adspectu. Et quamvis in eodem loco sit, qui mundo corde est, et is, qui adhuc aliqua sorde respergitur, unus locus nec nocere quempiam poterit, nec juvare: quia qui mundum cor habuerit, Deum videbit, qui autem non [2]) talis fuerit, id quod alii cernunt, non videbit. Tale quid mihi intelligendum et [3]) de Christo, qui quondam in corpore videbatur, quod non quicunque eum videbant, poterant videre. Videbant quippe tantum corpus illius, secundum vero hoc quod Christus erat, eum videre non poterant. Porro discipuli eum videbant, et magnitudinem divinitatis illius contemplabantur. Propter quod puto et ad Philippum, deprecantem atque dicentem: „ostende [4]) nobis Patrem, et sufficit nobis,“ respondisse Salvatorem: „tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem.“ Neque enim Pilatus, qui videbat Jesum, intuebatur Patrem, nec proditor Judas: quia nec ipse Pilatus, nec Judas Christum, secundum hoc quod erat Christus, videbant, nec multitudo, quae coarctabat eum. Illi tantum videbant Jesum, quos adspectu suo dignos esse sciebat. Laboremus ergo et nos, ut et impraesentiarum nobis Deus appareat: — sanctus quippe Scripturarum sermo promisit, quod invenietur ab his, qui non tentant eum, apparet autem his, qui non sunt increduli in eum: — et in futuro non abscondatur a nobis, sed videamus eum facie ad faciem, et habeamus fiduciam

---

1) Ed. M. II: sed. 2) Deest „non“ in ed. Ruaei.
3) Deest „et“ in ed. Ruaei.
4) Ev. Joann. XIV, 8. — 9.

bonae vitae, fruamurque conspectu omnipotentis Dei in Christo Jesu, et Spiritu sancto: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA IV.

De eo, quod scriptum est: „ne [1]) timeas, Zacharia," usque ad eum [2]) locum, ubi ait de Joanne: „praecedet [3]) coram ipso in spiritu et virtute Eliae."

Zacharias cum angelum vidisset, expavit. Nova quippe facies humanis obtutibus se praebens turbat mentem, animumque consternat. Unde angelus sciens, hanc esse humanam naturam, primum perturbationi medetur, dicens: „noli [4]) timere, Zacharia:" et trepidantem [5]) refocillat, novoque laetificat nuntio inferens: „exaudita [6]) est oratio tua, et uxor tua Elisabeth pariet filium, et vocabis nomen ejus Joannem. Et erit tibi gaudium et exultatio." Quando justus quis oritur mundo, et stadium hujus vitae ingreditur, ministri nativitatis ejus laetantur, et se efferunt in sublime. Quando vero ille nascitur, qui malae vitae praeparatus est, et quasi ob poenas in ergastulum relegatus, minister consternatur et concidit. Vis exemplum accipere sancti viri, cujus omnis fructus in laude sit? Vide Jacob duodecim genuisse mares, qui omnes populi Dei et partis illius patriarchae, et principes exstiterunt: in his omnibus Jacob laetabatur pater, sicut et nunc de Joannis nativitate cunctis gaudium nuntiatur: et qui semel ob utilitatem aliorum ad liberorum opera descenderit, et se voluerit huic ministerio mancipare, obsecret Deum, ut talis ei filius ingrediatur saeculum, su-

---

[1]) Luc. I, 13. [2]) Deest „eum" in ed. Ruaei.

[3]) Luc. I, 17. [4]) Luc. I, 13.

[5]) Edd. Merlini: trepiditatem. [6]) Luc. I, 14. 15.

per cujus nativitate laetior sit. Scribitur ergo de Joanne: „erit [1]) magnus in conspectu Domini.“ Magnitudinem animae Joannis ostendit, quae oculis Dei pateat: et aliquid minus, quod proprie in animae virtute conspicitur. Ergo ita intelligo et illud, quod in evangelio dicitur: „nolite [2]) contemnere unum de minimis istis, qui in ecclesia sunt.“ Minimus ibi ad distinctionem majoris intelligitur. Non mihi praecipitur, ut eum, qui grandis est, contemnam, quia non potest contemni ille, qui grandis est; sed dicitur mihi: ne contemnas unum ex minimis. Ut autem scias, quod minimus et parvus non fortuitu dicatur, sed cum ea ratione, quam posuimus, scriptum est: „quicunque [3]) scandalizaverit unum de minimis istis.“ Minimus scandalizatur, grandis non potest scandalum sustinere. Sequitur de Joanne: „et [4]) Spiritu sancto replebitur adhuc de utero matris suae.“ Et nativitas Joannis plena miraculo est. Quomodo enim Domini nostri et [5]) Salvatoris adventum Archangelus nuntiavit, ita et Joannis ortum Archangelus nuntiat: „Spiritu [6]) sancto replebitur adhuc de utero matris suae.“ Populus Judaeo-

---

[1]) Luc. I, 15. — Eaedem schedae, et Macarius Chrysocephalus ms. orat. I. in ortum sancti Joannis, haec Origenis verba laudant: „*Ἔσται γὰρ μέγας.*“ *Ἐν τούτοις μέγεθος ἐμφαίνει τῆς Ἰωάννου ψυχῆς, καὶ μέγεθος βλεπόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἔστι γάρ τι μέγεθος ψυχῆς κατ᾽ ἀρετὴν, καὶ ἔστι τις σμικρότης ψυχῆς. Ἐγὼ οὕτως ἀκούω τοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· „μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν σμικρῶν τούτων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.“ Μικρὸν γὰρ ἐκεῖ τὸν ἐναντίον τῷ μεγάλῳ λέγει. Ὅτι δὲ ὁ τυχὼν οὐ μικρός ἐστι, δῆλον ἐκ τοῦ· „ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν σμικρῶν τούτων.“ Μέγας γὰρ οὐ σκανδαλίζεται· ἀλλ᾽ ὁ μέγας παντὸς σκανδάλου κρείττων ἐστίν.* R.

[2]) Matth. XVIII, 10.

[3]) Matth. XVIII, 6. [4]) Luc. I, 15.

[5]) Edd. Merlini: ac Salvatoris. [6]) Luc. I, 15.

rum facientem Dominum nostrum signa atque portenta, et curantem infirmitates eorum, nequaquam videbat: Joannes [1]) vero adhuc in utero matris constitutus exultat, etenim non potest, et ad adventum matris Jesu de utero gestit erumpere. „Ecce [2]) enim, ait Elisabeth, ut facta est salutatio tua in aures meas, exultavit gaudio infans in utero meo." Adhuc in matris utero erat Joannes, et jam Spiritum sanctum acceperat. Non enim illud principium erat substantiae ejus, atque naturae, de qua Scriptura loquitur, quod plurimos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum. Joannes [3]) plurimos convertit, Dominus autem non plures, sed omnes. Hoc opus illius, ut omnes convertat ad Deum Patrem. „Et [4]) praecedet coram ipso in spiritu et virtute Eliae." Non ait: in anima Eliae, sed: „in spiritu et virtute Eliae." Fuit in Elia virtus, et spiritus, sicut in omnibus prophetis, et secundum dispensationem corporis in ipso quoque Domino Salvatore: de quo post paululum ad Mariam dicitur: „Spiritus [5]) sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi." Spiritus ergo, qui fuerat in Joanne, et virtus, quae in illo erat, in hoc quoque apparuit. Ille translatus est, hic vero praecursor Domini fuit. Et mortuus est ante eum, ut ad inferna descendens illius praedicaret adventum. Ego puto, quod sacramen-

---

[1]) Eaedem schedae: *Ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων ὁ Ἰωάννης, ἡνίκα ἐλθούσης τῆς μητρὸς τοῦ κυρίου πρὸς τὴν Ἐλισάβετ ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει*. R.

[2]) Luc. I, 44.

[3]) Eaedem schedae: *Ὁ μὲν Ἰωάννης πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπέστρεψε πρὸς κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου φωνήν· ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πάντας ἐφώτισεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐστίν*. R.

[4]) Luc. I, 17. [5]) Luc. I, 35.

tum Joannis usque hodie expleatur in mundo. Quicunque crediturus est in Christum Jesum, praecurrit ante[1]) spiritus et virtus Joannis ad animam illius, et praeparat Domino populum perfectum, et in cordis asperitatibus planas facit vias, et dirigit semitas, parare Domino plebem perfectam. Non illo tantum tempore praeparatae sunt viae, et directae semitae, sed usque hodie adventum Domini Salvatoris spiritus Joannis virtusque praecedit. O magna mysteria Domini, et dispensationis ejus! Angeli praecurrunt Jesum: angeli quotidie aut adscendunt, aut descendunt super salutem hominum, in Christo Jesu, cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA V.

De eo, quod Zacharias obmutuit.

Zacharias sacerdos cum in templo offerret incensum, silentio condemnatur et retinetur, imo tantum nutibus loquitur, et mutus usque ad ortum Joannis filii perseverat. Quo[2]) haec tendit historia? Silentium Zachariae silen-

---

[1]) Ed. M. II: ante eum.

[2]) Eaedem schedae, et Macarius Chrysocephalus ms. orat. in ortum sancti Joannis: *Κατὰ τὴν θεωρίαν ἡ σιωπὴ τῶν προφητῶν ἐστιν ἐν τῷ πάλαι λαῷ τοῦ Θεοῦ. Οὐκέτι γὰρ Θεὸς λαλεῖ αὐτοῖς, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος πρὸς ἡμᾶς. Καὶ παρ᾽ ἡμῖν οὐ σιωπᾷ, παρ᾽ ἐκείνοις δὲ σεσιώπηκε. Διὰ τοῦτο σιωπᾷ ὁ προφήτης Ζαχαρίας. Τὸ δὲ διανεύειν μένοντα κωφὸν, τοιοῦτόν ἐστιν· αἱ χωρὶς λόγου πράξεις οὐδὲν διαφέρουσι νεύσεων, αἱ δὲ μετὰ λόγου πράξεις οὐκ εἰσὶ νεύσεις· κοσμοῦνται γὰρ ὑπὸ τοῦ λόγου. Ἐὰν οὖν ἴδῃς Ἰουδαίων τὴν πολιτείαν ἄλογον, ὡς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς διδόναι λόγον περὶ ὧν πράττουσι, βλέπε τὸν τύπον τῶν γεγενημένων ἐπὶ Ζαχαρίου, διαμένοντος κωφοῦ καὶ διανεύ-*

tium prophetarum est in populo Israel. Nequaquam loquitur iis Deus, et sermo, qui a principio erat apud Patrem Deus, ad nos transiit, nobisque non tacet Christus, apud illos usque hodie silet: quam ob rem et Zacharias propheta tacuit. Manifestissime ex sermonibus ipsius comprobatur, quod et propheta fuerit, et sacerdos. Quid vult autem hoc, quod sequitur: „annuebat [1]) iis," et damnum vocis nutibus compensabat? Ego puto, talia esse opera absque sermone, quae ratione nihil nutibus differunt. Ubi vero ratio et sermo praecesserit, et ita opus fuerit subsecutum, non debent existimari simplices nutus, qui ornantur sermone, aut ratione. Si igitur videris conversationem Judaeorum sine ratione atque sermone, ita ut non queant eorum, quae agunt, rationem reddere, intellige quod tunc in Zacharia praecessit, in imagine ipsius hucusque compleri. Circumcisio eorum nutibus similis est. Nisi enim circumcisionis ratio reddatur, nutus est circumcisio, et opus mutum. Pascha et aliae solemnitates nutus magis sunt, quam veritas. Usque hodie populus Israel [2]) surdus et mutus est: neque poterat fieri, ut non surdus esset et mutus, qui a se sermonem abjecerat. Et olim quidem Moses loquebatur: „ego [3]) autem *ἄλογος* sum:" — quod licet latinus aliter expresserit, tamen proprie transferri potest: absque sermone sive ratione —, et postquam hoc ait, accepit rationem, et sermonem, quem confessus fuerat se antea non habere. Populus autem Israel priusquam legem acceperat, absque ratione et sermone

---

οντος αὐτοῖς. Ἔστι γὰρ νῦν κωφὸς ὁ λαὸς καὶ ἄλαλος. Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν ἄλογος καὶ ἄλαλος εἶναι, ἐκβαλὼν τὸν λόγον ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μὴ δυνάμενος λόγον ἀποδοῦναι περὶ μηδενὸς λόγου νομικοῦ, ἢ προφητικοῦ; R.

[1]) Luc. I, 22. [2]) Deest „Israel" in ed. Ruaci.

[3]) Exod. IV, 10.

quodam modo mutus erat: deinde accepit sermonem, cujus imago fuit Moses. Iste igitur non confitetur modo, quod tunc confessus est Moses, eo quod sit mutus et ἄλογος, sed nutibus et silentio indicat, se non habere sermonem, et non [1]) habere rationem. Nonne tibi videtur confessio esse stultitiae, quando nullus eorum potest legalium praeceptorum, et prophetici vaticinii rationem reddere? Cessavit Christus esse in iis, reliquit eos sermo, completum est illud, quod in Jesaia scribitur: „relinquetur [2]) filia Sion sicut tabernaculum in vinea, et sicut custodia in cucumerario, ut civitas, quae expugnatur." Quibus relictis salus translata est ad nationes, ut illi concitentur ad zelum. Intuentes ergo dispensationem, et arcanum Dei, quomodo Israel [3]) abjectus sit in salute nostra, cavere debemus, ne forte et illi nostri causa ejecti sint, et nos majori supplicio digni simus, propter [4]) quos et alii derelicti sunt, et nos nihil dignum adoptione Dei et ejus clementia fecerimus, qua adoptavit nos, et in suos filios reputavit, in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA VI.

De eo, quod scriptum est: „cum [5]) autem concepisset Elisabeth, abscondebat se:" usque ad eum locum, ubi ait: „Hic erit magnus."

„Quando [6]) concepit Elisabeth, abscondebat se mensibus quinque, dicens: quia sic mihi fecit Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum in hominibus." Quaero quam ob causam, postquam intellexit se esse praegnantem, publicum declinarit? Ni fallor, hoc est

[1]) Deest „non" in edd. Merlini.
[2]) Jesai. I, 8. [3]) Deuter. XXXII. [4]) Rom. XI, 11.
[5]) Luc. I, 24. — 32. [6]) Luc. I, 24. 25.

etiam, quod hi, qui nuptiis copulati sunt, non omne tempus coitus liberum inter se habent, sed est tempus, quando recedunt ab opere nuptiarum. Si enim vir senex fuerit et mulier anus, pudoris est maximi servire eos libidini, servire conjugio, quae [1]) vel curae vi torporis et senectae Dei videntur esse voluntate sublatae. Haec autem, quia [2]) ad sermonem angeli et dispensationem Dei rursum fuerat viro copulata, erubescebat quod anus et paene decrepita ad opus juvenum revertisset. Unde et abscondebat [3]) se mensibus quinque: non usque ad nonum mensem, donec partus ingrueret, sed usque quo conciperet Maria. Quando enim illa concepit, et venit ad eam, et facta est salutatio in aures ejus, exultavit in gaudio infans in utero Elisabeth, et prophetavit Spiritu sancto plena, et locuta est, quae evangelicus sermo describit. „Et [4]) diffamata sunt super omnem montanam verba haec.“ Quando enim in populo rumor egressus est, habere eam in utero prophetam, et aliquid majus esse hominem, qui gestabatur a virgine, tunc non absconditur, sed tota libertate se prodit, et exultat se habere praecursorem in utero Salvato-

---

[1]) Ed. M. I, itemq. ed. Ruaei: „quae vel curae corporis et senectae esse Dei videntur voluntate sublata,“ ed. M. II: „quae curae vi torporis et senectae esse Dei videntur voluntate sublatae.“

[2]) Ed. Ruaei: quae.

[3]) Eaedem schedae: „περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε.“ „Περιέκρυβεν ἑαυτὴν,“ ἕως καὶ Μαρία συλλάβῃ. Ὅτε γὰρ Μαρία συνέλαβε, καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὴν, καὶ ἐγένετο ὁ ἀσπασμὸς αὐτῆς εἰς τὰ ὦτα αὐτῆς, τότε ὡς ἐσκίρτησεν ἐν αὐτῇ τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει, προφητεύουσα, εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐπαῤῥησιάσατο, ὅτι ἄρα γέννημα ἦν αὐτῆς ὁ τοῦ κυρίου πρόδρομος. Τέως μέντοι, εἰ καὶ ὡς σώφρων, ᾐδεῖτο ὅτι ἐπὶ γήρως ἀνδρὶ συνέστη. Ἀλλ᾽ οὖν διὰ τὸ παράδοξον ἔχαιρε, λέγουσα· „θαυμαστά μοι ἐποίησεν ὁ Θεός.“ R.

[4]) Luc. I, 65.

ris. Deinde Scriptura commemorat, quod „mense[1]) sexto" conceptus Elisabeth, missus „sit angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cujus nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen Joseph de domo David: et nomen virginis Maria." Rursum in mea mente volvens quaero, quare Deus, cum semel Salvatorem judicaret nasci ex virgine, non elegit puellam absque sponso, sed eam potissimum, quae jam fuerat desponsata. Et nisi fallor, haec causa est. Debuit de ea virgine nasci, quae non solum sponsum haberet, sed, ut Matthaeus scribit, jam viro tradita fuerat, licet eam vir necdum nosset, ne turpitudinem virginis habitus ipse monstraret, si virgo videretur utero tumenti. Unde eleganter[2]) in cujusdam martyris epistola scriptum reperi, Ignatium dico, episcopum Antiochiae post Petrum secundum, qui in persecutione Romae pugnavit ad bestias: „principem saeculi hujus latuit virginitas Mariae:" latuit propter Joseph, latuit propter nuptias, latuit quia habere virum putabatur. Si enim non habuisset sponsum et, ut putabatur, virum, nequaquam potuisset principi mundi hujus abscondi. Statim enim cogitatio diaboli tacita subrepsisset: quomodo ista, quae non concubuit cum viro, praegnans est? Debet iste conceptus esse divinus, debet aliquid humana natura esse sublimius. E contrario disposuerat Salvator dispensationem suam, et assumtionem corporis ignorare diabolum: unde et in generatione sua celavit eam, et discipulis postea praecipiebat, ne manifestum eum facerent. Et cum ab ipso diabolo tentaretur, nusquam confessus est Dei se

---

[1]) Luc. I, 26. 27.

[2]) Schedae Grabii: *Καλῶς ἐν μιᾷ τῶν μάρτυρός τινος ἐπιστολῶν γέγραπται· — τὸν Ἰγνάτιον λέγω, τὸν μετὰ τὸν μακάριον Πέτρον τῆς Ἀντιοχείας δεύτερον ἐπίσκοπον, τὸν ἐν τῷ διωγμῷ ἐν Ῥώμῃ θηρίοις μαχησάμενον —· „καὶ ἔλαθε τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας."* R.

esse Filium, sed tantummodo respondebat: non oportet, ut adorem te, nec ut lapides istos panes faciam, aut me de alto praecipitem. Et cum ista diceret, tacuit semper se esse Filium Dei. Quaere et in alia scriptura, et reperies voluntatis Christi fuisse, ut adventum Filii Dei diabolus ignoraret. Apostolus enim, passionem ejus asserens nescisse contrarias fortitudines, ait: „sapientiam [1]) loquimur inter perfectos, sapientiam autem non saeculi hujus, neque principum saeculi hujus, qui destruuntur; [2]) sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam nullus principum hujus saeculi cognovit. Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.“ Absconditum igitur fuit a principibus saeculi mysterium Salvatoris. Quod autem e contrario objici potest, solvendum mihi videtur, antequam ab alio proponatur, qua ratione, quod principes hujus saeculi latuit, daemonem non latuit, cum praesertim, qui in evangelio loquebatur: „venisti [3]) ante tempus torquere nos? scimus te, quia [4]) sis Filius Dei.“ Sed considera, quia minor in malitia noverit Salvatorem: qui vero major est in scelere, et versipellis, et nequam, ex eo ipso, quod in malo major est, impeditur nosse Filium Dei. Nos quoque ipsi, si minus habuerimus mali, facilius possumus ad virtutem procedere. Si vero magis in nobis fuerit mali, ingenti labore sudandum est, ut majori malitia liberemur. Haec de eo, quod sponsum habuerit Maria. Quia vero angelus novo [5]) sermone Mariam salutavit, quem in omni Scriptura in-

---

[1]) I Cor. II, 6—8. [2]) Ed. Ruaei: destruitur.

[3]) Matth. VIII, 29.

[4]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „qui sis“ etc.

[5]) Schedae Grabii et Combefisii: ξένος ὁ ἀσπασμὸς τῇ παρθένῳ, οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς εὑρισκόμενος, ταύτῃ δὲ μόνῃ τηρούμενος· „χαῖρε, κεχαριτωμένη· ὁ κύριος μετὰ σοῦ.“ R.

venire non potui, et de hoc pauca dicenda sunt. Id enim quod ait: „Ave,[1]) gratia plena," quod Graece dicitur: κεχαριτωμένη, ubi in Scripturis alibi legerim non recordor: sed neque ad virum istiusmodi sermo est: Salve, gratia plene. Soli Mariae haec salutatio servabatur.[2]) Si enim scisset Maria, et ad alium quempiam similem factum esse sermonem, — habebat quippe legis scientiam, et erat sancta, et prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognoverat —, nunquam quasi peregrina eam salutatio terruisset. Propter quod loquitur ei angelus: „ne[3]) timeas, Maria! invenisti enim gratiam coram Domino. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Is erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur." Dicitur et de Joanne: „erit[4]) magnus:" et hoc ipsum Gabriel angelus contestatur; sed quando venit Jesus vere magnus, vere sublimis, ille, qui prius magnus fuerat, minor effectus est. „Ille" enim, inquit, fuit[5]) „lucerna ardens et lucens, et vos voluistis ad horam exultare in lumine ejus." Magnitudo Salvatoris nostri non tunc apparuit, quando natus est, sed nunc, postquam oppressa ab adversariis videbatur, emicuit. Vide magnitudinem Domini: in omnem terram exivit sonus doctrinae ejus, et in fines orbis terrarum verba illius. Dominus noster Jesus, quia[6]) virtus est Dei, in omnem diffusus est orbem, et impraesentiarum nobiscum est, juxta illud quod in Apostolo legitur: „congregatis[7]) vobis et spiritu meo cum virtute Domini nostri Jesu Christi." Virtus Domini Salvatoris et cum his est, qui ab orbe nostro in Britannia dividuntur, et cum his, qui in Mauritania,[8]) et

---

[1]) Luc. I, 28. [2]) Ed. Ruaei: servatur.
[3]) Luc. I, 30—32. [4]) Luc. I, 15.
[5]) Ev. Joann. V, 35.
[6]) Ed. Ruaei: qui virtus est etc.
[7]) 1 Cor. V, 4. [8]) Edd. Merlini: maritima.

cum universis, qui sub sole in nomine ejus crediderunt. Vide ergo magnitudinem Salvatoris, quomodo in toto orbe diffusa sit, et certe necdum ejus veram magnitudinem exposui. Adscende in coelos, et vide eum, quomodo coelestia repleverit: apparuit siquidem angelis. Descende cogitatione in abyssos, et videbis eum etiam illuc descendisse. „Qui" enim „descendit,[1]) ipse est et qui adscendit, ut impleret omnia;" „ut[2]) in nomine Jesu omne genu flectatur coelestium, terrestrium, et infernorum." Considera virtutem Domini, quod impleverit mundum, id est, coelestia, terrestria, et infernalia, quomodo et coelum ipsum penetraverit, et in superna adscenderit. Legimus enim, quod pertransierit[3]) coelos Filius Dei. Si haec videris, pariter intueberis non transitorie dictum: „magnus[4]) erit," sed verbum opere completum. Magnus est Dominus noster Jesus, et praesens, et absens, tribuitque consortium fortitudinis suae huic coetui nostro, atque conventui: quod ut et[5]) singuli mereamur accipere, deprecemur Dominum Deum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA VII.

De eo, quod scriptum est: „exsurgens[6]) autem Maria cum festinatione venit in montana," usque ad eum locum, ubi ait: „erit consummatio eorum, quae dicta sunt."

Meliores ad deteriores veniunt, ut iis ex adventu suo aliquid tribuant emolumenti. Sic et Salvator venit ad Joannem, ut sanctificaret baptisma illius: et Maria statim ut audivit angelum nuntiantem, quod conceperit Salvato-

---

[1]) Ephes. IV, 10. [2]) Philipp. II, 10. [3]) Hebr. IV, 14.
[4]) Luc. I, 32. [5]) Deest „et" in cd. M. II.
[6]) Luc. I, 39. — 45.

rem, et quod cognata illius Elisabeth haberet in utero, consurgens cum festinatione venit in montana, et ingressa est domum Elisabeth. Jesus vero, qui in utero illius erat, festinabat adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare. Denique antequam veniret Maria, et salutaret Elisabeth, non exultavit infans in utero; sed statim ut Maria loquuta est verbum, quod Filius Dei in ventre matris suggesserat, exultavit infans in gaudio, et tunc primum praecursorem suum prophetam fecit Jesus. Oportebat quoque Mariam cum Dei prole dignissima [1]) post alloquium Dei ad montana conscendere, et in sublimioribus commorari. Unde et scriptum est: „consurgens [2]) Maria in diebus illis, venit ad montana.“ Debuerat etiam, cum esset sollicita, non pigra, properare sollicitudine, et Spiritu sancto plena ad sublimiora perduci, et virtute Dei protegi, a qua fuerat obumbrata. Venit ergo „in [3]) civitatem Judae, et in domum Zachariae, et salutavit Elisabeth. Et [4]) factum est, cum audisset salutationem Mariae Elisabeth, exultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu sancto.“ Non est itaque dubium, quin quae tunc repleta est Spiritu sancto, propter filium sit repleta. Neque enim mater primum Spiritum sanctum meruit, sed cum Joannes adhuc clausus in utero Spiritum [5]) sanctum recepisset, [6]) tunc et illa post sanctificationem filii repleta est Spiritu sancto. Poteris hoc credere, si simile quid etiam de Salvatore cognoveris. Invenitur beata Maria, sicut in aliquantis exemplaribus reperimus, prophetare. Non enim ignoramus, quod secundum alios Codices, et haec verba Elisabeth vaticinetur. Spiritu itaque sancto

---

[1]) Ed. M. I: dignissimam.
[2]) Luc. I, 39. [3]) Luc. I, 39—41.
[4]) Desideratur „Et“ in edd. M. et R.
[5]) Edd. Merlini: sanctum spiritum.
[6]) Ed. M. II: accepisset.

tunc repleta est Maria, quando coepit in utero habere Salvatorem. Statim enim ut Spiritum sanctum accepit, Dominici corporis conditorem, et Filius Dei esse coepit in utero, etiam ipsa completa est Spiritu sancto. „Exultavit“ [1]) ergo „infans in utero Elisabeth, et repleta est Spiritu sancto, et clamavit voce magna, et dixit: benedicta tu inter mulieres.“ Debemus in hoc loco, ne simplices quique decipiantur, ea, quae solent opponere haeretici, confutare. In tantam quippe, nescio quis, prorupit insaniam, [2]) ut assereret negatam fuisse Mariam a Salvatore, eo quod post nativitatem illius juncta fuerit Joseph; et loquutus est: quae quali mente dixerit, ipse noverit, qui loquutus est. Si quando igitur haeretici vobis tale quid objecerint, respondete iis, et dicite: certe Spiritu sancto plena Elisabeth ait: „benedicta [3]) tu inter mulieres.“ Si sancto Spiritu benedicta canitur Maria, quomodo eam Salvator negavit? Porro quod asserunt, eam nupsisse post partum, unde approbent non habent. Hi enim filii, qui Joseph dicebantur, non erant orti de Maria, neque est ulla scriptura, quae [4]) ista commemoret. „Benedicta [5]) tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui! Et unde mihi hoc, ut veniat mater Domini mei ad me?“ Quod ait: „unde mihi hoc?“ non ignorans dicit, et maxime Spiritu sancto plena, quasi nesciat, quod juxta Dei voluntatem mater Domini venerit ad eam; sed isto sensu loquitur: quid boni feci? quae opera mea tanta sunt, ut mater Domini ad me veniat? per quam justitiam, ex quibus bonis, de qua fidelitate mentis hoc merui, ut mater Domini mei veniat ad me? „Ecce [6]) enim ut facta est salutatio tua in aures meas, exultavit in exultatione infans in utero meo.“ Sancta erat anima beati Joannis, et ad-

---

[1]) Luc. I, 41. 42. [2]) Edd. Merlini: infamiam.
[3]) Luc. I, 42. [4]) Ed. M. II: quae et ista etc.
[5]) Luc. I, 42. 43. [6]) Luc. I, 44.

huc in matris utero clausa, venturaque in mundum, quasi per experientiae sensum sciebat, quae Israel ignorabat: unde exilivit, et non simpliciter exilivit, sed in gaudio. Senserat enim venisse Dominum suum, ut sanctificaret servum suum, antequam de matris utero procederet. Utinam mihi eveniat, ut ab infidelibus stultus dicar, qui talibus credidi. Ipsum opus ostendit, et veritas, non me stultitiae, sed sapientiae credidisse, et quia hoc, quod stultum apud illos putatur, mihi salutis occasio sit. Nisi enim fuisset coelestis, et beata nativitas Salvatoris: nisi habuisset divini aliquid, et humanitatem hominum supergrediens,[1]) nunquam totum orbem illius doctrina penetrasset. Si tantummodo fuisset in Mariae utero, et non Dei Filius, quomodo poterat fieri, ut et illo tempore, et nunc, non solum corporum, sed etiam animarum morbi multiplices curarentur? Quis nostrum non insipiens fuit, qui nunc propter misericordiam Dei habemus intelligentiam, et sitimus Deum? Quis nostrum non incredulus justitiae, qui nunc propter Christum justitiam habemus, sequimurque justitiam? Quis nostrum non errabundus et vagus, qui nunc propter adventum Salvatoris non fluctuamus, atque turbamur, sed sumus in via, in illo videlicet, qui ait: „Ego[2]) sum via?" Possumus et reliqua congregantes videre, quoniam omnia quae scripta sunt de eo, divina admiratione digna referuntur: quod et nativitas illius, et nutrimenta, et virtus, et passio, et resurrectio non solum illo tempore, sed etiam nunc operentur in nobis. Quis vos, o Catechumeni, in ecclesia congregavit? quis stimulus impulit, ut relictis domibus in hunc coetum coeatis? Neque enim nos domus vestras singillatim circuivimus, sed omnipotens Pater virtute invisibili subjicit cordibus vestris, quos scit esse dignos, hunc ardorem, ut

---

[1]) Ed. Ruaei: superegrediens.

[2]) Ev. Joann. XIV, 6.

quasi inviti, et retractantes veniatis ad fidem, maxime in exordio religionis cum veluti trepidi, et paventes, salutis fidem cum timore suscipitis. Obsecro vos, o Catechumeni, nolite retractare: nemo vestrum formidet, et paveat, sed sequimini praeuntem Jesum. Ille vos trahit ad salutem, congregat in ecclesiam, nunc quidem super terram, si autem dignos fructus feceritis, in ecclesiam primitivorum, qui scripti sunt in coelestibus. Beata quae credidit, et [1]) beatus qui credidit, quia erit perfectio his, quae dicta sunt ei a Domino. Super quibus et beata Maria magnificat Dominum Jesum. Magnificat autem anima Dominum, spiritus Deum. Quae quam habeant interpretationem, si concesserit Dominus, ut rursus in ecclesiam congregemur, ut festivi veniatis ad domum Dei, et divinae lectioni praebeatis aures, quaeremus, ventilabimus, disseremus, in Christo Jesu: cui est gloria, et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

De eo, quod scriptum est: „magnificat [2]) anima mea Dominum,“ usque ad illum locum, ubi ait: „timentibus efficit virtutem.“

Ante Joannem prophetat Elisabeth, ante ortum Domini Salvatoris prophetat Maria. Et quo [3]) modo peccatum

---

[1]) Desunt verba: *et beatus qui credidit*, in ed. R.

[2]) Luc. I, 46. — 50. 51.

[3]) Eaedem schedae: *ὥσπερ ἤρξατο ἡ ἁμαρτία ἀπὸ τῆς γυναικὸς, καὶ μετὰ τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὸν ἄνδρα· οὕτω καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἤρξατο, ἵνα προτραπῶσιν αἱ γυναῖκες, τὴν ἀσθένειαν καὶ τὰ γυναικεῖα ἀποθέμεναι, ζηλῶσαι τοὺς βίους τῶν μακαρίων τούτων. Ἴδωμεν δὲ λοιπὸν παρθενικὴν προφητείαν· „μεγαλύνει*

coepit a muliere, et deinceps ad virum usque pervenit: sic et principium salutis a mulieribus habuit exordium, ut caeterae quoque mulieres, sexus fragilitate deposita, imitarentur vitam, conversationemque sanctarum earum, quae vel maxime nunc in evangelio describuntur. Videamus ergo vaticinium virginale. „Magnificat,[1]) ait, anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.“ Duae res, anima scilicet, et spiritus, duplici laude funguntur. Anima Dominum praedicat, spiritus Deum: non quod alia laus Domini, alia Dei sit, sed quia, qui Deus est, idem et Dominus est, et qui Dominus est, idem et Deus sit. Quaeritur quomodo magnificet Dominum. Si enim Dominus nec augmentum, nec decrementum recipere potest, et quod est, est: qua ratione nunc Maria loquitur: „magnificat[2]) anima mea Dominum?“ Si considerem Dominum Salvatorem imaginem esse invisibilis Dei, et videam animam meam factam ad imaginem conditoris, ut imago esset imaginis: — neque enim anima mea specialiter imago est Dei, sed ad similitudinem imaginis prioris effecta est: — tunc videbo, quoniam in exemplum eorum, qui solent imagines pingere, et uno, verbi causa, vultu regis accepto ad principalem similitudinem exprimendam artis industriam commodare,[3]) unusquisque nostrum ad imaginem Christi formans animam suam, aut majorem ei, aut minorem ponit imaginem, vel obsoletam, vel sordidam, aut claram atque lucentem et splen-

---

ἡ ψυχή μου τὸν κύριον.“ Ἀλλὰ πῶς ἡ ψυχὴ μεγαλύνει τὸν κύριον, κατανοητέον. Ἐὰν ἀξίως πολιτευώμεθα κατ᾽ εἰκόνα τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς, καὶ ἐξομοιωθῶμεν τῷ πρωτοτύπῳ κατὰ τὸ δυνατὸν δι᾽ ἀγαθῶν ἔργων, μεγαλύνομεν τὸν κύριον λόγοις, ἔργοις, νοήμασι. Σμικρύνει δὲ ἡ ψυχὴ κύριον ἀναλόγως κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτῷ κακίαν. R.

1) Luc. I, 46. 47. 2) Luc. I, 46.

3) Ed. Ruaei: commendare. Unusquisque etc.

dentem, ad effigiem imaginis principalis. Quando igitur grandem fecero imaginem imaginis, id est, animam meam, et magnificavero eam opere, cogitatione, sermone, tunc imago Dei grandis efficitur, et ipse Dominus, cujus imago est, in nostra anima magnificatur. Et quomodo crescit Dominus in nostra imagine, sic si peccatores fuerimus, minuitur, atque decrescit. Sed nos pro imagine Salvatoris alias nobis imagines induimus, pro imagine Verbi, sapientiae, justitiae, caeterarumque virtutum, diaboli formam assumimus, ut dicatur de nobis: „serpentes,[1]) generatio viperarum.“ Sed[2]) et leonis personam induimus, et draconis, et vulpium, quando venenati, crudeles, callidi sumus: nec non et hirci, vel porci, quando ad libidinem promtiores. Memini quondam Deuteronomium disserentem in eo loco, ubi scriptum est: „ne[3]) faciatis omnem similitudinem omnis animalis,“ dixisse me, quoniam spiritualis est in alios facere imaginem masculi, in alios feminae: illum similitudinem habere volucrum, illum reptilium, atque serpentium, et alium facere similitudinem Dei. Haec quomodo intelligantur, sciet qui illa legerit. Anima[4]) itaque Mariae primum magnificat Dominum, et postea exultat in Deo: — nisi enim antea crederemus, exultare non possemus: „quia[5]) respexit, inquit, in humilitatem ancillae suae.“ In quam humilitatem Mariae respexit Dominus? Quid habebat mater Salvatoris humile atque dejectum, quae Dei Filium gestabat in utero? Quod ergo dicit: „respexit in humilitatem ancillae suae,“

---

[1]) Matth. XXIII, 33.

[2]) Deest „Sed“ in ed. Ruaei. [3]) Deut. IV, 17.

[4]) Eaedem schedae: *Τῆς οὖν Μαρίας ἡ ψυχὴ ἐμεγάλυνε τὸν κύριον· τὸ δὲ πνεῦμα αὐτῆς ἠγαλλιάσατο ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρι. Πρῶτον ἐμεγάλυνεν ἡ ψυχὴ αὐτῆς, εἶτα ἠγαλλιάσατο τὸ πνεῦμα αὐτῆς.* R.

[5]) Luc. I, 48.

tale est, quasi dixerit: respexit in justitiam ancillae suae, respexit in temperantiam, respexit in fortitudinem, atque sapientiam. Dignum quippe est, ut virtutes respiciat. Respondeat aliquis, et dicat: intelligo quomodo Deus justitiam ancillae suae, sapientiamque respiciat; quomodo autem intendat humilitatem, non satis liquet. Consideret, qui quaerit talia, quoniam proprie in Scripturis una de virtutibus humilitas praedicetur. Ait quippe Salvator: „discite [1]) a me, quia mansuetus sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.“ Quod si vis nomen hujus audire virtutis, quomodo etiam a philosophis appelletur, [2]) ausculta eandem esse humilitatem, quam respiciat Deus, quae ab illis *ἀτυφία* sive *μετριότης* dicitur. Sed et nos quodam eam possumus appellare circuitu, cum aliquis non est inflatus, sed ipse se dejicit. Qui enim inflatur, cadit secundum Apostolum in judicium diaboli: — siquidem et ille ab inflatione coepit, atque superbia —: „ut [3]) non, inquit, inflatus in judicium incidat diaboli.“ „Respexit [4]) super humilitatem ancillae suae.“ Humilem me, inquit, et mansuetudinis sectantem dejectionisque virtutem respexit Deus. „Ecce [5]) enim amodo beatam me dicunt omnes generationes.“ Si simpliciter intelligam „omnes generationes,“ super credentibus illud interpretor. Si autem altius aliquid fuero scrutatus, animadvertam quanti profectus sit dicere: „quia [6]) fecit mihi magna qui est potens:“ quoniam „omnis [7]) qui se humiliat, exaltabitur.“ Respexit autem Deus in humilitatem beatae Mariae, propterea fecit illi „magna [8]) qui potens

---

[1]) Matth. XI, 29. [2]) Ed. Ruaei: appellatur.

[3]) I Tim. 3, 6. [4]) Luc. I, 48.

[5]) Luc. I, 48. — Eaedem schedae: „*μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί·“ δηλονότι τῶν πιστευόντων, οὐ σὺ δὲ μόνον ἡ Ἐλισάβετ*. R.

[6]) Luc. I, 49. [7]) Luc. XIV, 11.

[8]) Luc. I, 49. 50.

est, et sanctum nomen ejus. Et misericordia ejus in generationes generationum." Misericordia Dei non in unam generationem, nec in duas, neque in tres, sed nec in quinque, verum in sempiternum extenditur „in generationes generationum, timentibus potentiam ejus." „Fecit [1]) virtutem in brachio suo." Licet infirmus ad Dominum accesseris, si timueris eum, audire poteris repromissionem, quam tibi ob timorem suum Dominus pollicetur. Quae est ista repromissio? Timentibus, inquit, se fecit virtutem. Virtus sive imperium, potestas est regia. Etenim κράτος, quod nos imperium possumus appellare, ab eo dicitur, quod imperet, sive sub se universa contineat. Si ergo timueris Dominum, dat tibi fortitudinem, sive imperium, dat regnum, ut factus sub rege regum, possideas regnum coelorum in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA IX.

De eo, quod scriptum est: „manebat [2]) cum ea mensibus tribus," usque ad eum locum, ubi ait: „et loquebatur benedicens Dominum."

Tam eorum, quae dicta sunt, quam illorum, quae facta referuntur, debet ratio esse sancto Spiritu digna, et Christi fide, ad quam credentes vocamur. Unde et nunc causa quaerenda est, quare Maria post conceptum venerit ad Elisabeth, et manserit cum ea mensibus tribus: aut quid causae fuerit, ut Lucas, qui evangelii scribebat historiam, etiam hoc scriberet, quod manserit cum ea mensibus tribus, et postea regressa sit in domum suam. Utique debet aliqua esse ratio: quam, si Dominus aperuerit cor nostrum, sequens sermo monstrabit. Si enim eo, quod tantum ve-

1) Luc. I, 51. 2) Luc. I, 56. — 64.

nit Maria ad Elisabeth, et salutavit eam, exultavit infans in [1]) utero, et Spiritu sancto plena Elisabeth prophetavit ea, quae in evangelio scripta sunt, et in una hora tantos profectus habuit, nostrae conjecturae relinquitur, quid in tribus mensibus Joannes profecerit, [2]) assistente Maria Elisabeth. Valde quippe indignum est, in puncto horae atque momento exultare infantem, et quodammodo gaudio lascivisse, repletamque esse Spiritu sancto Elisabeth: per tres vero menses, nec Joannem, nec Elisabeth, ex vicinia matris Domini et ipsius Salvatoris praesentia profecisse. Exercebatur ergo, et quodammodo in athletico a [3]) sancta matre per tres menses urgebatur Joannes, et praeparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus, mirabilius nutriretur. Quod enim extra consuetudinem nutritus est innuitur, [4]) quia non refertur scriptum, quomodo matris fuerit lactatus uberibus, quomodo in sinu gerulae constitutus, sed statim sequitur: „et [5]) erat in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israel.“ Deinde legimus: „Elisabeth [6]) autem completum est tempus, ut pareret, et peperit filium.“ Multi putant superflue dici: „Elisabeth autem completum est tempus, ut pareret, et peperit filium.“ Quae enim mulier potest parere, nisi tempus pariendi ante compleverit? Sed [7]) qui

---

[1]) Edd. M. et R. h. loco: in gaudio. — Cfr. Luc. I, 41. 42. coll. tamen vers. 44.

[2]) Ed. Ruaei: profecit.

[3]) Deest „a“ in ed. M. I., itemq. in ed. R.

[4]) Desiderantur verba: „innuitur, quia,“ in ed. M. I., itemque in ed. Ruaei.

[5]) Luc. I, 80. [6]) Luc. I, 57.

[7]) Eaedem schedae: *παρατηρήσασθαι δεῖ ἐν ὅλῃ τῇ παλαιᾷ καὶ τῇ καινῇ γραφῇ, εἴ που ἔστιν εὑρεῖν ἐπὶ ἁμαρτωλοῦ γενέσεως εἰρημένον τό· „ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν.“ Οὐκ ἂν γάρ τις εὕροι, ὡς οἶμαι, ἀλλ' ὅπου ὠνόμασται, ὅτι δίκαιος ἦν ὁ γεννώμενος. Οὕτω καὶ*

Scripturas diligentissime contemplatur, et audit populum loquentem, attendat lectioni, observans tam in veteri, quam in novo testamento, sicubi scriptum in ortu peccatoris inveniat: „completum est tempus, ut pareret.“ Nunquam omnino reperiet. Sed ubicunque justus nascitur, ibi complentur dies, illic in mundum completur adventus sui.[1]) Ortus justi plenitudinem habet, peccatoris nativitas, ut ita dicamus, vacuitatem atque inanitatem. Haec de eo, quod scriptum est: „completum[2]) est tempus, ut pareret.“ Congratulabantur matri ejus vicini, et cognati, et volebant in honorem patris puero nomen ponere, ut vocaretur Zacharias. Porro Elisabeth, Sancto spiritu suggerente aiebat: „Joannes[3]) est nomen ejus.“ Deinde cum illi causas justas quaererent, cur Joannes potissimum vocaretur, cum in genere ipsius nullus haberet hoc nomen, interrogant patrem, qui non valens respondere, manu et literis est locutus. Scripsit enim in pugillari: „Joannes[4]) est nomen ejus.“ Statimque ut stilus impressus est cerae, lingua, quae prius fuerat vincta, laxata est. Recepit eloquium, non humanum, quoniam ligata fuit lingua ejus. Humana tamen non fuit; vinxerat enim eam incredulitas. Statim ut soluta est, humana esse desivit,[5]) et loquebatur benedicens Deum, et prophetavit ea, quae scripta sunt in evangelio, de quibus praebente Domino Jesu Christo, cum tempus fuerit, disseremus: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

νῦν εἴρηται, ὅτι τῇ Ἐλισάβετ ὁ τοῦ τεκεῖν χρόνος ἐπλήσθη, ἐπειδὴ ἅγιον ἔτικτε. R.

[1]) Ed. M. II: ejus. [2]) Luc. I, 57.

[3]) Luc. I, 60. [4]) Luc. I, 63.

[5]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: desinit.

HOMILIA X.

De eo, quod scriptum est: „plenus[1]) Spiritu sancto prophetavit," usque ad eum locum, ubi ait: „antecedes[2]) enim coram Domino, parare vias ejus."

Plenus Spiritu sancto Zacharias, duas prophetias generaliter nunciat, primam de Christo, alteram de Joanne. Quod manifeste de verbis ipsius approbatur, in quibus quasi de praesentia, et qui versaretur in mundo, loquitur Salvatoris, ac deinde de Joanne. „Repletus[3]) enim Spiritu sancto prophetavit dicens: benedictus Dominus, Deus Israel, quia visitavit et fecit redemtionem plebis suae." Visitante enim et Deo volente redimere populum suum, mansit Maria cum Elisabeth, postquam ei locutus est angelus, mensibus tribus, ut per ineffabilem quandam virtutem, non solum Joannem, sicut dudum diximus, sed etiam Zachariam, ut nunc evangelicus sermo declarat, praesens Salvator instrueret. Paulatim quippe et hic per tres menses sancti Spiritus augmenta capiebat, et cum nesciret erudiebatur, et de Christo prophetavit, dicens: „qui[4]) dedit redemtionem populo suo, et suscitavit cornu salutis nobis in domo David," in qua secundum carnem natus est Christus. Et vere quia fuit cornu salutis in domo David, prophetia ista concinitur: „vinea[5]) enim facta est in cornu." In quo cornu? in Christo Jesu, in illo, in quo nunc scribitur: „suscitavit[6]) cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, — sicut locutus est per os sanctorum prophetarum —, salutem ex inimicis nostris." Non putemus nunc de corporalibus inimicis dici,

---

1) Luc. I, 67.

2) Luc. I, 76. — Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: „antecedit," ed. M. II: „antecedet."

3) Luc. I, 67. 68. 4) Luc. I, 68. 69.

5) Jes. V, 1. 6) Luc. I, 69—71.

sed de spiritualibus. Venit enim Dominus Jesus, fortis [1]) in proelio, destruere omnes inimicos nostros, ut nos de insidiis eorum liberaret, de „manu [2]) inimicorum nostrorum, et de manu eorum, qui nos oderunt: facere misericordiam cum patribus nostris.“ Ego [3]) puto, quod in adventu Domini Salvatoris, et Abraham, et Isaac, et Jacob, fruiti sint misericordia Dei. Neque enim credibile est, ut qui prius viderunt diem illius, et laetati sunt, postea in adventu ipsius, et nativitate, de virgine nihil utilitatis acceperint. Et quid de patriarchis loquor? Ad altiora Scripturarum auctoritatem sequens audacter adscendam, quoniam praesentia Domini Jesu, et dispensatio illius, non solum terrena, sed etiam coelestia juverit. Unde et Apostolus ait: „pacem [4]) faciens per sanguinem crucis suae, sive super terram, sive in coelis.“ Si autem in coelis et in terra praesentia Domini profuit, cur paveas dicere, quod adventus illius etiam majoribus profuerit, [5]) ut impleatur hoc, [6]) quod dicitur: „facere [7]) misericordiam cum patribus nostris, et recordari testamenti sancti sui, juramenti, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, ut daret nobis, absque timore de manu inimicorum liberari?“ Credo, [8]) de hostium manu aliqui

---

[1]) Ed. Ruaei: foris. [2]) Luc. I, 71. 72.

[3]) Eaedem schedae: *ὡς γὰρ οἶμαι, πατέρες ἡμῶν, Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ ὅλος ὁ χορὸς τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ δικαίων ἀπήλαυσαν τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ εἰρηνοποίησε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ τά τε ἐν τῇ γῇ, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον· τί ὀκνεῖς παραδέξασθαι, ὅτι καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπισκοπὴ γέγονε, καὶ τοῦτο ἡ εἰς τὸν ᾅδην αὐτοῦ ἄφιξις ἐπραγματεύσατο;* R.

[4]) Coloss. I, 20. [5]) Ed. Ruaei: profuit.

[6]) Deest „hoc“ in ed. Ruaei. [7]) Luc. I, 72—74.

[8]) Eaedem schedae, et Macarius Chrysocephalus ms. orat. I. in ortum sancti Joannis: *ἐπειδὴ πολλάκις ῥύον-*

liberantur, sed non „absque timore." Cum enim metus et [1]) discrimen ante praecesserint, [2]) et ita de inimicorum manu quis fuerit erutus, liberatur quidem, sed non „sine timore." Porro adventus Domini Jesu de manu inimicorum „absque timore" nos eruit. Non enim sensimus inimicos nostros, nec eos vidimus repugnantes, sed nescimus, quomodo repente de faucibus eorum et insidiis erepti sumus, in puncto atque momento, et transtulit nos in haereditatem partemque justorum: et liberati sumus „de [3]) manu inimicorum sine metu, ut serviamus Deo, in sanctitate et justitia coram eo, omnibus diebus nostris." „Et [4]) tu, puer, propheta Altissimi vocaberis." Apud memetipsum quaerens rationem, quare non quasi de Joanne, sed ad Joannem ipsum dicens: „et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis," et reliqua: — superfluum [5]) enim

---

ταί τινες ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν, μετὰ φόβου δὲ, διὰ τοῦτό φησι· „τοῦ δοῦναι ἡμῖν ἀφόβως," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γὰρ ἡ Χριστοῦ ἐπιδημία πεποίηκεν ἡμᾶς ἀφόβως ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθῆναι· οὐ γὰρ ᾐσθάνθημεν τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' αἰφνίδιον ἥρπασεν ἡμᾶς, μεταστήσας ἀπ' ἐκείνων ἐπὶ τὸν κλῆρον καὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· ὅπερ οὐ γίνεται διά τινα καιρὸν, ἀλλὰ πάσας ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν. R.

[1]) Deest „et" in ed. Ruaei.

[2]) Ed. Ruaei: praecesserit.

[3]) Luc. I, 74. 75. [4]) Luc. I, 76.

[5]) Eaedem schedae Grabii, et Macarius Chrysocephalus ms. orat. 1. in ortum sancti Joannis, haec Origenis laudant: *ἀλλ' ἴσως περιττόν ἐστι τῷ μὴ νοοῦντι παιδὶ λέγειν τὸν Ζαχαρίαν· „καὶ σὺ, ὦ παιδίον." Τί δήποτε ὡς πρὸς ἀκούοντα ταῦτά φησι; Χρὴ οὖν ὑπολαβεῖν, ὅτι μήποτε ἄρα ὥσπερ παράδοξον ἔσχε τὴν γέννησιν ὁ Ἰωάννης, — ἅτε ἀρχαγγέλου κηρύξαντος αὐτοῦ τὴν γέννησιν, καὶ ἅτε τῆς Μαρίας μετὰ τὸ συνειληφέναι τὸν κύριον συμπαρούσης τῇ Ἐλισάβετ, καὶ αὐτῷ ἤδη γεν-*

fuit ad non audientem loqui, et ad parvulum atque lactentem[1]) apostropham facere —: hanc puto posse me reperire: quod quomodo mirabiliter Joannes natus est, et angelo praedicante venit in mundum, et tribus mensibus Maria juxta Elisabeth commorante fusus est in terram, sic etiam cuncta, quae super eo scripta sunt, mirabiliter facta referuntur. Quod si dubitas, statim de utero matris effusum posse verba patris audire, et scire, quid sit hoc, quod ad se[2]) dicitur: „et[3]) tu, puer, propheta Altissimi vocaberis,“ considera, multo fuisse mirabilius quod praecessit: „ecce[4]) ut facta est vox salutationis tuae in aures meas, exultavit infans in gaudio in utero meo.“ Si enim adhuc in ventre matris conclusus audit Jesum, et audiens exilivit, atque laetatus est: quare non credas, eum jam genitum prophetiam patris audire, et intelligere potuisse, dicentem ad se: „et[5]) tu, puer, propheta Excelsi vocaberis; antecedes enim coram Domino, parare vias ejus?“ Ideo reor Zachariam festinasse, ut loqueretur ad parvulum, quia sciebat eum post paululum in eremo moraturum, nec se ejus posse praesentiam habere. „Puer[6]) enim erat in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israel.“ Et Moses in desertis moratus est, sed post et

---

νωμένῳ —, οὕτω καὶ γεννηθεὶς παράδοξον ἤδη καὶ τὴν παρακολούθησιν ἔχει τῆς αἰσθήσεως. Καὶ ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ· „προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ.“ Διὰ τοῦτο τάχιον αὐτῷ ὁ πατὴρ προεφήτευσεν· ἐπειδήπερ ᾔδει ὡς προφήτης, ὅτι μετ' ὀλίγον οὐ μέλλει ἔχειν αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ τρεφόμενον, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐρήμοις διαιτώμενον. Τὸ γὰρ παιδίον „ἐν ταῖς ἐρήμοις ἦν, ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ.“ R.

1) Ed. Ruaei: lactantem. 2) Ed. M. II: cum.
3) Luc. I, 76. 4) Luc. I, 44.
5) Luc. I, 76. 6) Luc. I, 80.

expletis jam aetatis suae annis, fugit ex Aegypto, et per alios annos pecora custodivit: Joannes vero statim ut natus est, transiit ad deserta, et qui major fuit inter natos mulierum, majori nutrimento dignus apparuit. De quo Propheta loquitur: „ecce [1]) mitto angelum meum ante faciem tuam." Recte angelus dicitur, qui missus fuerat coram Domino, et prophetantem patrem statim ut natus est audire potuit, et intelligere. Quamobrem nos, qui tantis mirabilibus credimus, credamus pariter resurrectioni, credamus et repromissionibus, quae venturae sunt, regnoque coelorum, quod nobis quotidie Spiritus sanctus [2]) pollicetur. Quae omnia ut scripta sunt mirabiliter, plus quam sentire possumus, accipiamus in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XI.

De eo, quod scriptum est: „puer [3]) autem crescebat, et confortabatur spiritu," usque ad eum locum, ubi ait: „haec [4]) est descriptio prima, quae facta est sub praeside Syriae Cyrino."

Bifarie in Scripturis sanctis crescere quid dicitur, unum corporaliter, ubi voluntas humana nihil prodest, alterum spiritualiter, ubi causa crescendi in studio consistit humano. De hoc ergo, quod secundum posuimus, id est, spirituali, nunc Evangelista narrat: „puer [5]) autem crescebat, et confortabatur spiritu." Quod dicit, tale est: crescebat spiritu, nec in eadem permanebat mensura, qua coeperat, sed semper crescebat in eo spiritus, et per sin-

---

[1]) Malach. III, 1.

[2]) Desideratur „sanctus" in ed. Ruaei.

[3]) Luc. I, 80. [4]) Luc. II, 2. [5]) Luc. I, 80.

gulas horas atque momenta spiritu succrescente, anima quoque sua incrementa capiebat. Et[1]) non solum anima, sed etiam sensus et mens augmenta spiritus sequebantur. Illud quod praecepit Deus: „crescite[2]) et multiplicamini," qui simpliciter et juxta literam accipiunt, quomodo exponere potuerint nescio. Esto enim „multiplicamini" referatur ad numerum, ut[3]) dum plures fiunt, quam prius fuerant, multiplicatio habeat[4]) locum: hoc vero quod sequitur: „crescite," non est in nostra potestate. Quis enim hominum non velit ad staturam suam adjicere, ut longior fiat? Si ergo propterea quid praecipitur, ut fiat: — stultum est quippe praecipere, quod is, cui praecipias, facere non possit —: et praecipitur nobis ut crescamus, utique id praecipitur, quod facere non[5]) possumus. Vis scire, quomodo intelligitur: „crescite?"[6]) Ausculta quid Isaac fecerit, de quo dicitur: „Isaac[7]) proficiebat, et major fiebat, donec factus est magnus, vel vehementer nimis." Semper enim voluntas illius ad meliora se tendens, habebat profectus suos, et mens divinius aliquid contemplabatur, et exercebat se memoria, ut plura in thesauro suo conderet, ut firmius retineret. Atque in hunc modum evenit, ut qui omnes virtutes suas in animae agro excoluerit, impleret mandatum praecipiens: „crescite."[8]) Quamobrem et Joannes adhuc parvulus crescebat, et multiplicabatur. Difficillimum autem est parvulum spiritu crescere, et inter mortales perrarum.[9]) „Puer[10]) autem crescebat, et confortabatur spiritu." Aliud est: „crescebat," aliud: „confortabatur." Infirma est humana natura, et ut fieri possit fortior, divino auxilio indiget. Legimus:

---

1) Deest „Et" in ed. Ruaei. 2) Genes. I, 22.
3) Ed. Ruaei: et dum etc. 4) Ed. Ruaei: habet.
5) Ed. Ruaei: nos. 6) Genes. I, 22.
7) Genes. XXVI, 13. 8) Genes. I, 22.
9) Ed. Ruaei pessime: petrarum. 10) Luc. I, 80.

„caro[1]) infirma.“ Quo igitur auxilio confirmanda est? Utique spiritu. Sanctus enim „Spiritus promtus, caro autem infirma.“ Qui vult fortior fieri, non debet nisi in spiritu confortari. Multi confortantur carne, corpore roborantur; athleta autem Dei spiritu roborandus est, et cum sic fuerit confortatus, sapientiam carnis elidet, et spiritualis effectus subdet corpus animi imperio. Non putemus ergo simplicem de Joanne historiam esse conscriptam, et quae nihil ad nos pertineat, in eo quod dicitur: „crescebat[2]) et confortabatur spiritu:“ sed ad imitationem nostram, ut multiplicati spiritualiter juxta eum, quem diximus, sensum, incrementa capiamus. „Et[3]) erat in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israel.“ Dixi nuper, quod et conceptus Joannes stupendum quid habuerit, quando exultavit infans in utero, et suum necdum genitus Dominum recognovit: et nativitas non impar miraculum, quando ad eum, velut audientem, Zachariae prophetantis sermo convertitur, dicens: „et[4]) tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.“ Digne igitur, qui sic conceptus fuerat et natus, non exspectavit, ut a patre nutriretur usque ad diem ostensionis suae ad Israel, sed recessit, fugiens tumultum urbium, populi frequentiam, viciniam civitatum, et abiit in deserta, ubi purior aër erat, et coelum apertius, et familiarior Deus: ut quia necdum sacramentum baptismi, nec praedicationis tempus advenerat, vacaret orationibus, et cum angelis conversaretur, appellaretque Dominum, et illum audiret respondentem atque dicentem: „ecce adsum.“ Sicut enim Moses loquebatur, et Deus respondebat ei, sic puto quod Joannes locutus fuerit in deserto, et Dominus responderit ei. Hoc arbitror certa de Scripturis ratione commotus. Si enim major in natis mulierum Joanne Baptista fuit nemo, Mosi autem respondit Deus, consequenter re-

---

1) Matth. XXVI, 41. 2) Luc. I, 80.
3) Luc. I, 80. 4) Luc. I, 76.

spondit et Joanni, qui major Mose fuit, qui est nutritus in eremo, cujus nativitatem idem archangelus, qui et Domini, nunciavit, cujus pater, qui eum nasci non credebat, obmutuit. Erat igitur in deserto Joannes, et nutriebatur novo et extra humanam naturam modo, id ipsum Matthaeo memorante: „cibus [1]) autem ejus erant locustae, et mel silvestre.“ Quia enim minister fuit primi Salvatoris adventus, et tantummodo de dispensatione carnis Dominicae loquebatur, ac prophetia illius eum, qui natus fuerat ex virgine, praecinebat, non habuit domesticum mel, et humana diligentia percolatum, sed silvestre mel, et volucre non grande, non in sublime se elevans, verum volucre parvum, et vix a terra consurgens, et saliens potius, quam volans. Quid plura? Manifestissime dicitur, quod locustae fuerint cibus ejus, parvulum animal et mundum. Considerate ergo, fratres carissimi, quod qui nove natus fuerat, nove nutritus est. Post quae Scriptura subjicit: „factum [2]) est autem in diebus illis, exivit edictum a Caesare Augusto, ut describeretur omnis orbis. Haec fuit descriptio prima, a praeside Syriae Cyrino.“ Dicat aliquis: o evangelica narratio, quoniam prima descriptio universi orbis sub Caesare Augusto fuerit, et inter omnes etiam Joseph cum Maria, desponsata sibi atque praegnante, nomen retulerit in censum, ac priusquam descriptio compleretur, ortus fuerit Jesus, diligentius intuenti sacramentum quoddam videtur significare, quod in totius orbis professione describi oportuerit et Christum, ut cum omnibus scriptus sanctificaret omnes, et cum orbe relatus in censum, communionem sui praeberet orbi, ut post hanc descriptionem describeret quoque ex orbe secum in libro viventium, ut quicunque credidissent in eo, postea cum sanctis illius scriberentur in coelis: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

[1]) Matth. III, 4. [2]) Luc. II, 1. 2.

HOMILIA XII.

De eo, quod scriptum est: angelum [1]) venisse de coelo, et ortum Domini nunciasse pastoribus.

Natus est Dominus meus Jesus, et angelus descendit de coelo, annuncians nativitatem ejus. Videamus itaque, quem quaesierit, ut ejus [2]) nunciaret adventum. Non venit Hierosolymam, non quaesivit scribas, et Pharisaeos, non synagogam ingressus est Judaeorum, sed pastores reperit super greges suos vigilias excubantes, iisque loquitur: „natus [3]) est hodie Salvator, qui est Christus Dominus.“ Putasne nihil aliud divinius [4]) Scripturarum sermo significat, sed tantum hoc, quod ad pastores venerit angelus, et iis locutus sit? Audite pastores ecclesiarum, pastores Dei, quod semper angelus ejus descendat e coelo, et annunciet vobis, quoniam „natus [5]) est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus.“ Etenim pastores ecclesiarum, nisi ille Pastor venerit, per se bene gregem servare non poterunt: infirma est eorum custodia, nisi Christus cum iis paverit, atque servaverit. Dudum in Apostolo lectum est: „Dei [6]) cooperatores sumus.“ Pastor bonus, qui imitatur Pastorem bonum, cooperator est Dei et Christi. Et propterea pastor bonus est, qui habet secum Pastorem optimum compascentem sibi. Posuit [7]) enim Deus in ecclesia apostolos, prophetas, evangelistas, pastores, doctores, omnia in perfectione sanctorum. Et haec quidem sunt dicta simplicius. Caeterum si ad sacratiorem oportet adscendere intelligentiam, dicam quosdam fuisse pastores angelos, qui res humanas regerent; et cum horum unusquisque suam custodiam conservaret,

---

[1]) Luc. II, 9. sqq. [2]) Ed. Ruaei: eis.
[3]) Luc. II, 11. [4]) Ed. Ruaei: divinus.
[5]) Luc. II, 11. [6]) I Cor. III, 9.
[7]) Ephes. IV, 11. 12.

et diebus ac noctibus vigilans jam laborem ferre non posset, et hoc ageret industrie, ut gentes, quae sibi creditae fuerant, gubernaret, venisse angelum nato Domino, et annunciasse pastoribus, quod verus esset pastor exortus. Verbi gratia, ut ad exemplum veniam, erat quidam pastor Macedoniae, hic necessarium habebat auxilium Domini: propterea apparuit in somnis vir Macedo Paulo, dicens: „transiens [1]) in Macedoniam adjuva nos." Quid de Paulo loquar, cum haec non Paulo, sed qui in Paulo erat, locutus sit, Jesu? Indigent itaque pastores praesentia Christi. Quamobrem angelus descendit de coelo, et ait: „nolite [2]) timere: ecce enim annuncio vobis gaudium magnum." Vere gaudium magnum his, quibus hominum fuerat et provinciarum cura permissa, Christum venisse in mundum. Multum utilitatis accepit angelus, qui dispensabat Aegyptias res, postquam Dominus descendit e coelo, ut Aegyptii Christiani fierent. Profuit et cunctis, qui diversas provincias obtinebant; verbi causa, praesidi Macedoniae, praesidi Achaiae, reliquarumque regionum. Neque enim fas est credere, malos angelos suis praeesse provinciis, et bonos non easdem provincias habere permissas. Hoc autem, quod de singulis provinciis dicit, puto etiam de universis hominibus generaliter debere credere. Unicuique duo assistunt angeli, alter justitiae, alter iniquitatis. Si bonae cogitationes in corde nostro fuerint, et in animo justitia pullularit, haud dubium quin nobis loquatur angelus Domini. Si vero mala fuerint in nostro corde versata, loquitur nobis angelus diaboli. Quo modo igitur per singulos homines bini sunt angeli, sic opinor et in singulis dispares esse provinciis, ut sint et boni, sint et mali. Verbi gratia, in Epheso propter eos, qui in illa urbe peccatores erant, pessimi angeli praesidebant. Rursus quia multi erant credentes in ea, erat

---

[1]) Act. XVI, 9. [2]) Luc. II, 10.

et angelus ecclesiae Ephesiorum, utique bonus. Hoc autem, quod de Epheso diximus, super omnibus provinciis cognoscendum. Ante adventum Domini Salvatoris, isti angeli parum poterant creditis sibi utilitatis afferre, et conatus eorum sequi non valebat effectus. Quodnam [1]) est signum, quam parum prodesse poterant subjectis? Ausculta quod dicimus. Quando angelus Aegyptiorum Aegyptios adjuvabat, vix unus proselytus credebat in Deum: et hoc fiebat, Aegyptios angelo dispensante. Denique quia plerique de Aegyptiis et Idumaeis proselyti accipiebant fidem Christi, propterea Scriptura dicit: „non [2]) abominaberis Aegyptium, quoniam advenae eratis in terra Aegypti, et Idumaeum, quia frater tuus est. Filii si nati fuerint iis, in generatione tertia intrabunt in ecclesiam Dei.“ Atque ita fiebat, ut de omnibus gentibus nonnulli proselyti fierent, et hoc ipsum angelis, qui gentes habebant subditas, adnitentibus. Nunc autem populi credentium accedunt ad fidem Jesu, et angeli, quibus creditae fuerint ecclesiae, roborati praesentia Salvatoris multos adducunt proselytos, ut congregentur in omni orbe conventicula Christianorum. Quapropter consurgentes laudemus Dominum, et fiamus pro carnali Israel, spiritualis Israel. Benedicamus omnipotenti Deo opere, cogitatione, sermone, in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

De eo, quod scriptum est: „et [3]) facta est multitudo exercitus coelestis,“ usque ad eum locum, ubi ait: „invenerunt Mariam, et Jesum positum in praesepe.“

Dominus noster atque Salvator nascitur [4]) in Bethle-

---

[1]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: Quoddam — subjectis.
[2]) Deut. XXIII, 7. 8. [3]) Luc. II, 13. — 16.
[4]) Deest „nascitur“ in ed. R.

hem, et multitudo coelestis exercitus laudat Deum, et dicit: „gloria [1]) in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonae voluntatis." Haec autem loquitur multitudo coelestis exercitus, quia jam defecerat praebere hominibus auxilium, et videbat se opus, quod sibi creditum fuerat, implere non posse absque eo, qui vere salvare poterat, et praesules quoque ipsos juvare, ut homines salvarentur. Quo modo igitur scriptum est in evangelio, [2]) quod quidam remis sulcantes mare adversus contrarios ventos, jam fessi erant, et viginti quinque sive triginta stadiis laborantes, portum tenere non poterant, et postea Dominus supervenit, et quiscere fecit fluctus tumentes, navemque, cujus hinc inde latera tundebantur, ab imminenti discrimine liberavit: [3]) sic intellige, quoniam et angeli volebant quidem hominibus praebere auxilium, et iis ab aegrotationibus suis tribuere sanitatem, quia „omnes [4]) sunt apparitores spiritus, in ministerium missi propter eos, qui consecuti sunt salutem." Qui, quantum in suis viribus erat, adjuvabant homines; videbant autem multo inferiorem suam esse medicinam, quam illorum cura poscebat. Porro ut de exemplo possis intelligere, quod dicimus, vide mihi urbem, in qua aegrotent plurimi, et medicorum frequens adhibeatur manus: sint diversa vulnera: quotidie in emortuam carnem serpens putredo penetret, et tamen medici, qui adhibiti sunt ad curandum, nequeant alia ultra invenire medicamina, et artis suae scientia magnitudinem mali vincere: cum haec in talibus nacti sint, eveniat aliquis Archiater, qui habeat summam in arte notitiam, et illi, qui prius sanare nequiverant, cernentes magistri manu putredines cessare vulnerum, non invideant, non livore crucientur, sed in laudes erumpant Archiatri,

[1]) Luc. II, 14. [2]) Ev. Joann. VI, 19. 21.
[3]) R. solus: „liberavit? Sic" etc.
[4]) Hebr. I, 14.

et praedicent Deum, qui et sibi, et aegrotantibus tantae scientiae hominem miserit. In hanc ergo similitudinem et multitudo exercitus angelorum audita est, dicens: „gloria[1]) in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonae voluntatis.“ Postquam enim Dominus venit ad terram, pacem fecit[2]) per sanguinem crucis suae, sive eorum, quae in terra erant, sive eorum, quae in coelis. Siquidem volentes angeli, ut recordarentur homines Creatoris sui, cum fecissent omnia, quae in suis viribus erant ut sanarentur, et noluissent illi respicere sanitatem, cernunt eum, qui sanare potuit, et glorificantes dicunt: „gloria[3]) in excelsis Deo, et super terram pax.“ Diligens Scripturae lector inquirat, quomodo Salvator loquitur: „non[4]) veni pacem mittere super terram, sed gladium:“ et nunc angeli in ejus nativitate decantant: „super terram pax.“ Siquidem et in alio loco ex persona ipsius dicitur: „pacem[5]) meam do vobis, pacem relinquo vobis. Non sicut mundus iste dat pacem, ego do pacem.“ Videat ergo quod inferimus, an possit solvere quaestionem. Si scriptum esset: „super[6]) terram pax,“ et hucusque esset finita sententia, recte quaestio nasceretur. Nunc vero in eo, quod additum est, hoc est, quod post pacem dicitur: „in[7]) hominibus bonae voluntatis,“ solvit quaestionem. Pax enim, quam non dat Dominus super terram, non est pax bonae voluntatis. Neque enim ait simpliciter: „non[8]) veni pacem mittere“ sed cum additamento: „super terram:“ neque e contrario dixit: non veni pacem mittere super terram hominibus bonae voluntatis.

---

1) Luc. II, 14.
2) Ed. M. II: facit. — Cfr. Coloss. I, 20.
3) Luc. II, 14. 4) Matth. X, 34. — Luc. II, 14.
5) Ev. Joann. XIV, 27. 6) Luc. II, 14.
7) Luc. II, 14. coll. p. 129. not. 1. et p. huj. not. 1.
8) Matth. X, 34.

Haec locuti sunt angeli ad pastores, qui non solum eo tempore loquebantur, sed usque hodie, nisi locuti fuerint ad pastores, et sua iis opera copularint, dicitur ad eos: „nisi [1]) Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam; nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum laborabit qui custodit eam." Si audacter expedit loqui Scripturarum sensum sequenti, per singulas ecclesias bini sunt episcopi: alius visibilis, alius invisibilis: ille visui carnis, hic sensui patens. Et quo modo homo, si commissam sibi dispensationem bene egerit, laudatur a Domino, si male, culpae et vitio subjacet: sic et angelus. Scriptum est enim in Apocalypsi Joannis: „sed [2]) habes ibi nomina pauca," quae polluerunt illud, vel illud; et rursus: „habes ibi qui doctrinam Nicolaitarum doceant:" ac deinde: „habes illa, vel illa peccata facientes: et accusantur angeli, quibus creditae sunt ecclesiae. Si autem angelis sollicitudo est, quomodo ecclesiae gubernentur, quid necesse est de hominibus dicere, quantum metum habeant, ut possint cum angelis laborantibus laborantes salutem consequi? Ego puto inveniri simul posse et angelum et hominem bonos ecclesiae episcopos, et quodammodo unius operis esse participes. Quod cum ita sit, petamus omnipotentem Deum, ut angeli et homines ecclesiarum episcopi adjumento sint nobis, et sciamus, quoniam utrique pro nobis a Domino judicentur. Quod si illi fuerint judicati, et vitium atque peccatum non in eorum incuria, sed in nostra negligentia fuerit inventum, nos arguemur, atque plectemur. Illis enim universa facientibus, et pro nostra salute nitentibus, nos nihilominus a peccatis vacabimus. Porro frequenter evenit, ut nobis laborantibus illi suum officium non expleant, et in culpis sint. „Et [3]) factum est, inquit, cum

---

[1]) Psalm. CXXVII, 1. (CXXVI.)

[2]) Apocal. III, 4. — II, 15. [3]) Luc. II, 15. 16.

abiissent ab iis angeli in coelos, pastores dixerunt ad invicem: transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Et[1]) venerunt festinantes, et invenerunt Mariam, et Joseph, et puerum." Quia festinantes venerant, et non pedetentim, neque fesso gradu, ideo invenerunt Joseph dispensatorem ortus Dominici, et Mariam, quae Jesum fudit in partum, et ipsum Salvatorem jacentem in praesepio. Illud erat, de quo propheta vaticinatus est, dicens: „cognovit[2]) bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui." Bos animal mundum est, asinus animal immundum. „Cognovit asinus praesepe Domini sui." Non populus Israel cognovit praesepe Domini sui, sed immundum animal ex gentibus: „Israel[3]) vero me non cognovit, et populus meus me non intellexit." Intelligentes hoc praesepe, nitamur cognoscere Dominum, et digni fieri scientia ejus, assumere quoque nativitatem et resurrectionem carnis ejus, sed et inclytum ac secundum majestatis ejus adventum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XIV.

De eo, quod scriptum est: „cum[4]) autem impleti essent dies circumcisionis ejus," usque ad eum locum, ubi ait: „par turturum, aut[5]) duos pullos columbarum."

Quod mortuus est Christus, pro peccato mortuus est: non quia ipse peccaverit, — neque enim peccatum fecit, nec inventus est dolus in ore ejus —; sed mortuus est,

---

1) Desideratur „Et" in edd. M. et R.
2) Jesai. I, 3. 3) Ibid. I, 3.
4) Luc. II, 21. — 24. coll. Levit. XII, 8.
5) Edd. M. et R. h. loco: et duos etc.

ut nos, qui mortui sumus, illo moriente, peccatis, nequaquam peccato et vitiis viveremus. Unde scribitur: [1]) sicut igitur commortui sumus tunc illo moriente, et consurreximus resurgenti, sic cum eo circumcisi sumus, et post circumcisionem solemni purgatione mundati. Unde non jam indigemus circumcisione carnali. Et ut scias, propter nos fuisse illum circumcisum, audi Paulum manifestissime praedicantem: „in [2]) quo habitat," — inquit, — „omnis plenitudo divinitatis corporaliter, et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis: in quo et circumcisi estis circumcisione sine manibus, in exspoliatione [3]) corporis carnis, in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismate: in quo et consurreximus per fidem operationis Dei, qui suscitavit eum a mortuis." Et mors igitur, et resurrectio, et circumcisio ejus, pro nobis factae sunt. „Cum [4]) impleti," — inquit, — „essent dies circumcidendi puerum, vocatum fuerat nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo, antequam conciperetur." Vocabulum Jesu gloriosum omni adoratu cultuque dignum, [5]) non debuit a parentibus, aut alio homine appellari, neque ab iis efferri in mundum, sed ab excellentiori quadam majorique natura. Unde signanter Evangelista addidit, dicens: „et [6]) vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum fuerat ab angelo, antequam in utero conciperetur." Dehinc sequitur: „cum [7]) jam impleti essent dies purgationis eorum, secundum legem Mosis, duxerunt eum Hierosolymam." Propter purgationem, inquit, eorum. Quorum eorum? Si scriptum esset: propter purgationem ejus, id est, Mariae, quae pepererat, nihil quae-

---

[1]) Cfr. Rom. VI, 5. [2]) Coloss. II, 9—12.
[3]) Edd. M. et R. „expoliatione." [4]) Luc. II, 21.
[5]) Desiderantur verba: *dignum, non —, aut alio homine,* in ed. M. I., itemque in ed. Ruaei.
[6]) Luc. II, 21. [7]) Ibid. II, 22.

stionis oriretur, et audacter diceremus, Mariam, quae homo erat, purgatione indiguisse post partum. Nunc vero in eo, quod ait: „dies purgationis eorum,“ non videtur unum significare, sed alterum, sive plures. Ergo Jesus purgatione indiguit, et immundus fuit, aut aliqua sorde pollutus. Temerarie forsitan videor dicere, sed Scripturarum auctoritate commotus. Vide, quid in Job scriptum est: „nemo [1]) mundus a sorde, nec si unius quidem diei fuerit vita ejus.“ Non dixit: nemo mundus a peccato; sed: „nemo mundus a sorde.“ Neque enim id ipsum significant sordes atque peccata; et ut scias, aliud sordem, aliud sonare peccatum, Jesaias manifeste docet, dicens: „lavabit [2]) Dominus sordem filiorum, et filiarum Sion, et sanguinem mundabit de medio eorum, spiritu judicii“ sordem „et spiritu combustionis“ sanguinem. Omnis anima, quae humano corpore fuerit induta, habet sordes suas. Ut autem scias, Jesum quoque sordidatum sentiendum secundum ignominiam crucis, non secundum ipsam, quam assumsit, sanctam carnem, — de qua Apostolus ait, in similitudine carnis peccati fuisse propria voluntate, quia pro salute nostra humanum corpus assumserat, — Zachariam prophetam ausculta dicentem: „Jesus [3]) erat indutus vestibus sordidis.“ Quod quidem et adversus eos facit, qui negant, Dominum nostrum humanum habuisse corpus, sed coelestibus et spiritualibus fuisse contextum. Si enim de coelestibus, et ut illi falso asserunt, de sideribus, et alia quadam sublimiori spiritualique natura corpus ejus fuerit, respondeant, quare potuerit spirituale corpus esse sordidum, aut quomodo hoc interpretentur, quod posuimus: „Jesus [4]) erat indutus vestibus sordidis.“ Si autem fuerint necessitate compulsi, ut suscipiant, spirituale corpus sordidum intelligi vestimentum, debent consequen-

---

[1]) Job. XIV, 4. 5. [2]) Jesai. IV, 4.
[3]) Zachar. III, 3. [4]) Zachar. III, 3.

ter dicere, quoniam illud, quod in repromissionibus ponitur, completum sit, id est: „seminatur [1]) corpus animale, surgit corpus spirituale:" vel [2]) quod polluti et sordidi resurgamus, quod etiam cogitare piaculum est, maxime eum, qui scit scriptum esse: „seminatur [3]) in corruptione, surgit in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surgit in gloria: seminatur in infirmitate, surgit in fortitudine: seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale." Oportet ergo, ut pro Domino et Salvatore nostro, qui sordidis vestimentis fuerat indutus, et terrenum corpus assumserat, ea offerrentur, quae purgare sordes ex lege consueverant. Quod frequenter inter fratres quaeritur, loci occasione commota retracto. Parvuli baptizantur in remissionem peccatorum. Quorum peccatorum? vel quo tempore peccaverunt? aut quomodo potest ulla lavacri in parvulis ratio subsistere, nisi juxta illum sensum, de quo paulo ante diximus: „nullus [4]) mundus a sorde, nec si unius diei quidem fuerit vita ejus super terram?" Et quia per baptismi sacramentum nativitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur et parvuli: „nisi [5]) enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non poterit intrare in regnum coelorum."

„Cum," [6]) — inquit, — „expleti essent dies purgationis eorum." Explentur dies et justitiae. Neque enim statim ut nata fuerit anima, purgatur, nec potest perfectam in ipso ortu consequi puritatem; sed sicut scriptum est in lege, [7]) si masculum peperit, septem diebus mater [8]) sedebit in sanguine immundo, ac deinde triginta tribus in sanguine puro, et ad extremum et ipse infans sedebit

---

[1]) I Cor. XV, 44.

[2]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: et quod etc.

[3]) I Cor. XV, 42—44. [4]) Job. XIV, 4. 5.

[5]) Ev. Joann. III, 5. [6]) Luc. II, 22.

[7]) Levit. XII, 2—4. [8]) Edd. Merl.: sedebit mater.

in sanguine purissimo: sic quia lex spiritualis est, et umbram habet futurorum bonorum, possumus intelligere purgationem veram nobis evenire post tempus. Ego puto, quod et post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento eluente nos atque purgante: — nemo enim absque sordibus resurgere poterit —: nec ullam posse animam reperiri, quae universis statim vitiis careat. Unde in regeneratione baptismi assumitur sacramentum, ut, quomodo Jesus secundum dispensationem carnis oblatione purgatus est, ita etiam nos spirituali regeneratione purgemur. „Duxerunt [1]) illum, secundum legem Mosis, in Hierosolymam, offerre ante conspectum Domini.“ Ubi sunt, qui Deum legis negant, qui aiunt non istum, sed alium a Christo fuisse in evangelio praedicatum? „Misit [2]) Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege.“ Ergo putandum est, ut Filium suum bonus Deus sub lege fecerit Creatoris, et sub inimici jure, quod ipse dederat? Quin potius ideo sub lege factus est, ut redimeret eos, qui sub lege erant, et alii [3]) legi subjiceret, de qua dudum lectum est: „attendite, [4]) popule meus, legem meam,“ et reliqua. Adduxerunt [5]) ergo eum, et statuerunt ante conspectum Domini. Cujus scripturae praecepta complentes? nempe illius: „sicut [6]) scriptum est,“ — inquit, — „in lege Mosis, quia omne masculinum, quod aperit vulvam, sanctum Domino vocabitur,“ et: „ter [7]) per annum apparebit omne masculinum in conspectu Domini Dei.“ Masculina, quae ex eo, quod vulvam matris aperuerunt, sancta erant, offerebantur ante altare Domini: „omne,“ [8]) — inquit, — „masculinum, quod aperit vul-

[1]) Luc. II, 22. [2]) Galat. IV, 4.
[3]) Edd. M. et R. „aliae.“
[4]) Psalm. LXXVIII, 1. (LXXVII.) [5]) Luc. II, 22.
[6]) Luc. II, 23., coll. Exod. XIII, 2. et Num. VIII, 16.
[7]) Exod. XXXIV, 23.
[8]) Luc. II, 23. coll. pag. huj. not. 6.

vam." Sacratum quidpiam sonat. Quemcunque enim de utero effusum marem dixeris, non sic aperit vulvam matris suae, ut Dominus Jesus: quia omnium mulierum non partus infantis, sed viri coitus vulvam reserat. Matris vero Domini eo tempore vulva reserata est, quo et partus editus, quia sanctum uterum, et omni dignatione venerationis venerandum, ante nativitatem Christi masculus omnino non tetigit. Audeo quid loqui, quia et in eo, quod scriptum est: „Spiritus[1]) Dei veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit te," principium seminis et conceptus fuerit, et sine vulvae reseratione novus in utero foetus adoleverit. Unde et Salvator loquitur: „ego[2]) sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis." Videbat in matris utero immunditiam corporum, visceribus ejus hinc inde vallatus terrenae faecis patiebatur angustias: unde assimilat se vermi, et dicit: „ego sum vermis, et non homo." Ex mare quippe ac femina homo nasci solet: ego vero non ex masculo et femina, secundum ritum humanum atque naturam, sed in exemplum vermis natus sum, cujus non aliunde semen, sed in ipsis, et ex ipsis, in quibus coalescit corporibus, origo est. Propter quod, quia „omne[3]) masculinum, quod aperit vulvam, sanctum Domino vocabitur," ductus est in Hierosolymam, ut appareret ante conspectum Dei, et propter illud, quod sequitur: „ut[4]) daretur munus pro eo, quod in lege Domini scriptum est: par turturum, aut[5]) duos pullos columbarum." Turturum par, et duos pullos columbarum, pro Salvatore videmus oblatos. Ego et aves istas beatas puto, quae pro ortu Domini oblatae sunt; et quomodo asinam Balaam miror, et felicitate accumulo,

---

1) Luc. I, 35. 2) Psalm. XXII, 6. (XXI.)
3) Luc. II, 23. coll. 336. not. 6.
4) Luc. II, 24. coll. Levit. XII, 8.
5) Edd. M. et R. h. l., cfr. p. 132. not. 5., recte: *aut*.

quia digna fuerit non solum videre angelum Dei, sed etiam ore reserato in humanum sermonem erumpere: sic multo amplius has volucres praedico, easque sustollo, quod pro Domino nostro et Salvatore oblatae sunt. „Ut [1]) offerrent pro eo par turturum, aut duos pullos columbarum.“ Novum quid forsitan videar inferre, sed pro majestate rei [2]) parum dignum. Sicut nova fuit generatio Salvatoris non ex viro et muliere, sed ex sola tantum virgine: sic et par turturum, et duo pulli columbarum non fuerunt tales, quales oculis carnis adspicimus, sed qualis Spiritus sanctus est, qui in specie columbae descendit, et venit super Salvatorem, quando in Jordane baptizatus est. Tale fuit et par turturum: non erant illae volucres, ut istae, quae per aërem volitant, sed divinum quiddam, et humana contemplatione augustius, sub specie columbae et turturis apparebat, ut non talibus victimis, qualibus omnes homines, ille qui pro toto mundo nascebatur, et pati habebat, coram Domino mundaretur; sed ut dispensatio ejus nova omnia, ita novas quoque haberet hostias, secundum voluntatem omnipotentis Dei in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XV.

De Simeone, quod in spiritu ad templum venerit, usque ad eum locum, ubi ait: „nunc [3]) dimittis servum tuum, Domine, in pace.“

Digna Dei munere quaerenda est ratio. „Simeon [4]) vir sanctus, et Domino placens,“ — sicut in Evangelio scri-

---

[1]) Luc. II, 24. coll. Levit. XII, 8. et p. 137. not. 5.

[2]) Desideratur „rei“ in ed. Ruaei.

[3]) Luc. II, 29. [4]) Luc. II, 25. 26.

ptum est, — „exspectans consolationem Israel, responsum acceperat a Spiritu sancto, non se prius mortem obiturum, quam videret Christum Domini.“ Quid ei profuit, ut videret Christum? Utrum hoc tantum in promissione habuit, ut videret illum, nihilque ex visu ejus consequeretur utilitatis? an latet aliquod donum dignum Deo, quod beatus Simeon et meruit, et accepit? „Fimbriam[1]) vestimenti Jesu mulier tetigit, et sanata est.“ Si illa ad extremam partem vestimenti tantum emolumenti habuit, quid putandum est de Simeone, qui in suas ulnas accepit infantem, et brachiis tenens laetabatur, atque gaudebat, videns parvulum a se gestari, qui ad vinctos venerat resolvendos, seque ipsum nodis corporis liberandum, sciens neminem posse de claustro corporis quempiam emittere cum spe futurae vitae, nisi eum, quem in brachiis continebat. Unde ad eum loquitur: „nunc[2]) dimittis, Domine, servum tuum in pace:“ quamdiu enim Christum non tenebam, quamdiu illum meis brachiis non arctabam, clausus eram, et de vinculis exire non poteram. Hoc autem non solum de Simeone, sed de omni humano genere sciendum est. Si quis egreditur e mundo, si quis e carcere vinctorum domo dimittitur, ut ad regnandum vadat, sumat Jesum in manibus suis, et circumdet eum brachiis suis, totum habeat in sinu, et tunc exultans ire poterit quo desiderat. Considerate quanta dispensatio praecesserit, ut Filium Dei Simeon mereretur tenere. Primum responsum a sancto Spiritu acceperat, non eum videre mortem, nisi prius vidisset Christum Domini. Deinde non fortuitu ac simpliciter ingressus est templum, sed venit in templum in spiritu Dei: „quotquot[3]) enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei.“ Spiritus igitur sanctus eum duxit in templum. Tu quoque si vis tenere Jesum,

---

[1]) Matth. IX, 20. 22. [2]) Luc. II, 29.

[3]) Rom. VIII, 14. — Edd. Merl. „hi filii sunt“ etc.

et amplexare [1]) manibus, et dignus fieri exire de carcere, omni labore nitere, ut ducem habeas spiritum, veniasque ad templum Dei. Ecce nunc stas in templo Domini Jesu, hoc est, in ecclesia ejus: hoc est templum de vivis lapidibus exstructum. Stas autem in templo Domini, quando vita tua et conversatio ecclesiae fuerit appellatione dignissima. Si veneris spiritu ad templum, invenies parvulum Jesum; levabis illum brachiis tuis, et dices: „nunc [2]) dimittis servum tuum, Domine, in pace, secundum verbum tuum." Simulque attende, quod solutioni et dimissioni pax addita sit. Non enim ait: dimitti volo; sed cum additamento: „in pace" dimitti. Nam et beato Abrahamo hoc idem promissum est: „tu [3]) autem vades ad patres tuos in pace, nutritus in senecta bona." Quis est qui moriatur in pace, nisi qui habet pacem Dei, quae omnem sensum superat, custoditque cor possessoris sui? Quis est iste, qui de saeculo isto recedit [4]) in pace, nisi is qui intelligit, quod Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, nihilque inimicum hábet adversarium Dei, sed omnem pacem atque concordiam bonis in se operibus assumsit, et sic in pace dimittitur pergere ad sanctos patres, ad quos et sanctus Abraham profectus est? Quid de patribus loquar? Ad ipsum quoque, qui patriarcharum princeps et Dominus est, ire Jesum, de quo dicitur: „melius [5]) est resolvi, et esse cum Christo." Ille habet Jesum, qui audet loqui: „vivo, [6]) jam non ego, vivit vero in me Christus." Ut igitur et nos stantes in templo, et tenentes Dei Filium, amplexantesque eum, digni remissione et profectione ad meliora simus, oremus omnipo-

---

[1]) Ed. M. II: amplexari. [2]) Luc. II, 29.

[3]) Genes. XV, 15. [4]) Ed. M. II: redit.

[5]) Philipp. I, 23. — Ed. Ruaei: Quid — loquar ad ipsum —, et esse cum Christo?

[6]) Gal. II, 20.

tentem Deum, oremus et ipsum parvulum Jesum, quem alloqui et tenere desideramus in brachiis: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XVI.

De eo, quod scriptum est: „erant [1]) pater ejus et mater mirantes super his, quae dicebantur de eo," usque ad locum, ubi ait: „ecce, iste positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel."

„Et [2]) erant," — inquit, — „pater illius et mater admirantes super his, quae dicebantur de eo." Congregemus in unum ea, quae in ortu Jesu dicta scriptaque sunt de eo, et nunc scire poterimus singula quaeque digna esse miraculo. Quamobrem mirabatur et pater: — sic enim appellatus est Joseph, quia nutricius fuit —: mirabatur et mater super omnibus, quae dicebantur de eo. Quaenam ergo sunt, quae de parvulo Jesu fama disperserat? Pastores erant in regione illa, vigilantes et observantes custodias noctis supra gregem suum. Venit angelus sub ipsa hora nativitatis Jesu, et ait ad eos: „annuncio [3]) vobis gaudium magnum." Ite, et „invenietis infantem involutum pannis, et positum in praesepio." Necdum angelus verba finierat, et ecce multitudo coelestis exercitus laudare coepit et benedicere Deum. Cum hoc pastores trepidi perspexissent, et angelus recessisset ab iis, dixerunt ad invicem: „eamus [4]) Bethlehem, et videamus factum, quod Dominus ostendit nobis." Venerunt, et invenerunt parvulum. Tam illi, quam parentes, videntes quae facta fuerant, admirabantur super hoc. Et de Simeone scribitur, quod rumorem auxerit miraculi, vel magna pars

---

[1]) Luc. II, 33. 34. [2]) Luc. II, 33.
[3]) Luc. II, 10. — 12. [4]) Luc. II, 15.

fuerit, tenuitque puerum in brachiis suis, et ait: „nunc [1]) dimittis, Domine, servum tuum in pace, secundum verbum tuum, quia viderunt oculi mei salutare tuum.“ Fastigium, et ut ita dicam, culmen super his, quae jactabantur de Jesu, et pater et mater illius mirabantur, sermo Simeonis fuit. Non enim sufficit ei tenere parvulum, et ea, quae de semetipso scripta sunt, proloqui, sed benedixit patri illius et matri, et de ipso quoque prophetavit infante, dicens: „ecce, [2]) hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur. Tuam quoque ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur de multis cordibus cogitationes.“ Quid sibi vult quod ait: „ecce, [3]) hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel?“ Huic quid simile in evangelio secundum Joannem reperi scriptum: „in [4]) judicium ego in mundum istum veni, ut qui non vident videant, et qui vident caeci fiant.“ Quo modo ergo in judicium venit, ut non videntes de nationibus viderent, et qui prius videbant de Israel caeci fierent: sic venit in ruinam et resurrectionem multorum. In adventu enim Domini Salvatoris, qui prius steterant corruerunt, et qui ceciderant surrexerunt. Una haec est interpretatio de eo, quod dictum est: „ecce, [5]) hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel.“ Est autem et altius quid intelligendum adversus eos vel maxime, qui contra Conditorem latrant, et hinc inde de veteri testamento, quae non intelligunt, testimonia congregantes, simplicium [6]) corda decipiunt. Aiunt enim: ecce, Deus legis et prophetarum, videte qualis sit. „Ego,“ [7]) — inquit, — „occidam, et ego [8]) vivere faciam: percutiam, et

---

[1]) Luc. II, 29. 30. [2]) Luc. II, 34. 35.
[3]) Luc. II, 34. [4]) Ev. Joann. IX, 39.
[5]) Luc. II, 34. [6]) Ed. Ruaei: simplicia.
[7]) Deut. XXXII, 39. [8]) Deest „ego“ in edd. Merl.

ego sanabo: et non est, qui eruat de manibus meis." Audiunt: „occidam," et non audiunt: „vivificabo:" audiunt: „percutiam," et audire contemnunt: „et ego sanabo." Istiusmodi occasionibus Creatorem calumniantur. Igitur antequam interpretetur, quem sensum habeat: „ego [1]) interficiam et vivificabo, percutiam et sanabo," opponam iis testimonium evangelii, dicamque adversum haereticos. — Innumerabiles quippe haereses sunt, quae evangelium secundum Lucam recipiunt. — Si propterea cruentus, et in tantum saevus et crudelis est Conditor, quia dicit: „ego [2]) interficiam et vivificabo, percutiam et sanabo," manifestissime est et Jesum ipsius esse filium: eadem siquidem de eo scripta sunt: „ecce, [3]) hic positus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel." Non in resurrectionem tantum, sed et in ruinam. Si malum est interficere, malum sit et in ruinam venire. Quid respondebunt? Utrumne recedent a cultu ejus, an quaerent aliquam interpretationem, et ad tropologias confugient, ut, quod in ruinam venerit, benignitatem magis quam austeritatem sonet? Et quomodo justum erit, quando quid in evangelio tale reperitur, ad allegorias et novas intelligentias confugere: quando vero in veteri instrumento, statim accusare, et nullam explanationem, quamvis probabilis sit, recipere? Sed et hoc quod sequitur: „in [4]) judicium ego veni in mundum istum, ut non videntes videant, et qui vident caeci fiant," quamvis quaerant ut edisserant, implere non poterunt. Ego vero quia opto esse ecclesiasticus, et non ab haeresiarcha [5]) aliquo, sed a Christi vocabulo nuncupari, et habere nomen, quod benedicitur super terram, et cupio tam opere, quam sensu, et esse et dici Christianus, aequalem et in veteri et in nova lege

---

[1]) Deut. XXXII, 39. [2]) Ibid. XXXII, 39.
[3]) Luc. II, 34. [4]) Ev. Joann. IX, 39.
[5]) Edd. Merlini: haeresiarchae.

quaero rationem. Loquitur Deus: „ego [1]) interficiam:“ libenter habeo ut interficiat me Deus. Quando enim vetus in me homo est, et vivo adhuc quasi homo, cupio ut occidat in me Deus veterem hominem, et vivificet me ex mortuis. „Primus“ [2]) enim, — ait, — homo, de terra terrenus, secundus homo, de coelo coelestis. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis. Secundum hunc sensum intelligitur et illud: „in [3]) judicium ego veni in mundum istum, ut qui non vident videant, et qui vident caeci fiant.“ Habemus in nobis omnes homines et adspectum, et caecitatem. Adam et videbat, et non videbat. Eva quoque, antequam aperirentur oculi ejus, vidisse describitur: „vidit,“ [4]) — inquit, — „mulier lignum, quia bonum ad comedendum, et optimum oculis ad videndum; et tollens de fructu ligni comedit, et dedit viro suo, et comederunt.“ Igitur non erant caeci, sed videbant. Deinde sequitur: „et [5]) aperti sunt oculi eorum.“ Ergo caeci fuerant, nec videbant, quorum oculi postea sunt aperti. Sed qui bene ante viderant, postquam Domini mandatum praetergressi sunt, coeperunt videre male, et adspectum obedientiae subripiente delicto postea perdiderunt. Ego sic intelligo et illud, quod dicit Deus: „quis [6]) fecit mutum et surdum, videntem et caecum? Nonne ego, Dominus Deus? Est oculus corporis, quo terrena ista conspicimus, oculus secundum sensum carnis, de quo Scriptura dicit: „frustra [7]) incedis inflatus sensu carnis.“ Cui habemus alium contrarium meliorem, et divina sapientem: qui quia caecus in nobis erat, venit Jesus, ut faceret eum videre, ut qui non videbant viderent, qui autem videbant caeci fierent. Juxta hunc ergo sensum et hoc, quod nunc habemus in

---

1) Deut. XXXII, 39. 2) I Cor. XV, 47. 49.
3) Ev. Joann. IX, 39. 4) Genes. III, 6.
5) Gen. III, 7. 6) Exod. IV, 11. 7) Col. II, 18.

manibus, est intelligendum: „ecce,[1]) iste positus est in ruinam, et resurrectionem multorum in Israel.“ Habeo aliquid in me, quod male stat, et peccati superbia se erigit: hoc cadat, hoc subruatur. Quod si ceciderit, quod ante ruerat surgens stabit. Interior homo meus quondam jacebat elisus, et exterior stabat erectus. Antequam crederem in Jesum, bonum in me jacebat, malum stabat. Postquam ille venit, tunc quod in me malum fuit, corruit, et expletum est illud: „semper[2]) mortificationem Jesu in corpore circumferentes:“ et illud: „mortificate[3]) membra vestra super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriam, veneficia,“ et caetera. Horum omnium utilis[4]) ruina facta est. Et de hac ruina dicitur: „ubicunque[5]) erit[6]) cadaver, illic congregabuntur aquilae.“ Cadaver quippe a casu nomen accepit. Una est haec ruina, ad quam primum venit Jesus: nec potest facere resurrectionem, nisi ruina praecesserit. Venit ante destruere quod in me malum fuit, ut illo destructo et mortificato, consurgat in me, et vivificetur id quod bonum est, ut consequamur regnum coelorum per Dominum nostrum Jesum Christum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XVII.

De eo, quod scriptum est: „erant[7]) pater ejus et mater admirantes super his, quae dicebantur de eo,“ et rursum usque ad eum locum, ubi de Anna[8]) scribitur.

Lucas, qui scripsit: „Spiritus[9]) sanctus veniet super te,

[1]) Luc. II, 34. — Edd. Merlini h. loco: et in resurrectionem etc.

[2]) II Cor. IV, 10. [3]) Coloss. III, 5.

[4]) Edd. Merlini: ut illis. [5]) Matth. XXIV, 28.

[6]) Edd. Merlini: fuerit. [7]) Luc. II, 33.

[8]) Luc. II, 36 seqq. [9]) Luc. I, 35.

et virtus Altissimi obumbrabit tibi;[1]) propter hoc et quod natum fuerit sanctum, vocabitur Filius Dei:" et qui manifeste nobis tradidit, quoniam virginis filius Jesus est, nec de humano conceptus est semine, iste patrem ejus Joseph testatus est, dicens: „erant[2]) pater illius et mater admirantes super his, quae dicebantur de eo." Quae igitur causa exstitit, ut eum, qui pater non fuit, patrem esse memoraret? Qui[3]) simplici expositione contentus est, dicit: honoravit eum Spiritus sanctus patris vocabulo, quia nutrierat Salvatorem. Qui autem altius aliquid inquirit, potest dicere: quia generationis ordo a David usque ad Joseph deducitur, et ne videretur frustra Joseph nominari, qui pater non fuerat Salvatoris, ut generationis ordo haberet locum, pater appellatus est Domini. Admirabantur igitur pater illius et mater super his, quae dicebantur de eo tam ab angelo, quam a multitudine coelestis exercitus, nec non a pastoribus. Omnia quippe haec audientes vehementissime mirabantur. Dehinc Scriptura ait: „benedixit[4]) iis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus: ecce, iste positus est in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel, et in signum, cui contradicetur.[5]) Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes." Quomodo Salvator in ruinam et in resurrectionem multorum vene-

---

[1]) Edd. M. et R. h. loco: tibi. [2]) Luc. II, 33.

[3]) Eaedem schedae Grabii et Combefisii: *ἁπλούστερον μὲν οὖν λέγοιτ' ἂν, ὅτι ἐτίμησεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ τοῦ πατρὸς προσηγορίᾳ, ἐπειδὴ τὸ παιδίον Ἰησοῦν ἀνεθρέψατο. Βαθύτερον δὲ, ἐπεὶ ἡ γενεαλογία τὸν Ἰωσὴφ ἀπὸ Δαυὶδ ἐγενεαλόγησεν, ἵνα μὴ δόξῃ περιττὴ ἐπὶ τὸν μὴ γεννήσαντα τὸν Σωτῆρα ἐρχομένη, ἀλλ' ἔχῃ λόγον ἐπιτήδειον, διὰ τοῦτο πατὴρ ἀνηγορεύθη τοῦ κυρίου.* R.

[4]) Luc. II, 34. 35.

[5]) Ed. Ruaei hoc loco: contradicitur.

rit, est contemplandum. Qui simpliciter exponit, potest dicere, in ruinam eum venisse infidelium, et in resurrectionem credentium. Qui vero curiosus interpres est, dicit nequaquam eum cadere, qui ante non steterit. Da mihi igitur, qui fuerit ille, qui steterit, et in cujus ruinam Salvator advenerit, nec non et eum, qui consurgat. Nam utique ille consurgit, qui ante corruerat. Videndum est utique,[1]) ne forte Salvator non aliis atque aliis in ruinam venerit, et in[2]) resurrectionem multorum, sed iisdem et in ruinam et in resurrectionem venerit. „In[3]) judicium, ait, ego veni, ut qui non videbant videant, et qui videbant caeci fiant.“ Est enim in nobis quod videbat prius, et postea videre desivit; et aliud, quod non videbat, et postea coepit videre. Verbi gratia, volo videre illis oculis, quibus antea non videbam, et qui mihi postea reserati sunt, quoniam post inobedientiam et Adam et Evae oculi sunt aperti, de quibus superiori sermone tractavimus. Nunc autem interpretandum, quid sibi velit hoc, quod ait: „ecce,[4]) hic positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel.“ Me oportet primum cadere, et cum cecidero, postea bene resurgere, ne Salvator causa fuerit malae ruinae. Sed propterea cadere me fecit, ut consurgam, et multo mihi ruina utilior fuerit, quam illud tempus, quo videbar stare. Stabam enim in peccato eo tempore, quo peccato vivebam: et quia peccato stabam, prima mihi utilitas fuit ut caderem, et peccato morerer. Denique et sancti prophetae, quando augustius aliquid contemplabantur, cadebant in faciem suam. Propterea autem cadebant, ut peccata per ruinam plenius purgarentur. Hoc ipsum et Salvator tibi primum concedit, ut corruas. Ethnicus eras, cadat in te ethnicus: diligebas scortum, primum in te scortum intereat: pecca-

---

[1]) Ed. M. II: itaque. [2]) Deest „in“ in ed. R.
[3]) Ev. Joann. IX, 39. [4]) Luc. II, 34.

tor eras, cadat in te peccator, ut possis dehinc resurgere et dicere: „si [1]) commortui sumus, et convivemus:“ et: „si [2]) mortis conformes, simul et resurrectionis erimus.“ Istè igitur „in [3]) ruinam et in resurrectionem multorum positus est in Israel,“ hoc est, in his, qui plena possunt acie et ratione conspicere; „et [4]) in signum, cui contradicetur.“ Omnibus, quae narrat historia de Salvatore, contradicitur. Virgo mater est, signum est, cui contradicitur. Marcionitae contradicunt huic signo, et aiunt, penitus eum de muliere non esse generatum. Ebionitae contradicunt signo, dicentes ex viro et muliere ita natum esse, ut nos quoque nascimur. Habuit corpus humanum, et hoc signum est, cui contradicitur. Alii enim dicunt, eum venisse de coelis: alii tale, quale nos, corpus habuisse, ut per similitudinem corporis etiam nostra corpora redimeret a peccatis, et daret nobis spem resurrectionis. Resurrexit a mortuis, et hoc signum est, cui contradicitur: quomodo resurrexerit, [5]) utrum [6]) ipse, et talis, qualis mortuus est, an certe melioris [7]) substantiae corpus resurrexerit. Et est infinita contentio, aliis dicentibus: fixuram clavorum Thomae ostendit in manibus suis: aliis e regione tractantibus: si idem corpus habuit, quomodo clausis ingressus est ostiis, et stetit? Vides igitur, quemadmodum argumentis variis etiam resurrectioni ejus quaestio concitetur, et sit signum, cui contradicitur. Ego et hoc, quod prophetarum ore [8]) praedictum est, puto signum esse, cui contradicitur. Sunt enim plures haeretici, qui asserunt, eum a prophetis penitus non fuisse praedicatum. Et quid me necesse est multa prosequi? Omnia, quae de eo narrat historia, signum est, cui con-

---

[1]) Rom. VI, 8. [2]) Rom. VI, 5.

[3]) Luc. II, 34. [4]) Ibid. II, 34.

[5]) Ed. Ruaei: resurrexit. [6]) Ed. Ruaei: et utrum.

[7]) Edd. Merlini: an certe in melioris etc.

[8]) Edd. Merlini: more.

traditur. Non quod contradicant hi, qui credunt in eum: — nos quippe omnia scimus vera esse, quae scripta sunt —: sed quia apud incredulos universa, quae de eo scripta sunt, signum sit,[1]) cui contradicitur. Deinde Simeon ait: „et[2]) tuam ipsius animam pertransibit gladius." Quis est iste gladius, qui non aliorum tantum, sed etiam Mariae cor pertransiit? Aperte scribitur, quod in tempore passionis omnes sint Apostoli scandalizati, ipso quoque Domino dicente: „omnes[3]) vos scandalizabimini in nocte hac." Ergo scandalizati sunt universi, in tantum, ut Petrus quoque, Apostolorum princeps, tertio denegarit. Quid? Putamus quod scandalizatis Apostolis mater Domini a scandalo fuerit immunis? Si scandalum in Domini passione non passa est, non est mortuus Jesus pro peccatis ejus. Si autem omnes peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratia ejus et redemti, utique et Maria illo tempore scandalizata est. Et hoc est, quod nunc Simeon prophetat dicens: „et[4]) tuam ipsius animam," quae scis, absque viro peperisse te virginem, quae audisti a Gabriele: „Spiritus[5]) sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi," „pertransibit" infidelitatis „gladius," et ambiguitatis mucrone ferieris, et cogitationes tuae te in diversa lacerabunt, cum videris illum, quem Filium Dei audieras, et sciebas, absque semine viri esse generatum, crucifigi, et mori, et suppliciis humanis esse subjectum, et ad postremum lacrimabiliter conquerentem atque dicentem: „Pater,[6]) si possibile est, pertranseat calix iste a me." „Et[7]) tuam" ergo „animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multorum cordibus cogitationes. Cogitationes erant malae in hominibus, quae propterea reve-

---

[1]) Ed. M. II. h. loco: sint. [2]) Luc. II, 35.
[3]) Matth. XXVI, 31. [4]) Luc. II, 35.
[5]) Luc. I, 35. — II, 35. [6]) Matth. XXVI, 39.
[7]) Luc. II, 35.

latae sunt, ut prolatae in medium perderentur, et interfectae atque emortuae, esse desinerent, et occideret eas ille, qui pro nobis mortuus est. Quamdiu enim absconditae erant cogitationes, nec prolatae in medium, impossibile erat eas penitus interfici. Unde et nos si peccaverimus, debemus dicere: „peccatum [1]) meum notum feci tibi, et iniquitatem meam non abscondi. Dixi: annunciabo injustitiam meam contra me Domino." Si enim hoc fecerimus, et revelaverimus peccata nostra non solum Deo, sed et his, [2]) qui possunt mederi vulneribus nostris atque peccatis, delebuntur peccata nostra ab eo, qui ait: „ecce [3]) delebo ut nubem iniquitates tuas, et sicut caliginem peccata tua." Post Simeonis prophetiam, quia necesse erat, ut mulieres etiam salvarentur, venit prophetis mulier, de qua scribitur: „et [4]) erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser." Quam pulcher ordo! Non venit ante virum mulier, sed primum venit Simeon, qui apprehendit infantem, et tenuit in brachiis suis: deinde mulier, cujus non sunt quidem verba digesta, sed dictum est generaliter, quod confessa sit Domino, et locuta de eo omnibus, qui exspectabant redemtionem Israel. Et juste sancta mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longisque jejuniis ad hoc culmen adscenderat. Videte, mulieres, testimonium Annae, et imitamini illud, si quando vobis evenerit, ut perdatis viros. Considerate quid de ea scriptum sit: „septem [5]) annis vixit a virginitate sua cum viro suo," et reliqua: propterea prophetis [6]) fuit. Neque enim ut libet et fortuito Spiritus sanctus habitavit in ea. Bonum est et primum, si qua potest virginitatis gratiam possidere. Si autem hoc non

---

[1]) Psalm. XXXII, 5. (XXXI.) [2]) Ed. M. II: iis.
[3]) Jes. XLIV, 22. [4]) Luc. II, 36.
[5]) Luc. II, 36.
[6]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: prophetes.

potuerit, sed evenerit ei, ut perdat virum, vidua perseveret. Quod quidem non solum post mortem viri, sed etiam cum ille vivit, debet habere in animo, ut etiam si non venerit voluntas ipsius et propositum, a Domino coronetur, et dicat: hoc voveo atque promitto, si mihi humanum aliquid, quod non opto, contigerit, nihil aliud faciam quam incontaminata viduaque perseverem. Nunc vero et secundae et tertiae et quartae nuptiae, ut de pluribus taceam, reperiuntur, et non ignoramus, quod tale conjugium ejiciet nos de regno Dei. Sicut enim ab ecclesiasticis dignitatibus non solum fornicatio, sed et nuptiae repellunt: — neque enim episcopus, nec presbyter, nec diaconus, nec vidua possunt esse digami —: sic forsitan et de coetu primitivorum immaculatorumque ecclesiae, quae non habet maculam, neque rugam, ejicietur digamus: non quo in aeternum mittatur incendium, sed quo partem non habeat in regno Dei. Memini, cum interpretarer illud, quod ad Corinthios scribitur: „ecclesiae [1]) Dei, quae est Corinthi, cum omnibus, qui invocant eum," dixisse me diversitatem ecclesiae, et eorum, qui invocant nomen Domini. Puto enim monogamum, et virginem, et eum, qui in castimonia perseverat, esse de ecclesia Dei: eum vero, qui sit digamus, licet bonam habeat conversationem, et caeteris virtutibus polleat, tamen non esse de ecclesia, et de eo numero, qui non habent [2]) rugam aut maculam, aut aliquid istiusmodi, sed esse de secundo gradu, et de his, qui invocant nomen Domini, et qui salvantur quidem in nomine Jesu Christi, nequaquam tamen coronantur ab eo. Cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

[1]) I Cor. I, 2. [2]) Ed. M. II: habet.

HOMILIA XVIII.

De eo, quod scriptum est: „puer [1]) autem crescebat, et confortabatur:“ usque ad eum locum, ubi ait: „an [2]) nesciebatis, quia in his, quae Patris mei sunt, oportet me esse?“

Natus est Dominus meus Jesus, et adscenderunt parentes ejus in Hierosolymam, ut complerent ea, quae fuerant in [3]) lege praecepta, et offerrent pro eo par turturum, aut [4]) duos pullos columbarum. Tenuit eum brachiis suis Simeon, ut dudum lectum est, et prophetavit de eo, quae narrat historia: et postquam omnia de [5]) more completa sunt, revertuntur parentes quo Jesus nunc agebat, et tamen crescebat et confortabatur sapientia et gratia. Necdum quadraginta dies purgationis impleverat, necdum Nazareth venerat, et jam totam sapientiam respiciebat. Potuit Scriptura dicere: crescebat et confortabatur, et accipiebat spiritum; sed qui evacuaverat se, formam servi accipiens, statim ut pro mundatione ejus sacrificium oblatum est, id quod vacuefecerat adimplevit: non quod corpus ejus illico majus fuerit effectum, sed quod sacratius quidpiam demonstraretur, Scriptura referente: „puer [6]) autem crescebat, et confortabatur, et replebatur sapientia.“ Quaeramus sicubi alibi de parvulo scriptum sit: „crescebat et confortabatur,“ ut ex collatione multorum, quid plus in Domino nostro dicatur, intelligere valeamus. De Joanne: „puer [7]) autem crescebat et confortabatur,“ et tamen non additur: „et [8]) replebatur sapientia,“ sed: „con-

---

1) Luc. II, 40. 2) Luc. II, 49.
3) Desideratur „in“ in edd. Merlini.
4) Edd. M. et R. h. loco: „et.“ Cfr. Luc. II, 24.
5) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: in more.
6) Luc. II, 40. 7) Luc. I, 80.
8) Luc. II, 40. — I, 80.

fortabatur spiritu." Hic vero de Domino: „crescebat,[1]) inquit, et confortabatur, et replebatur sapientia, et gratia Dei erat super eum." Haec omnia de puero, qui necdum duodecim annos impleverat, dicta sunt. Cum autem duodecim esset annorum, remanet in Jerusalem. Parentes ejus ignorantes, quaerunt eum sollicite, et non inveniunt. Quaerunt inter affines, quaerunt in comitatu, quaerunt inter notos, et in his omnibus non reperiunt. Quaeritur ergo Jesus a parentibus suis cum patre, qui nutricius et comes fuerat in[2]) Aegyptum descendentis, et tamen non statim ut quaeritur invenitur. Non enim inter cognatos et carnis propinquos invenitur Jesus,[3]) non in his, qui corporaliter ei juncti sunt. In multorum comitatu Jesus meus non potest inveniri. Disce ubi eum quaerentes reperiant, ut et tu quaerens cum Joseph Mariaque reperias. Et quaerentes, inquit, invenerunt[4]) „illum in templo." Non ubicunque in alio loco, sed in templo. Neque in templo simpliciter, sed „in medio doctorum, audientem et interrogantem eos." Et tu ergo quaere Jesum in templo Dei, quaere in ecclesia, quaere eum apud magistros, qui in templo sunt, et non egrediuntur ex eo. Si enim ita quaesieris, invenies eum. Porro si quispiam dicit se magistrum esse, et Jesum non habet, iste nomine tantum magister est, et ideo apud eum non potest inveniri Jesus, Verbum Dei et sapientia. Inventus est, inquit, in medio doctorum. Quomodo in alio loco de prophetis scriptum est, sic et nunc intellige „in[5]) medio doctorum." „Si,[6]) inquit, alteri revelatum fuerit sedenti, primus taceat."[7]) In medio doctorum sedentem

---

[1]) Luc. II, 40.
[2]) Deest „in" in ed. M. I., itemq. in ed. R.
[3]) Ed. R. male: Jesus non: in his etc.
[4]) Luc. II, 46. [5]) Luc. II, 46.
[6]) I Cor. XIV, 30. [7]) Ed. Ruaei: tacet.

inveniunt eum, et non solum sedentem, sed et „sciscitantem [1]) et audientem eos." Et nunc praesens est Jesus, interrogat nos, et audit loquentes." „Et [2]) mirabantur, inquit, omnes." Super quo mirabantur? Non super interrogationibus ejus, licet et ipsae mirabiles erant, sed „super responsionibus ejus." Aliud est enim interrogare, aliud respondere. Interrogabat magistros: et quia respondere non poterant, ipse his, de quibus interrogaverat, respondebat. Quod autem responsio non vicissitudinem sermocinandi, sed doctrinam in Scripturis sanctis sonet, lex divina te doceat. Moses loquebatur, Deus autem respondebat ei voce. Responsio illa eorum erat, super quibus ignorantem Mosen Dominus instruebat. Interdum interrogat Jesus, interdum respondet, sicut supra diximus. Quamquam mirabilis ejus interrogatio sit, tamen multo mirabilior est responsio. Ut igitur et nos audiamus eum, et proponat nobis quaestiones, quas ipse dissolvat, obsecremus illum, et cum labore nimio et dolore quaeramus, et tunc poterimus invenire quem quaerimus. Non enim frustra scriptum est: „ego [3]) et pater tuus dolentes quaerebamus te." Oportet enim, qui quaerit Jesum, non negligenter, non dissolute, non transitorie quaerere, sicut quaerunt nonnulli, et ideo invenire non possunt. Nos autem dicamus: dolentes quaerimus te. Et cum hoc dixerimus, ad laborantem animam nostram, et cum dolore quaerentem respondebit, et dicet: „nescitis, [4]) quia in his, quae sunt Patris mei, oportet [5]) me esse?" Ubi sunt haeretici impii atque vesani, qui asserunt, non esse Patris Jesu Christi legem et prophetas? Certe Jesus in templo erat, quod a Salomone constructum est, et confitetur templum illud Patris sui esse, quem nobis revelavit, cu-

---

[1]) Luc. II, 46. [2]) Luc, II, 47. [3]) Luc. II, 48.

[4]) Luc. II, 49. coll. p. 152. not. 2.

[5]) Edd. Merlini: me oportet esse.

jus Filium esse se dixit. Respondeant quomodo alter bonus, et alter sit justus Deus. Quia igitur Salvator Creatoris est filius, in commune Patrem Filiumque laudemus, cujus lex, cujus et templum est. Cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XIX.

De eo, quod scriptum est: „puer[1]) autem crescebat, et confortabatur," usque ad eum locum, ubi ait: „seniores in templo interrogat."

Quia nonnulli, qui sanctae Scripturae videntur credere, quasi in gloriam omnipotentis Dei divinitatem Salvatoris negant, justum mihi videtur, ut ipsarum Scripturarum auctoritate doceantur in humanum corpus quiddam venisse divinum, et non solum in humanum corpus, sed in humanam quoque animam. Quamquam, si diligenter sensum intendimus Scripturarum, plus aliquid anima illa habuit, quam ceterae hominum animae. Omnis quippe anima hominis, antequam ad virtutes veniat, vitiis sordidatur. Porro anima Jesu nunquam peccati sorde maculata est. Siquidem antequam ad duodecimum aetatis pervenerit annum, Spiritus sanctus de eo in Lucae scribit evangelio: „puer[2]) autem crescebat et confortabatur, et replebatur sapientia." Hoc hominum natura non recipit, ut ante duodecim annos sapientia compleatur. Aliud est partem habere sapientiae, aliud sapientia esse completum. Non ambigimus ergo, divinum aliquid in carne Jesu apparuisse: et non solum super hominem, sed super omnem quoque rationalem creaturam. Et „crescebat," inquit. Humiliaverat enim se, formam servi acci-

---

[1]) Luc. II, 40. — 46. [2]) Luc. II, 40.

piens, et eadem virtute, qua se humiliaverat, crescit. Apparuerat infirmus, quia infirmum corpus assumserat, et ob id iterum confortatur. Evacuaverat se Filius Dei, et propterea rursum completur sapientia, et gratia Dei erat super eum. Non quando venit ad adolescentiam, non quando manifeste docebat, sed cum adhuc esset parvulus, habebat gratiam Dei: et quomodo omnia in illo mirabilia fuerant, ita et pueritia mirabilis fuit, ut Dei sapientia compleretur. Ibant [1]) itaque parentes ejus juxta consuetudinem in Jerusalem ad solemnem diem Paschae. „Et [2]) cum factus fuisset annorum duodecim.“ Diligenter observa, quia priusquam duodecim esset annorum, sapientia Dei, et ceteris, quae de eo scripta sunt, complebatur. Cum ergo, ut diximus, duodecim esset annorum, et juxta morem dies solemnitatis expleti essent, et reverterentur parentes cum infantulo Jesu, remansit puer in Jerusalem, et nesciebant parentes ejus. Et hic sublimius quiddam, quam humana natura patitur, intellige. Non enim simpliciter remansit, et parentes ejus, ubi esset, ignorabant, sed quomodo in Joannis evangelio [3]) scriptum est, quoniam insidiabantur ei Judaei, et elapsus est de medio eorum, et non apparuit, sic et nunc puto remansisse puerum in Jerusalem, et parentes ejus, ubi remanserit, ignorasse. Nec miremur parentes vocatos, quorum altera [4]) ob partum, alter ob obsequium, patris et matris meruerunt vocabula. Sequitur: „dolentes, [5]) inquit, quaerebamus te.“ Non [6]) puto eos idcirco doluisse, quia puta-

---

[1]) Luc. II, 41. [2]) Luc. II, 42.

[3]) Ev. Joann. VIII, 59.

[4]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: alter.

[5]) Luc. II, 48.

[6]) Schedae Grabii et Combefisii: *Τί δὲ καὶ ἐζήτουν αὐτόν; ἆρα ὅτι ἀπόλωιεν ὁ παῖς, ἢ ὅτι πεπλάνηται; Ἄπαγε· οὔτε γὰρ τῆς πανσόφου Μαρίας ἦν τοῦτο,*

rent errasse puerum, vel periisse: nec poterat accidere, ut Maria, quae sciebat se de Spiritu sancto concepisse, quae et angelum loquentem, et currentes pastores, et Simeonem audierat prophetantem, timeret ne puerum perderet oberrantem. Amove hanc opinionem maxime de Joseph, cui ab angelo praeceptum fuerat, ut tolleret puerum, et in Aegyptum pergeret: qui audierat: „ne [1]) timeas tollere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.“ Nunquam fieri poterat, ut perditum formidaret infantem, quem divinum esse cognoverat. Aliud quiddam dolor et quaestio parentum, quam simplex lector intelligit, sonat. Quomodo enim tu, si quando Scripturas legis, quaeris in iis sensum cum dolore quodam ac tormento, non quo Scripturas errasse, aut perperam quid habere arbitreris, sed quod illae intrinsecus habeant veritatis sermonem, atque rationem, et tu nequeas invenire, quod verum est: ita et illi quaerebant, ne forte recessisset ab iis, ne relinquens eos ad alia transmigrasset, et quod magis puto, ne revertisset ad coelos, cum illi placuisset, iterum descensurus. Dolentes ergo quaerebant Filium Dei. Et cum quaererent, non invenerunt inter cognatos. Neque enim poterat humana cognatio Dei Filium continere. Non invenerunt inter cognatos, quia divina majora erant notitia scientiaque mortali. Ubi igitur inveniunt eum? In templo. Ibi enim invenitur Filius Dei. Si quando et tu quaesieris Filium Dei,

---

τῆς μυρίας περὶ αὐτοῦ δεξαμένης θείας ἀποκαλύψεις, οὔτε τοῦ Ἰωσήφ. Ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐάν τις ζητῇ γραφὴν, ὀδυνωμένως αὐτὴν ζητεῖ, οὐχ ὡς πεπλανημένην, οὐδὲ ὡς ἐσφαλμένην, ἀλλ᾽ ὡς ἔχουσαν μὲν τὸν ἀληθῆ καὶ μυστικὸν λόγον, μήπω δὲ πεφανερωμένην· οὕτως κἀκεῖνοι ἐζήτουν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, μήπως ἀπέστη ἀπ᾽ αὐτῶν, μήπως καταλέλοιπεν αὐτούς. R.

[1]) Matth. I, 20.

quaere primum in templo, illuc propera, ibi Christum sermonem atque sapientiam, id est, Filium Dei, reperies. Quoniam vero parvulus erat, invenitur in medio praeceptorum, sanctificans et erudiens eos. Quia parvulus erat, invenitur in medio non eos docens, sed interrogans, et hoc pro aetatis officio, ut nos doceret, quid pueris, quamvis sapientes et eruditi sint, conveniret, ut audiant potius magistros, quam docere desiderent, et se vana ostentatione non jactent. Interrogabat, inquam, magistros, non ut aliquid disceret, sed ut interrogans erudiret. Ex uno quippe doctrinae fonte manat et interrogare et respondere sapienter: et ejusdem scientiae est, scire quid interroges, quidve respondeas. Oportuit primum Salvatorem eruditae interrogationis magistrum fieri, ut postea interrogationibus responderet juxta rationem Dei, atque sermonem. Cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XX.

De eo, quod scriptum est: „quid [1]) est quod quaerebatis me?“ usque ad eum locum, ubi ait: „conservabat Maria omnia verba in corde suo.“

Quaerebant Maria et Joseph inter affines Jesum, et non inveniebant: in comitatu, et invenire non poterant. Quaesierunt in templo, sed apud magistros, et in medio praeceptorum inveniunt eum. Ubicunque magistri fuerint, in medio magistrorum invenitur Jesus, si tamen magister sedeat in templo, et nunquam egrediatur ex eo. Profuit Jesus magistris suis, et eos, quos interrogare videbatur, docuit in medio eorum loquens, et quodammodo concitabat eos ad quaerenda, quae usque ad id locorum, utrum

[1]) Luc. II, 49. — 51.

scirent, an ignorarent, nosse non poterant. Invenitur Jesus in medio magistrorum, et inventus dicit quaesitoribus suis: „quid[1]) est quia quaerebatis me? Nesciebatis, quia in his, quae sunt Patris mei, oportet me esse?" Primum[2]) simpliciter sentientes armemur adversus impios haereticos, qui dicunt non esse Conditorem Patrem Christi[3]) Jesu, neque Deum legis, sed nec prophetarum. Ecce Pater, Deus templi asseritur. Erubescant Valentiniani audientes Jesum inquientem: „in his,[4]) quae sunt Patris mei, oportet me esse." Erubescant omnes haeretici, qui evangelium recipiunt secundum Lucam, et quae in eo sunt scripta contemnunt. Haec, ut dixi, sint intellecta simplicius. Quoniam vero infertur: „ipsi[5]) autem non intellexerunt sermonem," sensum Scripturae diligentius ventilemus, si[6]) erant stulti et insipientes, ut nescirent quid diceret, quia hoc, quod ait: „in[7]) his, quae sunt Patris mei, me esse oportet," significaret in templo, an aliud quiddam altius significet, et quod magis aedificet audientes. Unusquisque nostrum si bonus fuerit atque perfectus, possessio Dei Patris est, et habet in medio sui Jesum. Credamus quippe dicenti: „quoniam[8]) in his, quae sunt Patris mei, me oportet esse." Magis rationabile at-

---

[1]) Luc. II, 49.

[2]) Schedae Grabii et Combefisii: *ἐνταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ἀκούοντες ὅτι Θεοῦ ἦν ὁ ναὸς καὶ ἦν ἐν ἰδίοις ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ πάλαι διὰ τοῦ νόμου γραφόμενος, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις μορφούμενος, αἰδείσθωσαν λέγοντες, ὅτι οὐχ ὁ δημιουργὸς, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ νόμου, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ ναοῦ, οὗτός ἐστιν ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ.* R.

[3]) Deest „Christi" in ed. Ruaei.

[4]) Luc. II, 49. [5]) Luc. II, 50.

[6]) Ed. M. I: „ventilemus. Si erant" etc., ed. M. II: „ventilemus, utrum erant" etc.

[7]) Luc. II, 49. [8]) Luc. II, 49.

que vivens, et verum templum Dei hoc esse suspicor, quam illud, quod typice terreno opere constructum est. Unde illo in templo ut typice fuit, ita recessit et typice. Egressus est enim de templo terreno, dicens: „ecce, [1]) relinquetur vobis domus vestra deserta,“ et relinquens domum illam venit ad possessionem Dei Patris, ad ecclesias in toto orbe dispersas, et dicit: „in [2]) his, quae sunt Patris mei, me oportet esse.“ Tunc ergo non intellexerunt verbum, quod locutus est iis. Simul et illud attendite, quod quamdiu in possessione Patris sui fuit, sursum erat. Et [3]) quia necdum plenam fidem Joseph et Maria habebant, propterea sursum cum eo manere non poterant, sed dicitur descendisse cum iis. Crebro Jesus descendit cum discipulis suis, nec semper versatur in monte, nec absque fine sublimia tenet. In monte cum Petro est, cum Jacobo, cum Joanne, et rursum in alio loco cum ceteris discipulis. Porro quia non valebant hi, qui variis aegrotationibus laborabant, in montem conscendere, idcirco descendit, et venit ad eos, qui deorsum erant. Nunc quoque scribitur: „descendit [4]) cum iis, et venit Nazareth; et [5]) subjiciebatur iis.“ Discamus filii subjecti esse parentibus nostris; major enim [6]) minori subjicitur. Nam quia majorem Joseph videbat aetate, propterea eum parentis honore coluit, omnibus filiis exemplum tribuens, ut subjiciantur parentibus. Quod si patres iis non fuerint, subjiciantur his, [7]) qui patrum aetatem habent.

---

[1]) Matth. XXIII, 38. [2]) Luc. II, 49.

[3]) Deest „Et“ in ed. Ruaei. [4]) Luc. II, 51.

[5]) Schedae Grabii et Combefisii: *καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς.“ Διὰ τοῦτο δὲ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς, παράδειγμα διδοὺς πᾶσι τοῖς υἱοῖς, ἵνα τιμῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, καὶ ὑποτάσσονται αὐτοῖς.* R.

[6]) Deest „enim“ in ed. M. I., itemq. in ed. R.

[7]) Ed. Ruaei: iis.

Quid loquor de parentibus et filiis? Si Jesus Filius Dei subjicitur Joseph et Mariae, ego non subjiciar episcopo, qui mihi a Deo ordinatus est pater? Non subjiciar presbytero, qui mihi Domini dignatione praepositus est? Puto quod intelligebat Joseph, quia major se erat Jesus, quod subjiciebatur sibi, et sciens majorem esse subjectum, trepidus moderabatur imperium. Videat ergo unusquisque, quod saepe melioribus praepositus sit inferior, et nonnunquam accidat, ut ille, qui subjectus est, melior sit eo, qui sibi videtur esse praepositus. Quod cum intellexerit dignitate sublimior, non elevabitur superbia ex eo, quod major est, sed sciet ita sibi meliorem esse subjectum, quomodo et Jesus subjectus fuit Joseph. Deinde sequitur: „Maria [1]) autem conservabat omnia verba haec in corde suo." Plus aliquid quam de homine suspicabatur: unde et custodiebat omnia verba ejus in corde suo, non quasi pueri, qui duodecim esset annorum, sed ejùs, qui de Spiritu sancto conceptus fuerat, quem videbat proficere sapientia et gratia apud Deum et homines. Jesus proficiebat sapientia, sapientior per singulas videbatur aetates. Numquid sapiens non erat, ut sapientior fieret? An quoniam evacuaverat se, formam servi accipiens, id quod amiserat resumebat, et replebatur virtutibus, quas paulo ante assumto corpore visus fuerat relinquere? Proficiebat ergo non solum sapientia, sed aetate. Est aetatis profectus. Duae in Scripturis feruntur aetates, altera corporis, quae non est in potestate nostra, sed in lege naturae: altera animae, quae proprie in nobis sita est, juxta quam, si volumus, quotidie crescimus, et ad summitatem venimus, ut non simus ultra parvuli fluctuantes, et qui circumferamur omni vento doctrinae, sed esse parvuli desinentes, incipiamus esse viri, atque dicamus: „quando [2]) factus sum vir, destruxi ea quae erant parvuli." Hujus,

[1]) Luc. II, 51. [2]) I Cor. XIII, 11.

ut dixi, aetatis profectus, qui incrementum habet animae, in nostra est potestate. Si autem non sufficit testimonium, etiam aliud de Paulo sumamus exemplum: „donec [1]) perveniamus, inquit, omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis corporis Christi." In nobis ergo est, ut ad mensuram perveniamus aetatis corporis Christi, et si in nobis est, omni labore nitamur deponere parvulum, et destruere illum, et ad aetates reliquas pervenire, ut nos quoque audire possimus: „tu [2]) autem ibis ad patres tuos cum pace, nutritus in senecta bona," utique spirituali, quae est vere senectus bona, canescens et in finem usque perveniens in Christo Jesu: cui est gloria, et honor, et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXI.

De eo, quod scriptum est: „quintodecimo [3]) anno imperii Tiberii Caesaris," usque ad eum [4]) locum, ubi ait: „rectas [5]) facite semitas ejus."

Quando [6]) ad Judaeos tantum sermo propheticus mittebatur, Judaici reges ponebantur in titulo. Verbi gratia,

---

[1]) Eph. IV, 13. [2]) Genes. XV, 15.

[3]) Luc. III, 1. [4]) Deest „eum" in ed. Ruaei.

[5]) Luc. III, 4. coll. Jes. XL, 3.

[6]) Schedae Grabii et Combefisii: *ἐπὶ μὲν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ παρὰ Ἰουδαίοις κηρυσσομένῳ λόγῳ προφητικῷ βασιλεία μόνον Ἰουδαίων ἀναγράφεται· — „ὅρασις γὰρ, φησὶν, ἣν εἶδεν Ἠσαΐας ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωαθὰμ, καὶ Ἀχὰζ, καὶ Ἐζεχίου, οἳ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας" —· ἐπὶ δὲ τῷ μυστηρίῳ τοῦ εὐαγγελίου μέλλοντι ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ κηρύσσεσθαι, ἡγεμονία Τιβερίου Καίσαρος ἀναγράφεται, ὃς ἐδόκα τοῦ κόσμου ὅλου εἶναι βασιλεύς. Καὶ εἰ μὲν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μόνοι*

visio, quam vidit Jesaias filius Amos, adversus Judaeam et adversus Jerusalem, in regno Osiae et Jonathan, et Achaz, et Ezechiae; nec alium quemquam, exceptis Judaeae regibus, Jesaiae vides tempore designatum. In quibusdam prophetis et Israel reges legimus, sicut ibi: „et [1]) in diebus, inquit, Jeroboam, filii Joas regis Israel.“ Quando vero sacramentum evangelii praedicandum erat, et in toto orbe evangelium disseminandum, cujus princeps Joannes in eremo fuit, et orbem Romanum Tiberii regebat imperium, tunc [2]) in quintodecimo anno verbum Domini ad Joannem factum esse describitur. Et si tantum his, qui de nationibus credituri erant, annuncianda salus fuisset, et penitus excludendus Israel, suffecerat dicens: „in [3]) quintodecimo anno Tiberii Caesaris, praeside Judaeae Pontio Pilato.“ Quia vero et de Judaea et de Galilaea multi credituri erant, idcirco et haec regna ponuntur in titulo, diciturque: „tetrarcha [4]) Galilaeae Herode, et Philippo fratre ejus tetrarcha Itureae et Trachonitidis regionis, et Lysania tetrarcha Abilenae, sub principibus sacerdotum, Anna et Caipha, factum est verbum Domini ad Joannem, filium Zachariae, in deserto.“ Olim verbum Dei fiebat ad Jeremiam, [5]) filium Elchiae, in Anathoth in diebus Josiae regis Judae: nunc sermo Dei fit ad Joannem, filium Zachariae, qui [6]) nunquam

---

ἔμελλον σώζεσθαι, πάντῃ δὲ ἀπεκέκλειστο ἡ σωτηρία τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἤρκει τὸ μνησθῆναι μόνον Τιβερίου. Ἐπεὶ δὲ δεῖ τοὺς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος πιστεύειν, διὰ τοῦτο ἀναγράφονται καὶ αὗται αἱ βασίλειαι εἴτουν τοπαρχίαι. R.

[1]) Amos. I, 1. [2]) Ed. Ruaei: et tunc etc.

[3]) Luc. III, 1. [4]) Luc. III, 1. 2.

[5]) Jerem. I, 1.

[6]) Schedae Grabii et Combefisii: *οὐδέποτε γέγονε ῥῆμα Θεοῦ ἐπί τινα τῶν προφητῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰ*

factus est ad prophetas in deserto. Sed quia plures filii credituri erant desertae magis, quam ejus, quae habet virum, idcirco factum est verbum Dei ad Joannem, filium Zachariae, in deserto. Simulque considera, quod magis rationem habeat,[1]) si mystice intelligatur desertum, et non secundum simplicem literam. Qui enim in deserto praedicat, superflue facit ibi vociferari, ubi se loquentem nullus exaudiat. Praecursor ergo Christi, et vox clamantis in deserto, praedicat in deserto animae, quae non habebat pacem. Non solum autem tunc, sed etiam[2]) in praesenti primum lucerna ardens et lucens venit, et praedicat[3]) baptisma poenitentiae in remissionem peccatorum: deinde lux vera subsequitur, quando lucerna ipsa loquitur: „illum[4]) oportet crescere, me autem minui." Fit verbum in deserto, et venit[5]) ad[6]) omnem circa regionem Jordanis. Quae enim alia loca debuit circuire Baptista, nisi vicinia Jordanis, ut quicunque voluisset agere poenitentiam, praesto esset ad lava-

---

μὴ νῦν μόνον διά τινα μυστικὴν θεωρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον εἶναι, τουτέστι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, ἤπερ τῆς ἐχούσης ὡς ἄνδρα τὸν νόμον, τῆς Ἰουδαίων, φημὶ, συναγωγῆς· διὰ τοῦτο πρὸς Ἰωάννην ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐν ἐρήμῳ. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκ περισσοῦ ἐποίει κηρύσσων ἐν ἐρήμῳ. R.

1) Ed. Ruaei: habet. 2) Ed. Ruaei: sed et in etc.

3) Ed. Ruaei: praedicabat. 4) Ev. Joann. III, 30.

5) Schedae Grabii et Combefisii: „*ἦλθεν εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου.*" *Ποῦ γὰρ ἔδει τὸν Βαπτιστὴν περιέρχεσθαι, ἢ εἰς τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, ἵν' ἐάν τι βούληται μετανοεῖν, εὐπορήσῃ τοῦ ποταμοῦ; Ἑρμηνεύεται δὲ Ἰορδάνης· καταβαίνων. Καταβαίνων γάρ ἐστιν ἀληθῶς ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀληθινὸν, τὸ ὕδωρ τὸ σωτήριον.* R.

6) Luc. III, 3. — 4.

crum aquae? Porro Jordanis „descendens“ interpretatur. Descendens autem et largo impetu currens fluvius Dei Salvator noster Dominus est, in quo baptizamur. Quam veram aquam salutarem, in remissionem quoque peccatorum in baptisma praedicat: venite catachumeni, agite poenitentiam, ut in remissionem peccatorum baptisma consequamini. In remissionem peccatorum ille accipit baptisma, qui peccare desistit.[1]) Si quis enim peccans ad lavacrum venit, ei non fit remissio peccatorum. Propterea obsecro vos, ne absque cautela et diligenti circumspectione ad[2]) baptismum veniatis, sed ostendatis primum fructus dignos poenitentiae. Facite aliquid temporis in conversatione bona, mundos vos a cunctis sordibus vitiisque servate, et tunc vobis remissio peccatorum fiet, quando coeperitis et ipsi propria peccata contemnere. Dimittite delicta vestra, et dimittentur vobis. Hoc autem ipsum, quod nunc de veteri instrumento ponitur, in Jesaia propheta scriptum legimus. Ibi enim dicitur: „vox[3]) clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.“ Vult Dominus in vobis reperire viam, ut possit in vestras animas ingredi, et iter suum facere. Praeparate ei semitam, de qua dicitur: „rectas[4]) facite semitas ejus:“ „vox clamantis in deserto,“ vox clamat: „praeparate viam.“ Primo enim vox ad aures pervenit: deinde post vocem, imo cum voce, auditum sermo penetrat. Juxta hunc sensum a Joanne annunciatus est Christus. Videamus ergo, quid vox de Verbo annunciet. „Praeparate,[5]) inquit, viam Domino.“ Quam viam Domino praeparemus? Numquid corpoream? Aut potest

---

[1]) Ed. M. II: desinit.

[2]) Edd. Merlini: veniatis ad baptismum.

[3]) Jes. XL, 3.

[4]) Luc. III, 4. coll. Jes. XL, 3.

[5]) Luc. III, 4.

sermo Dei tali itinere pergere? An intrinsecus praeparanda est Domino, et in corde nostro recta et aequalis semita componenda? Haec est via, per quam ingressus est sermo Dei, qui in humani corporis capacitate consistit. Magnum est cor hominis, et spatiosum, et capax, si tamen mundum fuerit. Vis ejus magnitudinem latitudinemque cognoscere? Vide quantam [1]) divinorum sensuum magnitudinem capiat. Ipse ait: „dedit [2]) mihi eorum, quae sunt, notitiam: rationem mundi scire, et opera elementorum: principium et finem, et medietatem saeculorum: temporum varietates, et translationem mensium: annorum circulos, et siderum sedes: naturas animalium, et furores bestiarum: spirituum violentias, et cogitationes hominum: [3]) diversitates arborum, et vim radicum." Vides non parvum esse cor hominis, quod tanta capiat. Neque in corporis quantitate, sed in fortitudine ejus intellige, quae tantam scientiam capiat veritatis. Ut autem et simplices quosque quotidianis exemplis ad credendum adducam, quod grande sit cor hominis, videamus. Quascunque urbes transivimus, habemus illas [4]) in animo: et qualitates, et situs platearum murorumque, et aedificiorum, in corde nostro versantur. Viam, quam ingressi sumus, in memoriae [5]) pictura ac descriptione retinemus: mare, quod navigavimus, tacita cogitatione amplectimur. Non est parvum, ut dixi, cor hominis, quod potest tanta capere. Si autem non est parvum tanta capiens, consequenter in illo via Domini praeparatur, et recta fit semita, ut ambulet in illa sermo Dei, atque sapientia. Praepara viam Domino per conversationem bonam, et egre-

---

[1]) Ed. Ruaei: quantum.
[2]) Sap. Salom. VII, 17—20.
[3]) Ed. M. II: nominum.
[4]) Ed. Ruaei: illam.
[5]) Edd. Merlini: in memoria picturae, ac etc.

giis operibus tene semitam, absque offensa ulla deambulet in te Verbum Dei, et donet tibi mysteriorum suorum adventusque notitiam: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXII.

De eo, quod scriptum est: „omnis [1]) vallis implebitur," usque ad eum locum, ubi ait: „potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo."

Videamus quae in Christi praedicentur [2]) adventu, inter quae primum de Joanne scribitur: „vox [3]) clamantis in deserto: parate viam Domini, rectas facite semitas ejus." Et quod sequitur, proprie de Domino Salvatore est. Neque enim a Joanne omnis vallis impleta est, sed a Domino Salvatore. Se ipsum unusquisque consideret, quis erat antequam crederet: tunc animadvertet vallem humilem, vallem se fuisse praecipitem et in ima demersam. Quando vero [4]) venit Dominus Jesus, et misit Spiritum sanctum vicarium suum, vallis omnis expleta est. Expleta est autem operibus bonis, et fructibus Spiritus sancti. Caritas non sinit permanere te vallem. Quod si pacem habueris, et sapientiam, et bonitatem, non solum vallis esse desistes, [5]) sed etiam mons esse incipies Dei. Quod tamen de gentibus quotidie magis fieri videmus, atque compleri: „omnis [6]) vallis implebitur," quam de populo Israel, qui de excelso depositus est: „omnis, [7]) inquit, mons et collis humiliabitur." Mons erat quondam

---

[1]) Luc. III, 5.—8. [2]) Ed. M. II: praedicuntur.
[3]) Luc. III, 4. coll. Jes. XL, 3.
[4]) Deest „vero" in ed. Ruaei.
[5]) Ed. M. II: desines. [6]) Luc. III, 5.
[7]) Ibid. III, 5.

ille populus, et collis, qui depositus est atque destructus. „Illorum [1]) delicto salus gentibus data est, ad aemulandum eos.“ Quod etsi contrarias fortitudines, quae adversus mortales erigebantur, dixeris montes et colles esse depositos, non peccabis. Ut enim impleantur hujuscemodi valles, humiliandae sunt. Sed et hoc, quod in adventu Christi prophetatum est, utrum expletum sit contemplemur. Sequitur enim: „et [2]) omnia prava erunt in directa.“ Unusquisque nostrum pravus erat, si tamen non et usque hodie perseverat, et per adventum Christi, qui factus est ad animam nostram, prava quaeque [3]) directa sunt. Quid enim tibi prodest, si Christus quondam venit in carnem, nisi quoque ad tuam animam venerit? Oremus ut illius quotidie nobis adventus fiat, et possimus dicere: „vivo [4]) autem, jam non ego, vivit autem in me Christus.“ Si enim Christus vivit in Paulo, et [5]) non vivit in me, quid mihi proderit? Cum autem et ad me venerit, et fruitus illo fuero, sicut fruitus est Paulus, tunc et ego Paulo similiter loquar: „vivo, [6]) jam non ego, vivit vero in me Christus.“ Consideremus ergo caetera, quae in Christi praedicentur adventu. Nihil te asperius erat. Vide pristinos motus tuos, vide iram et caetera vitia, si tamen cessaverunt esse, quae fuerant, et intelliges [7]) nihil te asperius, et, ut significantius loquar, nihil fuisse inaequalius. Conversatio tua inaequalis erat, et sermo, et opera inaequalia. Venit ergo Dominus meus Jesus, et exaequavit asperitates tuas, incomposita quaeque vertit in vias planas, ut fieret in te iter sine offensione, et leve, [8])

---

1) Rom. XI, 11. 2) Luc. III, 5.
3) Edd. Merlini: quoque. Cfr. Luc. III, 5.
4) Galat. II, 20.
5) Deest „et“ in ed. M. I., itemq. in ed. Ruaei.
6) Galat. II, 20.
7) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: intelligis.
8) Edd. Merlini: laeve.

atque purissimum, graderelurque[1]) in te Deus Pater, et Christus Dominus mansionem apud te faceret, diceretque: „ego[2]) et pater meus veniemus, et mansionem apud eum faciemus.“ Sequitur: „et[3]) videbit omnis caro salutare Dei.“ Tu quondam caro eras, imo, ut mirabilius loquar, cum adhuc in carne sis, vides salutare Dei. Quid autem sibi velit, quod dicitur: „omnis[4]) caro,“ eo quod nulla excipiatur, quae non videat salutare Dei, relinquo intelligendum his, qui sciunt Scripturarum mysteria. Quaenam egredientibus ad baptismum Joannes loquitur, attendendum. Si quis vult baptizari, egrediatur. Manens enim in pristino statu, et mores suos et consuetudinem non relinquens, nequaquam rite ad baptismum venit. Ut autem intelligas, quid sit egredi ad baptismum, accipe testimonium, et ausculta verba, quibus Deus loquitur ad Abraham: „egredere[5]) de terra tua,“ et reliqua. Egredientibus itaque ad lavacrum turbis, non egressis, sed tantum egredientibus, Joannes loquitur quae sequuntur. Si enim jam egressi fuissent,[6]) nunquam ad eos diceret: „generatio[7]) viperarum.“ Quaecunque igitur ad illos loquitur, ad vos, o[8]) catechumeni et catechumenae, loquitur. Qui disponitis venire ad baptismum, considerate ne[9]) forsitan vobis dici possit: „generatio[10]) viperarum.“ Sed et illud, quod sequitur, nisi pravitatem venenaque serpentum de corde vestro expuleritis, dicetur ad vos: „quis[11]) ostendit vobis fugere ab ira ventura?“ Magna huic saeculo impendet ira: omnis iram Dei pas-

---

[1]) Ed. Ruaei: gauderéturque.

[2]) Ev. Joann. XIV, 23. [3]) Luc. III, 6.

[4]) Luc. III, 6. [5]) Genes. XII, 1.

[6]) Deest „fuissent“ in ed. M. II. [7]) Luc. III, 7.

[8]) Ed. M. I: „o cathecumini, et cathecuminae,“ ed. M. II: „o catechumini, et catechuminae.“

[9]) Ed. Ruaei: num. [10]) Luc. III, 7.

[11]) Luc. III, 7.

surus est mundus: tantam vastitatem coeli, et latidudinem terrae, et stellarum choros, splendorem solis, et lunae nocturnae solatia, Dei ira subvertet. Haec enim omnia propter hominum peccata transibunt. Et olim quidem super omnia tantum in terra venit ira Dei, quia omnis[1]) caro reliquerat viam suam super terram: nunc autem et super coelum, et super terram ventura est ira Dei: „coeli[2]) pertransibunt, tu autem permanebis, — ad Deum dicitur —, et omnes sicut vestimentum veterascent.“ Videte qualis et quanta ira sit, quae mundum omnem consumtura sit, et puniet eos, qui poena digni sunt, invenietque materiam, in qua se exerceat. Unusquisque nostrum ex eo, quod gessit, irae materiam praeparavit: „secundum[3]) duritiam enim tuam, et impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis justi judicii Dei,“ dicitur ad Romanos. Dein sequitur: „quis[4]) ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos poenitentiae.“ Et vobis, qui venitis ad baptismum, dicitur: „facite[5]) fructus dignos poenitentiae.“ Vultis scire, qui sunt fructus poenitentiae? Caritas[6]) fructus est spiritus, gaudium fructus est spiritus, pax, patentia, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, et reliqua hujuscemodi.[7]) Si haec omnia habuerimus, fecimus fructus dignos poenitentiae. Rursum dicitur ad eos, qui ad Joannis baptismum veniebant: „et[8]) ne incipiatis dicere intra vosmetipsos: patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.“ Prophetat[9]) Joannes

---

[1]) Genes. VI, 12. [2]) Psalm. CII, 26. (CI.)

[3]) Rom. II, 5. [4]) Luc. III, 7. 8.

[5]) Luc. III, 8. [6]) Galat. V, 22. 23.

[7]) Ed. M. II: hujusmodi. [8]) Luc. III, 8.

[9]) Schedae Grabii et Combefisii: *τῶν μὲν οὖν Ἰουδαίων οὕτω τὴν καθαίρεσιν προφητεύει, εἰσάγει δὲ τῶν ἐθνῶν τὴν κλῆσιν, οὓς καὶ λίθους ὀνομάζει.* R.

novissimus prophetarum expulsionem prioris populi, et vocationem gentium. Illis enim, qui de Abraham gloriabantur, dicit: „et [1]) ne incipiatis dicere in vobismetipsis: patrem habemus Abraham.“ Et de gentibus rursum [2]) loquitur: „dico [3]) enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.“ De quibus lapidibus? Non [4]) utique lapides irrationabiles corporeosque monstrabat, sed homines insensibiles, et quondam duros, qui quia lapides et ligna adorabant, impletum est illud, quod in Psalmo cantabatur: „similes [5]) illis fiant [6]) qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in iis.“ Vere qui faciunt idola, et confidunt in iis, similes sunt diis suis, absque sensu, sine ulla ratione, in lapides lignaque conversi sunt. Cum enim tantum videant creaturarum ordinem, decorem, officium, tantam mundi pulchritudinem, nolunt de creaturis intelligere creatorem, neque considerant tantae dispensationis aliquam providentiam, aliquem esse rectorem; sed sunt caeci, his tantum oculis mundum videntes, quibus irrationabilia jumenta et bestiae vident. Non enim animadvertunt in his, quae vident ratione regi, aliquam inesse rationem. Haec propterea, quia Joannes dixerat: „potest [7]) Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.“ Et nos igitur obsecremus Deum, ut si quando fuimus lapides, vertamur in filios Abrahamo pro his filiis, qui ejecti sunt, et repromissionem adoptio-

---

[1]) Luc. III, 8. [2]) Ed. Ruaei: sursum.

[3]) Luc. III, 8.

[4]) Schedae Grabii et Combefisii: *οὐ λίθους ἀψύχους δεικνὺς, ἀλλ᾽ ἀνθρώπους ἀναισθήτους. Παρεστήκεισαν γὰρ καὶ ἐθνικοὶ τῷ βαπτίσματι, οὓς καὶ λίθους καλεῖ, ἐξομοιῶν αὐτοὺς τοῖς προσκυνουμένοις κατά τό· „ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ οἱ πεποιθότες ἐπ᾽ αὐτοῖς.“* R.

[5]) Psalm. CXV, 8. (CXIV.)

[6]) Edd. Merlini: fiunt. [7]) Luc. III, 8.

nemque suo vitio perdiderunt. Unum[1]) testimonium adhuc de lapidibus ponam, si quidem in cantico Exodi scribitur: „vertantur[2]) in lapides, donec pertranseat populus[3]) tuus iste, quem possedisti.“ Rogatur itaque Deus, ut paulisper convertantur in lapides. Hoc enim Graecus sermo significantius sonat: „*ἀπολιθωθείησαν*,“[4]) donec pertranseat populus Judaeorum. Haud dubium, quin postquam illi transierint,[5]) gentes lapideae esse cessabunt, et pro duro corde recipient humanam in Christo rationabilemque naturam: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXIII.

De eo, quod scriptum est: „ecce,[6]) securis ad radices arborum posita est,“ usque ad eum locum, ubi ait: „venerunt autem et publicani, ut baptizarentur ab eo.“

Joannes illo jam tempore loquebatur: „ecce,[7]) securis ad radices arborum posita est.“ Et si quidem jam in-

---

[1]) Schedae Grabii et Combefisii: *ἔτι δὲ περὶ τῶν λίθων γέγραπται ἐν τῇ ᾠδῇ τῇ ἐν τῇ Ἐξόδῳ· „ἀπολιθωθείησαν τὰ ἔθνη, ἕως παρέλθῃ ὁ λαὸς οὗτος, ὃν ἐκτήσω·“ ὡς δῆλον ὅτι μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸν λαὸν, μηκέτι ἀπολιθωθείησαν, ἀλλ᾽ ἀπολαβέτωσαν ψυχὴν ἀνθρωπίνην.* R.

[2]) Exod. XV, 16. coll. p. huj. not. 1.

[3]) Edd. Merlini: populus tuus, Domine, donec transeat populus tuus iste, etc. Cfr. Exod. XV, 16. coll. p. huj. not. 1.

[4]) Edd. Merlini: „*ἀναλιθοόντωσαν*,“ ed. Ruaei: „*ἀναλιθοούθωσαν*.“ Equidem coll. pag. huj. not. 1. recepi: *ἀπολιθωθείησαν*.

[5]) Edd. Merlini: transierunt.

[6]) Luc. III, 9. — 12. [7]) Luc. III, 9.

grueret consummatio, et temporum finis instaret, nulla mihi quaestio nasceretur. Dicerem enim, hoc, quod ait: „ecce,[1]) securis ad radices arboris posita est:" et illud: „omnis enim arbor, quae non facit fructum bonum, praecidetur, et in ignem mittetur:" propterea prophetatum, quia in illo tempore complebatur. Cum autem tanta post saecula fluxerint, et tam innumerabiles anni ab illo tempore usque ad praesentem diem transierint, quomodo Spiritus sanctus in propheta dicat: „ecce,[2]) securis ad radices arborum posita est," debemus inquirere. Ego puto Israelitico populo prophetari, quod praecisio ejus vicina sit. His enim, qui ingrediebantur ad eum, ut baptizarentur, inter caetera loquebatur: „facite[3]) fructus dignos poenitentiae," et quasi Judaeis dicebat: „ne incipiatis dicere in vobismetipsis: patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potest Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahamo." Hoc ergo, quod ait: „ecce,[4]) securis ad radices arborum posita est," Judaeis loquitur. Cui sensui et apostolicum[5]) illud congruit, fractos esse ab hac securi infidelitatis ramos, atque succissos, ut amputaret ex arbore non radicem, sed ea, quae de radice pullularunt, ut in radice pristinae arboris rami possint oleastri inseri. „Omnis[6]) ergo arbor, quae non facit fructum bonum, praecidetur, et in ignem mittetur." Hunc enim finem habet, ut incendio concremetur. Deinde tres ordines inducuntur sciscitantium Joannem super salute sua: unus, quem Scriptura appellavit populos exeuntes ad baptisma, alius, quem publicanos nominat, tertius, qui militum appellatione censetur. „Interrogabant[7]) eum turbae, dicentes: quid faciemus? Qui respondens ait[8])

---

[1]) Luc. III, 9. [2]) Ibid. III, 9. [3]) Luc. III, 8.
[4]) Luc. III, 9. [5]) Rom. XI, 16. 17. sqq.
[6]) Luc. III, 9. [7]) Luc. III, 10. 11.
[8]) Deest „ait" in ed. Ruaei.

iis: qui habet duas tunicas, det ei, qui non habet: et qui habet cibos, similiter faciat." Quod quidem, nescio, si turbae conveniat praecipi. Magis enim Apostolis, quam vulgo congruit, ut qui duas tunicas habet, unam tribuat non habenti. Et ut scias, magis hoc Apostolis, quam populis convenire, audi quid a Salvatore dicatur ad eos: „neque [1]) duas tunicas tollatis in via." Duplex itaque vestimentum, quo unusquisque vestitur, et praecipitur, ut alterum tribuat non habenti, aliam intelligentiam sonat. Vult enim nos Salvator, quomodo non habemus duobus servire dominis, sic nec duas habere tunicas, nec duplici veste circumdari, ne sit unum indumentum veteris hominis, et alterum novi. E contrario autem cupit, ut exspoliemus nos veterem hominem, et induamus novum. Hucusque facilis expositio est. Porro quaeritur, quomodo, juxta hanc interpretationem, jubeatur nobis non habenti tribuere vestimentum. Quisnam est ille, qui ne unum quidem indumentum super carnem suam habet, qui nudus est, qui omnino nulla veste coopertus? Neque vero hoc dico, quo non praecipiatur liberalitas, et in pauperes misericordia. Hyperbolica [2]) clementia, ut etiam

---

[1]) Matth. X, 10.

[2]) Schedae Grabii et Combefisii: *Τοῦτο δύναται μὲν καθ' ὑπερβολὴν προτρεπτικὸν εἶναι πρὸς τὸ δεῖν ἐνδύειν τοὺς πένητας, καὶ μὴ ἀμελεῖν τῆς ἐντολῆς. Ἐρχόμενος δὲ καὶ ἐπὶ βαθύτερον λέγω, ὅτι θέλει ἡμᾶς ὁ λόγος μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ ἐνδεδύσθαι πὴ μὲν τὸν παλαιὸν, πὴ δὲ τὸν νέον, ἀλλ' ἐκδύσασθαι μὲν τὸν ἕτερον, τὸν ἕτερον δὲ ἔχειν· καὶ ὅτι δεῖ ἡμᾶς ἀποδυσαμένους, ὥσπερ εἰς τὰ βάθη καταποντίσαι τὰς ἁμαρτίας, καὶ τῷ αἰτίῳ γενομένῳ τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιῤῥίψαι αὐτὰ, τῷ μὴ ἔχοντι Θεὸν, τουτέστι τῷ διαβόλῳ. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βρωμάτων. Κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον μεταδοτέον τῷ μὴ ἔχοντι τροφήν· κατὰ δὲ τὸ κρυπτόμενον, τὰ φαῦλα τοῖς δαίμοσιν ἀποῤῥιπτέον.* R.

nudos altera tunica protegamus. Sed hoc aio, quod et profundiorem locus iste respiciat intellectum, et oporteat ei dare tunicam, qui omnino non habebat. Quis est ergo iste, qui tunicam non habet? Nempe ille, qui penitus Deum non habet. Debemus igitur exuere nos, et ei dare, qui nudus est. Alius habet Deum, alius omnino non habet, contraria videlicet fortitudo. Et quo modo scriptum [1]) est, ut in profundo maris praecipitemus delicta nostra, sic projici a [2]) nobis oportet vitia atque peccata, et jacere super eum, qui eorum nobis causa exstitit. „Et [3]) qui habet, inquit, cibum, similiter faciat." Qui habet cibos, tribuat non habenti, ut non solum ei vestimentum, sed etiam id, quod possit comedere, largiatur. „Venerunt [4]) autem et publicani, baptizari ab eo." Hoc [5]) et juxta simplicem intelligentiam docet, publicanos nihil amplius quaerere, quam in lege praeceptum

---

[1]) Mich. VII, 19.

[2]) Edd. Merlini: oportet a nobis etc.

[3]) Luc. III, 11. [4]) Luc. III, 12.

[5]) Schedae Grabii et Combefisii: *Τοῦτο τοὺς τελώνας μὴ πεισάτω πλὴν τῆς διατάξεως τῆς κατὰ τοὺς τελώνας λαμβάνειν ἀπὸ τῶν τελουμένων· ὁ γὰρ τοῦτο παραβαίνων, καὶ πλέον ὑπὲρ τὸ διατεταγμένον ἀπαιτῶν, παραβαίνει ἐντολὴν, οὐκ Ἰωάννου, ἀλλὰ τοῦ ἐν αὐτῷ ἁγίου πνεύματος. Οἶδα καὶ ἄλλους τελώνας, οἳ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν ἐπὶ τοῖς τέρμασι τοῦ κόσμου καθεζόμενοι, οἱονεὶ τελωνοῦσι καὶ κατέχουσι, μή τι αὐτῶν ἐν ἡμῖν ἔστι. Διὸ γέγραπται· „ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν." Οἷα οὖν μέλλομεν πράγματα ἔχειν ὑπ' ἐκείνων τῶν τελωνῶν τῶν ἐρευνώντων τὰ πάντα, ὅταν τις αὐτὸς ὅλος λαμβάνηται ἀντὶ τέλους; Ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ἦν Ἰακώβ· θαῤῥῶν γὰρ λέγει τῷ οἱονεὶ τελώνῃ Λάβαν· „ἐπίγνωθι εἴ τι τῶν σῶν ἔστι παρ' ἐμοί." Καὶ μαρτυρεῖ γε ἡ γραφὴ περὶ τοῦ Ἰακὼβ, λέγουσα· „καὶ οὐκ ἐπέγνω Λάβαν παρὰ τῷ Ἰακὼβ οὐδέν."* R.

est: qui enim plus exegerint, non Joannis mandatum praevaricant, sed Spiritus sancti, qui locutus est in Joanne. Nescio autem utrum, ut secundum ἀναγωγήν, aliud quiddam excellentius sermo significet, et an debeamus in tali auditorio [1]) res tam mysticas prodere, maxime inter eos, qui Scripturarum medullas non introspiciunt, sed tantum superficie delectantur. Periculosum quidem est, sed tamen strictim, breviterque tangendum. Cum exierimus a saeculo, et haec vita nostra fuerit commutata, erunt quidam in finibus mundi sedentes, velut publicanorum officio diligentissime perscrutantes, ne quid sui in nobis inveniant. Videtur mihi princeps saeculi hujus quasi publicanus esse, unde scriptum est de eo: „venit [2]) princeps mundi istius, et in me habet nihil.“ Illud quoque, quod in Apostolo legimus: „reddite [3]) omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: nemini quid debeatis, nisi ut invicem diligatis:“ sacrate intelligendum est. Quamobrem consideremus, ne forte, cum non habuerimus, quod pro vectigali queamus reddere, ipsi trahamur ob debitum, ut solet apud saeculi quoque fieri vectigales, quando quis pro debito ipsi reipublicae serviturus includitur. Complures e nobis ab istiusmodi publicanis tenendi sunt, quos Jacob ille vir sanctus non magnopere formidabat, nec verebatur, ut de publicanorum vectigalibus in se [4]) aliquid reperiretur. Unde et audacter ad publicanum illum loquebatur, Laban: „cognosce, [5]) si quid tuarum rerum est apud me.“ Super quod agit testimonium Scriptura, dicens: „et [6]) non cognovit Laban apud Jacob quidquam.“ Docet igitur Salvator noster et

---

[1]) Ed. M. II: adjutorio. [2]) Ev. Joann. XIV, 30.
[3]) Rom. XIII, 7. 8.
[4]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: in eo aliquid etc.
[5]) Genes. XXXI, 32. [6]) Genes. XXXI, 33.

Spiritus sanctus, qui locutus est in prophetis, non solum homines, sed etiam angelos, et virtutes invisibiles. Quid loquar de Salvatore? Prophetae quoque ipsi et Apostoli omne quod resonant, non solum hominibus, sed et angelis praedicant. Quod ut scias verum: „attende,[1]) inquit, coelum, et loquar:" et:[2]) „in[3]) conspectu angelorum psallam tibi:" et: „laudate[4]) Dominum coeli coelorum, et aquae, quae super coelos sunt; laudent nomen Domini:" et: „laudent[5]) eum angeli:" et: „in[6]) omni loco potestatis ejus, benedic anima mea Domino." Invenies in plurimis locis, et maxime in Psalmis, et ad angelos sermonem fieri, data homini potestate, ei tamen, qui Spiritum sanctum habet, ut et angelos alloquatur. E quibus unum exemplum ponam, ut sciamus angelos quoque humanis vocibus erudiri. Scriptum est in Apocalypsi Joannis: „angelo[7]) Ephesiorum ecclesiae scribe: habeo aliquid contra te." Et rursum: „angelo[8]) ecclesiae Pergami scribe: habeo quidpiam contra te." Certe homo est, qui scribit angelis, et aliquid praecipit: ego non ambigo et in coetu nostro adesse angelos, non solum generaliter omni ecclesiae, sed etiam singillatim. De quibus Salvator ait: „angeli[9]) eorum semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est." Duplex hic adest ecclesia, una hominum, altera angelorum. Si quid juxta rationem, et juxta Scripturarum dicimus voluntatem, laetantur angeli, et orant nobiscum. Et quia praesentes angeli sunt in ecclesia, in illa duntaxat, quae meretur, et Christi est, propterea orantibus feminis praecipitur,[10]) ut habeant ve-

---

1) Deut. XXXII, 1.
2) Desideratur „et" in ed. Ruaei.
3) Psalm. CXXXVIII, 1. (CXXXVII.)
4) Psalm. CXLVIII, 4. 5.
5) Psalm. CXLVIII, 2.
6) Psalm. CIII, 22. (CII.)
7) Apocal. II, 1. et 4.
8) Apocal. II, 12—14.
9) Matth. XVIII, 10.
10) I Cor. XI, 5. sqq.

lamen super caput propter angelos, utique illos, qui assistunt sanctis, et laetantur in ecclesia. Quos quidem nos, quia peccatorum sordibus oculi nostri obliti sunt, non videmus, sed vident Apostoli Jesu, ad quos loquitur: „Amen,[1]) amen dico vobis, videbitis coelum apertum, et angelos Dei adscendentes et descendentes super Filium hominis.“ Quod si haberem hanc gratiam, ut quo modo Apostoli, sic viderem, et sicut Paulus adspexit, intuerer, cernerem nunc angelorum multitudinem, quos[2]) videbat Elisaeus,[3]) et Giezi, qui cum eo steterat, non videbat. In metu erat Giezi, ne ab hostibus caperetur, solus Elisaeus videns. Sed et Elisaeus ut prophetes Domini, deprecatur, et dicit: „o Domine,[4]) aperi oculos pueri istius, et videat, quoniam multo plures nobiscum sunt, quam cum illis.“ Et statim ad preces sancti viri, angelos, quos prius Giezi non videbat, intuitus est. Haec idcirco diximus, ut ostenderemus et publicanos doceri a Joanne, et non solum eos, qui reipublicae vectigalibus serviunt, sed etiam illos, qui veniebant ad poenitentiam. Et alii erant a corporalibus publicani, sicut et alii milites, qui egrediebantur ad baptismum poenitentiae. Venit enim non Joannes et propheta tantum, sed etiam ipse Salvator, et hominibus, et angelis, et virtutibus caeteris salutarem poenitentiam praedicare, ut[5]) „in nomine Jesu omne genu flectatur,[6]) coelestium, et terrestrium, et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris:“ cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

[1]) Ev. Joann. I, 52. [2]) Ed. Ruaei: quod.
[3]) Edd. Merlini constanter: Helisaeus.
[4]) II Regg. VI, 17. (IV Regg.)
[5]) Philipp. II, 10. 11. [6]) Edd. Merlini: flectant.

HOMILIA XXIV.

De eo, quod scriptum est: „ego [1]) quidem baptizo vos aqua,“ usque ad eum locum, ubi ait: „Ipse vos baptizabit Spiritu sancto, et igne.“

Joannem, qui minor erat [2]) Christo, suscepit populus, reputans et cogitans ne forte ipse esset Christus: eum vero, qui major illo venerat, non suscepit. Vis causam scire? Cognosce: Joannis baptisma videbatur, Christi baptismus invisibilis erat. „Ego [3]) enim, inquit, baptizo vos in aqua: qui autem post me venit, major me [4]) est; ipse vos baptizabit Spiritu sancto, et igne.“ Quando baptizat Jesus Spiritu sancto, et rursum, quando igne baptizat? Numquid uno atque eodem tempore Spiritu et igne baptizat, an vario atque diverso? „Vos [5]) autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.“ Baptizati sunt Apostoli post adscensionem ejus ad coelos Spiritu sancto: quod autem igne fuerint baptizati, Scriptura non memorat. Sed quo modo Joannes juxta Jordanem fluvium venientes ad baptismum praestolabatur, et alios abigebat, dicens: „generatio [6]) viperarum,“ et reliqua, porro eos, qui confitebantur vitia atque peccata, suscipiebat: sic stabit in igneo flumine Dominus Jesus juxta flammeam romphaeam, ut quemcunque post exitum vitae hujus, qui ad paradisum transire desiderat, et purgatione indiget, hoc eum amne baptizet, et ad cupita transmittat: eum vero, qui non habet signum priorum baptismatum, lavacro igneo non baptizet. Oportet enim prius aliquem baptizari aqua et Spiritu, ut, cum ad igneum fluvium venerit, ostendat se et aquae et Spiritus

---

1) Luc. III, 16. 2) Ed. Ruaei: est.
3) Luc. III, 16. 4) Deest „me“ in ed. Ruaei.
5) Act. I, 5. 6) Luc. III, 7.

lavacra servasse, et tunc mereatur etiam ignis accipere baptismum in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXV.

De suspicione,[1] quam habebat populus de Joanne, ne forte ipse esset Christus.

Habet periculum et dilectio, si modum transeat. Debet enim, qui aliquem diligit, naturas et causas considerare dilecti, et non eum plus diligere, quam meretur. Nam si mensuram caritatis, modumque transcenderit, et qui diligit, et qui diligitur, in peccato erunt. Quod ut manifestius fiat, ponamns exemplum. Joannem populus mirabatur, et diligebat eum: et revera erat dignus miraculo, ut plus ei quam caeteris hominibus deferretur, quia aliter quam cuncti mortales vixerat. Non omnes sumus simplici contenti cibo, sed varietate delectamur escarum: unum nobis ad potandum vinum non[2]) sufficit, varii gustus vina mercamur: Joannes vero semper locustis, semper vescebatur melle silvestri, et contentus erat simplici et tenui cibo, ne corpus illius crassioribus pulmentis pinguesceret, et exquisitis dapibus gravaretur. Hujuscemodi[3]) quippe naturae corpora nostra sunt, ut escis superfluis aggraventur, et cum corpus fuerit aggravatum, anima quoque oneretur, quae per totum diffusa corpus passionibus illius subjacet. Quamobrem recte praecipitur iis, qui observare possunt: „bonum[4]) est non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizetur.“ Erat igitur Joannes vitae mirabilis, et multum ab aliorum hominum conver-

---

[1]) Luc. III, 15. [2]) Deest „non“ in ed. Ruaei.
[3]) Ed. Ruaei: Hujusmodi quippe natura.
[4]) Rom. XIV 21.

satione diversus. Non habebat sacculum, non famulum, non saltem vile tugurium. Morabatur in deserto, non solum usque ad diem ostensionis suae ad Israel, verum eo tempore, quo poenitentiam populo praedicabat, erat in solitudine Judaeae, et aqua simplici irrigabatur, ut et in potu esset diversus a caeteris. Nos qui versamur in urbibus, qui in medio populorum sumus, et vestes quaerimus lautiores, et cibos, et habilia: ille vero, qui in eremo morabatur, videte quali vestimento indutus fuerit. De pilis camelorum sibi tunicam fecerat, et zona pellicea cingebatur. Omnia ergo in [1]) illo nova erant, et propter dissimilitudinem vitae, universi qui videbant, admirabantur eum, et mirantes studiosissime colebant, super omnia quod poenitentes in remissionem peccatorum baptizabat. Quas ob causas diligebant quidem [2]) eum justissime, sed non servabant in caritate modum: cogitabant enim, ne forte ipse esset Christus. Quam inordinatam et irrationabilem caritatem cavens Apostolus Paulus, de semetipso loquebatur: „timeo [3]) autem, ne quis de me cogitet super id, quod videt in me, aut audit ex me. Et ne magnitudo revelationum extollat me," et caetera. Quod metuens ne etiam ipse incurrat, nolebat omnia de se indicare, [4]) quae noverat, ne quis eo plus arbitretur esse, quam cerneret, et mensuram honoris excedens diceret, quod dictum fuerat de Joanne, quia ipse esset Christus. Quod quidem nonnulli etiam de Dositheo Samaritarum haeresiarcha dixerunt, alii vero de Juda Galilaeo. Denique in tantam quidam dilectionis audaciam proruperunt, ut nova quaedam et inaudita super Paulo monstra confingerent. Alii enim ajunt, hoc, quod scri-

---

[1]) Edd. Merlini: in illo noverant.

[2]) Ed. Ruaei: eum quidem.

[3]) II Cor. XII, 6. 7.

[4]) Ed. M. I., itemque ed. Ruaei: judicare.

ptum est, sedere a dextris Salvatoris et sinistris, de Paulo et de Marcione dici, quod Paulus sedeat[1] a dextris, Marcion[2] sedeat a sinistris. Porro alii, legentes: „mittam[3] vobis advocatum, Spiritum veritatis," nolunt intelligere tertiam personam a Patre et Filio, et divinam sublimemque naturam, sed Apostolum Paulum. Nonne tibi omnes videntur plus amasse, quam expedit, et dum virtutem uniuscujusque mirantur, dilectionis perdidisse mensuram? Quod quidem in ecclesia patimur: plerique enim dum plus nos[4] diligunt, quam meremur, haec jactant et loquuntur, sermones nostros doctrinamque laudantes, quae conscientia nostra non recipit. Alii vero tractatus nostros calumniantes, ea sentire nos criminantur, quae nunquam sensisse nos novimus. Sed neque hi, qui plus diligunt, neque illi, qui oderunt, veritatis regulam tenent, et alii per dilectionem, alii per odium mentiuntur. Unde oportet caritati frena imponere, et tantum ei vagandi permittere libertatem, quantum in praerupta non corruat. Scriptum est in Ecclesiaste: „ne[5] sis justus multum, neque ampliora cogites, ne forte obstupescas." Quod exemplum sequens possum simile quid dicere: ne diligas hominem ex tota anima tua, et ex tota virtute tua: ne ames angelum de toto corde, de tota anima, de tota virtute, sed praeceptum juxta eloquium Salvatoris soli[6] serva Deo. „Diliges[7] enim, inquit, Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua." Respondeat mihi aliquis, et dicat: Salvator praecipit: „diliges[8] Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute

---

[1]) Ed. Ruaei: sedet. [2]) Edd. Merlini: Marcio.
[3]) Ev. Joann. XIV, 16. 17.
[4]) Desideratur „nos" in ed. Ruaei.
[5]) Eccles. VII, 16. [6]) Ed. M. II: id soli.
[7]) Matth. XXII, 37. [8]) Matth. XXII, 37. 39.

tua, et proximum tuum tanquam te ipsum." Volo diligere Christum: docē ergo me, quomodo eum diligam. Si enim dilexero eum ex toto corde meo, et ex tota anima mea, et ex tota virtute, contra praeceptum facio, ut alterum absque uno Deo sic diligam. Sin autem minus eum dilexero quam omnipotentem Patrem, timeo ne in Primogenitum universae creaturae impius et profanus inveniar. Doce me, et ostende rationem, quomodo inter utrumque medius incedens, diligere debeam Christum. Vis scire, qua caritate Christus diligendus sit? Breviter ausculta. Diliges Dominum Deum tuum in Christo. Putes [1]) diversam habere posse in Patre et Filio caritatem? Simul dilige Dominum Christum. Dilige Patrem in Filio, Filium in Patre, ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute. Quod si aliquis sciscitatur, et dicit: hoc, quod asseris, de Scripturis proba: audiat Apostolum Paulum, qui habebat rationabilem caritatem, loquentem: „certus [2]) enim sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque potestates, nec praesentia, nec futura, nec fortitudo, nec altitudo, nec profundum, nec alia creatura poterit nos separare a caritate Dei, quae est in Christo Jesu, Domino Salvatore nostro:" cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXVI.

De eo, quod scriptum est: „cujus [3]) ventilabrum in manu ejus, [4]) et mundabit aream suam," usque ad eum locum, ubi ait: „et [5]) congregabit triticum in horreum."

Christus est Deus, et „qui [6]) adorat eum, in spiritu et

---

[1]) Ed. Ruaei: Putas. [2]) Rom. VIII, 38. 39.
[3]) Luc. III, 17. [4]) Deest „ejus" in ed. Ruaei.
[5]) Luc. III, 17. [6]) Ev. Joann. IV, 24.

veritate oportet adorare." Deus quoque noster „ignis [1]) consumens est." Dupliciter appellatur Deus, et spiritus, et ignis. Justis spiritus, ignis peccatoribus. Sed dum et angeli spiritus ignisque dicuntur: „qui [2]) facit, inquit, angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem:" angeli sanctis quibusque sunt spiritus, his vero, qui merentur, addicunt ignem, et fervorem subministrant. Juxta quem sensum et Deus noster atque Salvator, cum sit spiritus, ignem venit mittere super terram. Spiritus, secundum illud, quod scribitur: „cum [3]) autem conversus fueris ad Dominum, auferetur velamen," et: „Dominus [4]) spiritus est." Ignem autem venit mittere non super coelum, sed super terram, ut ipse demonstrat, dicens: „ignem [5]) veni mittere super terram, et quid volo, nisi ut jam ardeat?" Si enim conversus fueris ad Dominum, qui est spiritus, Christus tibi spiritus erit, et non venit ignem mittere super terram. Quod si non converteris ad [6]) eum, sed habes terram et fructus [7]) ejus, ignem venit mittere super terram tuam. Huic quid simile etiam de Deo scriptum est: „ignis [8]) accensus est furoris ejus," non usque ad coelum sursum, sed „usque ad infernum deorsum," et „devorabit" non coelum, sed „terram et germina ejus." Quorsum ista memoravi? Quia et baptismus, quo baptizat Jesus, in Spiritu sancto est, et igne. Memini eorum, quae nuper locutus sum, nec praeterit explanatio superior, sed volo et novum aliquid inferre. Si sanctus fueris, Spiritu sancto baptizaberis: si peccator, in ignem mergeris, et unum atque idem baptisma indignis

---

[1]) Deut. IV, 24.
[2]) Hebr. I, 7. coll. Psalm. CIV, 4.
[3]) II Cor. III, 16.
[4]) Ev. Joann. IV, 24. coll. II Cor. III, 16.
[5]) Luc. XII, 49. [6]) Ed. Ruaei: ad Deum.
[7]) Edd. Merlini: fructum. [8]) Deut. XXXII, 22.

et peccatoribus in condemnationem ignemque vertetur: his vero, qui sancti sunt, et tota fide ad Dominum convertuntur, Spiritus sancti gratia salusque tribuenda est. Is ergo, qui Spiritu sancto et igne dicitur baptizare, habet „ventilabrum[1]) in manu sua, et mundabit aream suam; et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igne inexstinguibili.“ Volo[2]) invenire rationem, quare Dominus noster habeat ventilabrum, et quod blando vento leves paleae huc illucque rapiantur, grave vero triticum in unum deferatur locum: neque enim absque vento possunt triticum et paleae separari. Existimo tentationes pro vento intelligi, quae confuso credentium acervo, alios paleas, alios triticum esse demonstrant. Cum enim anima tua fuerit aliqua tentatione superata, non tentatio te vertit in paleas, sed cum esses palea, levis videlicet et incredulus, ostendit te esse tentatio quod latebas. E contrario autem cum fortiter tentamenta toleras, non te facit fidelem tentatio, atque patientem, sed virtutem, quae in te erat, patientiae et fortitudinis, et latebat, profert in medium. „Putas enim, ait Dominus, aliter me tibi locutum fuisse, quam ut pareres justus?“

---

1) Luc. III, 17.

2) Schedae Grabii et Combefisii: *Βούλομαι οὖν ἰδεῖν, τίνα τρόπον ὁ κύριός μου Ἰησοῦς ἔχει πτύον, καὶ τίνος ἀνέμου πνέοντος, καὶ ταῦτα σφοδροῦ, — εἰ γὰρ νηνεμία, ἄχρηστόν ἐστι τὸ πτύον —, τὸ μὲν ἄχυρον χωρίζεται εἰς οἰκεῖον τόπον, ὁ δὲ σῖτος νικήσας τὸν ἄνεμον καταφέρεται ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ὅρα μήποτε οἱ πειρασμοὶ οἱ τὸ ἄχυρον χωρίζοντες, ὁ ἄνεμός ἐστιν ὁ ἀποδεικνὺς τὸν σῖτον, ὅτι ἔστι σῖτος. Οὐ γὰρ ὁ ἄνεμος, εἴτουν πειρασμὸς, νικήσας τινὰ ἄχυρον αὐτὸν ποιεῖ, τουτέστι κοῦφον καὶ ἄπιστον, ἀλλ' ὄντα τοιοῦτον ἐλέγχει. Κἂν πειρασμόν τις ὑπομείνῃ, οὐχ ὁ παιρασμὸς αὐτὸν πεποίηκε πιστὸν, καὶ ὑπομονητικὸν, ἀλλ' οὖσαν ἐν αὐτῷ δύναμιν ὑπομονητικὴν ἐφανέρωσεν.* R.

Et alibi: „afflixi te, et affeci penuria, ut manifesta fierent quae erant in corde tuo.“ In hunc modum et tempestas non facit super arenam aedificium consistere, sed super terram. Quae cum fuerit exorta, id quod super terram fundatum est, non evertet: quod vero super arenam fluctuat, probat illico non bene fuisse fundatum. Quapropter antequam oriatur tempestas, antequam ventorum flabra consurgant, priusquam intumescant flumina, dum adhuc silent universa, omne studium nostrum ad aedificiorum fundamenta vertamus, aedificemus domum nostram variis firmisque lapidibus praeceptorum Dei, ut cum persecutio saevierit adversus Christianos, durusque turbo surrexerit, ostendamus nos habere aedificium super petram Christum Jesum. Si quis autem, — quod procul absit a nobis, — negaverit, iste sciat non se illo tempore, quo negasse visus est, Christum negasse, sed semina et radices habuisse negandi jam veteres, tunc vero fuisse agnitum quod habebat, et in medium esse productum. Oremus igitur Dominum, ut simus aedificium, quod tempestas nulla subvertat, fundatum supra [1]) petram per Dominum nostrum Jesum Christum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXVII.

De eo, quod scriptum est: „multa [2]) quidem et [3]) alia exhortans annunciabat,“ usque ad eum locum, ubi ait: „Spiritus [4]) sanctus descendit super eum.“

Qui evangelii sermonem docet, non unam rem nunciat, sed plurimas. Hoc quippe Scriptura significat, dicens:

---

[1]) Ed. M. II: super. [2]) Luc. III, 18.
[3]) Deest „et“ in ed. M. II. [4]) Luc. III, 22.

„multa[1]) quidem et alia exhortans annunciabat.“ Itaque etiam alia, quae scripta non sunt, Joannes populo praedicabat: quae autem scripta sunt,[2]) considerate quanta fuerint, quae annunciant Christum. Monstravit enim baptismum Spiritus sancti, praedicavit publicanis salutem, docuit milites disciplinam, aream purgari, succidi arbores, et caetera, quae evangelii narrat historia. Exceptis ergo his, quae scripta sunt, etiam illa, quae scripta non sunt, annunciasse monstratur in eo, quod dicitur: „multa[3]) quidem et alia exhortans annunciabat populo.“ Et quomodo in evangelio secundum Joannem de Christo refertur, quia multa[4]) et alia locutus est, quae non sunt scripta in libro isto: „quae si scriberentur, neque ipsum puto mundum capere potuisse libros, qui scribendi erant:“ sic et in praesenti loco intellige, quod forsitan Lucas, quoniam majora quaedam a Joanne annunciabantur, quam ut deberent literis credi, noluerit ea nominatim dicere, sed tantum significaverit, quod dicta sint, et idcirco dixisse: „multa[5]) quidem et alia exhortans annunciabat populo.“ Miremur quidem Joannem ex his, quae sequuntur, maxime quod inter natos mulierum major Joanne Baptista nemo fuerit, et in tantam opinionem merito virtutis adscenderit, ut a plerisque Christus putaretur: sed aliud[6]) multo mirabilius. Herodes[7]) tetrarcha habebat regiam potesta-

---

[1]) Luc. III, 18. [2]) Desideratur „sunt“ in ed. R.

[3]) Luc. III, 18. [4]) Ev. Joann. XXI, 25.

[5]) Luc. III, 18. [6]) Edd. Merlini: illud.

[7]) Schedae Grabii et Combefisii: *οὗτος παρανόμως ἔγημε τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ παρὰ τὸν Μωυσέως νόμον· ἀλλ᾽ ὁ ἀκατάληπτος Ἰωάννης, ὁ μηδενὸς πρόσωπον λαμβάνων, οὐ φοβηθεὶς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, οὐδὲ ἧττον πληρῶν προφητικὴν παῤῥησίαν, ἤλεγξε τὸν Ἡρώδην ἐπὶ παρανομίᾳ τοῦ γάμου. Καὶ κατεκλείσθη εἰς φυλακὴν, καὶ μὴ μεριμνῶν θανάτου, ἐμεριμνα περὶ Χριστοῦ.* R.

tem, et poterat eum, cum voluisset, occidere: et cum rem fecisset injustam, et contra legem Mosis, ut uxorem fratris sui acciperet, quae habebat filiam de priori viro, non eum timuit, non accepit personam, non cogitavit, ut dixi, regiam potestatem, non formidavit interitum: sciebat enim, etiam si propheta non esset, quod lacessitus se[1]) posset occidere. Haec igitur universa cum nosset, libertate prophetica corripuit Herodem, et incestas nuptias arguit, et ob id clausus in carcere, non de morte sollicitus, non de incerto judicii, sed in vinculis de Christo, quem annunciaverat, cogitabat. Et quia ipse ad eum ire non poterat, mittit discipulos suos sciscitantes: „tu[2]) es, qui venturus es, an alium exspectamus?" Animadvertis, quod et in carcere docuerit, videns[3]) eum et in illo loco discipulos habere, et quam ob causam ibidem per se erudiebat. Inter quae etiam cum de Jesu orta esset quaestio, mittit ex discipulis, et interrogat: „tu[4]) es, qui venturus es, an alium exspectamus?" Revertuntur discipuli, et nunciant magistro, quae Salvator jusserat nunciari: cujus verbis Joannes armatus ad proelium confidenter emoritur, et libenter capite truncatur ipsa vox Domini voce firmatus, verum esse Dei Filium, quem credebat. Haec de Joanne, et libertate ejus, et Herodis insania, qui super multa scelera etiam hoc addidit, ut Joannem primum carcere clauderet, et postea decollaret. Quia vero Dominus baptizatus est, et coeli aperti sunt, et Spiritus sanctus descendit super eum, voxque de coelis intonuit dicens: „hic[5]) est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui:" dicendum est, in baptismo Jesu coelum esse reseratum, et ad dispensationem, remissionemque peccato-

---

1) Ed. M. II: itemq. ed. R. eum. 2) Luc. III, 19.

3) Ed. M. I: „docuerit. Unde" etc., ed. Ruaei: „docuerit: vides" etc.

4) Luc. III, 19. 5) Matth. III, 17.

rum, non illius, qui peccatum non fecerat, neque inventus est dolus in ore ejus, sed totius mundi apertos esse coelos, et Spiritum sanctum descendisse: ut postquam Dominus adscendisset in excelsum, et captivam duxisset captivitatem, tribueret nobis Spiritum, qui ad se venerat. Quem quidem dederat et resurrectionis tempore, dicens: „accipite [1]) Spiritum sanctum. Si cui dimiseritis peccata, dimittentur [2]) iis: si cui tenueritis, tenebuntur.“ Descendit autem [3]) Spiritus sanctus super Salvatorem in specie columbae, avis mansuetae, innocentis, et simplicis. Unde et nobis praecipitur, ut imitemur innocentiam columbarum. Talis est Spiritus sanctus, mundus, et volucris, et in [4]) sublime consurgens. Quamobrem orantes dicimus: „quis [5]) dabit mihi pennas ut columbae, et requiescam?“ id est: quis dabit mihi pennas Spiritus sancti? Et in alio loco sermo propheticus pollicetur: „si [6]) dormieritis inter medios cleros, pennae columbae deargentatae, et posteriora dorsi ejus in virore auri.“ Si enim inter medios cleros veteris et novi testamenti requieverimus, dabuntur nobis pennae columbae deargentatae, id est, sermones Dei, et posteriora ejus auri fulgore et virore radiantia, ut sensus noster Spiritus sancti sensibus compleatur, id est, sermo et mens illius compleatur adventu, et nec loquamur aliquid, nec intelligamus, nisi quod ille suggesserit: sed omnis sanctificatio tam in corde, quam in verbis, et in opere, a sancto Spiritu veniat in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

[1]) Ev. Joann. XX, 22. 23.
[2]) Ed. Ruaei: dimittuntur. [3]) Ed. Ruaei: enim.
[4]) Deest „in“ in ed. M. I., itemque in ed. Ruaei.
[5]) Psalm. LV, 6. (LIV.)
[6]) Psalm. LXVIII, 13. (LXVII.)

HOMILIA XXVIII.

De genealogia Salvatoris, eo quod in Matthaeo et in Luca diversi ejus referantur auctores.

Dominus noster atque Salvator, qui multorum Salvator, cujus generationem Scriptura non docuit, quae melior fuit, nunc secundum patrum ordinem natus esse describitur. Et cum divinitas ejus non subjaceat exordio, propter te, qui ortus in carne es, nasci voluit, et tamen [1])

---

[1]) Schedae Grabii et Combefisii: *γενεαλογεῖταί οὐχ ὁμοίως ὑπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν· ὅπερ ἐτάραξε πολλοὺς τῶν ἐντυγχανόντων τῇ γραφῇ. Ματθαῖος μὲν γὰρ οὐ τὸν βαπτιζόμενον, ἀλλὰ τὸν εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον γενεαλογῶν, ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ κατάγει, μέχρις εἴπῃ· „τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν·" Λουκᾶς δὲ γενεαλογῶν οὐ κατάγει τὴν γενεαλογίαν, ἀλλ' ἀνάγει ἐπ' αὐτὸν τὸν Θεὸν τὸν βαπτιζόμενον. Καὶ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν ἡ κατάβασις τῆς γενεαλογίας καὶ ἀνάβασις. Ὁ μὲν γὰρ καταβιβάζων τῷ λόγῳ καταβιβάζει αὐτὸν καὶ διὰ γυναικῶν ἁμαρτωλῶν, μόνας ἀναγράψας τὰς ἐπιληψίμους, τὴν Θάμαρ, οὐ νομίμως τῷ πενθερῷ συνελθοῦσαν, τὴν Μωαβίτιδα Ῥοὺθ, τὴν Ῥαχὰβ, ἣν οὐδὲ οἴδαμεν, καὶ τὴν τοῦ Οὐρίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἤρχετο λαβεῖν τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίει ὁ Θεὸς, διὰ τοῦτο καταβαίνων ἀνέλαβε τὰ ἁμαρτωλὰ πρόσωπα, καὶ γεννᾶται διὰ Σολομῶντος, οὗ ἀναγέγραπται τὰ ἁμαρτήματα· καὶ Ῥοβοὰμ, οὗ ἐν βασιλείαις λέγεται τὰ πταίσματα· καὶ τῶν λοιπῶν, ὧν οἱ πολλοὶ ἐποίησαν τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου. Ὁ δὲ γενεαλογῶν τὸν βαπτιζόμενον, γυναῖκα οὐκ ὀνομάζει ἐν τῇ γενεαλογίᾳ αὐτοῦ· καὶ ἀναβιβάζων ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῇ γενεαλογίᾳ ἀναβαίνει οὐ διὰ Σολομῶντος, ἀλλὰ διὰ Ναθάν. Ἐκεῖ μὲν ἀεὶ τὸ τῆς γεννήσεως ὀνομάζεται μέχρι τέλους, τό· ἐγέννησε ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα· ἐνθάδε δὲ ἀνα-*

non aeque ab Evangelistis nativitatis ejus ordo narratur. Quae res nonnullos plurimum conturbavit. Matthaeus enim incipiens nativitatis illius seriem texere ab Abraham, usque ad id pervenit, ut diceret: „Christi [1]) autem Jesu generatio sic erat:“ et describit non eum, qui baptizatus est, sed qui venit in mundum. Lucas vero exponens nativitatem ejus, non a superioribus ad inferiora deducit, sed cum baptizatum ante dixisset, usque ad ipsum pervenit Deum. Nec caedem personae sunt in generatione ejus, quando descendere dicitur, et quando conscendere. Qui enim fecit eum coelis tibi descendentem, mulieres non quaslibet, sed peccatrices, et quas Scriptura reprehenderat, introducit: qui vero baptizatum narrat, nullius facit mulieris mentionem. In Matthaeo ergo, [2]) ut diximus, nominatur Thamar, quae cum socero fraude concubuit: et Ruth, Moabitis, nec de genere Israel: et Raab, quae unde sumta sit scire nequeo: et conjux Uriae, quae violavit mariti torum. Quia enim Dominus noster atque Salvator ad hoc venerat, ut hominum peccata susciperet, et eum, qui non fecerat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus: propterea descendens in mundum assumsit peccatorum hominum vitiosorumque personam, et nasci voluit de stirpe Salomonis, cujus peccata conscripta, et Roboam, cujus delicta feruntur, et de caeteris, e quibus multi fecerunt malum in conspectu Dei. Quando vero de lavacro conscendit, et secundus ordo esse describitur, non per Salomonem, sed per Nathan nascitur, qui ejus arguit patrem super Uriae morte ortuque Salomonis.

βαίνει ὁ Ἰησοῦς, υἱὸς „ὢν, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ·“ καὶ οὐδαμοῦ γέννησις, ἀλλὰ μόνον „νομίζεται.“ Λέγεται δὲ καὶ ἄρχεσθαι· „καὶ αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ἀρχόμενος·“ ἵνα καὶ σὺ καταργήσῃς τὴν προτέραν γέννησιν, καὶ ἀνάβῃς δευτέραν διὰ τῆς παλιγγενεσίας. R.

[1]) Matth. I, 18. [2]) Ed. Ruaei: enim.

Sed in Matthaeo semper generationis nomen adjungitur: hic vero penitus siletur. Scriptum est enim ibi: „Abraham [1]) genuit Isaac: Isaac genuit Jacob: Jacob genuit Judam, et fratres ejus: Judas genuit Phares et Zaram de Thamar:“ et usque ad finem „genuit“ semper apponitur. In Luca vero, ubi de lavacro conscendit Jesus filius, dicitur: „sicut [2]) putabatur, filius [3]) Joseph:“ et in tam multa serie nominum, excepto quod putabatur filius Joseph, generationis nomen adscriptum non est. In Matthaeo non est scriptum: „incipiebat:“ hic vero, quia de baptismate conscensurus erat, *incipiebat* legitur, Scriptura referente: „et [4]) ipse erat Jesus incipiens.“ Quando enim baptizatus est, et mysterium secundae generationis assumsit, ut tu quoque priorem nativitatem destruas, et in secunda regeneratione nascaris, tunc dicitur incepisse. Et quomodo populus Judaeorum, quando erat in Aegypto, non habebat initium mensium, quando vero regressus [5]) est ex Aegypto, tunc [6]) dicitur ad eum: „mensis [7]) iste, initium mensium, primus erit vobis de mensibus anni:“ sic qui needum est baptizatus, nec coepisse narratur. Nec enim frustra additum putemus ad id, quod dicitur: „ipse [8]) erat Jesus,“ quod sequitur: „incipiens.“ Sed et quod ait: „quasi annorum triginta,“ considerandum. Joseph triginta annorum erat, quando dimissus e vinculis, et interpretatus somnium Pharaonis, Aegypti effectus est princeps, ubertatisque tempore triticum congregavit, ut famis tempore haberet quod distribueret. Ego puto, quod triginta anni Joseph, in typo [9]) triginta annorum praecesserint Salvatoris. Iste enim Joseph non

---

[1]) Matth. I, 2. 3. [2]) Luc. III, 23.
[3]) Deest „filius“ in ed. M. II. [4]) Luc. III, 23.
[5]) Ed. M. II: „ingressus,“ ed. Ruaei: „egressus.“
[6]) Ed. R.: nunc. [7]) Exod. XII, 2. [8]) Luc. III, 23.
[9]) Desideratur „typo“ in ed. Ruaei.

tale triticum congregavit, quale in Aegypto ille Joseph, sed triticum verum, atque coeleste, ut tempore ubertatis tritico congregato, haberet quod distribueret cum fames esset missa in Aegyptum, non fames panis, neque sitis aquae, sed fames audiendi sermonem Dei. Congregat de prophetis, de lege, de Apostolis, verba abundantiae: unde, quando jam non scribuntur libri, nec novum aliquod conficitur instrumentum, nec mittuntur ab Apostolis ea, quae ab Jesu in horrea Apostolorum fuerant comportata, hoc est, in animas eorum, omniumque sanctorum, tunc [1]) distribuat et nutriat Aegyptum fame periclitantem, maximeque fratres, de quibus scribitur: „narrabo [2]) nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae cantabo te.“ Habent et alii homines verba patientiae, verbaque judicii, et reliquarum verba virtutum: hoc est, triticum, quod Joseph Aegyptiis distribuit. Sed aliud est frumentum, quod fratribus, id est, discipulis suis distribuit de Jessen [3]) terra, de ea, quae ad orientem respicit, triticum evangelicum, triticum apostolicum. De hoc tritico debemus panes facere, ita tamen, ut non commisceatur veteri fermento, habeamusque panem novum de Scripturarum tritico, farinamque commolitam in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXIX.

De eo, quod scriptum est: „Jesus [4]) autem plenus Spiritu sancto reversus est:“ et de tentatione ejus prima.

Quando legis in evangelio: „Jesus [5]) autem plenus Spiritu sancto reversus est,“ et in Actibus [6]) Apostolorum,

---

[1]) Deest „tunc“ in ed. Ruaei.

[2]) Psalm. XXII, 22. (XXI.) [3]) Ed. R.: Gessen.

[4]) Luc. IV, 1. sqq. [5]) Ibid. IV, 1. [6]) Act. II, 4.

ubi dicitur, quod repleti fuerint Spiritu sancto, vide ne aequales putes esse Apostolos Salvatori, sed et Jesum, et [1]) Apostolos, et alium quemlibet sanctorum, plenos Spiritu sancto cognosce secundum mensuram vasculi sui: et quomodo, verbi gratia, si volueris dicere: haec vasa plena sunt vino, vel oleo, non statim judicas, quod aequali mensura plena sint: — siquidem aliud sextarium capere potest, aliud urnam, aliud amphoram —: eodem modo et Jesus et Paulus pleni erant Spiritu sancto; sed multo vas Pauli minus erat vase Jesu, et tamen erat secundum mensuram suam utrumque completum. Accepto itaque baptismo, Salvator plenus Spiritu sancto, qui super eum in specie columbae de coelis venerat, ducebatur a Spiritu. Quia enim „quotquot [2]) spiritu Dei ducuntur, hi filii sunt Dei," iste autem extra omnes proprie Filius Dei erat, ideo et ipsum oportebat Spiritu sancto duci. Siquidem scriptum est: „ducebatur [3]) autem in desertum a spiritu." Quadraginta diebus tentatur Jesus, et quae fuerint tentamenta nescimus: quae ideo forsitan praetermissa sunt, quia majora erant quam ut literis crederentur. Et si sic oportet dicere, sicut mundus capere non poterat omnes libros, si scripta fuissent quae fecit et docuit Jesus, [4]) sic quadraginta dierum tentationes, quibus tentatus est Dominus a diabolo, mundus ferre non poterat, si Scriptura docuisset. Sufficit nobis hoc tantum scire, quod quadraginta diebus in deserto fuerit, et tentabatur a diabolo, et non comederit quidquam in diebus illis. Mortificabat enim sensum carnis jugi continuoque jejunio: et cum completi fuissent dies, esuriit. Dixit autem ei diabolus: „si [5]) filius Dei es, dic lapidi huic, ut

[1]) Deest „et" in ed. Ruaei.

[2]) Rom. VIII, 14. [3]) Luc. IV, 1.

[4]) Desideratur „Jesus" in ed. Ruaei. — Cfr. ev. Joann. XXI, 25.

[5]) Luc. IV, 3.

panis fiat." „Dic, inquit, lapidi huic." Cui lapidi? utique monstrabat diabolus quem vult panem fieri. Quaenam est ista tentatio, ut rogato patre a filio panem, nec lapidem, — quod ne ipse quidem adversarius voluit versipellis —, fallax det lapidem pro pane? hoc est enim, quod diabolus voluit, ut lapis panis fieret: et non potius, ut non in panem lapidem, sed hominem in lapidem verteret, quem diabolus pro pane monstraverat? [1]) Ego puto, quod usque hodie lapidem diabolus ostendat, et hortetur singulos ad loquendum: „dic, [2]) ut [3]) lapis iste panis fiat." Omni tentatione, qua tentandi erant homines, primus secundum assumtionem carnis tentatus est Dominus. Tentatur autem ob id, ut nos quoque illo vincente vincamus. Obscurum fit forte, quod dico, nisi manifestius exemplo fiat. Si videris haereticos dogmatum suorum mendacium pro pane comedere, scito lapidem eorum esse sermonem, quem monstrat diabolus. Neque vero existimes unum eum habere lapidem: habet plures lapides, de quibus a Matthaeo introducitur loquens: „dic, [4]) ut lapides isti panes fiant." Dixit et Marcion: et lapis diaboli ei factus est panis. Dixit Valentinus: et alius lapis ei est versus in panem. Habuit et Basilides ejusmodi, et caeteri haeretici. Unde sollicite providendum, ne forte diaboli lapidem comedentes, putemus pane vesci Dei. Alioquin [5]) quae erat tentatio, de lapide panem fieri, et

---

[1]) Ed. Ruaei: „monstraverat? Ego" etc. (?)

[2]) Luc. IV, 3.

[3]) Schedae Grabii et Combefisii: „εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ, ἵνα γένηται ἄρτος." *Πάντα πειρασμὸν, ὃν ἔμελλον οἱ ἄνθρωποι πειράζεσθαι, πρῶτος ἐπειράσθη κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν ἴδῃς τοὺς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἐσθίοντας ὡς ἄρτον τὸν λόγον τὸν ψευδῆ, ἴσθι ὅτι ἐκεῖνος ὁ λόγος ὁ λίθος.* R.

[4]) Matth. IV, 3.

[5]) Schedae Grabii et Combefisii: *ἐπεὶ ποῖος ἦν πει-*

a Salvatore comedi? Fingamus enim, quod diabolo proponente Dominus lapidem in panem verterit,[1]) et id, quod virtute sua ipse fecerat, comederit et satiarit esuriem, quaenam esset ista tentatio, quae victoria diaboli, si haec simpliciter scriberentur? Quae, ut diximus, ratione perspecta, et tentationem ostendunt fuisse, si fierent, et victoriam, quod contemta sunt fieri. Simulque[2]) monstratur, istum panem, qui de lapide fiat, non esse verbum Dei, quod pascit hominem, de quo scriptum est: „non[3]) in pane solo vivit homo, sed in omni verbo, quod egredietur per os Dei, vivet homo." Respondeo tibi, o versipellis et nequam, qui me tentare non metuis: alius est panis, sermo Dei, qui vivificat hominem. Simulque videamus, quod haec loquatur non Filius Dei, sed homo, quem Filius Dei dignatus est assumere; quasi de homine enim respondet, et dicit: „scriptum[4]) est: non in pane solo vivit homo:" ex quo manifestum est,[5]) non Deum, sed hominem fuisse tentatum. Scripturae[6])

ρασμὸς τὸν λίθον γενέσθαι ἄρτον, καὶ τὸν Σωτῆρα φαγεῖν; R.

[1]) Ed. Ruaei: vertit.

[2]) Schedae Grabii et Combefisii: *διδάσκει δὲ διὰ τῆς λέξεως, ὅτι αὐτὸς μὲν οὐ ῥῆμα Θεοῦ· τὸ δὲ τρέφον, ῥῆμα Θεοῦ, καὶ τὸ ζωοποιοῦν. Ἐπ' ἐκείνῳ γὰρ τῷ ῥήματι ζῇ ἄνθρωπος. Ἅμα δὲ τήρει, ὅτι ταῦτα λέγει κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ καθὸ Θεὸς ἦν. Ὡς γὰρ περὶ ἀνθρώπου ἀποκρίνεται καὶ λέγει· „ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος·" δηλῶν, ὅτι ὡς ἄνθρωπός ἐστι πειραζόμενος.* R.

[3]) Luc. IV, 4. coll. Matth. IV, 4. et Deut. VIII, 3.

[4]) Luc. IV, 4. coll. Matth. IV, 4. et Deut. VIII, 3.

[5]) Desideratur „est" in ed. M. I., itemq. in ed. R.

[6]) Schedae Grabii et Combefisii: *γενόμενος ἐν τῷ τόπῳ ἔχω τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, διὰ τί ὁ Ἰωάννης μὲν οὐκ ἀνέγραψε τὸν πειρασμὸν, Ματθαῖος δὲ, καὶ Μάρκος,*

sensum diligenter eventilans, reor invenire me causam, quare Joannes tentationem Domini non descripserit, sed tantum Matthaeus, Lucas, et Marcus. Joannes enim, qui a Deo exordium fecerat, dicens: „in[1]) principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum:" nec poterat divinae generationis ordinem texere, sed tantummodo, quod ex Deo et cum Deo esset, expresserat, adjecit: „et[2]) Verbum caro factum est." Porro quia Deus tentari non potest, de quo ei erat sermo, ideo tentari illum a diabolo non introducit. Quia vero liber generationis Jesu Christi de eo in Matthaei evangelio narratur, et in Luca generatio ejus describitur, et in Marco homo est, qui tentatur, propterea ejus fertur simile responsum: „non[3]) in pane solo vivit homo." Si igitur Filius Dei Deus pro te homo factus est, et tentatur, qui natura homo es, non debes indignari si forte tentaris. Quod si tentatus illum imitatus fueris, qui[4]) pro te tentatus est, et omne viceris tentamentum, habebis spem cum eo, qui tunc homo fuit, nunc autem homo esse cessavit. Nam si qui quondam homo erat, postquam tentatus est, et recessit ab eo diabolus usque ad tempus mortis, a mortuis resurgens ultra non morietur, omnis autem homo morti subjacet: iste ergo, qui nequaquam moritur, jam non est homo, sed Deus est. Si autem Deus est, qui quondam homo fuit, et oportet te illi similem fieri, quando similes ejus fuerimus, et viderimus[5]) eum, sicuti

---

καὶ Λουκᾶς ἀνέγραψαν. Ἐπειδὴ Ἰωάννης ἀπὸ Θεοῦ ἤρξατο, οὐκ ἐγενεαλόγησεν αὐτὸν ὡς Θεόν. Διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ Θεὸς, οὐκ ἐπειράζετο· οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς τὰ ἀνθρώπινα διηγούμενοι τοῦ Σωτῆρος, εἰσάγουσιν αὐτὸν καὶ πειραζόμενον. R.

1) Ev. Joann. I, 1. 2) Ev. Joann. I, 14.

3) Luc. IV, 4. coll. Matth. IV, 4. et Deut. VIII, 3.

4) Ed. M. II: fueris tu qui pro te etc.

5) Ed. M. II: videremus.

est, te quoque necesse erit Deum fieri in Christo Jesu: cui ést gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXX.

Tentatio Salvatoris secunda.[1])

Tam Filio Deo, quam Antichristo regnandi studium est. Sed[2]) Antichristus regnare desiderat, ut occidat quos[3]) sibi subjecerit: Christus ad hoc regnat, ut salvet. Et unusquisque nostrum si felix est, regnatur a Christo, sermone, sapientia, justitia, veritate. Sin autem amatores voluptatis sumus magis, quam amatores Dei, regnamur a peccato, de quo Apostolus loquitur: „non[4]) ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore.“ Duo igitur reges certatim regnare festinant: peccati rex peccatoribus diabolus, justitiae rex justis Christus. Sciensque diabolus ad hoc venisse Christum, ut regnum illius tolleret, et hi, qui sub eo erant, inciperent esse sub Christo, ostendit[5])

---

[1]) Luc. V, 5—8.

[2]) Ed. M. II: Sed et Antichristus.

[3]) Edd. Merlini: quod. [4]) Rom. VI, 12.

[5]) Schedae Grabii et Combefisii: „ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης.“ *Βασιλείας κόσμου, φησὶ, τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων, τίνα τρόπον οἱ μὲν βασιλεύονται ὑπὸ φιλαργυρίας, οἱ δὲ ὑπὸ κενοδοξίας. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτό ἐστι, πῶς ἠδύνατο αὐτοὺς τόπους εἰς ἕνα τόπον πρὸς θεωρίαν σωματικὴν ἀγαγεῖν, οἷον, φέρε εἰπεῖν, τὴν Περσῶν ἡγεμονίαν, ἢ τῶν Ἰνδῶν; Καὶ γὰρ ἐδείκνυεν αὐτῷ τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου τίνα τρόπον ἰσχύει βασιλεύειν, ἵνα αὐτὸν προτρέψηται ποιῆσαι, ὃ ἐνόμιζε ποιῆσαι περιγενήσεσθαι τοῦ Σωτῆρος. Εἰ θέλεις, φησὶ, βασιλεῦσαι τούτων, καὶ ἐπὶ τοῦτο ἐλήλυθας τοῦ ἀγωνίσασθαι, καὶ ἀποστῆσαι τοὺς βασι-*

ei omnia regna mundi, et hominum hujus saeculi, quomodo alii regnentur a fornicatione, alii ab avaritia, illi populari rapiantur cura, hi formae capiantur illecebris. Neque vero arbitrandum est, quod regna ei mundi ostendens, Persarum, verbi gratia, regnum,[1]) Indorumque monstraverit: sed ostendit[2]) ei omnia regna mundi, id est, regnum suum, quomodo regnaret in mundo, ut cohortans eum facere quod volebat, inciperet etiam Christum habere subjectum. Vis, inquit, in hominibus his regnare? Ostendit innumerabiles hominum multitudines, quae suo tenebantur imperio. Et revera, si miseriam et infelicitatem nostram simpliciter volumus confiteri, paene totius mundi rex diabolus est: unde et princeps istius saeculi a Salvatore vocatur. Quod ergo dicit: vides hos homines, qui sub meo regno sunt: ostendit ei in puncto temporis, hoc est, in praesenti temporum cursu, qui ad comparationem aeternitatis puncti instar obtinet. Neque enim necessarium habuit Salvator, ut sibi[3]) dignitates saeculi istius et negotia monstrarentur: statim ut aciem luminum suorum ad contemplandum vertit, et peccata regnantia, et eos, qui regnarentur a vitiis, conspexit, et ipsum principem saeculi diabolum supervenientem, atque

---

λευομένους ὑπ᾽ ἐμοῦ, μὴ ἀγωνίζου· ἓν ἀξιῶ, πεσὼν προσκύνησόν μοι, καὶ παράλαβε πᾶσαν τὴν βασιλείαν τὴν ὑπ᾽ ἐμέ. Ἀλλ᾽ ὁ Σωτὴρ βασιλεῦσαι μὲν θέλει, καὶ ὑποτάξαι πάντα τὰ ἔθνη, ἵνα δοῦλα γένηται τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἀληθείας, καὶ πάσης ἀρετῆς· βασιλεῦσαι δὲ οὐ μετὰ ἁμαρτίας. Οὐδὲ βούλεται ἀκμητὶ ὑποτάξας αὐτὸν ἐκείνῳ ἐστεφανῶσθαι, οὐδὲ ἀκμητὶ λαβεῖν πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν ὑποχείριον. Διό φησι πρὸς αὐτόν· „γέγραπται· κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.“ R.

[1]) Ed. M. I: regnumque Indorum monstraverit.

[2]) Ed. Ruaei: ostendat.

[3]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: ei.

gaudentem in propriam perniciem, quia tantos sub suo habebat imperio. Dicit ergo ad Dominum diabolus: ideo venisti, ut adversus me dimices, et tollas de imperio meo quos nunc subjectos habeo. Nolo contendas, nolo nitaris, ne habeas ullam in certando molestiam. Unum est, quod precor: procidens adora me, et accipe regnum omne, quod teneo. Verum Dominus noster atque Salvator vult quidem regnare, et omnes gentes subjectas esse, ut serviant justitiae, veritati, caeterisque virtutibus: sed vult regnare quasi justitia, ut absque labore regnet, ut nihil faciat indecorum, et non vult absque labore subjectos [1]) diabolo coronari, nec sic regnare caeteris, ut ipse regnetur a diabolo. Unde loquitur ad eum Jesus: „scriptum [2]) est: Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies.“ Hos, inquit, omnes propterea volo mihi esse subjectos, ut Dominum Deum adorent, et ipsi soli serviant. Haec est cupido regni mei. Tu [3]) autem a me vis incipere peccata, quae dissoluturus veni, quae etiam a caeteris auferre desidero. Scito atque cognosce, me in hoc manere, quod dixi, ut adoretur Dominus Deus solus, et hos omnes sub meam faciam potestatem, meoque regno subjiciam. Cui gaudeamus nos quoque esse subjectos, et deprecemur Dominum, ut regnans peccatum in corpore nostro mortificet, et regnet nobis solus Christus Jesus: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXXI.

De tertia [4]) tentatione Salvatoris.

Scrutamini Scripturas, ut et in his, quae putantur esse

---

[1]) Ed. Ruaei: subjectus.

[2]) Luc. IV, 8. coll. Deut. VI, 13.

[3]) Ed. Ruaei: Cur autem a me vis accipere etc.

[4]) Luc. IV, 9. seqq.

simplicia, reperiatis non minima sacramenta. Scrutemur principium evangelicae lectionis, quotquot hodie audivimus, et id, quod latebat, procedit in medium. Adduxit autem diabolus Jesum in Jerusalem. Hoc incredibile est, ut diabolus duceret Filium Dei, et ille sequeretur. Sequebatur plane quasi athleta ad tentationem sponte proficiscens. Non formidabat tentantem, neque insidias callidissimi pertimescebat inimici, et quodammodo loquebatur: duc quo vis: tenta ut placet: ad tentandum sponte me tribuo: sustineo quae suggesseris: praebeo me in quibuscunque tentaveris: invenies me [1]) in omnibus fortiorem. „Adduxit [2]) ergo eum in Jerusalem, et posuit super [3]) pinnam templi, et dixit ei [4]): si Filius Dei es, mitte te deorsum.“ Adduxit eum in culmen ad summitatem templi, et hortatur, ut se inde praecipitet. Quod cum ille fraudulenter proponeret, et sub ostentatione gloriae niteretur, dicebat Salvator: „scriptum [5]) est: non tentabis Dominum Deum tuum.“ Simulque considera, quomodo tentet diabolus. Non aliunde tentare audet, nisi de divinis libris, et de Psalmis sumens testimonium, ait: „si [6]) Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.“ Unde tibi, diabole, hoc datum, [7]) scire quod ista scripta sunt? Numquid legisti prophetas, vel divina eloquia cognovisti? Licet tu taceas, ego pro te respondebo. Legisti, non ut ipse ex lectione sanctorum melior fieres, sed ut simplicitate eos, qui amici sunt literae, interficias. Scis quia, si de aliis ei voluminibus loqui volueris, non decipies,

---

1) Desideratur „me“ in ed. Ruaei. 2) Luc. IV, 9.
3) Ed. M. I: supra. 4) Deest „ei“ in ed. Ruaei.
5) Luc. IV, 12. coll. Deut. VI, 16.
6) Luc. IV, 9—11. coll. Psalm. XCI, 11. 12. (XC.)
7) Desideratur „datum“ in ed. M. I., itemq. in ed. R.

neque habere poterunt auctoritatem assertiones tuae. Sic legit Scripturas Marcion ut diabolus, sic Basilides, sic Valentinus, ut cum diabolo dicerent Salvatori: „scriptum [1]) est: quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.“ Si quando testimonium [2]) de Scriptura audieris, vide ne statim loquenti acquiescas, sed considera illum, cujus sit, ac cujus sententiae, cujus sit voluntatis: ne forte simulet sanctum se esse, quo modo [3]) non est, et venenis infectus haereseos, sub ovis pelle lupus latitet, ne forte loquatur in eo diabolus de Scripturis. Quo modo autem diabolus per occasionem temporum de Scripturis loquitur, sic e contrario Paulus pro utilitate eorum, qui audiunt, non solum de Scripturis, sed etiam de saecularibus libris assumit testimonium, et ait: „Cretenses [4]) semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri.“ Et rursum de alio: „ipsius [5]) enim et genus sumus.“ Nec non et [6]) de Comico: „corrumpunt [7]) mores bonos colloquia mala.“ Sed neque diabolus, si de Scripturis locutus fuerit, poterit me hac occasione decipere: neque Paulus, si de gentilibus literis aliquod exemplum sumserit, quoquo modo me eloquio deterrebit. Ideo enim assumsit Paulus verba etiam de his, quae foris sunt, ut sanctificet ea. Videamus ergo, quid de Scripturis diabolus loquatur ad Dominum. „Scriptum [8]) est enim: [9]) angelis suis mandavit de te, et

---

[1]) Luc. IV, 10. 11. coll. Psalm. XCI, 11. 12. (XC.)

[2]) Edd. Merl.: testimonia. [3]) Edd. Merl.: quod.

[4]) Tit. I, 12. [5]) Act. XVII, 28.

[6]) Deest „et“ in ed. M. II. [7]) I Cor. XV, 33.

[8]) Luc. IV, 10. 11. coll. Matth. IV, 6. et Psalm. XCI, 11. 12. (XC.)

[9]) Schedae Grabii et Combefisii: „γέγραπται γάρ· ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.“ Ὅρα πῶς διὰ τῆς χρήσεως τῶν γρα-

in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.“ Vide, quo modo et in ipsis testimoniis versipellis est. Vult enim imminuere gloriam Salvatoris, quasi angelorum indigeat auxilio, offensurus pedem, nisi eorum manibus sublevetur. Assumit testimonium, et interpretatur illud de Christo, quod non de Christo, sed de sanctis generaliter scriptum est. Libere quippe et tota confidentia contradico diabolo, super Christi persona hoc non posse intelligi. Neque enim indiget angelorum auxilio, qui major angelis, et melius ipsis haereditatem consecutus est,[1]) et nomen. Nulli[2]) angelorum unquam dixit Deus: „Filius[3]) meus es tu, ego hodie genui te.“ Ad nullum eorum quasi ad filium locutus: „qui[4]) facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem:“ sed ad Filium proprie suum, de quo innumerabilia loquitur in prophetis. Non indiget, inquam, ange-

---

φῶν θέλει καθελεῖν τὴν δόξαν τοῦ κυρίου, ὡς δεομένου ἀγγελικῆς βοηθείας, ὡς μέλλοντος προσκόπτειν, εἰ μὴ ἄγγελοι αὐτῷ βοηθεῖεν. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται ἡ χρῆσις. τοῦ Ψαλμοῦ· οὐδὲ γὰρ δεῖται ἀγγέλων ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης. Ἐγὼ δὲ ἀνάπαλίν φημι πρὸς σὲ, ὦ διάβολε· εἰ μὴ Ἰησοῦς βοηθήσῃ τοῖς ἀγγέλοις, προσκόπτουσι. Καὶ σὺ διὰ τοῦτο πέπτωκας ἐξ οὐρανοῦ, ἐπειδὴ αὐτάρκη ἑαυτὸν ἐνόμισας εἶναι, καὶ μὴ δεῖσθαι τῆς τοῦ Ἰησοῦ βοηθείας. Ἵνα δὲ γνῷς, μὴ περὶ τοῦ Ἰησοῦ λελέχθαι τὰ ἀναγεγραμμένα, ἀλλ᾽ εἰς δίκαιον ἄνδρα ταῦτα ἀναφέρεσθαι, ἄκουε· „γέγραπται γάρ· ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται.“ Τοῦτο δὲ δικαίῳ μᾶλλον ἁρμόζει, ἢ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὖθις· „πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίτους σου χιλιὰς, καὶ μυριὰς ἐκ τῆς δεξιᾶς σου·“ ἃ καὶ αὐτὰ ἐπὶ τὸν δίκαιον ἀναγάγεται. R.

[1]) Desideratur „est“ in edd. Merlini.

[2]) Edd. Merlini: Nulli unquam angelorum etc.

[3]) Psalm. II, 7.

[4]) Psalm. CIV, 4. (CIII.), coll. Hebr. I, 7.

lorum auxilio Filius Dei. Quin potius disce, diabole, quod nisi Jesus adjuverit angelos, offendent pedem suum. Et si quis angelorum visus est offendere, de quibus dudum lectum est: „quia [1]) angelos judicabimus," ideo offendit, quia non extendit manum suam ad Jesum, ut apprehensus ab eo non offenderet: quoniam [2]) enim in propria virtute confidens, non invocas praesidium Jesu, offendis, et credere in Jesum Christum Filium Dei noluisti. Ut autem scias, quod male interpretatus est, et non de Christo, sed de sanctis intelligi, quae sequantur, [3]) ausculta. „A [4]) ruina et daemonio meridiano" non Jesum Christum liberat Deus, sed sanctos. Lege nonagesimum Psalmum, cujus principium: „qui [5]) habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei coeli commorabitur," et invenies, haec magis justo viro, quam Dei Filio convenire: „cadent [6]) a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis videbis, et retributionem adspicies peccatorum," et reliqua, super personam justi interpretans. Sed et sic quoque perverse afferens [7]) diabolus testimonia, ut assereret super Salvatore intelligi, silet et transit versiculos, qui contra se scripti sunt. Cum enim dixisset: „angelis [8]) suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum," tacuit illud, quod sequitur: „super [9]) aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem." Quare, diabole, siles, nisi quod tu es basiliscus, tu es omnium serpentium regulus, nocentiora habens venena, quam cae-

---

[1]) I Cor. VI, 3.

[2]) Edd. Merlini: offenderet. Quando enim etc.

[3]) Ed. Ruaei: sequuntur. [4]) Psalm. XCI, 6. (XC.)

[5]) Ps. XCI, 1. (XC.) [6]) Ps. XCI, 7. 8. (XC.)

[7]) Edd. Merlini: asserens.

[8]) Luc. IV, 10. 11. coll. Psalm. XCI, 11. 12. (XC.)

[9]) Psalm. XCI, 13. (XC.)

teri? Qui statim ut videris aliquem, interficis, et aliam fortitudinem contrariam sociam tui assumis, quae aspis appellatur, et viro justo subjecta est, et idcirco omnia taces. Tu es draco, tu es leo, de quibus scribitur: „super [1]) aspidem et basiliscum calcabis, et conculcabis leonem et draconem.“ Sed licet tu taceas, nos qui Scripturas rectius legimus, scimus habere nos potestatem conculcandi te, et datam nobis hanc ditionem, non solum in veteri testamento, sicut nunc cantatur in Psalmo, sed etiam in novo, Salvatore dicente: „ecce, [2]) do vobis potestatem calcandi super serpentes, et scorpiones, et omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebunt.“ Sumamus arma tanta potestate firmati, et universa faciamus, ut per conversationem nostram leonem conculcemus, et draconem. Porro ut scias, quo modo conculcetur leo, et conteratur draco, Pauli epistolam lege, in qua asserit conculcari peccatores Filio Dei. Sicut ergo, qui peccator est, conculcatur Filio Dei, sic e contrario, qui justus est, conculcat leonem et draconem, et omnem virtutem inimici conculcat in nomine Jesu Christi: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXXII.

De eo, quod scriptum est: „reversus [3]) est Jesus in virtute spiritus,“ usque ad eum locum, ubi ait: „et [4]) omnium oculi erant in synagoga intendentes in eum.“

Primum quidem Jesus plenus Spiritu sancto reversus est a Jordane, et agebatur in spiritu in deserto diebus quadraginta. Cum tentaretur a diabolo, [5]) quia adhuc vi

---

[1]) Psalm. XCI, 13. (XC.) [2]) Luc. X, 19.
[3]) Luc. IV, 14. [4]) Luc. IV, 20.
[5]) Schedae Grabii et Combefisii: Ἐπειδὴ ἔμελλεν

certaturus erat adversum eum, et semel, et bis, non cum additamento aliquo „spiritus" ponitur. Quando vero tres tentationes, quas Scriptura commemorat, pugnando superavit, attende,[1]) quid de spiritu signanter cauteque ponatur. Ait: „et[2]) reversus est Jesus in virtute spiritus." Virtus addita est, quia conculcaverat draconem, et tentatorem cominus vicerat. „Reversus[3]) est ergo Jesus in virtute spiritus in Galilaeam terram, et fama exiit per omnem regionem de eo. Et ipse docebat in synagogis eorum, et glorificabatur ab omnibus." Cave, ne beatos illos tantum judices, et te arbitreris privatum[4]) esse doctrina. Si vera sunt, quae scripta sunt, non solum tunc in congregationibus Judaeorum, sed et hodie in hac congregatione Dominus loquitur: et non solum in hac, sed etiam in alio coetu, et in toto orbe docet Jesus, quaerens organa, per quae doceat. Orate, ut me quoque compositum ad canendum, aptumque reperiat. Sicut enim quaerit omnipotens Deus prophetas eo tempore, quo prophetia mortales indigent, et invenit, verbi gratia, Jesaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem, sic quaerit Jesus[5]) organa, per quae doceat sermonem suum, vel erudiat populos in synagogis eorum, et glorificetur ab omnibus. Nunc magis glorificatur ab omnibus Jesus, quam illo tempore, quo tantum in una provincia cognoscebatur.

ἀθλεῖν πρὸς τὸν διάβολον, ἐν τῷ πειρασμῷ, δὶς ὀνομάζεται τὸ πνεῦμα χωρὶς πάσης προσθήκης. Ὅτε δὲ ἀγωνισάμενος ἐνίκησε τοὺς τρεῖς ἀναγεγραμμένους πειρασμοὺς, πρόσχες τῇ ἀκριβείᾳ τῆς γραφῆς περὶ τοῦ πνεύματος. Τί φησιν; ὅτι „Ἰησοῦς ὑπέστρεψεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος." Καὶ προσέθηκεν· „ἐν τῇ δυνάμει·" διὰ τὸν ἀθλητὴν τὸν νενικηκότα. R.

[1]) Desideratur „attende" in edd. Merlini.

[2]) Luc. IV, 14. [3]) Ibid. IV, 14. 15.

[4]) Ed. Ruaei: primum. [5]) Ed. Ruaei: Deus.

Deinde „venit [1]) Nazareth, ubi nutritus fuerat; et ingressus juxta morem in synagogam die sabbatorum, surrexit legere. Et datus est ei liber prophetae Jesaiae: et revolvens librum, invenit [2]) locum, ubi erat scriptum: Spiritus Domini super me; propter quod unxit me.“ Non fortuitu revolvit librum, et apud se vaticinans reperit lectiones, sed et hoc providentiae Dei fuit. Sicut enim scriptum est, quia [3]) in laqueum non cadit passer sine voluntate Patris, et quia capilli capitis Apostolorum omnes numerati sunt: sic forsitan et hoc, quod Jesaiae potissimum liber inventus est, et lectio non alia, sed haec, quae Christi mysterium loquebatur: „Spiritus [4]) Domini super me; propter quod unxit me:“ — Christus [5]) enim est, qui ista commemorat —, non ut libet et casu evenisse [6]) arbitrandum est, sed providentia, et dispensatione Dei. Quae sunt igitur, quae in propheta loquebatur, et postea de se ipse in synagoga personet, contemplemur. „Evangelizare, [7]) ait, pauperibus misit me.“ Pauperes, nationes significant. Isti [8]) enim erant pauperes, nihil omnino possidentes, non Deum, non legem, non prophetas, non justitiam, reliquasque virtutes. Ob quam causam misit eum Deus, ut pauperibus nunciaret. „Praedicare [9]) captivis remissionem.“ Captivi nos fuimus, quos tantis annis vinxerat Satanas, habens captivos sibique [10]) subje-

[1]) Luc. IV, 16—18. coll. Jes. LXI, 1.

[2]) Ed. Ruaei: „et“ pro: „invenit.“

[3]) Deest „quia“ in edd. Merl. Cfr. Matth. X, 29. 30.

[4]) Luc. IV, 18. coll. Jes. LXI, 1.

[5]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: Christus est enim.

[6]) Ed. Ruaei: venisse.

[7]) Luc. IV, 18. coll. Jes. LXI, 1.

[8]) Schedae Grabii et Combefisii: „αὐτοὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, μηδὲν ἔχοντες, μὴ Θεὸν ἐγγνώσει“ (ἐν γνώσει?), „μὴ νόμον, μὴ προφήτας.“ R.

[9]) Luc. IV, 18. (19.) coll. Jes. LXI, 1.

[10]) Ed. Ruaei: sibi subjectos.

ctos. Venit Jesus „praedicare [1]) captivis remissionem, et caecis, ut viderent." Sermone quippe, et praedicatione doctrinae ejus, caeci vident. Praedicatio ergo remissionis [2]) intelligatur non solum super captivis, sed etiam super caecis. „Emittere [3]) confractos in libertatem." Quid ita fractum atque collisum fuit, ut homo, qui a Jesu dimissus est et sanatus? „Praedicare [4]) annum Domini acceptum." Juxta simplicem intelligentiam ajunt, uno anno Salvatorem in Judaea evangelium praedicasse, et hoc esse, quod dicitur: „praedicare [5]) annum Domini acceptum, et diem retributionis:" nisi forte quiddam sacramenti in praedicatione anni Domini divinus sermo significat. Futuri sunt enim alii dies, non tales, quales nunc in mundo cernimus, et menses alii, et Calendarum ordo diversus. Sicut igitur ista alia, sic annus Domini futurus est placens. Ista autem omnia praedicta sunt, ut post visionem ex caecitate, post libertatem ex vinculis, post sanitatem a diversis vulneribus, veniamus ad annum Domini acceptum. Cum enim haec legisset Jesus, involvens [6]) „librum reddidit ministro, et sedit, et omnium oculi erant in synagoga attendentes in eum." Et nunc, si vultis, in hac synagoga coetuque possunt oculi vestri attendere in Salvatorem. Cum enim principalem cordis tui direxeris aciem ad sapientiam, et veritatem, Deique Unigenitum contemplandum, oculi tui intuentur Jesum. Beata congregatio, de qua Scriptura testatur, quod omnium oculi erant attendentes in eum! Quam vellem istum coetum simile habere testimonium, ut omnium oculi, et catechumenorum, et fidelium, et mulierum, et virorum, et

[1]) Luc. IV, 18. (19.) coll. Jes. LXI, 1.

[2]) Desideratur „remissionis" in ed. M. I.

[3]) Luc. IV, 18. (19.)

[4]) Luc. IV, 19. coll. Jes. LXI, 2.

[5]) Ibid. IV, 19. coll. Jes. LXI, 2.

[6]) Luc. IV, 20.

infantium, non corporis oculi, sed animae adspicerent Jesum! Cum enim respexeritis ad eum, de lumine ejus et intuitu clariores vestri vultus erunt, et dicere poteritis: „signatum [1]) est super nos lumen vultus tui, Domine:" cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXXIII.

De eo, quod scriptum est: „utique [2]) dicitis mihi parabolam istam," et caetera, usque ad eum locum, ubi ait: „sed nullus eorum mundatus est, nisi Naaman [3]) Syrus."

In Capharnaum, [4]) quantum ad lucem historiae pertinet, necdum moratus est Jesus, nec aliquod in ea signum fecisse describitur, quippe in qua non fuit. Porro antequam veniret in Capharnaum, in patria sua, hoc est, in Nazareth, fuisse signatur. „Utique [5]) dicitis mihi parabolam istam: medice, cura te ipsum. Quaecunque audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua." Unde puto aliquid in sermone praesenti latitare mysterii, et Nazareth in typo Judaeorum, Capharnaum in typo praecessisse gentilium. Sciens itaque Jesus, quod non haberet in patria sua honorem, nec ipse, nec propheta, nec Apostoli, noluit ibi praedicare, sed praedicavit in gentibus, ne sibi a patriae suae hominibus diceretur: „utique [6]) dicitis mihi parabolam istam: medice, cura te ipsum." Erit enim tempus, quando dicturus sit populus Judaeorum: quaecunque audivi facta in Capharnaum apud gentes signa atque portenta, fac et apud nos in

---

1) Psalm. IV, 6. 2) Luc. IV, 23. — 27.
3) Edd. M. et R. constanter: Naaman.
4) Ed. M. II. constanter: Capharnao.
5) Luc. IV, 23. 6) Ibid. IV, 23.

patria tua. Quae ostendisti universo orbi, ostende et nobis. Praedica sermonem tuum populo Israel, ut saltem cum intraverit [1]) plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiat. Quamobrem mihi videtur consequenti ordine Nazarenis interrogantibus respondisse Salvator: „nemo [2]) propheta acceptus est in patria sua.“ Et puto plus juxta sacramentum, quam juxta literam verum esse, quod dicitur, licet Jeremias in Anathoth [3]) patria sua non fuerit acceptus, et Jesaias, quaecunque fuit patria illius, et reliqui prophetae: sed magis mihi videtur sic intelligi, ut dicamus, [4]) patriam fuisse omnium prophetarum populum circumcisionis, et hanc [5]) non recepisse prophetas et eorum vaticinia: porro nationes, quae longe fuerant a prophetis, et eorum notitiam non habebant, suscepisse vaticinium Jesu Christi. „Nemo [6]) est ergo propheta acceptus in patria sua,“ hoc est, in populo Judaeorum. Nos autem, qui eramus alieni a testamento, et peregrini a promissionibus, toto prophetas corde suscepimus, magisque habemus Mosen et prophetas de Christo praedicantes, quam illi, qui ex eo, quod non susceperunt Jesum, nec illos susceperunt, qui de illo annunciaverant. Unde ad id, quod dixerat: „nemo [7]) propheta acceptus est in [8])

---

[1]) Edd. Merlini: subintraverit. Cfr. Rom. XI, 25. 26.

[2]) Luc. IV, 24. [3]) Ed. Ruaei: Anathot.

[4]) Schedae Grabii et Combefisii: *πατρὶς μὲν γὰρ τῶν προφητῶν ὁ ἐκ περιτομῆς λαὸς, παρ᾽ οἷς οὐκ εἰσὶ δεκτοί. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀλλότριοι τῶν διαθηκῶν καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν ἐδεξάμεθα τοὺς προφήτας ὁλοψύχως, προκηρύξαντας Χριστὸν, ἤπερ ἐκεῖνοι· ὥσπερ καὶ ἡ ἐν Σαρέπτοις τὸν Ἠλίαν, λιμοῦ γενομένου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τοῦ ἀκοῦσαι λόγου Θεοῦ. Καὶ περὶ ἡμῶν εἴρηται· „ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης ἄνδρα.“ Καὶ πάλιν ἡ ἑιέρα γραφή· „ὅτι στεῖρα ἔτεκε, καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησε.“* R.

[5]) Ed. M. II: hunc. [6]) Luc. IV, 24. [7]) Luc. IV, 24.

[8]) Desideratur h. l. „est“ in ed. Ruaei.

patria sua," et aliud adjungit: „in [1]) veritate enim dico vobis, quia multae viduae erant in diebus Eliae in Israel, quando clausum est coelum annis tribus, et mensibus sex." Quod dicit, tale est: Elias propheta erat, sed erat in populo Judaeorum. Sed quando mirabile quid facturus erat, cum essent plures viduae in Israel, reliquit eas, et venit ad viduam in Sareptam Sidoniae, ad gentilem mulierculam, figuram futurae rei explicans, quia occupante fame non panis, neque siti aquae, sed fame audiendi sermonem Dei, venit ad viduam, de qua et propheta testatur, dicens: „multi [2]) filii desertae, magis quam ejus, quae habet virum." Et cum venisset, panem illius et alimenta multiplicat. Tu eras vidua in Sarepta Sidoniae, e cujus finibus Chananaea mulier egreditur, et cupit sanari filiam suam, et propter fidem meruit accipere quod petebat. „Multae [3]) ergo viduae erant in populo Israel, sed ad nullam earum missus est Elias, nisi in Sareptis ad mulierem viduam." Sed et aliud ad eundem sensum pertinens loquitur: „multi [4]) erant leprosi in Israel in diebus Elisaei prophetae, et nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus," qui utique non erat ex Israel. Considera usque ad praesentem diem multos leprosos in Israel secundum carnem: vide e contrario leprae squalore perfusos absque spirituali Elisaeo Domino nostro et Salvatore, te autem purgari baptismi sacramento, et dici ad te: „surge, [5]) et vade in Jordanem, et lavare, et restituetur tibi caro tua." Surrexit Naaman, et abiit, et [6]) lotus implevit mysterium baptismi, et facta est caro ejus quasi caro pueri, qui in lavacro regenerationis ortus fuerit in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

[1]) Luc. IV, 25. [2]) Jes. LIV, 1.
[3]) Luc. IV, 25. 26. [4]) Luc. IV, 27.
[5]) II Regg. V, 10. (IV Regg.) [6]) Ed. R.: et locutus.

HOMILIA XXXIV.

De eo, quod scriptum est: „Magister,[1]) quid boni faciens vitam aeternam possidebo?" usque ad eum locum, ubi ait: „vade, et tu fac similiter."

Cum multa in lege praecepta sint, haec tantum Salvator in evangelio posuit, quae quodam compendio ad aeterna obedientes ducerent. Ad id enim respicit, quod legis doctor interrogaverat eum, dicens: „Magister,[2]) quid faciens vitam aeternam possidebo?" Quae lectio secundum Lucam hodie vobis recitata est, respondit: „in[3]) lege quid scriptum est? Quomodo legis? Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota virtute tua, et ex tota mente tua; et proximum tuum tanquam te ipsum." Ac deinde: „bene,[4]) ait, respondisti: hoc fac, et vives." Haud dubium, quin sempiternam vitam hoc faciendo accepturus sis, de qua et legis doctor interrogaverat. Simulque perspicue docemur in legis praecepto, ut diligamus Deum. In Deuteronomio scriptum est: „audi,[5]) inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est:" et: „diliges Dominum Deum tuum ex tota mente tua," et reliqua: „et[6]) proximum tuum[7]) quasi te ipsum." Et Salvator super his testatus est, dicens: „in[8]) his duobus mandatis tota lex pendet, et prophetae." Volente autem doctore legis justificare semetipsum, et ostendere, quod nemo sibi esset proximus, atque dicente: „quis[9])

---

[1]) Luc. X, 25. — 37.

[2]) Luc. X, 25. coll. pag. huj. not. 1.

[3]) Luc. X, 26. 27. coll. Deut. VI, 5. et Lev. XIX, 18.

[4]) Luc. X, 28. coll. Lev. XVIII, 5.

[5]) Deut. VI, 4. 5.

[6]) Levit. XIX, 18. coll. Luc. X, 27. et Matth. XXII, 39.

[7]) Deest h. l. „tuum" in edd. Merlini.

[8]) Matth. XXII, 40. [9]) Luc. X, 29.

est proximus meus?" intulit Dominus parabolam, cujus exordium est: „homo [1]) quidam descendebat de Jerusalem in Jericho," et reliqua: et docet nullius fuisse proximum descendentem, nisi illius, qui voluerit custodire praecepta, et praeparare se, ut sit proximus omni homini, qui auxilio indiget. Hoc enim est, quod post parabolam in fine ponitur: „quis [2]) de his tribus videtur tibi proximus esse ejus, qui in latrones incidit?" Nec enim sacerdos, nec levites, proximi ejus fuerunt, sed ut ipse quoque legis doctor respondit: „ille, [3]) qui fecit misericordiam," proximus ejus fuit. Unde et a Salvatore dicitur: „vade, [4]) et tu fac similiter." Aiebat quidam de presbyteris, volens parabolam interpretari, hominem, qui descendit, esse Adam: Jerusalem, paradisum: Jericho, mundum: latrones, contrarias fortitudines: sacerdotem, legem: leviten, prophetas: Samariten, Christum: vulnera vero, inobedientiam: animal, corpus Domini: pandochium, id est, stabulum, quod universos volentes introire suscipiat, ecclesiam interpretari. Porro duos denarios, Patrem et Filium intelligi: stabularium, ecclesiae praesidem, cui dispensatio credita est. De eo vero, quod Samarites reversurum se esse promittit, secundum Salvatoris figurabat adventum. Haec cum rationabiliter pulchreque dicantur, [5]) non est tamen existimandum, quod ad omnem hominem pertineant. Neque enim omnis homo descendit de Jerusalem in Jericho, nec universi propterea in praesenti saeculo commorantur, licet ille, qui missus est, propter perditas oves venerit domus Israel. Homo igitur, qui de Jerusalem descendit in Jericho, quia voluit ipse descendere, propterea in latrones incidit. Latrones autem nulli sunt alii, nisi de quibus Salvator ait: „omnes [6]) qui ante me

---

[1]) Luc. X, 30. [2]) Luc. X, 36.
[3]) Luc. X, 37. [4]) Luc. X, 37.
[5]) Ed. Ruaci: dicatur. [6]) Ev. Joann. X, 8.

venerunt, fures fuerunt et latrones." Verumtamen non incidit in fures, sed in multo furibus nequiores latrones, qui descendentem eum de Jerusalem, cum incidisset in illos, spoliaverunt, et imposuerunt ei plagas. Quae sunt plagae? quae vulnera, quibus vulneratus est homo? Vitia atque peccata. Deinde quia latrones, qui nudaverant eum, et vulneraverant, non assident nudo, sed plagis rursus impositis relinquunt eum, idcirco scriptum est: „spoliantes [1]) eum, et vulnera apponentes abierunt, eo" non mortuo, sed „seminece." Factum est autem, ut in eadem via primus sacerdos, deinde levites descenderent, qui forsitan aliis hominibus bona quaedam fecerant, non tamen huic, qui descenderat ab Jerusalem in Jericho. Hunc enim vidit sacerdos, puto, lex vidit: levites, ut reor, sermo propheticus. Et cum vidissent reliquerunt, [2]) et transierunt. Servabat quippe seminecem providentia ei, qui fortior erat lege et prophetis, Samaritano videlicet, qui interpretatur custos. Iste est, qui non dormitat, neque dormit custodiens Israel. Propter seminecem profectus est iste Samaritanus non de Jerusalem in Jericho, sicut sacerdos et levita descendens: aut si descendit, idcirco descendit, ut salvaret, custodiretque moriturum. Ad quem locuti sunt Judaei: „Samaritanus [3]) es tu, et daemonium habes." Qui cum negasset se habere daemonium, Samariten negare se noluit: Sciebat enim se custodem. Itaque cum venisset ad seminecem, et vidisset eum in suo sanguine volutari, misertus accessit ad eum, ut fieret ejus proximus. Ligavit vulnera, infudit oleum vino mixtum: neque dixit, quod in Propheta legitur: „non [4]) est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas." Iste est Samaritanus, cujus cura et auxilio omnes, qui male habent, indigent. Hujus vel maxime Samaritani indigebat auxilio,

---

[1]) Luc. X, 30. [2]) Luc. X, 31. 32.
[3]) Ev. Joann. VIII, 48. [4]) Jes. I, 6.

qui de Jerusalem descendens inciderat in latrones, et vulneratus ab iis, semianimis fuerat derelictus. Ut autem scias, quod juxta providentiam Dei Samarites iste descenderit, ut curaret eum, qui inciderat in latrones, manifesto doceberis ex eo, quod secum habebat alligaturas, secum oleum, secum vinum. Quae quidem ego puto, non propter istum unum seminecem, sed propter alios quoque, qui ob varias causas fuerant vulnerati, et indigebant alligaturis, et oleo, et vino, secum portasse Samariten. Habebat oleum, de quo scriptum est: „ut [1]) exhilaret faciem in oleo,“ haud dubium quin ejus, qui curatus fuerat, oleo etiam tumores vulnerum sedarentur. Sed et vino mundat vulnera, asperitatis aliquid admiscens: eumque, qui fuerat vulneratus, imposuit jumento, id est, proprio corpori, juxta id, quod est hominem dignatus assumere. Iste Samaritanus peccata nostra portat, et pro nobis dolet, portat seminecem, inducit in pandochium, [2]) id est, in ecclesiam, quae omnes suscipit, et nulli auxilium suum denegat, ad quam cunctos provocat Jesus, dicens: „venite [3]) ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.“ Et postquam induxit eum, non statim recedit, sed uno die in stabulo cum seminece perseverat, et curat vulnera non solum in die, verum etiam in nocte, reliquam sollicitudinem suam et industriam tribuens. Cumque vellet mane proficisci, de probato argento suo, de probata pecunia sua tollit duos denarios, et onerat stabularium, haud dubium quin angelum ecclesiae, cui praecipit, ut diligenter curet eum, et ad sanitatem usque perducat, quem pro angustia temporis etiam ipse curaverat. Duo denarii notitia mihi videtur esse Patris et Filii, et scientia sacramenti, quo modo Pater in Filio, et Filius

---

[1]) Psalm. CIV, 15. (CIII.)

[2]) Ed. M. II. hoc loco: Pandochion.

[3]) Matth. XI, 28.

in Patre sit: qui velut[1]) mercedes donantur angelo, ut diligentius curet sibi hominem commendatum, et promittitur ei, quidquid de suo in medelam seminecis expenderit, illico esse reddendum. Vere legis[2]) et prophetiae custos animarum iste vicinior, qui fecit misericordiam ei, qui inciderat in latrones, et proximus ejus apparuit non tam sermone, quam opere. Quia ergo possibile est, juxta illud quod sequitur, imitari nos Christum, et misereri eorum, qui inciderant in latrones, accedere ad eos, ligare vulnera, infundere oleum et vinum, imponere super proprium jumentum, et ferre onera ipsorum: propterea ad talia nos cohortans Filius Dei, non tam doctori legis, quam nobis quoque omnibus loquitur: „vade,[3]) et tu fac similiter.“ Quae si similiter fecerimus, vitam consequemur aeternam in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXXV.

De eo, quod scriptum est: „quando[4]) vadis cum adversario tuo,“ et caetera, usque ad eum locum, ubi ait: „et novissimum minutum reddes.“

Nisi esset nobis natura insitum, id quod justum est judicandi, nunquam Salvator diceret: „quare[5]) autem et a vobismetipsis non quod justum est judicatis?“ Verum ne ad probationem hujus sententiae longius evagemur, maxime cum multa difficiliora huic capitulo subnexa sint, tantum superbos significasse sufficiet. Quin potius animarum nostrarum ad Deum vela pandamus, deprecemurque adventum sermonis ejus, ut interpretetur parabolam, de qua

---

1) Ed. Ruaei: qui vult mercedes donentur.
2) Ed. M. II: lege et prophetia. 3) Luc. X, 37.
4) Luc. XII, 58. — 59. 5) Luc. XII, 57.

scribitur: „quando[1]) vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam, ut liberes te ab eo, ne forte tradat te judici, et judex tradat te exactori, et in carcerem mittaris. Amen dico tibi: non inde exies, donec novissimum minutum reddas." Quatuor personas poni video, adversarii, principis, judicis, exactoris: et quia videtur Evangelista Matthaeus simile quid locutus in eo, quod ait: „esto[2]) benevolus adversario tuo, dum es in via cum eo," quaero utrum idem sensus sit, an aliqua sit vicinia, siquidem apud Matthaeum una persona praetermissa sit, et alia immutata. Praetermissus est princeps, et pro exactore minister insertus: adversarius vero, et judex similiter ab utroque sunt positi. Imus itaque cum adversario nostro ad principem, et oportet nos, dum adhuc in via sumus, fortiter laborare, ut liberemur ab eo. Quoniam ambiguum quippe verbum est, et potest tam ad principem, quam ad[3]) adversarium referri: „ne[4]) forte tradat te" sive adversarius, sive princeps „judici, et judex tradat te exactori," et: „non[5]) inde exies, donec novissimum minutum reddas:" pro quo Matthaeus ait: „donec[6]) reddas novissimum quadrantem," verbum vero „novissimum" uterque scribit: discrepare autem sunt visi, quod hic „quadrantem," ille „minutum" posuit: quaedam mihi sunt secretiora tangenda, ut intelligamus, alium esse adversarium, alias tres personas, id est, principem, judicem, exactorem. Legimus, — si tamen cui placet hujuscemodi[7]) scripturam recipere —, justitiae et iniquitatis angelos super Abrahami salute et interitu disceptantes, dum utraeque turmae suo eum volunt coetui vendicare. Quod

---

[1]) Luc. XII, 58. 59. [2]) Matth. V, 25.
[3]) Deest „ad" in ed. M. II.
[4]) Luc. XII, 58. coll. Matth. V, 25.
[5]) Luc. XII, 59. [6]) Matth. V, 26.
[7]) Ed. Ruaei: hujusmodi.

si cui displicet, transeat ad volumen, quod titulo Pastoris scribitur, et inveniet cunctis hominibus duos adesse angelos: malum, qui ad perversa exhortatur, et bonum, qui ad optima quaeque persuadet. Scribitur alibi, quod assistant homini sive in bonam, sive in malam partem, duplices angeli. De bonis etiam Salvator meminit, dicens: „angeli [1]) eorum semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est.“ Simul quaere, utrum parvulorum in ecclesia semper videant angeli faciem Patris, et aliorum angeli non habeant libertatem vultum Patris attendere. Neque enim sperandum est, omnium angelos videre faciem Patris, qui in coelis est. Si fuero de ecclesia, quamvis minimus sim, habet libertatem angelus meus, et fiduciam, semper videre faciem Patris mei, qui in coelis est. Si autem forinsecus, nec de illa ecclesia, quae non habet [2]) maculam, aut rugam, aut quid istiusmodi, et ipsa re probor alienus esse a tali congregatione, non habet fiduciam angelus meus respiciendi vultum Patris mei, qui in coelis est. Quam ob causam angeli pro bonis solliciti sunt, scientes quod si nos bene gubernaverint, et ad salutem usque perduxerint, habeant etiam ipsi fiduciam videndi faciem Patris. Quo modo enim, si per curam eorum et industriam salus hominibus comparatur, faciem Patris semper attendunt: sic si per negligentiam eorum homo corruerit, etiam sui periculi rem esse non nesciunt. Et sicut bonus episcopus, et optimus ecclesiae dispensator scit sui meriti esse, atque virtutis, si oves gregis sibi crediti fuerint custoditae, ita intellige et de angelis. Ignominia angelo est, si homo justus creditus fuerit, et peccaverit: ut e contrario gloria est angelo, si creditus ipsi [3]) saltem minimus in ecclesia fuerit. Videbunt enim non aliquando, sed semper faciem Patris, qui est in coelis,

---

[1]) Matth. XVIII, 10. [2]) Ephes. V, 27.

[3]) Ed. Ruaei: sibi.

cum alii semper non videant. Secundum meritum enim eorum, quorum angeli sunt, aut semper, aut nunquam, vel parum, vel plus, faciem Dei angeli contemplabuntur. Cujus rei ad liquidum notitiam Deus noverit, et si quis, licet raro, fuerit inventus, quem Christus illuxerit.[1]) Videamus ergo primum, quis sit adversarius, cum quo iter faciamus. Semper nobiscum est adversarius. Infelices nos, atque miserabiles! Quotiescunque peccaverimus, adversarius noster exultat, sciens, quoniam habet facultatem apud principem saeculi hujus, qui se miserat exultandi et gloriandi, eo quod adversarius, verbi gratia, hujus, vel illius, eum fecerit principi saeculi hujus esse subjectum per talia totque peccata, per hoc illudque delictum. Evenit autem interdum, ut si quis[2]) fuerit praeparatus armatura Dei, et ex omni parte se texerit, conetur quidem adversarius vulnus inferre, sed facultatem non habeat percutiendi. Semper nobiscum adversarius graditur, nunquam nos deserit, quaerit occasionem insidiarum, si quo modo nos subvertere queat, ut in principali cordis nostri malam subjiciat cogitationem. „Quando[3]) vadis ad principem.“ Quisnam iste princeps est? „Quando[4]) dividebat Altissimus gentes, quando disseminabat filios Adam, statuit terminos nationum secundum numerum angelorum Dei; et facta est portio Domini populus ejus Jacob, funiculus haereditatis ejus Israel.“ Igitur principibus, id est, angelis, ab exordio terra divisa est. Daniel quippe manifestius, quos Moses angelos nominarat, principes esse testatur, dicens: „princeps[5]) regni Persarum, et princeps regni Graecorum, et Michael princeps gentium.“ Et unusquisque nostrum secum habet adversarium cohaerentem, cujus opus est ducere nos ad principem,

---

[1]) Ed. M. II: illuminaverit. [2]) Ed. Ruaei: qui.
[3]) Matth. XII, 58. [4]) Deut. XXXII, 8.
[5]) Dan. X, 13. 20. 21.

et dicere: O princeps, verbi gratia, regni Persarum, iste, qui subter erat tibi, eum, ut opus fuerat, custodivi: nullus enim de reliquis principibus ad se potuit transducere; ne ille quidem, qui ad hoc se venisse jactabat, ut de cunctis haereditatibus Persarum, sive Graecorum, omniumque nationum raperet homines, et haereditati [1]) Dei faceret esse subjectos. Christus Dominus noster omnes principes vicit, et terminos eorum transiens captivos populos ad se transtulit in salutem. Et tu de parte alicujus principis eras: venit Jesus, et rapuit te de potestate perversa, et Deo Patri obtulit. Adversarius ergo noster ambulat, ducens nos ad principem suum. Unde ego [2]) credens omnia Scripturarum verba habere rationem, non puto frustra judicem apud Graecos cum articulo positum, qui singularitatis significator est, principem vero sine articulo scriptum esse simpliciter. „Quando [3]) vadis cum adversario tuo." Signanter ait: „tuo." Neque enim omnes omnium sunt adversarii, sed singuli singulos habent, qui ubique eos sequantur, et sint comites. „Quando [4]) vadis cum adversario tuo ad principem." Non cum articulo „principem" posuit, ne certum videretur ostendere; sed sine articulo, ut e pluribus unum esse monstraret: quod apud Graecos magis intelligitur. Unusquisque enim nostrum non habet proprium principem. Qui Syrus est, sub Syrorum principe est, et unusquisque sub suo principe gentis est: si tamen hucusque processisse me sufficit, et ab hac disputatione ad aliam transire majorem, ut caeteras quoque gentes etiam commemorem. Unde dicitur: „videte [5]) Israel secundum carnem." Prudenti coepisse, dixisse est: licet et hoc in populo coepisse sermonem. Qui te vult, inquit, ducere ad principem suum, et

---

1) Ed. Ruaei: haereditate. 2) Edd. Merlini: ergo.
3) Luc. XII, 58. 4) Ibid. XII, 58.
5) I Cor. X, 18.

ab alio principe conducere, quando [1]) „vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam, ut libereris ab eo." Nisi omni studio laboraveris, ut, [2]) dum adhuc viam carpis, antequam ingrediaris ad principem, priusquam princeps tradat te judici, ab adversario praeparatum, postea frustra conaberis. Da ergo operam, ut libereris ab eo, sive a principe, ad quem te trahit adversarius. Da operam, ut habeas sapientiam, justitiam, fortitudinem atque temperantiam, et tunc complebitur: „ecce, [3]) homo, opera ejus ante faciem suam." Nisi dederis operam, non poteris adversarii pactum infringere, cujus amicitia est in Deum. „Quando [4]) vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam." Latitat in hoc loco, nescio quid, et secretum est: „in [5]) via da operam." Salvator ait: „ego [6]) sum via, veritas, et vita." Si dederis operam, ut libereris ab adversario, esto in via: et cum steteris in eo, qui dicit: „ego [7]) sum via," stetisse non sufficit, sed da operam, ut libereris ab adversario. Nisi dederis operam, ut ab adversario libereris, quae te sequantur, ausculta. Trahit te ad judicem adversarius, sive princeps, cum te susceperit ab adversario, trahit te ad judicem. Quam elegans verbum: [8]) „trahit," [9]) ut ostendat quodammodo retractantes, et nolentes ad condemnationem trahi, et ire compelli! Quis enim homicida concito gradu pergit ad judicem? Quis gaudens ad condemnationem sui [10]) ire festinat, et non invitus trahitur, ac repugnans? Scit enim se ad hoc ire, ut sententiam mortis accipiat. „Ne [11]) forte trahat te ad judicem."

---

[1]) Luc. XII, 58. [2]) Desideratur „ut" in ed. R.
[3]) Jes. LXII, 11. [4]) Luc. XII, 58.
[5]) Luc. XII, 58. [6]) Ev. Joann. XIV, 6.
[7]) Ev. Joann. XIV, 6. [8]) Edd. Merlini: sermo.
[9]) Luc. XII, 58.
[10]) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: suam.
[11]) Luc. XII, 58.

Quis, putas, iste judex est? Ego nescio alium judicem, nisi Dominum meum Jesum Christum, de quo alibi dicitur: „et [1]) statuet [2]) oves a dextris, haedos autem a sinistris:" et iterum: „qui [3]) confessus fuerit me, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est; qui autem negaverit me coram hominibus, negabo eum coram Patro meo, qui in coelis est."

„Trahat [4]) te ad judicem, et judex tradat te exactori." Unusquisque nostrum per singula peccata damnum sustinet, et juxta qualitatem rationemque delicti damni magnitudo reputatur. Debeo aliquod de Scripturis afferre testimonium super damno, mulctaque pecuniae. Alius damnum sustinet quingentorum denariorum, et debet eos, alius quinquaginta denariis condemnatur: quae summa ambobus a creditore conceditur. Porro alius, — sicut Scriptura dicit: „oblatus [5]) est ei unus, qui debebat decem millia talenta —, decem millibus talentorum condemnatur. Et quid me necesse est plura persequi? Unusquisque pro qualitate et quantitate peccati, diversam mulctae sententiam expendit. Si parum est, quod peccas, ferieris damno minuti, ut Lucas [6]) scripsit, ut vero Matthaeus, quadrantis. Verumtamen etiam necesse est hoc ipsum, quod exstitisti debitor, solvere. Non enim inde exies, nisi et minima quaeque persolveris. Qui vero fidelis est, nullo damno percutitur, sed quotidie ditatur. Totus enim mundus divitiarum ejus est. Infidelis autem nec obolum habet. Alius damnatur denario, alius mna, alius talento. Et quaesitor hujus negotii, qui mensuras universorum noverit peccatorum. Hoc delictum talento condemnatur: illud peccatum mulctam istiusmodi meretur.

---

1) Matth. XXV, 33. 2) Ed. Ruaei: statues.
3) Matth. X, 32. 33. 4) Luc. XII, 58.
5) Matth. XVIII, 24.
6) Luc. XII, 59. coll. Matth. V, 26.

Scriptum est enim: „cum [1]) autem coepisset facere rationem.“ Supputanda est omnibus nobis gratia. Non est aliud tempus faciendae rationis, nisi tempus judicii, quando liquido cognoscetur, quid nobis creditum est, et quid lucri, quidve detrimenti fecerimus, quis nostrum acceperit mnam, quis unum talentum, quis duo, quis quinque. Necesse non est plura indicare, cum hoc in commune dixisse sufficiat, reddituros nos [2]) esse rationem, et si debitores inventi fuerimus, trahi ad judicem, et a judice exactori tradi. Singuli exactores proprios habemus: omnis vero multitudo pluribus traditur, secundum id, quod in Jesaia scriptum est: „populus [3]) meus, exactores vestri spoliant vos, et qui potentes sunt dominantur vestri.“ Dominantur exactores, si debuerimus aliquid. Si autem habuerimus fiduciam, et fronte libera vixerimus, servabo praeceptum libens: „reddite [4]) omnibus debita, cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem.“ Si omnibus universa reddidero, venio ad exactorem, et intrepida mente respondeo: nihil tibi debeo. Venit exactor ad deposcendum, resisto ei. Scio enim, quod, si nihil debuero, in me non habet potestatem. Quod si debitor fuero, mittet me exactor meus in carcerem, illo ordine, qui praedictus est. Adversarius enim me ducit ad principem, princeps ad judicem, et judex tradet me exactori, et exactor mittet in carcerem. Quae est lex carceris istius? Non egredior ex eo, neque me exactor patitur exire, nisi debitum omne persolvero. Non habet exactor potestatem, ut mihi saltem quadrantem, vel minimam portionem valeat concedere: unus est, qui debitoribus, non habentibus unde persolvant, potest concedere. Accessit, inquit, ad eum „unus, [5]) qui debebat quingentos denarios, et alius quin-

[1]) Matth. XVIII, 24. [2]) Ed. R.: non. [3]) Jes. III, 12.
[4]) Rom. XIII, 7. [5]) Luc. VII, 41. 42.

quaginta: et cum non haberent unde redderent, ambobus donavit." Qui donavit, Dominus est: iste vero, qui exactor est, non est Dominus, sed a Domino ad exigenda debita praepositus. Non fuisti dignus, ut tibi quingenti, sive quinquaginta denarii donarentur, nec audire meruisti: „dimissa[1]) sunt tibi delicta tua:" sed mitteris in carcerem, et ibi exigeris per laborem et opera, sive per poenas atque supplicia, et non inde exies, nisi reddideris quadrantem, vel novissimum minutum, quod Graece „tenue" dici potest. — Peccata autem nostra pinguia sunt. Scribitur enim: „incrassatum[2]) est enim cor populi hujus: —" aut comparatione majoris, tenue atque subtile. Beatus est igitur, primum qui non peccat, secundo, ut in collatione aliquis saltem tenue peccatum habeat. Et inter ipsa quoque tenuia, atque subtilia, est diversitas peccatorum. Nisi esset pecunia subtilis, nunquam diceretur: „non[3]) exies inde, donec reddas novissimum quadrantem." Quomodo sine pecunia diceret novissimum minutum, quod est denarius, sive nummus, sive obolus, vel statera? Quod si magnam pecuniam debuerimus, sicut ille, qui scribitur decem millia talenta debuisse, quanto tempore claudamur in carcere, donec reddamus debitum, non possum manifeste pronunciare. Si enim, qui parum debet, non egredietur, nisi exsolvat minutum quadrantem: utique, qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum debitum saecula numerabuntur. Quapropter demus operam, ut liberemur ab adversario, dum sumus in via, et jungamur Domino Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

1) Luc. VII, 48. 2) Act. XXVIII, 27.
3) Matth. V, 26.

HOMILIA XXXVI.

De eo, quod scriptum est: „qui [1]) voluerit animam suam salvare, perdet eam,“ usque ad eum locum, ubi ait: „regnum [2]) Dei intra vos est.“

„Qui [3]) quaesierit, inquit, animam suam salvare, perdet eam; et qui perdiderit eam, salvabit eam.“ Martyres quaerunt salvare animam suam: propterea perdunt, ut salvent eam. Qui vero volunt salvare animam suam, ut non perdant eam, hi et corpus et animam perdunt pariter in gehennam. Quamobrem „nolite [4]) timere eos, ait, qui possunt corpus occidere; sed timete magis eum, qui potest animam et corpus perdere in gehennam.“ Hoc ad propositum juxta vires ingenii nostri breviter dixerimus; „animalis [5]) autem non recipit ea, quae sunt spiritus,“ et idcirco salvari non potest. „Seminatur [6]) corpus animale, surgit corpus spirituale.“ Porro „qui [7]) adhaeret Domino, spiritus unus efficitur.“ Si ergo qui Domino copulatur, cum animalis esset, per id in spiritualem vertitur, et unus est spiritus, nos quoque perdamus animam nostram, ut adhaerentes Domino in unum spiritum transformemur. Sed et de regno Dei interrogatus respondit Salvator Pharisaeis: „quando [8]) venerit?“ inquit: „non venit regnum Dei cum observatione, neque dicunt: ecce hic, aut, ecce ibi. Regnum enim [9]) Dei intra vos est.“ Non omnibus Salvator dicit: „regnum [10]) Dei intra vos

---

1) Luc. XVII, 33. 2) Luc. XVII, 21.
3) Luc. XVII, 33. 4) Matth. X, 28.
5) I Cor. II, 14. 6) I Cor. XV, 44.
7) I Cor. VI, 17. 8) Luc. XVII, 20. 21.
9) Deest „enim“ in ed. R. 10) Luc. XVII, 21.

est:" siquidem in peccatoribus regnum peccati est, et absque ulla ambiguitate aut[1]) regnum peccati, aut regnum Dei in corde nostro imperat. Unde sive quae facimus, sive quae loquimur, sive quae cogitamus, contemplemur attentius, et tunc videbimus, utrum Dei imperium regnet in nobis, an imperium delictorum. Quam diversitatem sciens[2]) etiam Apostolus, quosdam commonet, dicens: „non[3]) regnet peccatum in mortali vestro corpore." Si quis nostrum desiderat regnum Dei, regnatur ab eo. Si quis avaritiae ardore cruciatur, regnatur ab avaritia. Porro qui injustitiam reginam habet, regnatur ab ea. Qui vanae gloriae ambitione sustollitur, regnat ei aura popularis. Qui moeret, qui aliquid reformidat, qui amat, qui desiderat, imperant ei singula, prout a[4]) perturbationibus variis possidetur. Quae omnia cognoscentes, et quam multa sint genera regnorum, surgamus, precemurque Deum, ut auferat a nobis regnum inimici, et possimus sub regno esse Dei omnipotentis, id est, sub regno sapientiae, pacis, justitiae, veritatis, quae cuncta in unigenito Dei Filio intelliguntur: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

1) Desunt in ed. M. I. verba: „aut regnum peccati;" in ed. M. II. desideratur „aut."

2) Ed. M. I: „sciens esse Apostolus," ed. Ruaei: „sciens Apostolus."

3) Rom. VI, 12.

4) Desideratur „a" in ed. M. I., itemque in ed. R.

HOMILIA XXXVII.

De eo, quod a discipulis pullus [1]) asinae solutus est.

Lectum est in evangelio secundum Lucam, quomodo, cum venisset Salvator Bethphage [2]) et Bethaniam juxta montem Oliveti, miserit duos e discipulis suis, ut solverent pullum asinae, qui vinctus erat, et super quem nullus hominum aliquando sederat. Quod quidem mihi videtur magis ad altiorem intelligentiam, quam ad simplicem historiam pertinere. Asinus vinctus erat. Ubinam? Contra Bethphage et Bethaniam; e quibus Bethania interpretatur domus obedientiae, Bethphage vero domus maxillarum, sacerdotalis quidam locus. Maxillae enim sacerdotibus dabantur, sicut in lege praecipitur. Illuc ergo, ubi obedientia, ubi locus sacerdotibus mancipatus, mittit Salvator discipulos suos, ut solvant pullum asinae, super quem nullus hominum aliquando sederat. Porro quid aliud super asinum sedere potest absque homine? Volo paulisper exemplum sumere, ut, quod dicturus sum, possit intelligi. Scriptum est in Jesaia: „visio [3]) quadrupedum in tribulatione et angustia," et reliqua, usque ad eum locum, ubi ait: „non proderunt iis divitiae aspidum." Unusquisque nostrum consideret, quantas opes aspidum ante portaverit, quantas divitias bestiarum, et quomodo nunquam rationabilis homo sederit super asinum nostrum, non sermo Mosis, non Jesaiae, non Jeremiae, nec reliquorum omnium prophetarum: et videbit tunc sedisse super nos sermonem Dei, atque rationem,

---

[1]) Luc. XIX, 28. sqq.
[2]) Luc. XIX, 29. 30.
[3]) Jes. XXX, 6.

quando venit Dominus Jesus, et praecepit discipulis suis, ut euntes solverent pullum asinae, qui prius vinctus fuerat, ut liber incederet. Solutus itaque pullus asinae adducitur ad Jesum, ad cujus solutionem mittens discipulos dixerat: „si [1]) quis vos interrogaverit: quare solvitis pullum? dicite ei: quia Dominus necessarium illum habet.“ Multi erant domini hujus pulli, antequam Salvator eum haberet necessarium: postquam vero ille coepit esse Dominus, plures domini esse cessaverunt. Nemo enim potest Deo servire et mammonae. Quando malitiae servierimus, multis sumus passionibus vitiisque subjecti. Solvitur ergo pullus, quia Dominus necessarium eum habet. Vos estis pullus asinae, quid vestri Filius Dei necessarium habet? quid a vobis expetit? Salute vestra opus habet, cupit vos solvi vinculis peccatorum. Deinde mittunt discipuli vestes suas super asinum, et sedere faciunt Salvatorem. Assumunt sermonem Dei, et imponunt eum super animas auditorum. Vestibus exuuntur, substernunt eas in via. Super nos sunt vestimenta Apostolorum: opera eorum bona, ornamenta nostra sunt: volunt Apostoli indumenta sua calcari a nobis. Et revera solutus a discipulis asinus, et portans Jesum, incedit super vestimenta Apostolorum, quando doctrinam eorum imitatur et vitam. Quis nostrum ita beatus est, ut sedeat super illum Jesus? Qui quamdiu in monte fuit, cum suis Apostolis morabatur: quando vero coepit vicinus esse descensui, tum occurrit ei turba populorum. Si non venisset ad descensum, non ei poterat occurrere multitudo. Descendit, seditque super pullum asinae, et omnis populus voce consona laudabat Deum. Quod Pharisaei videntes, dicebant Domino: „increpa [2]) eos.“ Quibus ille respon-

---

[1]) Luc. XIX, 31.

[2]) Luc. XIX, 39. — 40.

dit: „si isti tacuerint, lapides clamabunt.“ Quando nos loquimur, lapides silent: quando nos tacemus, lapides clamant: „potest [1]) enim Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo.“ Quo tempore nos tacebimus? Quando refrixerit caritas multorum, quando illud, quod a Salvatore praedicatum est, fuerit impletum: „putas, [2]) veniens Filius hominis inveniet fidem super terram?“ Propterea Domini misericordiam deprecemur, ne nobis tacentibus lapides clamitent, sed loquamur, et laudemus Deum in Patre, et Filio, et Spiritu sancto: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXXVIII.

De eo, quod scriptum est: „cum [3]) autem appropinquasset, vidit civitatem, et flevit super eam,“ usque ad eum locum, ubi ait: „ejecit omnes vendentes columbas.“

Cum appropinquasset Jerusalem Dominus noster, videns eam flevit, et dixit: „si [4]) cognosceres et tu in die ista, quae ad pacem sunt tibi! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quoniam venient dies super te, et circumdabunt te inimici tui vallo.“ Sacramenta sunt, quae dicuntur, et speramus pandente Deo aperire posse, quod latitat. Primum ergo de fletu ejus videndum. Omnes beatitudines, quas locutus est in evangelio Jesus, suo firmat exemplo, et quod docuit pro testimonio probat. „Beati, [5]) inquit, mites.“ Huic simile est de semetipso: „discite [6])

[1]) Luc. III, 8. [2]) Luc. XVIII, 8.
[3]) Luc. XIX, 41. — 45. [4]) Luc. XIX, 42. 43.
[5]) Matth. V, 5. [6]) Matth. XI, 29.

a me, quoniam mitis sum." „Beati [1]) pacifici." Et quis alius ita pacificus, ut Dominus meus Jesus, qui est pax nostra, qui solvit inimicitiam, et in sua eam carne destruxit? „Beati, [2]) qui persecutionem patiuntur propter justitiam." Nemo sic persecutionem passus est propter justitiam, ut Dominus Jesus, qui pro peccatis nostris crucifixus est. Omnes igitur beatitudines in semetipso Dominus ostendit. Ad quam similitudinem etiam illud, quod dixerat: „beati [3]) flentes," ipse flevit, ut hujus quoque beatitudinis jaceret fundamenta. Flevit autem super Jerusalem, dicens: „si [4]) cognovisses et tu in die ista, quae ad pacem sunt tibi! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis," et reliqua, usque ad eum locum, ubi ait: „eo [5]) quod non cognoveris tempus visitationis tuae." Dicat aliquis auditorum: manifesta sunt, quae dicuntur, et opere completa de Jerusalem. Circumdedit enim eam Romanus exercitus, et ad internecionem usque vastavit, tempusque veniet, quando lapis super lapidem non relinquetur super eam. Non nego et illam quidem Jerusalem propter habitatorum scelera fuisse destructam, sed [6]) quaero si et ad hanc nostram Jerusalem fletus iste pertineat. Nos enim sumus Jerusalem, quae defletur, qui nobis videmur intuitum habere majorem. Quod si post mysteria veritatis, post sermonem evangelii, post doctrinam ecclesiae, post visionem sacramentorum ejus, aliquis e nobis peccaverit, plangitur, atque fletur. Nemo enim gentilis fletur, sed ille, qui fuit de Jerusalem, quod post peccata circumdent [7]) eam inimici, contrariae videlicet fortitudi-

---

[1]) Matth. V, 9. [2]) Matth. V, 10.
[3]) Matth. V, 4. [4]) Luc. XIX, 42.
[5]) Luc. XIX, 44.
[6]) Ed. M. II: sed quaero an ad hanc etc.
[7]) Ed. Ruaei: circumdant.

nes, spiritus nequam, et immittant in circuitu ejus vallum, et obsideant eam, et lapidem super lapidem non relinquant: maxime si post multam continentiam, post aliquot annos castitatis victus quis fuerit, blandimentisque carnis illectus patientiam pudicitiamque amiserit. Si fueris fornicatus, lapidem super lapidem non relinquent super te. Ait enim in alio loco: „non [1]) recordabor priorum justitiarum ejus: in peccato suo, in quo deprehensus fuerit, in ipso judicabo eum.“ Haec est ergo, quae defletur, Jerusalem. Post quae dicitur: „ingressus [2]) est templum.“ Quod cum fuisset ingressus, ejecit eos, qui vendebant columbas. Non ejecit ementes: qui enim emunt, et quod emerint possident. Illos ejecit de templo Patris Jesus, qui vendunt, et abjiciunt, quod habuerant: in similitudinem illius luxuriosi filii, qui substantiam suam accepit a patre, et universa perdidit nimie potando. Si quis ergo vendit, ejicitur, praecipue si vendebat columbas. Quare alias aves non posuit, nisi columbas? Hoc animal simplex est, et decorum. Vereor, ne et in nobis vitium istiusmodi deprehendatur. Si enim ea, quae mihi a sancto Spiritu revelata sunt, et credita, ut in vulgus efferrem, pretio vendidero, et absque mercede non docuero, quid aliud facio, nisi columbas, id est, Spiritum sanctum, vendo? Quem cum vendidero, ejicior de templo Dei. Quapropter rogemus Dominum, ut omnes emamus potius, quam vendamus. Si enim non vendiderimus, cognoscimus et intelligimus salutem nostram: alioquin inimici circumdabunt urbem nostram. Quod si semel nos exercitus hostilis cinxerit, lacrimas Dei non merebimur. Surgamus ergo diluculo, et obsecremus Dominum, ut saltem micas, quae de mensa ejus cadunt, comedere possimus.

---

[1]) Ezech. XVIII, 22.

[2]) Luc. XIX, 45.

Miratur Scriptura,[1]) reginam Sabae[2]) venisse ab extremo terrae, audire sapientiam Salomonis: quae cum vidisset prandium, et supellectilem, et ministeria domus ejus, obstupuit, et tota in miraculo fuit. Nos si tantas Domini nostri opes, tantam sermonis supellectilem, et abundantiam doctrinarum non libenter amplectimur, si non comedimus panem vitae, si non carnibus Christi vescimur, et cruore potamur, si contemnimus dapes Salvatoris nostri, scire debemus, quod habeat Deus et benignitatem, et severitatem. E quibus benignitatem ejus magis orare debemus, in Christo Jesu Domino nostro: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XXXIX.

De quaestione[3]) Sadducaeorum, quam proposuerant Domino, mulieris ejus, quae septem viros habuit. Et rursus de denario, quem sibi Salvator jussit ostendi.

Est haeresis in Judaeis, quae dicitur Sadducaeorum: haec resurrectionem mortuorum negat, et putat animam interire cum corpore, nec post mortem ultra respirare. Igitur quaestionem Domino proponentes, composuerunt fabulam mulieris septem virorum, quae post primum virum, ad resuscitandum semen prioris, alterum duxerit: quo mortuo, tertium quoque, et rursum quartum: atque in hunc modum ad septimum usque pervenerat. Quaeritur ergo, in resurrectione mortuorum quis eam sibi e

---

[1]) I Regg. X. (III Regg.)
[2]) Edd. M. et R.: Saba.
[3]) Luc. XX, 27. seqq. et XX, 20—26.

septem fratribus sit vendicaturus uxorem. Hoc autem problema insidiantes verbis Salvatoris eo tempore proposuerunt, quo eum viderant de resurrectione docere discipulos. Quibus respondens Salvator, ait: „erratis, [1]) nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim mortuorum, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in coelis." Qui erunt sicut angeli, utique angeli erunt. Simulque discendum, quod angeli connubia non habeant. Hic vero, ubi mors, et nuptiae, et liberi necessarii sunt: illic, [2]) ubi immortalitas, [3]) nec conjugio opus est, nec filiis. Proponam mihi quaestionem valde molestam, et quae non facile solvitur, ex persona eorum, qui studiosissimi Scripturarum sunt, et die ac nocte meditantur in lege Domini. Ubi, inquiunt, scriptum est, quia neque nubent, neque nubentur? Tam vetus, quam novum testamentum, memoria ac mente perlustrans, nusquam memini [4]) tale quid relatum. Quod si forte me fallit, qui plus novit, doceat. Libenter disco, quod nescio; sed quantum ego existimo, nec in veteri, nec in novo instrumento, quidquam tale reperiet. Omnis ergo eorum error, de prophetica, quam non intelligunt, lectione surrexit: e quibus illud est in Jesaia: „electi [5]) mei non habebunt liberos in maledictionem:" et in Deuteronomio in benedictionibus: „benedicti [6]) filii uteri tui." Et putant haec futura in resurrectione, non intelligentes spirituales benedictiones esse praedictas. Paulus enim, vas electionis, omnes has benedictiones, quae ponuntur in

---

1) Matth. XXII, 29. 30. coll. Luc. XX, 35. 36.
2) Desideratur „illic" in ed. M. I., itemq. in ed. R.
3) Ed. M. I., itemq. ed. Ruaei: immortales.
4) Ed. Ruaei male: nemini.
5) Jes. LXV, 23. — Edd. Merlini: lecti mei etc.
6) Deut. VII, 13.

lege, spiritualiter interpretans, et sciens, non esse carnales, ad Ephesios loquitur: „benedictus [1]) Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali," cum a mortuis resurgentes aeternam beatitudinem consequeremur. Sed et in Psalmis simile quid reperientes, eodem labuntur errore: „uxor, [2]) inquit, tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae: filii tui sicut novellae olivarum in circuitu mensae tuae:" usque ad eum locum, ubi ait: „benedicat [3]) te Dominus ex Sion, et videas quae bona sunt Jerusalem." Ergo cum instructa fuerit Jerusalem, et instaurata in antiquum statum, tunc visurus est bona, quae Scriptura commemorat. Qui spiritualiter intelligunt Jerusalem, et de ea dici sciunt: „quae [4]) coelestis est, quae sursum est, quae est mater nostra," videbunt bona illius, de quibus saepe diximus, et id, quod nunc de Psalmo posuimus: „uxor [5]) tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae: filii tui sicut novellae olivarum in circuitu mensae tuae." Quae omnia corporaliter intelligentibus Sadducaeis, qui erant portio Judaeorum, dicit Salvator: „nescitis [6]) Scripturas, neque virtutem Dei." Haec de quaestione, quam Sadducaei Domino proposuerunt, breviter dicta sint. Porro quia [7]) adjectum est de imagine Caesaris, etiam super hoc debemus pauca perstringere. Putant quidam, [8]) a Salvatore dictum esse simpliciter: „reddite, [9]) quae sunt Caesaris, Caesari," id est, tributum reddite, quod debetis.

---

[1]) Ephes. I, 3.
[2]) Psalm. CXXVIII, 3. (CXXVII.)
[3]) Psalm. CXXVIII, 5. (CXXVII.)
[4]) Galat. IV, 26.
[5]) Psalm. CXXVIII, 3. (CXXVII.)
[6]) Matth. XXII, 29. [7]) Ed. Ruaei: quae.
[8]) Ed. Ruaei: quidem. [9]) Luc. XX, 25.

Quis enim nostrum de tributis reddendis Caesari contradicit? Habet-igitur locus quiddam mystici atque secreti. Duae sunt imagines hominis: una, quam accepit a Deo factus in principio, sicut in Genesi scriptum est: „juxta [1]) imaginem et similitudinem Dei:" altera choici, id est, terreni, postquam [2]) propter inobedientiam atque peccatum ejectus de paradiso assumsit eam, principis saeculi hujus suasus illecebris. Sicut enim nummus, atque denarius, habet imaginem imperatorum mundi, sic, qui facit opera rectoris tenebrarum istarum, portat imaginem ejus, cujus habet opera: quam praecepit Jesus esse reddendam et projiciendam de vultu nostro, assumendamque eam imaginem, juxta quam a principio ad similitudinem Dei conditi sumus. Atque ita fit, ut, quae Caesaris sunt, Caesari, et quae Dei, reddamus Deo. „Ostendite, [3]) inquit, mihi nummum." Pro quo in Matthaeo scribitur „denarius." Quem cum accepisset, ait: „cujus [4]) scriptionem habet?" Qui respondentes dixerunt: „Caesaris." [5]) Ad quos rursum: „reddite [6]) ergo, inquit, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo." Quorum consequentiam et Paulus locutus est, dicens: „sicut [7]) portavimus imaginem choici, portemus et imaginem coelestis." Quod ergo ait: „reddite, [8]) quae sunt Caesaris, Caesari," hoc dicit: deponite personam choici, abjicite imaginem terrenam, ut possitis vobis personam coelestis imponentes, reddere, quae sunt Dei, Deo. Repetit nos Deus.

---

[1]) Gen. I, 27. [2]) Edd. Merlini: posteaquam.
[3]) Luc. XX, 24. coll. Matth. XXII, 19.
[4]) Luc. XX, 24. coll. Matth. XXII, 20.
[5]) Luc. XX, 24. coll. Matth. XXII, 21.
[6]) Luc. XX, 25. coll. Matth. XXII, 21.
[7]) I Cor. XV, 49.
[8]) Luc. XX, 25. coll. Matth. XXII, 21.

Quidnam repetit? Lege Mosen: „et[1]) nunc quid Dominus repetit a te?“ et reliqua, quae sequuntur. Postulat igitur a nobis Deus, et deprecatur, — non quia necessarium habet aliquid, ut ei tribuamus —: postulat, ut postquam ei dederimus, id ipsum tribuat in salutem. Quod ut manifestius fiat, ponam parabolam mnarum. Qui unam acceperat mnam, et fecerat decem, et obtulit Domino, a quo sibi credita mna fuerat, accepit et aliam, quam antea non habebat. Illius enim mnam, qui non multiplicaverat quod accepit, jubet Dominus auferri, et dari ei, qui alias habet: „tollite,[2]) inquit, mnam, et date ei, qui habet decem mnas.“ Atque in hunc modum, quae dederimus Deo, nobis ea ipsa restituet cum his, quae ante non habueramus. Exigit et postulat a nobis Deus, ut habeat occasionem donandi, ut ipsi tribuat, qui erogavit. Ipsius enim gratia duplicata est mna, et dignis quibusque plus datum est, quam sperabant. Quapropter surgentes oremus Deum, ut digni simus offerre ei munera, quae nobis restituat, et pro terrenis coelestia largiatur, in Christo Jesu: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

---

[1]) Deut. X, 12. [2]) Luc. XIX, 24.

FRAGMENTA ORIGENIS

IN

LUCAM.

„Πραγμάτων“[1]) δὲ εἶπεν, ἐπεὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, κατὰ τοὺς τῶν αἱρετικῶν παῖδας, ἐδραματούργει ὁ Ἰησοῦς τὸν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, ἀλλὰ τυγχάνων ἀλήθεια πρὸς ἀλήθειαν τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ ἐνήργησε.

Ἐπειδὴ[2]) γὰρ ἑρμηνεύεται Ζαχαρίας μὲν „μνήμη θεοῦ,“ Ἰωάννης δὲ „ὁ δεικνὺς,“ μέμνηται „δέ τις τοῦ ἀπόντος, δείκνυσι δὲ τὸν παρόντα, διὰ τοῦτο οἱ τοῦ παιδὸς τούτου γεννήτορες οὐκ ἠνέσχοντο τὸ καλεῖν Ζαχαρίαν, ἀλλὰ μᾶλλον Ἰωάννην ὀνομάζειν ἤθελον, διότι ἔμελλεν, οὐχὶ μνημονεύειν θεοῦ ὡς ἀπόντος, ἀλλ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον μονονουχὶ τῷ δακτύλῳ δεικνύειν παρόντα, καὶ λέγειν· „ἴδε[3]) ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ.“

---

[1]) Ed. Ruaei hunc offert titulum: Fragmenta Origenis ex Macarii Chrysocephali orationibus in Lucam. — Eadem editio in fronte haec habet: Orat. I. *εἰς τὴν γέννησιν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου*, haec Origenis laudat. — Cfr. Luc. I, 1.

[2]) Ed. Ruaei haec habet in fronte: Eadem Orat. I.

[3]) Ev. Joann. I, 29.

Καὶ[1] „*μέγας*,“[2] *οὐχ ὡς Ἰωάννης δουλικῶς, ἀλλ' ὡς κύριος τοῦ παντὸς, καὶ ὡς κύριος πανταχοῦ, ὥστε οὐχὶ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλ' ἔργῳ δείκνυται, ὅτι μέγας ἐστίν.*

Ὅπερ[3] *γὰρ οὐδεὶς τῶν προφητῶν ὑπῆρξε, τοῦτο ὑπῆρξεν Ἰωάννης, διὰ τὸ πλησιάζειν τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ, καὶ προτρέχειν αὐτῆς· οὐ γὰρ πρότερον ἐπλήσθη τοῦ ἁγίου πνεύματος, πρὶν ἐπιστῆναι τὴν κυοφοροῦσαν τὸν Χριστόν. Τότε δὲ καὶ ἐπληροῦτο πνεύματος καὶ ἐσκίρτα, καὶ τῇ μητρὶ μετεδίδου, καὶ ἀνεβόα προφητικῶς ἡ Ἐλισάβετ διὰ τὸ κυοφορούμενον ἐν αὐτῇ βρέφος, καὶ ἔλεγε τῇ παρθένῳ·* „*εὐλογημένη*[4] *σὺ ἐν γυναιξίν·*“ *οὐδεμία γὰρ τῆς τοιαύτης χάριτος κοινωνὸς οὔτε γέγονεν, οὔτε γενέσθαι δύναται. Ἓν γὰρ τὸ θεῖον κύημα, εἷς ὁ θεῖος τόκος, καὶ μία ἡ γεννήσασα τὸν θεάνθρωπον. Τί μοι τοίνυν πρώτη προαγορεύεις; Μὴ γὰρ ἐγώ εἰμι ἡ τὸν Σωτῆρα τίκτουσα; Ἐχρῆν ἐμὲ πρὸς σὲ παραγενέσθαι· σὺ γὰρ ὑπὲρ πάσας τὰς γυναῖκας εὐλογημένη· σὺ μήτηρ τοῦ κυρίου μου, σὺ ἐμὴ κυρία ἡ τῆς κατάρας τὴν λύσιν βαστάζουσα. Σύμφωνα τῷ υἱῷ φθέγγεται· καὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν παραστάσεως ἔλεγε, καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ἀναξίαν τῆς παρουσίας τῆς παρθένου. Τί μοι, φησὶν,*[5] *τηλικοῦτον πέπρακται ἀγαθὸν, ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου ἔλθῃ πρός μέ; Καὶ μητέρα καλεῖ τὴν ἔτι παρθένον, φθάνουσα προφη-*

---

[1] Ed. Ruaei in fronte habet: Orat. II.

[2] Luc. I, 15.

[3] Ed. Ruaei in fronte: Orat. III. „*εἰς τοὺς ὄρθρους τῶν ἑορτῶν τῆς Θεοτόκου*,“ paulum ab initio haec Origenis laudat.

[4] Luc. I, 42. [5] Luc. I, 43.

τικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἔκβασιν, καὶ καρπὸν κοιλίας ὀνομάζει τὸν Σωτῆρα, τῷ μὴ ἐξ ἀνδρὸς εἶναι, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς Μαρίας· οἱ γὰρ ἐκ τῶν πατέρων τὴν σπορὰν ἔχοντες, ἐκείνων εἰσὶ καρποί.

Θεία[1]) μὲν οὖν οἰκονομία τὴν Μαρίαν ἤγαγε πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἵνα ἡ μαρτυρία Ἰωάννου καὶ ἐκ μήτρας[2]) εἰς τὸν κυρίον πληρωθῇ. Ἐσκίρτησε γὰρ τὸ βρέφος, καὶ οἱονεὶ ἤρξατο ἔκτοτε προφήτην δεικνύειν τὸν Ἰωάννην ὁ κύριος. Εἶχε δὲ καὶ ἡ πορεία τῆς παρθένου τὴν οἰκείαν αὐτῆς σπουδήν. Ἦλθε γὰρ ὀψομένη τὴν Ἐλισάβετ, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ παράδοξον κύημα καὶ ἰδεῖν καὶ πιστώσασθαι κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, ἵνα διὰ τούτου καὶ ὁ μείζων πιστευθῇ τοκετὸς, ὁ ἐξ αὐτῆς, φημὶ, τῆς παρθένου. Καὶ συντρέχει πρὸς τὴν πίστιν ταύτην ὁ λόγος τῆς Ἐλισάβετ, λεγούσης· „καὶ[3]) μακαρία ἡ πιστεύσασα· ὅτι ἔσται τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ κυρίου.“ Βεβαιοτέρα οὖν ἐγένετο πρὸς τὴν πίστιν ὧν ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀγγέλου ἡ Μαρία, μακαριζομένη ἐὰν πιστεύσῃ, ἀγγέλου τε προσημαίνοντος, καὶ τῆς συγγενίδος τὰ παραπλήσια προφητευούσης.

Σαφῶς[4]) ἐν τούτοις παρίσταται ἡ κατὰ τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου Θεὸν καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ[5]) γραφὰς κηρυσσομένη ζωὴ αἰωνίος, ἣν καὶ ὁ Σωτὴρ καταγγέλλει.

---

[1]) Ed. Ruaei in fronte habet haec: Ibidem paulo post.

[2]) Ed. Ruaei: *ἐκ μητέρας.*

[3]) Luc. I, 45.

[4]) Ed. Ruaei tituli instar haec habet: Idem Orat. VIII. „*εἰς παραβολὴν τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς,*“ parum ab initio haec Origenis citat.

[5]) Ed. Ruaei: *αὐτῷ.*

Πυθομένου οὖν τοῦ νομικοῦ· „τί[1]) ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;“ ἐπὶ τὸν νόμον ἀναπέμπει, ἵν' ἐκεῖθεν συνάγῃ ἐντολὰς τὰς προσαγούσας τὸν ποιοῦντα αὐτὰς τῇ αἰωνίῳ ζωῇ. Μαρτυρεῖ γοῦν τῷ εἰληφότι, ἀπὸ μὲν τοῦ Δευτερονομίου, τό· „ἀγαπήσεις[2]) κύριον τὸν θεόν σου·“ ἀπὸ δὲ τοῦ Λευιτικοῦ, τό· „τὸν[3]) πλησίον σου ὡς σεαυτόν·“ „ὀρθῶς[4]) ἀπεκρίθης,“ καὶ προστίθησι· „τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ,“ δηλονότι τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, περὶ ἧς κἀκεῖνος τε ἐπύθετο, καὶ ὁ Σωτὴρ διδάσκει. Ταῦτα δὲ εἴρηται πρὸς τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, καὶ Βασιλίδου, καὶ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος. — Ἔχουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰς λέξεις ἐν τῷ καθ' ἑαυτοὺς εὐαγγελίῳ. — Καὶ φήσομεν πρὸς αὐτούς· ὁ μαρτυρήσας τῷ· „ὅτι[5]) ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου,“ τὴν ἐντολὴν ἀπὸ νόμου εἰρηκότι, οὐ παρά τινος ἄλλου ἢ τοῦ δημιουργοῦ εἰρημένην, καὶ φήσας ἐπὶ τούτοις αὐτῷ· „ὀρθῶς[6]) ἀπεκρίθης·“ τί ἄλλο βούλεται ἡμᾶς πράττειν ὑπὲρ τοῦ ζῆσαι τὴν αἰώνιον ζωήν, ἢ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὸν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ; Ὁ Σωτὴρ δὲ γοῦν ἀπεφήνατο περὶ τῶν δύο ἐντολῶν λέγων· „καὶ[7]) ἐν αὐταῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.“

Ἁπλῶς[8]) δὲ τρισὶ τρόποις ἀποπίπτουσί τινες τῆς

---

[1]) Luc. X, 25.
[2]) Deut. VI, 5. coll. Luc. X, 27.
[3]) Levit. XIX, 18. coll. Luc. X, 27.
[4]) Luc. X, 28.
[5]) Luc. X, 27. coll. Deut. VI, 5.
[6]) Luc. X, 28.
[7]) Matth. XXII, 40. coll. edd. N. T.
[8]) Ed. Ruaei tituli loco haec habet: Idem Orat. X. „εἰς παραβολὴν τῶν καλουμένων ἐν τῷ δείπνῳ,“ sequentia Origenis laudat.

κλήσεως· φαντασίᾳ δογμάτων κρειττόνων, διώξει αἰσθητῶν, καὶ φιληδονίᾳ. Οἱ μὲν γὰρ ἀγρὸν ἀγοράσαντές εἰσιν, οἳ καὶ παραιτοῦνται τὸ δεῖπνον, οἱ παραλαβόντες δόγματά ἕτερα τῆς θεότητος, πολλὴν ἔχοντα πιθανότητα καὶ ποικιλίαν τοῦ λόγου· οἳ καὶ καταφρονοῦσι τοῦ ἀγροῦ, τοῦ ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ θησαυρὸν, καὶ δυνάμεις. Ὁ οὖν μὴ ἰδὼν, μηδὲ δοκιμάσας ὃν ἐκτᾶτο λόγον, διὰ τὸ προειλῆφθαι ἐξ ἀνάγκης, καὶ οὐχ ἑκουσίως, ἐξέρχεται ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ ἐκ τοῦ κεκληκότος, τάχα δὲ καὶ ἑαυτοῦ· ὁ δέ· „ἐρωτῶ[1]) σε,“ φησὶν, ὡς λόγῳ μόνῳ αἰδούμενος τὸν κεκληκότα. Ὁ δὲ ζεύγη[2]) βοῶν ἀγοράσας πέντε, οὗτός ἐστιν ὁ τῆς νοητῆς καταφρονῶν φύσεως· περὶ δὲ αἰσθητὰ φιλοχωρῶν, οὐδ᾽ οὗτος ἐδοκίμασεν ἐξ ἀρχῆς ἃ ἐώνηται. Εἰ οὖν ὁ δύο ἀριθμὸς ἐπὶ ὕλης τάσσεται καὶ εἴδους, οὗτος τὰ ὑλικὰ ἐτίμα· διὸ καὶ οὗτος τὸ νοητὸν δεῖπνον παρῄτηται. Ὅθεν καὶ ἔν τισιν ἀντὶ τοῦ· „ἐρωτῶ[3]) σε·“ „καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν·“ κεῖται. Οἱ γὰρ ὁρῶντες τὰ αἰσθητὰ, φασὶ μὴ δύνασθαι ἀσώματον καταλαβεῖν· ὁ δὲ ἕτερός ἐστιν ὁ εἰπών· „γυναῖκα[4]) ἐγήμα·“ ὁ δοκῶν εὑρηκέναι σοφίαν, καὶ ταύτῃ κοινωνήσας, καὶ παραιτούμενος τὴν ἀληθῆ· ἢ ὁ τῇ σαρκὶ ἑνούμενος, φιλήδονος μᾶλλον ἢ φιλόθεος. Τὸ μὲν οὖν ὁλοσχερὲς τῆς παραβολῆς οὕτως. Ἐκλάβοις δὲ καὶ ἄλλως κατὰ τὸν τόπον. Ὅσον ἄνθρωποί ἐσμεν, καὶ τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος οὐ συμφέρει γινώσκειν ἡμῖν, ἀληθῶς ὁ θεὸς ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦται, ἵν᾽ ὡς ἄνθρωπος ἀνθρώποις λαλήσῃ, τοῖς χωροῦσιν οἰκονομηθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πάντη μένοντος θεοῦ. Καὶ τότε παύσεται ὁμοιούμενος ἀνθρώπῳ, ὅταν παυσάμενοι ἔριδος, ζήλου, καὶ τῶν λοιπῶν κακῶν, καὶ τοῦ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖν, ἀξιωθῶμεν ἀκου-

---

1) Luc. XIV, 18. 2) Luc. XIV, 19.
3) Luc. XIV, 19. — 20. 4) Luc. XIV, 20.

σαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ· „ἐγὼ [1]) εἶπα· θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες.“ Πεπαύσεται δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ καλούμενος, ὧν ἁμαρτωλὸς χρήζει ἄνθρωπος, πάνθηρ, καὶ λέων, καὶ ἄρκτος, ὡς ἐν τοῖς προφήταις γέγραπται. Παύσεται γὰρ ταῦτα γίνεσθαι θεὸς, ὅτε διὰ τοὺς τάδε πεποιηκότας μηκέτι χρήζει τοῦ ὡς πάνθηρος, καὶ τοῦ ὡς λέοντος, καὶ τοῦ ὡς ἄρκτου ἀπορουμένου. Αὐτὸς οὐκέτι ἔχων τοὺς τοιούτους αὐτοῦ χρήζοντας, ἐμφανίσει ἑαυτὸν καθώς ἐστι, θεὸς ἑστὼς ἐν μέσῳ θεῶν. Οὕτως ἀκούω καὶ τοῦ· „ὁ θεὸς [2]) ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον.“ Τῷ γὰρ οὐκ ὄντι ἀξίῳ καταναλίσκεσθαι φῶς ἐστι κατὰ τὸν Ἰωάννην, λέγοντα· „ὁ [3]) θεὸς ἡμῶν φῶς ἐστι, καὶ σκοτία [4]) ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.“ Καὶ αὖθις· „οὔπω, [5]) φησὶν, ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν δὲ, ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστιν.“ Εἰ γὰρ καὶ ἀξιωθῶμεν βλέψαι νῦν τὸν θεὸν τῷ νῷ, καὶ τῇ καρδίᾳ, οὐ βλέπομεν αὐτὸν καθώς ἐστιν, ἀλλὰ καθὼς διὰ τὴν ἡμετέραν οἰκονομίαν ἡμῖν γίνεται· ἐν δὲ τῇ ἀποκαταστάσει πάντων, ὡς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ὀψόμεθα οὐχ ὡς νῦν, ὃ οὐκ ἔστιν, ἀλλ᾽, ὡς πρέπει τότε, ὅ ἐστι. Παρ᾽ ἡμῖν μὲν τοῖς ἀνθρώποις, ἀνθρώπῳ ὡμοιώθη· παρὰ δὲ τοῖς ἑαυτοὺς ἀποθεώσουσι, θεῷ· „ὁ θεὸς [6]) γὰρ ἔστη, φησὶν, ἐν συναγωγῇ θεῶν.“

Νοήσεις [7]) δὲ καὶ οὕτως τὸ ἐπιθυμεῖν κορεσθῆναι τὸν ἄσωτον ἐκ τῶν κερατίων. Ἡ λογικὴ φύσις ἐν ἀλογίᾳ γενομένη ἐπιθυμεῖ, κἂν μὴ ἐν κρείττοσι λόγοις, ἐν ὁποίοις γοῦν καταντῆσαι. Ἐπεὶ δὲ κεράτια γλυκά-

---

[1]) Ps. LXXXII, 6. (LXXXI.) [2]) Hebr. XII, 29.
[3]) I Joann. I, 5. [4]) Ed. Ruaei: σκοτεία.
[5]) I Joann. III, 2. [6]) Ps. LXXXII, 1. (LXXXI.)
[7]) Ed. Ruaei tituli loco haec habet: Orat. XI. „εἰς παραβολὴν τοῦ ἀσώτου,“ haec Origenis laudat. — Cfr. Luc. X.

ζει μὲν, καὶ πιαίνει τὸ σῶμα, τῷ δὲ σκυβάλῳ οὐ δίδωσιν ὁδὸν, εἶεν ἂν ταῦτα φιλούλων καὶ φιλοσωμάτων λόγοι πιθανοὶ, τὴν ἡδονὴν λεγόντων ἀγαθὸν κνηθομένων τὴν ἀκοὴν, καὶ ἐπὶ τοὺς μύθους ἐκτρεπομένων. „Καὶ[1]) οὐδεὶς ἐδίδου.“ Τοῖς γὰρ εὐφυέσι τὰ σαθρὰ μαθήματα οὐ παραδιδόασιν οἱ φαῦλοι, ἵνα μὴ ἐλέγχωνται. Ἄλλως τε οἱ τῶν ἔξωθεν λόγοι ἄτροφοι, καὶ τὸ χωρητικὸν καὶ ἀναδοτικὸν τῶν λογικῶν τροφῶν ἐμπλῆσαι οὐ δύνανται.

Καὶ[2]) τοίνυν ἵνα καὶ ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον εἴποιμι, οὐ μάτην μεθ' ἓξ ἡμέρας ὁ Μάρκος καὶ ὁ Ματθαῖός φασιν ἀνελθεῖν τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ ὄρος σὺν τοῖς μαθηταῖς· ἀλλ' ἐπεὶ ἐν ἓξ ἡμέραις, τελείῳ ἀριθμῷ, ὁ σύμπας κόσμος γεγένηται, ὁ πάντα τὰ τοῦ κόσμου ὑπερβαίνων πράγματα, βλέπων δὲ τὰ ἑστῶτα μόνα καὶ αἰώνια, οὗτος μεθ' ἓξ ἡμέρας παρειλῆφθαι δηλοῦται τῷ Ἰησοῦ. Ὁ γὰρ ταύτας ὑπερβὰς βλέπει τὸν Ἰησοῦν, τὸν οὐδενὶ τῶν κάτω μεταμορφούμενον, μεταμορφωθέντα ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Φαίνεται γὰρ ὁ λόγος διαφόρους ἔχων μορφὰς, ἑκάστῳ ὡς χωρεῖ· τοῖς μὲν οὐκ ἔχει εἶδος, οὐδὲ κάλλος, τοῖς δὲ ὡραῖός ἐστι κάλλει. Τοῖς μὲν γὰρ ἀναβαίνουσι διὰ τῶν ἐπαναβεβηκότων ἔργων, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸ ὑψηλὸν ὄρος τῆς σοφίας ἐρχομένοις, ἁπλούστερον νοεῖται, καὶ κατὰ σάρκα γινώσκεται· τοῖς δὲ τελείοις θεολογεῖται, καὶ ἐν τῇ τοῦ θεοῦ μορφῇ κατὰ τὴν γνῶσιν αὐτῶν θεωρεῖται. Λάμπει δὲ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, τοῖς τέκνοις φωτὸς καὶ ἡμέρας, δικαιοσύνης ἥλιος φανερούμενος. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς ἀναχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος φαίνεται λευκὰ ὡς τὸ φῶς· ἅπερ ἐστὶν αἱ λέξεις,

---

[1]) Luc. XV, 16.

[2]) Ed. Ruaei haec offert in fronte: Orat. XV. „εἰς τὴν μεταμόρφωσιν Χριστοῦ,“ haec laudat.

καὶ ἃ ἐνεδύσατο τῶν εὐαγγελίων γράμματα· οἶμαι δ' ὅτι καὶ τὰ ἀπὸ τῆς γραφῆς τῶν ἀποστόλων δηλούμενα. Ἐπὰν οὖν ἴδῃς τινὰ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ θεολογίαν ἀκριβοῦντα, καὶ τὴν λέξιν τῶν εὐαγγελίων πᾶσαν σαφηνίζοντα, μὴ ὄκνει τῷ τοιούτῳ φάσκειν, γεγονέναι τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ λευκὰ ὡς τὸ φῶς. Τῷ δ' οὕτως ἰδόντι τὸν Ἰησοῦν ὀφθεῖεν ἂν Μωυσῆς ὁ νόμος, καὶ Ἠλίας ὁ προφητικὸς λόγος, κοινολογούμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ὁ δὲ ἰδὼν τὴν Μωυσέως δόξαν, καὶ νοήσας τὸν πνευματικὸν νόμον συμφωνοῦντα πρὸς τὸν Ἰησοῦ λόγον, καὶ τὴν ἐν τοῖς προφήταις ἐν μυστηρίῳ κεκρυμμένην σοφίαν, εἶδε Μωυσῆν καὶ Ἠλίαν ἐν δόξῃ, ὅτε εἶδεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Ἰησοῦ. Οὕτω γὰρ ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι „καὶ [1]) ἰδοὺ ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωυσῆς ταὶ Ἠλίας, οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ,“ τουτέστι τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ πάθος τὸ ἅγιον.

Ἡ τοίνυν ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴ τάχα μὲν Μωυσεῖ καὶ Ἠλίᾳ λέγει· „οὗτός [2]) ἐστιν ὁ υἱός μου·“ τάχα δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς, ἧς ἀκούσαντες, καὶ ταύτης τὴν δόξαν μὴ φέροντες, ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον, ταπεινωθέντες ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, καὶ σφόδρα φοβηθέντες, εἰδότες τὸ λεχθὲν πρὸς Μωυσῆν· „οὐ [3]) γὰρ ὄψεται ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται.“

Καὶ τοίνυν οὐ βούλεται ὁ Ἰησοῦς λεχθῆναι τὰ τῆς δόξης αὐτοῦ πρὸ τῆς μετὰ τὸ πάθος δόξης αὐτοῦ· ἐβλάβησαν γὰρ ἀκούοντες, καὶ μάλιστα δὲ οἱ ὄχλοι, τὸν οὕτω δεδοξασμένον θεωροῦντες σταυρούμενον. Οὐ φθονήσαντες οὖν ἔκρυψαν, ἀλλ' ὡς φοβηθέντες, μὴ ἀπιστηθῶσι. Φησὶ γὰρ ὁ Λουκᾶς· „καὶ [4]) αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐδὲν ὧν ἑωράκασι.“ Πότε δὲ ἀπήγγειλαν; μετὰ τὴν ἀνάληψιν, μετὰ τὴν τοῦ πνεύματος παρουσίαν.

---

[1]) Luc. IX, 30. 31. [2]) Luc. IX, 35.
[3]) Exod. XXXIII, 20. [4]) Luc. IX, 36.

ΕΚ ΤΩΝ

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Ἐκ[1]) τῆς εἰς τὰς Πράξεις Ὁμιλίας δ'.

„Ἔδει[2]) πληρωθῆναι τὴν γραφὴν, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαβὶδ περὶ Ἰούδα.“ Ἐν ᾧ Ψαλμῷ τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα γέγραπται, εἴποι τις ἂν, ὅτι οὐ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαλεῖ· σαφῶς γὰρ τοῦ Σωτῆρός[3]) ἐστιν ὁ λόγος, λέγοντος· „ὁ Θεὸς[4]) τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ, καὶ στόμα δολίου, ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη·“ καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως· „καὶ[5]) τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι[6]) ἕτερος.“ Πῶς οὖν, εἰ ὁ Σωτήρ ἐστιν ὁ ταῦτα λέγων, φησὶν ὁ Πέτρος·

---

[1]) R in notis: „desumtum est hocce fragmentum ex Philocaliae cap. VII.“ Cfr. Philocalia ex edd. Tarini p. 82. 83. et 686., ex edd. Spenceri p. 32. coll. edd. Huetii Part. II. pag. 422. et 423. et ed. Ruaei Tom. IV. p. 457.

[2]) Act. I, 16. — Ed. Knapp. τὴν γραφὴν ταύτην.

[3]) Edd. Philocal., itemq. edd. H. et R. in textu: σωτῆρός εἰσιν οἱ λόγοι κτλ., edd. Philocal. tamen in notis: „uterque Thuani Codex: σωτῆρός ἐστιν ὁ λόγος κ. τ. λ.“ Edd. Huetii ad marginem: „scribas etc.“

[4]) Psalm. CIX, 1. 2. (CVIII.)

[5]) Psalm. CIX, 8. (CVIII.) Cfr. Act. I, 20.

[6]) Ed. Lachm. l. l. λαβέτω.

„ἔδει[1]) πληρωθῆναι τὴν γραφὴν, ἣν προεῖπε τὸ[2]) πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαβίδ;" Μήποτε οὖν ὃ διδασκόμεθα ἐνταῦθα, τοιοῦτόν ἐστι· προσωποποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν Θεὸν, οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς ὁ λαλῶν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λαλεῖ· καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν Χριστὸν,[3]) οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς ὁ λαλῶν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ λαλεῖ. Οὕτω κἂν προσωποποιήσῃ τὸν προφήτην, ἢ τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ἢ τὸν λαὸν τοῦτον, ἢ ὅ, τι δήποτε προσωποποιεῖ, τὸ ἅγιον πνεῦμά[4]) ἐστι τὸ πάντα προσωποποιοῦν.

---

[1]) Act. I, 16. coll. p. 245. not. 2.

[2]) Edd. Philocal. h. l. in notis: „uterque Thuani Codex: τὸ ἅγιον πνεῦμα."

[3]) Edd. Huetii ad marginem: scrib. Θεόν. (?)

[4]) Edd. Huet. in margine: „scrib. πνεῦμα τό." (?) — Legi forsan voluit Huetius: προσωποποιεῖ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι κτλ.

ΕΚ ΤΩΝ
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ
ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Ἐκ[1]) τοῦ[2]) α΄ Τόμου τῶν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐξηγητικῶν, εἰς τό· „ἀφωρισμένος[3]) εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ.“

Τρίτον ἔστιν ἰδεῖν τό· „ἀφωρισμένος[4]) εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ·“ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ὁ Ἀπόστολος περὶ ἑαυτοῦ[5]) τοιαῦτά φησιν· „ὅτε[6]) δὲ ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς,[7]) ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί.“ Ἐπιλαμβάνονται δὲ τῶν τοιού-

---

[1]) Cf. Philocaliae ex edd. Tarini cap. XXIV. a p. 398—407. add. p. 705. et p. 706., ex edd. Spenceri cap. XXV. a pag. 90—93. coll. edd. Huetii Part. II. a pag. 423—427. et ed. Ruaei Tom. IV. p. 462. not. m. et p. 463.

[2]) Edd. Philocaliae tituli instar haec offerunt: Ὅτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ αὐτεξούσιον.

[3]) Rom. I, 1. [4]) Rom. I, 1.

[5]) Edd. Philocaliae in textu, itemq. ed. Ruaei: αὐτοῦ, edd. Huet.: αὐτοῦ; edd. tam. Philocal. in not.: ἑαυτοῦ.

[6]) Galat. I, 15. 16. Ed. Lachm. εὐδόκησεν (ὁ Θεὸς) ὁ ἀφορίσας κτλ.

[7]) Desunt verba: ὁ Θεός, in textu edd. Philocal. et edd. Huetii, edd. Philocal. tamen in notis: „communes edd.,“ edd. Huet. ad marginem: „scrib. ηὐδόκησεν ὁ Θεός κτλ.“

των λέξεων οἱ μὴ συνιέντες τὸν [1]) ἐκ προγνώσεως Θεοῦ προορισμὸν, αἴτιον τυγχάνοντα τοῦ γίνεσθαι τὰ προγινωσκόμενα· καὶ οἴονται διὰ τούτων εἰσάγειν τοὺς ἐκ κατασκευῆς καὶ φύσεως σωζομένους. Τινὲς δὲ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν τοιούτων ἀναιροῦσι ῥητῶν, συγχρώμενοι καὶ τῷ· „ἀπηλλοτριώθησαν [2]) οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας·" ἐν Ψαλμοῖς εἰρημένῳ. Πρὸς μὲν οὖν τοῦτο ἔστιν ἀπαντῆσαι, ἐρωτῶντας περὶ τῆς ἑξῆς λέξεως· γέγραπται γάρ· „ἀπηλλοτριώθησαν [3]) οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ· θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως." Καὶ πευσόμεθά γε τῶν ὡς ἀσαφεῖ [4]) τῇ λέξει ἐπιβαινόντων, εἰ οἱ ἀπαλλοτριωθέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἅμα τῷ ἐξελθεῖν ἀπὸ γαστρὸς τῆς μητρὸς αὐτῶν, ἐπλανήθησαν, καὶ τῆς σωζούσης ὁδοῦ ἐσφάλησαν, αὐτοὶ εἰς τοῦτο ἐνεργήσαντες. Πῶς δὲ οἱ ἀπαλλοτριωθέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἀπὸ γαστρὸς ἐπλανήθησάν τε καὶ ἐλάλησαν ψευδῆ; Οὐ γὰρ δὴ δείξουσιν, ὅτι ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἔναρθρον φωνὴν προήκαντο, ψευδῆ τινα προφερόμενοι. Ἀλλ' εἰ προσέχωμεν τοῖς προτεταγμένοις τοῦ προορισμοῦ ἐν τῇ ἐξεταζομένῃ ἐπιστολῇ λεγομένοις, δυνησόμεθα, τὰ περισπῶντα τοὺς ἁπλουστέρους πρὸς παραδοχὴν [5]) τοῦ ἀδικίαν κατηγοροῦντος κατὰ τοῦ θείου δόγματος καθελόντες, ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφορίζοντος, καὶ εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ ἀφο-

---

[1]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huet. in textu: „τό," caedem tamen, illae in notis, hae ad marginem: „scrib. τόν. Alias: τῷ ἐκ — Θεοῦ προωρισμένῳ."

[2]) Psalm. LVIII, 3. (LVII.)

[3]) Psalm. LVIII, 3. 4. (LVII.)

[4]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huetii: „σαφεῖ," eaedem tamen, illae in notis, hae ad marg.: „scrib. ἀσαφεῖ."

[5]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huetii in textu: „ἀποδοχήν," eaedem tamen, illae in notis, hae in margine: „scrib. παραδοχήν."

ῥίζοντος τὸν δοῦλον Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸν ἀπόστολον Παῦλον. Οὕτω δὲ ἔχει τὰ ῥητά· „οἴδαμεν,¹) ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ²) εἰς ἀγαθὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν· ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε.“ Πρόσχωμεν οὖν τῇ τάξει τῶν λεγομένων· δικαιοῖ δὲ ὁ Θεὸς, καλέσας πρότερον, οὐκ ἂν δικαιώσας οὓς μὴ ἐκάλεσε· καλεῖ δὲ πρὸ τῆς κλήσεως προορίσας, οὐκ ἂν καλέσας οὓς μὴ προώρισε· καὶ ἔστιν αὐτῶν³) ἡ ἀρχὴ τῆς κλήσεως καὶ τῆς δικαιώσεως οὐχ ὁ προορισμός· — οὕτως γὰρ εἰ ἦν ἡ ἀρχὴ τῶν ἑξῆς, κἂν πιθανώτατα ἐκράτουν οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ φύσεως ἄτοπον⁴) λόγον —· ἀνωτέρω δέ ἐστι τοῦ προορισμοῦ ἡ πρόγνωσις· „οὓς⁵) γὰρ προέγνω, φησὶ, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.“ Προατενίσας⁶) οὖν ὁ Θεὸς τῷ εἱρμῷ τῶν ἐσομένων, καὶ κατανοήσας ῥοπὴν τοῦ ἐφ' ἡμῖν τῶνδε τινῶν ἐπὶ εὐσέβειαν, καὶ ὁρμὴν ἐπὶ ταύτην μετὰ τὴν ῥοπὴν, καὶ ὡς ὅλοι ἑαυτοὺς ἐπιδώσουσι τῷ κατ' ἀρετὴν ζῆν, προέγνω αὐτοὺς, γινώσκων μὲν τὰ ἐνιστάμενα, προγινώσκων δὲ

---

¹) Rom. VIII, 28—30. Edd. N. T. *οἴδαμεν δέ κτλ.*

²) Ed. Lachm. l. l. v. 28. *συνεργεῖ ὁ θεὸς εἰς τὸ ἀγαθόν.*

³) Edd. Philocal., itemq. edd. Huetii in textu: „*αὐτῷ ἀρχή,*“ eaedem tamen, illae in notis, hae vero ad marginem: „scrib. *αὐτῶν ἡ ἀρχή.*“

⁴) Edd. Philocal., itemq. edd. Huetii in textu: „*ἀτόπως,*“ illae tamen in notis: „alter Thuani Codex: *ἀτόπων,*“ hae in margine: „scrib. *ἀτόπων, ἢ· ἄτοπον.*“

⁵) Rom. VIII, 29.

⁶) Edd. Philocal., itemq. edd. H. in textu: „*Προενατενίσας,*“ illae tamen in notis, hae ad marginem: „scrib. *Προατενίσας.*“

τὰ μέλλοντα· καὶ οὓς οὕτω προέγνω, καὶ[1]) προώρισε συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἔστιν οὖν[2]) τις ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἰκὼν τυγχάνων τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τούτου εἰκὼν, ἡ λεγομένη εἰκὼν, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἥντινα νομίζομεν[3]) εἶναι, ἣν ἀνέλαβε ψυχὴν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνην, γενομένην διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ εἰκόνα. Ταύτης δὲ, ἣν οἰόμεθα εἰκόνος εἰκόνα εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, συμμόρφους προώρισε γενέσθαι ὁ Θεὸς, οὓς διὰ τὴν περὶ αὐτῶν πρόγνωσιν προώρισεν. Οὐ νομιστέον τοίνυν αἰτίαν τῶν ἐσομένων τὴν πρόγνωσιν τοῦ[4]) Θεοῦ εἶναι· ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλε γενέσθαι[5]) κατ' ἰδίας ὁρμὰς τοῦ ποιοῦντος, διὰ τοῦτο προέγνω· εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, τούσδε μέν τινας προέγνω καὶ προώρισε συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἄλλους δὲ εἶδεν ἀπηλλοτριωμένους. Ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς ταῦτα, εἰ δυνατόν ἐστι μὴ γενέσθαι ἃ τοιάδε ἔσεσθαι προεγίνωσκεν ἐσόμενα ὁ Θεὸς, φήσομεν, ὅτι ἀδύνατον μὲν μὴ γενέσθαι, οὐχὶ δὲ, εἰ ἀδύνατον μὴ γενέσθαι, ἀνάγκη μὴ γενέσθαι, ἢ γενέσθαι· καὶ γίνεται οὐ πάντως ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ αὐτὰ μὴ γενέσθαι. Τῆς δὲ λογικῆς ἔχεται ἐν-

---

[1]) Desideratur „καί“ in textu edd. Philocal., itemq. edd. Huetii, eaedem tamen, illae in notis, hae ad marginem: „scrib. καὶ προώρισε κτλ.“

[2]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huetii in textu: „οὖν ὁ υἱὸς τοῦ κτλ.,“ illae tamen in notis, hae in margine: „scrib. οὖν τις ὁ υἱὸς τοῦ.“

[3]) Edd. Philocal., itemq. edd. H. in textu: „νομίζω,“ illae tamen in notis, hac ad margin.: „scrib. νομίζομεν.“

[4]) Desunt verba: τοῦ Θεοῦ, in textu edd. Philocal., itemq. edd. Huetii, illae tamen in notis, hae in margine: „scrib. τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ.“

[5]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huet. in textu: „γίνεσθαι,“ eaedem tamen, illae in notis, hae ad marginem: „scrib. γενέσθαι.“

τρεχείας τε καὶ θεωρίας ὁ περὶ τῶν δυνατῶν τόπος, ἵνα ὁ σμήξας[1]) ἑαυτοῦ τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς δυνηθῇ τῇ λεπτότητι τῶν ἀποδείξεων παρακολουθήσας κατανοῆσαι, πῶς μέχρι τῶν τυχόντων οὐκ ἐμποδίζεται τὸ εἶναί τι πολλὰ δυνατὸν, ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν ὄντος τοῦ ἐσομένου· προεγνωσμένου τε οὑτωσὶν, ὅτι ἔσται μὲν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης δὲ ἔσται· ἀλλ' ἐνδεχομένου τυγχάνοντος τοῦ μὴ γενέσθαι, ἔσται τὸ οὐ στοχαστικῶς εἰρημένον, ἀλλ' ἀληθῶς προεγνωσμένον. Μὴ νομιζέτω δέ τις, ἡμᾶς τό· „κατὰ[2]) πρόθεσιν" σεσιωπηκέναι ὡς θλίβον ἡμῶν τὸν λόγον· ἐπεί φησιν ὁ Παῦλος· „οἴδαμεν[3]) δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα[4]) συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν." Ἀλλὰ προσέχετε,[5]) ὅτι τοῦ κατὰ πρόθεσιν εἶναι κλητοὺς τὴν αἰτίαν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀποδέδωκεν εὐθέως, εἰπών· „ὅτι[6]) οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ." Καὶ τίνα γε ἄλλον ἐχρῆν ἐγκαταχωρισθῆναι εἰς τὴν δικαιοῦσαν κλῆσιν τῇ προθέσει τοῦ Θεοῦ, ἢ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν; Πάνυ δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν αἰτίαν παρίστησι τῆς προθέσεως καὶ προγνώσεως, τό· „οἴδαμεν,[7]) ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν" σχεδὸν γὰρ εἶπεν, ὅτι πάντα τὰ συνεργοῦντα εἰς τὸ ἀγαθὸν διὰ τοῦτο συνεργεῖ, ἐπεὶ ἄξιοί εἰσι συνεργήσεως οἱ ἀγαπῶντες τὸν Θεόν. Ἅμα δὲ καὶ ἐρωτήσωμεν τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας, καὶ ἀποκρινά-

---

1) Ed. Ruaei minus accurate: συνήξας.

2) Rom. VIII, 28.

3) Ibid. VIII, 28. coll. pag. 249. not. 1. et 2.

4) Desideratur h. l. „πάντα" in textu edd. Tarini, eaedem tamen in notis: „lege: πάντα συνεργεῖ."

5) Edd. Philocal., itemq. edd. H. in textu: „προσεχέτω," eaedem tamen, illae in notis, hae ad marginem: „scrib. προσέχετε."

6) Rom. VIII, 29.

7) Rom. VIII, 28. coll. pag. huj. not. 3.

θωσαν[1]) ἡμῖν πρὸς ταῦτα· ἔστω καθ' ὑπόθεσιν εἶναί τινα ἐφ' ἡμῖν, καὶ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτοῖς ἀναιροῦσι τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἕως ἂν ἐκ[2]) τῆς διδομένης ὑποθέσεως ἐλεγχθῇ αὐτῶν ὁ λόγος οὐχ ὑγιὴς ὤν. Ὄντος δὴ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἄρα ὁ Θεὸς, ἐπιβαλὼν τῷ εἱρμῷ τῶν ἐσομένων, προγνώσεται τὰ πραχθησόμενα ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἑκάστῳ τῶν ἐχόντων τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἢ οὐ προγνώσεται; Τὸ μὲν οὖν λέγειν· οὐ προγνώσεται· ἀγνοοῦντός ἐστι τὸν ἐπὶ πᾶσι νοῦν, καὶ μεγαλωσύνην τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ δώσουσιν ὅτι προγνώσεται, πάλιν ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς, ἄρα τὸ ἐγνωκέναι αὐτὸν αἴτιόν ἐστι τοῦ ἔσεσθαι τὰ ἐσόμενα, διδομένου τι εἶναι τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἢ ἐπεὶ ἔσται προέγνω, καὶ οὐδαμῶς ἐστιν αἰτία αὐτοῦ ἡ πρόγνωσις τῶν ἐσομένων ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἑκάστῳ; Δυνατὸν οὖν ἦν τῶνδε τινῶν ἀπαντησάντων, μὴ τόδε, ἀλλὰ τόδε ἐνεργῆσαι τὸν δημιουργηθέντα αὐτεξούσιον εἶναι. Τούτων οὖν καὶ τοιούτων ἂν λεχθησομένων, σώζεται καὶ τό· „εὖ,[3]) δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου·“ καὶ πᾶς ἔπαινος. Σώζεται δὲ καὶ τὸ εὔλογον τοῦ· „πονηρὲ[4]) δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σὲ βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου εἰς[5]) τράπεζαν.“ Οὕτω δὲ σωθήσεται μόνως τὰ δικαίως λεγόμενα πρὸς μὲν τοὺς ἐκ δεξιῶν· „δεῦτε[6]) πρὸς μὲ οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός

---

[1]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huetii in textu: „ἀπολογησάσθωσαν,“ eaedem tamen, illae in notis, hae ad oram: „scrib. ἀποκρινάσθωσαν.“

[2]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huet. in textu: „ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως,“ eaedem tamen, illae in notis: „ἐκ τῆς διδομένης ὑποθέσεως,“ hae in margine: „scrib. ἐκ τῆς ὑποθέσεως.“

[3]) Matth. XXV, 21. 23.

[4]) Matth. XXV, 26. 27. Ed. Lachm. δοῦλε πονηρὲ καί κτλ.

[5]) Edd. N. T. l. l. vs. 27. τοῖς τραπεζίταις.

[6]) Matth. XXV, 34. 35. Edd. N. T. δεῦτε οἱ εὐλογημένοι — κόσμου. Ἐπείνασα γὰρ, καί κτλ.

μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς· πρὸς δὲ τοὺς ἐξ εὐωνύμων· „πορεύεσθε[1]) ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ὅτι ἐπείνων, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀλλὰ καὶ εἴπερ τό· „ἀφωρισμένος[2]) εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ·" καὶ τό· „ὁ ἀφορίσας[3]) με ἐκ κοιλίας μητρός μου·" ἀνάγκην τινὰ περιεῖχε, πῶς ἂν εὐλόγως ἔφασκε τό· „ὑπωπιάζω[4]) μου καὶ δουλαγωγῶ τὸ σῶμα, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι·" καὶ τό· „οὐαὶ[5]) γάρ μοι ἐστὶν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι." Σαφῶς γὰρ ἐκ τούτων παρίστησιν, ὅτι, εἰ μὴ ὑπωπίαζεν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγώγει, οἷόν τε αὐτὸν ἄλλοις κηρύξαντα ἀδόκιμον γενέσθαι, καὶ ὅτι δυνατὸν ἦν αὐτῷ οὐαὶ γενέσθαι, εἰ μὴ εὐηγγελίζετο. Μήποτε οὖν σὺν τούτοις ἀφώρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς, καὶ ἀφώρισεν αὐτὸν εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ σὺν τῷ ἑωρακέναι τὴν αἰτίαν τοῦ δικαίου ἀφορισμοῦ, ὅτι ὑπωπιάσει τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγήσει, εὐλαβούμενος μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται, καὶ ὅτι εἰδὼς αὐτῷ οὐαὶ ἔσεσθαι, ἐὰν εὐαγγελίσηται, φόβῳ τῷ πρὸς τὸν Θεὸν πρὸς τὸ μὴ γενέσθαι αὐτῷ[6]) οὐαὶ, οὐκ ἐσιώπα, ἀλλ' εὐηγγελίζετο. Καὶ ταῦτα δὲ ἑώρα ὁ ἀφορίζων αὐτὸν εἰς τὸ ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον, ὅτι[7]) ἐν κόποις ἔσται περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσευόντως, ἐν πλη-

[1]) Matth. XXV, 41. 42. Edd. N. T. *καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐπείνασα γάρ, καί κτλ.*

[2]) Rom. I, 1. [3]) Gal. I, 15.

[4]) I Cor. IX, 27. Edd. N. T. *ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως κτλ.*

[5]) I Cor. IX, 16. Ed. Lachm. *εὐαγγελίσωμαι.*

[6]) Edd. Philocal., itemq. edd. H. in textu: „*ἐν τῷ,*" edd. tamen Huet. ad oram: „scrib. *αὐτῷ.*"

[7]) Cfr. II Cor. XI, 23. sqq.

γαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις, ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν λήψεται, τρὶς ῥαβδισθήσεται, ἅπαξ λιθασθήσεται, καὶ τάδε τινὰ πείσεται, καυχώμενος ἐν ταῖς θλίψεσι, καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, καὶ ὑπομένων προγινωσκόμενα ἔσεσθαι, καὶ ἀφοριζόμενος ἐκ κοιλίας μητρὸς, καὶ ἀφωρίζετο εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ. Διὰ ταῦτα δὲ ἦν ἄξιον αὐτὸν ἀφορισθῆναι εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, οὐ διὰ τὴν φύσιν ἔχουσάν τι ἐξαίρετον καὶ, ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ, ὑπὲρ τὰς τῶν μὴ τοιούτων φύσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς προεγνωσμένας μὲν πρότερον πράξεις, ὕστερον δὲ γενομένας ἑκάστην ἐπὶ [1]) τῆς παρασκευῆς [2]) καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἀποστολικῆς. Νῦν δὲ ἀποδιδόναι εἰς τὸ αὐτοῦ τοῦ Ψαλμοῦ ῥητὸν, οὐκ ἦν εὔκαιρον, παρεκβατικὸν γὰρ ἦν· διὸ εἰς τὴν οἰκείαν τάξιν, Θεοῦ διδόντος, ἀποδοθήσεται, ὅταν τὸν Ψαλμὸν διηγησώμεθα. Ἀρκέσει [3]) δὲ καὶ ταῦτα πεπλεονασμένα εἰς τό· „ἀφωρισμένος.“ [4])

---

[1]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huet. in textu: „ἐκ τῆς,“ edd. tamen H. ad marginem: „scrib. ἐπὶ τῆς.“

[2]) Edd. Philocaliae in notis: „κατασκευῆς.“

[3]) Edd. Philocal., itemq. edd. Huet. et Ruaei in textu: „ἀρέσκει;“ recte tamen edd. Philocaliae in notis: „lege cum Codd. ἀρκέσει.“

[4]) Rom. I, 1.

ΕΚ ΤΩΝ
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ
ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

Ἐκ[1]) τοῦ[2]) εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Τόμου[3]) θ', εἰς τό· „τί[4]) οὖν; ὁ νόμος[5]) ἁμαρτία;“

Οὐχ ὥσπερ ὄνομα ἕν ἐστι νόμος, οὕτω καὶ εἷς ὁ περὶ νόμου πανταχοῦ τῆς γραφῆς λόγος. Διὸ καθ' ἕκαστον χρὴ τόπον αὐτῆς ἐπιμελῶς ἐπιστήσαντα θεωρῆσαι, νῦν μὲν τί σημαίνεται ἐκ τῆς νόμου[6]) φωνῆς, νῦν δὲ τί

---

[1]) Cf. Philocal. ex edd. Tarini a pag. 88—94. et p. 687., ex edd. Spenceri a pag. 34—36. coll. edd. Huet. Tom. II. a pag. 427—429. et ed. Ruaei Tom. IV. pag. 580. in notis et pag. 581.

[2]) Edd. Philocaliae tituli loco haec offerunt verba: *Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θείαν γραφὴν κατὰ διάφορα σημαινόμενα τῷ αὐτῷ ὀνόματι κεχρῆσθαι πολλάκις, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ.*

[3]) Edd. Philocal. in notis: „aliquanta ex XV. Origen. in hanc ep. Pauli volumina jam Hieronymi aevo deerant apud omnium bibliothecas; vide praefationem Hieronymi.“ — Cfr. prolegomena.

[4]) Rom. VII, 7. Edd. N. T. *τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος κτλ.*

[5]) Edd. Philocal., itemque edd. Huetii in textu: *τί οὖν ὁ νόμος ἁμαρτίας;*“ edd. tamen H. ad marginem: „scrib. *τί οὖν; ὁ νόμος ἁμαρτία;*“

[6]) Edd. Philocal., itemque edd. H. in textu: „*νόμος*,“ edd. tamen H. in margine: „scrib. *νόμου*.“

χρὴ τὸ τοιοῦτον ἐννοεῖν. Ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων πλειόνων· ὁμώνυμοι γὰρ καὶ ἐπὶ ἄλλων εἰσὶ κατὰ τὴν γραφὴν φωναὶ, αἵτινες συγχέουσι τοὺς νομίζοντας, ὅτι ὡς ὄνομα ἕν ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ σημαινόμενον ἕν, ὅπου ἂν τοῦτο ὀνομασθῇ. Ὅτι δὲ ἡ „νόμος" φωνὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τέτακται, τὰ πολλὰ παραλιπόντες καὶ δεόμενα κατασκευῆς, ἔχοντα ἀνθυποφορὰν λύσεως δεομένην, ἐκθησόμεθα τὰ πάνθ' ὁντινοῦν δυσωπῆσαι δυνάμενα, ὡς τῆς „νόμος" φωνῆς κειμένης ἐπὶ πλειόνων, οἷον ἐπὰν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λέγηται· „ὅσοι [1]) γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσί. Γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος [2]) πᾶς [3]) ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν [4]) πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά." Σαφὲς ὅτι νόμος ὁ κατὰ τὸ γράμμα δηλοῦται Μωυσέως τὸ προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον τοῖς αὐτῷ ὑποκειμένοις. Τὸ δ' αὐτὸ [5]) δηλοῦται ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ καὶ ἐν τῷ· „ὁ νόμος [6]) γὰρ τῶν παραβάσεων χάριν ἐτέθη, [7]) ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ [8]) ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσί-

---

[1]) Galat. III, 10. coll. Deuteron. XXVII, 26.

[2]) Ed. Lachmanni: ὅτι ἐπικατάρατος κτλ.

[3]) Edd. LXX. virorum: πᾶς ἄνθρωπος ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου ποιῆσαι αὐτούς.

[4]) Desideratur „ἐν" in edd. Philocal., itemque in textu edd. Huetii, edd. tamen H. ad oram: „scrib. ἐν πᾶσι κτλ."

[5]) Edd. Philocal., itemque edd. H. in textu: „αὐτῷ," edd. tamen Huetii ad marginem: „scrib. „αὐτό."

[6]) Gal. III, 19. Edd. N. T. τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων κτλ.

[7]) Ed. Lachmanni: προσετέθη.

[8]) Edd. Philocal. Tarino interprete, itemq. edd. H. in textu: „ὃ ἐπήγγελται," eaedem tamen, illae in notis: „communes edd.," hae ad marginem: „scrib. ᾧ ἐπήγγελται."

του·“ καὶ ἐν τῷ· „ὥστε[1]) ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.“ Σημαίνεται καὶ ἡ παρὰ Μωυσεῖ ἀναγεγραμμένη ἱστορία ἀπὸ τῆς „νόμος“ φωνῆς, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἔστι λαβεῖν ἐκ τοῦ· „λέγετέ[2]) μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. Ἀλλ' ὁ μὲν[3]) ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται·[4]) ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας.“ Οἶδα καὶ τοὺς Ψαλμοὺς ὀνομαζομένους νόμον, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· „ἵνα[5]) πληρωθῇ ὁ λόγος[6]) ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν γεγραμμένος, ὅτι[7]) ἐμίσησάν με δωρεάν.“ Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Ἡσαΐου προφητεία νόμος παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ λέγεται, φάσκοντι· „ἐν[8]) τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν[9]) ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις[10]) λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει κύριος.“ Εὗρον γὰρ τὰ ἰσοδυναμοῦντα τῇ λέξει ταύτῃ ἐν τῇ τοῦ Ἀκύλου ἑρμηνείᾳ κείμενα. Λέγεται νόμος καὶ ἡ μυστικωτέρα καὶ θειοτέρα τοῦ νόμου ἐκδοχὴ, ὡς ἐν τῷ· „οἴδαμεν[11]) γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι.“ Παρὰ δὲ ταῦτα πάντα λέγεται νόμος ὁ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας

---

1) Galat. III, 24—26.

2) Galat. IV, 21—23. coll. Genes. XXI.

3) Ed. Lachmanni: *ἀλλ' ὁ (μὲν) ἐκ τῆς κτλ.*

4) Edd. Philocal. Tarino interprete, itemque edd. Huetii et Ruaei: *γεγένηται.*

5) Ev. Joann. XV, 25. Edd. N. T. *ἀλλ' ἵνα κτλ.*

6) Ed. Knapp. *ὁ λόγος ὁ γεγραμμ. ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν.*

7) Psalm. XXXV, 19. (XXXIV.)

8) I Cor. XIV, 21. coll. Jesai. XXVIII, 11.

9) Edd. N. T. *ὅτι ἐν κτλ.*

10) Ed. Lachm. *ἑτέρων.* 11) Rom. VII, 14.

ἐνεσπαρμένος τῇ ψυχῇ, καὶ, ὡς ὀνομάζει ἡ γραφὴ, ἐγγεγραμμένος[1]) *τῇ καρδίᾳ λόγος, προστακτικὸς μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποιητέον. Καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται ἐν τῷ· „ὅταν*[2]) *γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν,*[3]) *οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς*[4]) *εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.“ Ὁ γὰρ γραπτὸς ἐν ταῖς καρδίαις νόμος καὶ ἐν ἐθνικοῖς, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιοῦσιν, οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας φύσει ἐγγεγραμμένου τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, καὶ τρανωτέρου μετὰ τῆς συμπληρώσεως τοῦ λόγου ὁσημέραι γενομένου. Τοῦτο τὸ σημαινόμενον ἦν τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ· „ἁμαρτία*[5]) *οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου·“ καὶ ἐν τῷ· „τὴν*[6]) *ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου.“ Πρὸ γὰρ τοῦ κατὰ Μωυσέα νόμου ἐλλελόγηται ἁμαρτία καὶ τῷ Κάϊν, καὶ τοῖς τὸν κατακλυσμὸν παθοῦσιν, ἔτι δὲ καὶ Σοδομίταις, καὶ ἄλλοις μυρίοις· πολλοί τε ἔγνωσαν τὴν ἁμαρτίαν καὶ πρὸ τοῦ Μωυσέως νόμου. Καὶ μὴ θαυμάσῃς, εἰ δύο σημαινόμενα τοῦ ἑνὸς ὀνόματος τοῦ νόμου ἐν τῷ αὐτῷ παρείληπται τόπῳ· εὑρήσομεν γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν ἄλλαις γραφαῖς, οἷον· „οὐχ*[7]) *ὑμεῖς λέγετε, ὅτι*[8]) *τετράμηνός*[9]) *ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;*[10]) *Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμὸν*

---

[1]) Prov. VII, 3. et II Cor. III, 3.

[2]) Rom. II, 14. 15.

[3]) Ed. Lachm. l. l. vers. 14. *ποιῇ*.

[4]) Edd. Philocal., itemq. edd. H. in textu: „*ἑαυτῶν*,“ edd. tamen H. ad oram: „scrib. *ἑαυτοῖς*.“

[5]) Rom. V, 13. Edd. N. T. *ἁμαρτία δέ κτλ.*

[6]) Rom. VII, 7. Edd. N. T. *ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν κτλ.*

[7]) Ev. Joann. IV, 35. [8]) Edd. N. T. *ὅτι ἔτι κτλ.*

[9]) Edd. Philocaliae Spencero interprete: *τετράμηνόν ἐστι, καί κτλ.*

[10]) Edd. N. T. *ἔρχεται; Ἰδοὺ, λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε κτλ.*

ἤδη.“ Δὶς γὰρ ὁ θερισμὸς ὀνομασθεὶς, κατὰ μὲν τὸ [1]) πρότερον ἐπὶ τὸν σωματικὸν ἀναφέρεται· κατὰ δὲ τὸ [2]) δεύτερον, ἐπὶ τὸν πνευματικόν. Τὸ δὲ ὅμοιον εὑρήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπὸ γενετῆς τυφλοῦ θεραπευθέντος· ᾧ ἐπιφέρει σωματικῶς γενομένῳ τυφλῷ [3]) τό· „εἰς [4]) κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.“ Οὕτω καί· „νῦν [5]) χωρὶς μὲν νόμου τοῦ τῆς φύσεως δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη δὲ ὑπὸ νόμου τοῦ Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν.“ Εἴποιμι δ' ἂν πρὸς τοὺς ἔτι ὀκνοῦντας παραδέξασθαι τὸ διττὸν σημαινόμενον τοῦ νόμου, ὅτι εἴπερ ὁ αὐτὸς νόμος παρείληπται ἔν τε τῷ· „νυνὶ [6]) δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται·“ καὶ ἐν τῷ· „μαρτυρουμένη [7]) ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν·“ εἰ μὲν χωρὶς νόμου πεφανέρωται, οὐχ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται· εἰ δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου μαρτυρεῖται, οὐ χωρὶς νόμου πεφανέρωται. Τῇ τοίνυν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ, φανερουμένῃ ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαρτυρεῖ μὲν οὐδαμῶς ὁ τῆς φύσεως νόμος· μικρότερος γάρ ἐστιν αὐτῆς· ὁ δὲ Μωυσέως νόμος, οὐ τὸ γράμμα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ ἀνάλογον τῷ πνεύματι τοῦ νόμου προφῆται, καὶ [8]) οἱ

---

[1]) Edd. Philocal., itemq. edd. H. in textu: „τὸν πρότερον,“ edd. tamen Huet. ad marg.: „scrib. τὸ πρότερον.“

[2]) Edd. Philocal., itemq. edd. H. et R.: τὸν δεύτερον.

[3]) Desideratur „τυφλῷ“ in edd. Philocal., itemque in textu edd. Huetii, edd. tamen H. ad oram: „fortasse: τυφλῷ τό.“ Eaedem in notis: „supple: τυφλῷ, quod fortasse excidit e contextu; id quod suadet Genebrardi interpretatio.“ [4]) Ev. Joann. IX, 39.

[5]) Rom. III, 21. Edd. N. T. Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Cfr. pag. huj. not. 6. et 7.

[6]) Rom. III, 21. coll. pag. huj. not. 5.

[7]) Ibid. III, 21. coll. pag. huj. not. 5.

[8]) Edd. Philocal. itemq. edd. Huetii in textu: „καὶ

ἐν αὐτοῖς πνευματικοὶ λόγοι. Διὸ χρὴ ἐπιμελῶς τὸν ἀναγινώσκοντα τὴν θείαν γραφὴν τηρεῖν, ὅτι οὐ πάντως ταῖς αὐταῖς λέξεσιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν πραγμάτων χρῶνται αἱ γραφαί· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ὁτὲ μὲν παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ὁτὲ δὲ παρὰ τὴν τροπολογίαν, καὶ ἔσθ' ὅτε παρὰ τὴν σύμφρασιν ἀπαιτοῦσαν ἄλλως τῇ λέξει χρήσασθαι ἐν τοῖσδέ τισιν, ἢ ὡς κεῖται ἐν ἑτέροις. Καὶ τοῦτο ἐὰν ἐπιμελῶς φυλαττώμεθα,[1]) *πολλῶν σφαλμάτων ἀπαλλαττώμεθα καὶ παρεκδοχῶν. Χρὴ οὖν εἰδέναι, ὅτι τό· „ἑώρακεν·“ οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κεῖται ἀεὶ, ἀλλ' ὁτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὁρᾷν, ὁτὲ δὲ ἀντὶ τοῦ νοεῖν. Καθόλου γὰρ τοῦτο ἰστέον, ὅτι προκειμένου κρύψαι, καὶ μὴ φανερῶς ἐκθέσθαι τὰ νοήματα τῆς ἀληθείας, τῷ ἐν τοῖς προφήταις πνεύματι, καὶ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις Χριστοῦ λόγῳ, πολλαχοῦ καὶ ὑπὸ τῆς φράσεως συγχεῖται, καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ μίαν λέγεται ἀκολουθίαν· ἵνα μὴ καὶ ἀνάξιοι εἰς κρίμα τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς εὕρωσι τὰ συμφερόντως αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα. Καὶ τοῦτο πολλαχοῦ αἴτιόν ἐστι τοῦ δοκεῖν μὴ ἔχειν σύνταξιν, μηδὲ ἀκολουθίαν τὴν ὅλην γραφὴν, καὶ*[2]) *μάλιστα, ὡς προείπομεν, τὴν προφητικὴν καὶ τὴν ἀποστολικήν· καὶ μάλιστα τῆς ἀποστολικῆς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ τὰ περὶ νόμου διαφόρως ὀνομάζεται, καὶ ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων κείμενα· ὥστε δοκεῖν, ὅτι οὐκ ἔχεται ὁ Παῦλος ἐν τῇ γραφῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προκειμένου αὐτῷ σκοποῦ.*

ὁ — *πνευματικὸς λόγος,*“ eaedem tamen, illae in notis: „alter Thuani Codex,“ hae in margine: „scrib. *καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς πνευματικοὶ λόγοι.*“

[1]) Edd. Philocal., itemque edd. Huet. in textu: „*παραφυλαττώμεθα,*“ edd. tamen H. ad marginem: „scrib. *φυλαττώμεθα.*“

[2]) Edd. Huetii in notis: „vetus Codex Msc. Philocaliae: *καὶ μάλιστα τῆς ἀποστολικῆς, ὡς προείπομεν, τὴν προφητικὴν καὶ ἀποστολικὴν, τὴν πρὸς Ῥωμαίους.* Sed nihil mutandum in Tarini editione, quam sequimur.“

E x

LIBRIS ORIGENIS

IN

EPISTOLAM AD GALATAS.

Ex [1]) initio [2]) Libri [3]) primi.

Ex eo, quod dixit [4]) Apostolus: „Paulus [5]) Apostolus [6]) non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum [7])

---

[1]) Exstant haec fragmenta, desumta ex Apologia Pamphili martyris pro Origene, ed. Ruaei Tom. IV. pag. 690. et pag. 691. Cf. opera ad Orig. spectantia in ed. Ruaei Tom. IV, p. 35. et p. 36. coll. edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXVII. et fol. CLXVIII., ex ed. autem M. II. fol. CLXVI. et fol. CLXVII.

[2]) Ed. Ruaei p. 35., itemque edd. Merlini l. l. hanc habent inscriptionem: Quod non purus homo, sed divinae naturae sit Christus.

[3]) Edd. Merlini: „de lib. I. *περὶ ἀρχῶν*,“ ed. tamen R. p. 35. in notis rectissime: „omnes Mss: de primo libro ep. ad Galatas. Editi vero perperam: de libro primo *περὶ ἀρχῶν*. Nullibi enim in eo libro reperitur sequens Origenis fragmentum.

[4]) Edd. Merlini: dicit. [5]) Galat. I, 1.

[6]) Ed. R. pag. 35. in notis: „editi“ (v. c. edd. Merlini) „et Msc. Regius omittunt: Apostolus.“

[7]) Ed. Ruaei pag. 35. in notis: „alias: sed per Christum Jesum.“

Christum," manifeste datur [1]) intelligi, quia non erat homo Jesus Christus, [2]) sed erat divina natura. Non enim, si homo esset, dixisset Paulus hoc, quod ait: „Paulus [3]) Apostolus non ab hominibus, neque per hominem." Si enim homo fuit Jesus, et per ipsum assumtus est in Apostolatum Paulus, utique per hominem factus [4]) erat Apostolus. Si autem per hominem factus [5]) erat Apostolus, nunquam dixisset, quia „neque [6]) per hominem:" sed manifeste separat ab humana natura Jesum Paulus per haec verba. Non enim sufficit ei dixisse: „neque [7]) per hominem;" sed adjecit dicens: „sed per Jesum Christum." Quem utique quia sciebat excellentioris esse naturae, propterea se [8]) dixit non assumtum esse per hominem.

Ex sequentibus libri ipsius

in illum versiculum: „notum [9]) autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod [10]) praedicavi vobis, quoniam [11])

---

[1]) Ed. R. p. 35. in textu: intelligi datur.

[2]) Ed. R. p. 690. „Christus Jesus," pag. autem 35. „Jesus Christus." Ead. ed. p. 35. in notis: „alias: Christus Jesus." Edd. Merlini: Christus Jesus.

[3]) Galat. I, 1.

[4]) Ed. Ruaei pag. 35. „erat Apostolus factus."

[5]) Desideratur „factus" in ed. Ruaei.

[6]) Galat. I, 1. [7]) Ibid. I, 1.

[8]) Ita ed. M. II., itemq. ed. R. p. 690; ed. M. II: „dixit se nondum assumtum" etc., ed. R. p. 35. „dixit se non assumtum" etc.

[9]) Galat. I, 11. 12.

[10]) Ed. R. p. 35. in notis: „editi" (v. c. edd. Merlini): „*quod praedico vobis.*" Verum omnes Mss. ut in textu.

[11]) Ed. M. I: quomodo.

non est secundum hominem: neque enim ego [1]) ab homine accepi illud, sed per revelationem Jesu Christi."

Adverte ergo quid scribit, quia convenienter quis et haec [2]) adjungens prioribus intelligere [3]) poterit, et ostendere his, qui negant deitatem Jesu Christi, sed hominem eum solum pronunciant, quod [4]) non est homo, sed Deus, [5]) Dei [6]) Filius Jesus Christus. Sic enim dicit Apostolus: „quia [7]) Evangelium, quod evangelizavi vobis, non est secundum hominem, sed" secundum Jesum Christum. Evidenter ergo [8]) ostendit, quia Christus Jesus non est homo: si autem non est homo, sine dubio Deus est; imo non aliud erit, nisi Deus [9]) et homo. Et iterum, si verum est, quod dicit Paulus, quia „non [10]) ab homine" accepit [11]) Evangelium, sed „per revelationem Jesu [12]) Christi," certum est, quia Jesus Christus, qui revelavit, plus [13])

---

[1]) Deest „ego" ed. Ruaei pag. 690.

[2]) Ed. M. I: hoc.

[3]) Ed. R. p. 35. in notis: „sic Msc. Regius. Caeteri vero Mss. et editi omittunt: *intelligere*." Hinc edd. Merl. haec exhibent: prioribus ostendere poterit his, qui etc.

[4]) Ed. M. I: quia.

[5]) Ed. R. pag. 35. in notis: „Vox *deus*, quae exstat in editis, deest in omnibus Mss."

[6]) Edd. Merl.: Filius Dei. [7]) Galat. I, 11. coll. 12.

[8]) Ed. R. p. 35. in notis: „deest *ergo* in Mss., sed exstat in editis."

[9]) Ed. R. p. 35. in notis: „editi" (v. c. edd. Merlini): „homo, et Deus."

[10]) Gal. I. 12.

[11]) Ed. R. p. 35. in notis: „editi" (e. c. edd. Merlini): „*quia non ab homine accepi illud Evangelium;* sed omnes Mss. ut in nostro textu."

[12]) Ed. M. II: Christi Jesu.

[13]) Ed. R. p. 35. in notis: „ita Msc. Regius. Editi vero" (e. c. edd. Merlini): „*non est homo. Alienum*

quam homo est. Alienum[1]) enim est ab homine, revelare quae in occulto sunt, et[2]) velata sunt: quod etiamsi aliquando per hominem fiat, non tamen ab homine fit, sed ab eo, qui in homine loquitur Christus.

Et in alio[3]) loco.

Adjungendum est etiam illud his, quae supra diximus, quoniam corpus Christi non erat alienum a terrena substantia secundum hoc, quod filius est David, et filius Abrahami, sicut scribit Matthaeus: „liber[4]) generationis Jesu Christi filii David, filii Abrahami:“ et sicut Paulus dicit, Christum esse ex semine Abrahami,[5]) et ex semine David,[6]) secundum carnem. Quod ergo dictum est, quia „consummatis[7]) quadraginta diebus jejunii, et quadraginta noctibus, postea esuriit,“ sine dubio hoc indicat, quod evacuari, et repleri, similiter ut nostra[8]) corpora solent, etiam illius poterat corpus. Si vero quis objiciat

---

est ab — quae ei occulta sunt et velata sunt (Merlinus: et revelata sunt): *quod etsi aliquando* etc. Caeteri Mss. omittunt: *plus quam homo est*, vel: *non est homo*, et vocem *enim* post *Alienum*: reliqua vero habent ut in textu.“

[1]) Ed. Ruaei p. 690: „Alienum est enim,“ ead. tamen p. 35: „Alienum enim est.“

[2]) Ed. M. I: et revelata sunt. Cfr. pag. 263. not. 13.

[3]) Ed. Ruaei p. 35., itemq. edd. Merlini l. l. hanc habent inscriptionem: Adversus eos, qui dicunt, cum per allegorias adimere omnia quae de (ed. Ruaei: a) Salvatore scripta sunt corporaliter facta.

[4]) Matth. I, 1. [5]) Gal. III, 16. [6]) Rom. I, 3.

[7]) Ed. Ruaei pag. 35. in notis: „alias: consumtis.“ Cfr. Matth. IV, 2.

[8]) Ed. R. p. 690. „corpora nostra.“

nobis hujus miraculi rationem de quadraginta dierum jejunio, facile solvi potest, cum adhibetur etiam illud exemplum de Mose [1]) et Elia, [2]) qui similiter pertulisse jejunium referuntur. Sed et illud, quod itineris [3]) labore et aestu fatigatus, sedens super puteum requiescit, et sitit, quid [4]) aliud indicat, nisi nervorum fatigationem, [5]) et solis ardore nimio elementum corporei humoris absumtum? Quod vero in melioribus occupatus hoc, quod bibere voluerat, distulit, nec bibit, non propterea dicendum est, quia neque passus est sitim. Sed et illud, quod frequenter per coenas vocatur, et in conspectu omnium manducat et bibit, non decipiens, vel [6]) fallens oculos videntium [7]) facit, neque putative, ut quidam arbitrantur, haec gerit, maxime [8]) cum ita sumeret cibum ac potum, ut a quibusdam etiam quasi [9]) pro praesumtione nimia culparetur, velut cibum ac potum propensius appetens. Si autem quis violentius velit asserere, [10]) ideo haec dicta

---

[1]) Exod. XXXIV, 28.

[2]) I Regg. XIX, 8. (III Regg.)

[3]) Ed. Ruaei p. 690. et p. 35. in textu: „quod itineris et aestus labore fastigatus," ead. tamen p. 35. in notis: „alias" (e. c. in edd. Merlini): quod itineris labore, et aestu fatigatus." — Ev. Joann. IV, 6. 7.

[4]) Ed. Merl. I: quidem.

[5]) Ed. Ruaei: fatigatione.

[6]) Ed. R. pag. 35. in notis: „Mss. plures omittunt: *vel fallens*. Msc. unus: *non fallens*."

[7]) Ed. M. I: videntium haec vere facit.

[8]) Desideratur „maxime" in ed. M. I.

[9]) Ed. R. p. 35. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „quasi pro sumtione nimia —, velut cibum ac potum avidius ac propensius appetens. Si autem — velit affirmare, ideo haec ita esse, quia —, et illi, quomodo id fieret, etc. Sed omnes Mss. ut in nostro textu."

[10]) Ed. Ruaei p. 690. „affirmare."

esse, quia per phantasiam manducabat, et illi, quomodo [1]) id fieret, nesciebant; respondendum est ad ea ex his, quae ipse Dominus dixit: „venit [2]) Joannes Baptista, neque manducans, neque bibens, et dicunt: daemonium habet. Venit Filius hominis, [3]) manducans et bibens, et dicunt: ecce, homo devorator et vinum bibens." Ipso enim Salvatore dicente, quia „venit [4]) Filius hominis, manducans et bibens," quomodo ausus est aliquis dicere, neque manducasse eum, neque bibisse? Quae utique manifesta incredulitas est doctrinae ejus. Si autem manducabat et bibebat, et substantia vini atque escae in [5]) carnem ejus efficiebatur, sine dubio per omnes corporis ejus compages [6]) ac membrorum perplexiones diffundebatur. Spiritualem enim naturam, — sicut quidam de ejus corpore sentiunt, quod imperite satis et absurde faciunt —, impossibile est vini atque escae recipere substantiam. Si [7]) vero quis indignas obscoenasque ad haec [8]) proferat in-

---

[1]) Ed. R. p. 35. in textu: quomodo haec fierent." Cfr. pag. 263. not. 9.

[2]) Matth. XI, 18. 19.

[3]) Desideratur „hominis" in ed. M. I.

[4]) Matth. XI, 19.

[5]) Ed. R. pag. 35. in notis: „omnes Mss. nostri: *in carne ejus*; sed melius editi:" (e. c. ed. M. II:) „in carnem ejus." — Ed. M. I: in carne ejus.

[6]) Ed. Ruaei p. 35. in notis: „editi," (e. c. edd. Merlini) „et Mss. plures: *compages membrorum diffundebatur*. Mss. vero Sorbonicus, et Montis S. Michaelis in periculo maris, ut in textu."

[7]) Ed. Ruaei p. 36. in notis: „editi: *Si vero quis indignans obscoenas ad haec* etc. Sed omnes Mss. ut in textu." — Edd. Merlini: Si vero quis indignans ob coenas ad.

[8]) Ed. M. I: „hoc," ed. tamen M. II: „haec."

quisitiones, requirens si etiam digestiones [1]) in corpore fiebant, nihil absurdum videtur fateri secundum consequentiam naturae corporeae.' Si vero etiam exemplis a nobis hoc [2]) exigant affirmari, ostendendum est, illos satis haec [3]) insipienter inquirere. Ubi [4]) enim ista vel de Apostolis, vel de caeteris sanctis facta esse [5]) referuntur, vel [6]) etiam de impiis et peccatoribus? Sed et circumcisionis ejus ratio nobis quidem non generabit [7]) angustiam, dicentibus, eum consequenter humano corpore [8]) et circumcisum esse, [9]) et praeputium ejus terrae mandatum, fortassis usque ad

---

[1]) Ed. Ruaei p. 36. in notis: „Mss. quidam: digestiones corporeae fiebant."

[2]) Ed. R. p. 36. in textu: a nobis haec exigant" etc., eadem tamen in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „a nobis hoc exigant."

[3]) Desideratur „haec" in ed. M. I.

[4]) Ed. R. p. 36. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „Ubi enim ista de Apostolis, vel caeteris sanctis."

[5]) Deest „esse" in ed. M. II.

[6]) Ed. R. p. 691. in textu, itemque edd. Merlini: „vel etiam de impiis, et peccatoribus?", ed. tamen R. p. 402. in catalogo addendorum et corrigendorum haec habet: „post haec verba: *de impiis et peccatoribus?* pone virgulam pro puncto interrogationis, et adde: *ex abundanti de eo requiritur.*" Eadem ed. pag. 36. in textu: „vel etiam de impiis et peccatoribus, ex abundanti de eo requiritur. Sed" etc., in notis: „Mss. Sorbonicus et S. Michaelis in periculo maris: *vel etiam de impiis et peccatoribus, ex abundanti de eo requiritur.* (Al. *requiruntur*) *Sed* etc. Verum haec verba: *ex abundanti de eo requiritur*, vel *requiruntur*, nec in caeteris Mss., nec in editis comparent; quae tamen restituenda videntur. Caeterum non reperitur, ubi de his Origenes tractaverit."

[7]) Ed. R. p. 36. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini: („*non generabit majorem angustiam.* Sed *majorem* omittitur in omnibus Mss. nostris."

[8]) Ed. M. I: corpori.

[9]) Desideratur „esse" in ed. M. I.

tempus: aut si aliter est, in alia disputatione requiretur.[1]) Haec tamen ejus circumcisio satis coangustabit eos, qui ex diverso sunt. Spirituale enim corpus quomodo poterat circumcidi ferro terreno? Propter quod non erubuerunt quidam ex ipsis, de praeputio circumcisionis ejus etiam libros edere, quibus ostendere conarentur,[2]) quod in substantiam cesserit spiritualem. Non minus autem[3]) angustabuntur[4]) etiam illi, qui animale corpus dicunt esse corpus Christi. Sed et de sanguine[5]) ejus et aqua, quae processit de latere ejus hasta compuncto a milite, eadem sentienda sunt. Sed his, qui sciunt, quid audiatur[6]) per hoc, quod dicitur,[7]) quia fixurae[8]) clavorum erant in ejus corpore, manifeste declaratur, quia caro erat terrena, id est, humanae naturae: quae utique non erat talis, ut recipiendorum vulnerum subterfugeret qualitatem. Quod[9]) si non etiam multa humanae infirmitatis in ipsa morte sensisset, cur anima[10]) ipsius perturba-

---

[1]) Ed. Ruaei p. 36. in notis: „omnes Mss. habent: *in alia disputatione requireretur*; rectius vero editi: *requiretur*."

[2]) Ed. M. I: conantur. [3]) Ed. M. I: etiam.

[4]) Edd. Merlini: angustiabuntur.

[5]) Ev. Joann. XIX, 34.

[6]) Ed. Ruaei pag. 36. „audiant."

[7]) Ev. Joann. XX, 25. seqq.

[8]) Ed. Ruaei pag. 36. in notis: „Mss. nostri: *quia figurae clavorum* etc., sed rectius habere videntur editi:" (e. c. edd. Merlini:) „quia fixurae clavorum."

[9]) Ed. R. p. 36. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*quasi non etiam — sensisset, anima perturbatur, et — ad mortem. Quae* etc. Mss. plures:" (itemque ed. R. p. 691.) „*Quid, si non etiam — sensisset, anima perturbatur, et — ad mortem? Quae* etc., quod non male; sed Mss. Sorbonicus, et Montis S. Michaelis, ut in textu."

[10]) Ev. Joann. XII, 27.

tur, et tristis[1]) est pro ea usque ad mortem? Quae omnia evidenter ostendunt, quod non falso, sed quasi homo dixerit: „spiritus[2]) quidem promtus est, caro autem infirma." Eadem nihilominus ostendit etiam somni ratio, cum dicitur, quia[3]) „erat[4]) in puppi super cervical dormiens," sicut Marcus refert, et ab homine suscitatur e[5]) somno. Haec enim licet habeant spiritualem intellectum, tamen manente prius historiae veritate, etiam spiritualis recipiendus est sensus. Licet[6]) enim caecos semper curet, secundum spiritualem intelligentiam, cum ignorantia excaecatas illuminat[7]) mentes, tamen et corporaliter tunc caecos[8]) sanavit. Et mortuos semper[9]) suscitat; fecit tamen et tunc hujuscemodi mirabilia, sicut[10]) filiam principis synagogae, et filium[11]) viduae, et Lazarum[12]) suscitando.[13]) Et quamvis semper, cum excitatur a discipulis, compescat ecclesiae turbines, vel procellas,

---

1) Matth. XXVI, 38. coll. Marc. XIV, 34.

2) Marc. XIV, 38. 3) Edd. Merlini: qui.

4) Marc. IV, 38.

5) Ed. Ruaei pag. 691. „a somno."

6) Ed. R. p. 36. in notis: „Mss. plerique perperam habent: *Sicut enim caecos semper curat* etc."

7) Ed. M. I: illuminet.

8) Ed. Ruaei p. 691. et p. 36., itemque ed. M. I: „caecum," ed. tamen M. II: „caecos." Cfr. Marc. VIII, 25. et X, 52.

9) Ed. M. I: tamen et corporaliter: tunc caecum sanavit et mortuos suscitat semper.

10) Ed. Ruaei pag. 36. „sicut et filiam" etc. Cfr. Luc. VIII, 55.

11) Luc. VII, 14. 15. 12) Ev. Joann. XI, 44.

13) Ed. R. p. 36. in notis: „additur *suscitando* in ed. Genebrardi, sed omittitur in omnibus Mss. nostris, et in ed. Merlini." Deest sane in ed. M. I., exstat tamen in ed. M. II.

tamen certum est, etiam tunc gesta esse ea,[1]) quae per historiam[2]) referuntur. Sic[3]) ergo sanum est sensum Scripturae recipere, nec oportet inclinare aurem his, qui dicunt per Mariam, et non ex Maria eum esse[4]) natum: quod Apostolus praesciens ita praedixit: „cum[5]) autem venit plenitudo temporis,[6]) misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret." Vides, quia non dixit: factum per mulierem, sed: „factum[7]) ex muliere."

---

[1]) Desideratur „ea" in ed. Ruaei.

[2]) Marc. IV, 39.

[3]) Ed. M. I: Si ergo sanum est etc.

[4]) Desideratur „esse" in ed. Ruaei pag. 691., itemque in edd. Merlini; ed. tamen R. p. 35. in textu: „eum esse natum," eadem in notis: „alias: *eum natum*, omisso *esse*."

[5]) Gal. IV, 4. 5.

[6]) Ed. Ruaei p. 691. et p. 36. in textu, itemq. edd. Merlini: „plenitudo temporum," ed. tamen R. pag. 36. in notis: „alias: *plenitudo temporis*." Cfr. Gal. IV, 4.

[7]) Gal. IV, 4.

EX

LIBRO TERTIO

ORIGENIS

IN

EPISTOLAM AD EPHESIOS.

In [1]) illud: „qui [2]) uxorem suam diligit, se ipsum diligit. Nemo enim unquam suam carnem odit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam.“

Dicamus, quod illam carnem, quae visura sit salutare Dei, anima diligat et nutriat, et foveat eam disciplinis erudiens, et coelesti saginans pane, et Christi sanguine irrigans, ut refecta et nitida possit libero cursu virum sequi, et nullo debilitatis pondere praegravari. Pulchre etiam in similitudinem Christi, nutrientis et foventis ecclesiam, et dicentis ad Jerusalem: „quoties [3]) volui congregare filios tuos, ut gallina congregat pullos suos sub

[1]) Desumtum est hoc fragmentum ex Hieronymi libro primo Apologiae adversus Rufinum. Cfr. ed. Ruaei Tom. IV. pag. 691.

[2]) Ephes. V, 28. 29.

[3]) Matth. XXIII, 37. coll. Luc. XIII, 34.

alas suas, et noluistis!"[1] animae quoque fovent corpora sua, ut corruptivum hoc induat incorruptionem,[2] et alarum levitate suspensum, in aërem facilius sublevetur. Foveamus igitur et viri uxores nostras, et animae nostrae corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas: sed quomodo apud angelos non est[3] vir et mulier, ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, jam nunc incipiamus esse, quod nobis in coelestibus repromissum est.

---

1) Ed. Ruaei: et noluisti? animae quoque etc.

2) I Cor. XV, 53.

3) Matth. XXII, 30. coll. Marc. XII, 25. et Luc. XX, 35.

Ex

LIBRO TERTIO ORIGENIS IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

Data [1]) est [2]) autem lex Mosi per angelos in [3]) manu et virtute mediatoris, Christi, qui cum esset in principio Verbum Dei, [4]) et apud Deum esset, et Deus esset Verbum, Patri in omnibus ministravit. „Omnia [5]) enim per ipsum facta sunt," id est, non solum creaturae, sed et lex, et prophetae; et [6]) ipse est „mediator Dei et hominum." Quod Verbum in [7]) fine quidem saeculorum homo

[1]) Exstat hoc fragmentum, desumtum ex Apologia Pamphili martyris pro Origene, ed. Ruaei Tom. IV. pag. 692. — Cf. opera ad Orig. spectantia in ed. Ruaei Tom. IV. pag. 37. coll. edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXVIII, ex ed. autem M. II. fol. CLXVII.

[2]) Galat. III, 19.

[3]) Edd. Merlini: in manu mediatoris Christi, et virtute, qui etc.

[4]) Deest „Dei" in edd. Merl. Cfr. Ev. Joann. I, 1. 2.

[5]) Ev. Joann. I, 3.

[6]) Ed. M. I: „et ipsemet mediator," ed. M. II: „et ipsemet est mediator." I Tim. II, 5.

[7]) Edd. Merlini: quidem in fine saeculorum etc.

factus est, Jesus Christus, sed ante hunc manifestum [1]) in carne adventum mediator quidem erat hominum, [2]) sed nondum erat homo. Erat tamen et tunc mediator [3]) Dei et hominum: unde et data lex per angelos, in [4]) ipsius mediatoris manibus data esse dicitur, ut esset „lex [5]) sancta, et [6]) mandatum sanctum, et justum, et bonum,“ et omnia haec sanctificarentur a Christo.

---

[1]) Ed. M. I: manifeste.

[2]) Ed. Ruaei p. 37. in notis: „Mss. nostri: *omnium*; sed legendum videtur cum editis: *hominum*.“

[3]) I Tim. II, 5.

[4]) Ed. Ruaei p. 692. et p. 37. in textu: „sine ipsius — data esse non dicitur,“ eadem tamen p. 37. in notis: „editi,“ (e. c. edd. Merlini,) „et Msc. Sorbonicus: *in ipsius — data esse dicitur.* Caeteri vero Mss. ut in textu.“

[5]) Rom. VII, 12.

[6]) Desideratur „et“ in ed. M. I.

Ex

LIBRO TERTIO ORIGENIS
ΕΞΗΓΗΜΑΤΙΚΩΝ
IN
EPISTOLAM AD THESSALONICENSES PRIMAM.

De [1]) eo, quod „omnes [2]) quidem non dormiemus,“ et caetera.

Quid est ergo, quod scribunt Thessalonicensibus in verbo Dei Paulus, et Silvanus, et Timotheus: „nos, [3]) qui vivimus, qui residui sumus in adventum [4]) Domini, non praeveniemus eos, qui dormierunt?“ Qui sunt isti viventes, qui loquuntur talia? Utique „Paulus, [5]) non ab hominibus, nec per homines Apostolus;“ et carissimus ejus filius in fide, Timotheus; et Silvanus, qui illis erat et affectione et virtutibus copulatus. Et hoc non solum illi, sed quicunque Pauli et scientia et conversatione similis est, dicere potest: „nos, [6]) qui vivimus;“ quorum cor-

[1]) Depromta sunt haec fragmenta ex epistola Hieronymi ad Minervium et Alexandrum. Cfr. ed. Ruaei Tom. IV. a pag. 692—694.

[2]) I Cor. XV, 51. [3]) I Thess. IV, 15.

[4]) Ed. Ruaei: qui residui sumus, in adventu Domini non praeveniemus eos, etc.

[5]) Galat. I, 1. [6]) I Thess. IV, 15.

pus [1]) „mortuum est propter peccatum, spiritus autem vivit propter justitiam;“ et quorum mortificata [2]) sunt membra super terram, ita ut nequaquam concupiscat [3]) caro contra spiritum. Si enim adhuc desiderat caro, vivit; et quia vivit, desiderat; et non sunt mortificata membra illius super terram. Quod si mortificata sunt, nequaquam contra spiritum concupiscunt, quae mortificatione sui hujuscemodi desiderium perdiderunt. Sicut igitur, qui vita caruere praesenti, et ad meliora translati sunt, magis vivunt, deposito mortis corpore, et vitiorum omnium incentivis: sic, qui mortificationem Jesu in corpore suo circumferunt, [4]) nequaquam vivunt juxta carnem, sed juxta spiritum; vivunt in eo, qui vita est, et vivit in iis Christus, de quo scriptum est: „vivens [5]) est sermo Dei, et efficax,“ qui est [6]) Dei virtus, Deique sapientia. Vivunt enim, in quibus vivit virtus Dei, omni humana fragilitate deposita, et in quibus vivit sapientia, quae est [7]) abscondita a Deo, et in quibus vivit et operatur justitia. Christus enim factus est [8]) nobis non solum justitia ex Deo, sed et sapientia, et omne quod virtus est. Et si quidem in praesenti loco se a dormientibus et in Christo mortuis, qui hanc scribunt epistolam, separarent, videbatur superflua annotatio, et ex uno loco assumtum testimonium non valeret: nunc vero eodem sensu, quia et eodem spiritu, in prima ad Corinthios loquitur: „omnes [9]) non dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in motu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.“ Hoc, quod in praesenti loco scriptum est: „in [10]) tuba Dei descendet de coelo:“

---

[1]) Rom. VIII, 10. [2]) Coloss. III, 5.
[3]) Galat. V, 17. [4]) II Cor. IV, 10.
[5]) Hebr. IV, 12. [6]) I Cor. I, 24.
[7]) I Cor. II, 7. [8]) I Cor. I, 30.
[9]) I Cor. XV, 51. 52. [10]) I Thess. IV, 16.

compara illi, quod ad Corinthios dicitur: „in [1]) novissima tuba: canet enim tuba," et caetera; illi autem, quod ad Thessalonicenses legitur: „et [2]) mortui in Christo resurgent primi:" hoc, quod ad Corinthios scriptum est: „et [3]) mortui resurgent incorrupti." Porro, quod sequitur: „deinde [4]) nos, qui vivimus, qui residui sumus:" illi respondet: „et [5]) nos immutabimur." Quorum utrumque sic intelligi potest: nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventum [6]) Domini, et nos, qui immutabimur, et non sumus ex his, qui appellantur mortui, sed vivimus, idcirco praesentiam Domini non in morte, sed in vita praestolamur, quia de Israelitico genere sumus, et electae sunt de nobis reliquiae, de quibus olim Dominus loquebatur: „dereliqui [7]) mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genu Baal." In Joannis quoque Evangelio vivorum et non vivorum duplex ordo describitur: „omnis, [8]) qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in aeternum." Si vivos ita intelligamus, ut jam a nobis dictum est, dormientes et in Christo mortuos illos esse credamus, qui, cum velint in Christo vivere, tamen peccato mortui sunt. Sin autem reliquiae, et electio [9]) secundum gratiam, appellantur viventes: qui non ita credunt, nec de Israelitica nobilitate generati sunt, dormientes et mortui appellantur in Christo.

Sunt, qui hunc locum ita edisserant: vivi appellantur, qui nunquam peccato mortui sunt: qui autem pec-

---

[1]) I Cor. XV, 52. [2]) I Thess. IV, 16.
[3]) I Cor. XV, 52. [4]) I Thess. IV, 17.
[5]) I Cor. XV, 52.
[6]) Ed. Ruaei h. l., cfr. pag. 275. not. 1. coll. I Thess. IV, 15. „qui residui sumus in adventu Domini."
[7]) I Regg. XIX, 18. (III Regg.) coll. Rom. XI, 4.
[8]) Ev. Joann. XI, 25. 26. [9]) Rom. XI, 5.

caverunt, et in eo, quod peccaverunt, mortui sunt, et postea, conversi ad poenitentiam, purgant antiqua delicta, mortui appellantur, quia peccaverunt: in Christo autem mortui, quia plena ad Deum mente conversi sunt. Porro, qui vivunt, et habent testimonium fidei, et necdum receperunt promissionem Dei, qui et de aliis melius quiddam cogitant, ut non absque his, qui justi sunt, coronentur, in eo habent beatitudinem, quod fruuntur bono conscientiae, et vivunt, et relicti sunt in [1]) adventum Domini Salvatoris. Sed quia clemens est Deus, et vult salvare etiam eos, qui dormierunt, et in Christo mortui sunt, non praevenient illos, neque soli rapientur in nubibus; sed, juxta exemplum evangelicae [2]) parabolae, unum denarium, unamque mercedem, et undecimae horae operarii, et primae, qui in vineam missi sunt, salutis pretium accipient. Nec hoc alicui videatur injustum, ut dispar labor unum praemium consequatur. Magna quippe diversitas est eorum, qui post vulnera sunt sanati, et eorum, qui nunquam viderunt mortis errorem. De his puto dictum: „quis [3]) est homo, qui vivat, et non videat mortem? redimet de morte animam suam.“ Neque enim, — ut quidam putant —, „quis“ pro eo, quod est: nullus, accipitur, sed quasi dixerit: quis putas? juxta illud, quod scriptum est: „quis [4]) sapiens, et intelliget haec?“ et in alio loco: „Domine, [5]) quis habitabit in tabernaculo tuo?“ et iterum: „quis [6]) cognovit sensum Domini?“ Residui ergo erunt de credentibus pauci, qui adventum Domini videant secundum id, quod Deus Verbum factum est,

---

[1]) Ed. Ruaei h. quoque loco, cfr. pag. 277. not. 6. coll. I Thess. IV, 15: „in adventu.“

[2]) Matth. XX, 1. seqq.

[3]) Psalm. LXXXIX, 48. (LXXXVIII.)

[4]) Hos. XIV, 10. [5]) Psalm. XV, 1. (XIV.)

[6]) Rom. XI, 34.

nequaquam in vilitate carnis, sed in gloria triumphantis. Et considerandum, quomodo primum dormientes appellaverit: deinde in Christo mortuos, quos viventes praevenire non poterunt. Qui enim non custodierit hoc, quod scriptum est: „ne [1]) dederis somnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem, ut salvus fias sicut caprea de vinculis, et sicut avis de laqueis:“ dormiet, et culpabili sopore torpescet; cumque dormierit, transibit in mortem. Sicut enim movetur, qui vigilat: sic, qui dormit, jacet immotus, et mortis torpet similitudine. Quod autem dormitationem sequatur mors, et prima ad Corinthios epistola docere nos poterit, in qua ita scriptum est: „nunc [2]) autem Christus surrexit ex mortuis, primitiae dormientium: quia per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum:“ et post paululum: „non [3]) omnes dormiemus, sed omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur.“ Cum ergo haec de dormitatione dicantur, et morte, et illud legamus in Apostolo: „surge [4]) qui dormis, et exsurge de mortuis, et illuminabit te Christus:“ juremus Domino, et votum faciamus Deo Jacob, unusquisque dicens in corde suo: „si [5]) adscendam super stratum meum, si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino:“ haud dubium, quin in anima sua tabernaculum Deo Jacob, ut Deus in illo aeterna sede requiescat.

Sequitur: „quia [6]) ipse Dominus in jussu,“ et reliqua. Descendet enim missus a Patre, non diversitate virtutis, sed dispensatione judicis; et descendet ad eos, qui deorsum sunt Verbum Dei, et sapientia, et veritas,

---

[1]) Prov. VI, 4. 5. [2]) I Cor. XV, 20. 21.
[3]) I Cor. XV, 51. 52. [4]) Ephes. V, 14.
[5]) Psalm. CXXXII, 3—5. [6]) I Thess. IV, 16

atque justitia. Et quanquam mortui sint, adquos dignatur descendere, non tamen sunt ab eo alieni: mortui [1]) enim vocantur in Christo. Qui autem vivunt, hoc habent privilegium, quod eliguntur e pluribus. Attamen utrumque agmen, et mortuorum in Christo, et viventium, rapientur [2]) pariter in nubibus obviam Christo, ut non eum exspectent, donec ad terrena descendat, sed praesentia illius et contubernio in sublimibus perfruantur. Quantaque clementia, ut pro salute nostra non solum caro factus sit, sed ad mortuos usque descenderit, et in ipsa morte habeat signa viventium! Aqua [3]) enim et sanguis de latere ejus egressa sunt. Descendit igitur sermo divinus voce [4]) archangeli, et praeparante sibi viam in his, qui ejus possunt ferre praesentiam. Quod ut queamus intelligere, primi adventus mysteria cognoscamus. Scriptum est de Joanne, qui praecursor ejus fuit, quod in eremo dixerit: „ego [5]) vox clamantis in deserto:" et reliqua. Quid clamavit vox in deserto? „parate [6]) viam Domini, rectas facite semitas ejus!" Ob quod praemium quamve mercedem? „omnis [7]) vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erunt prava in directa, et aspera in vias planas; et videbit omnis caro salutare Dei." Hoc autem ideo, quia „Verbum [8]) caro factum est, et habitavit in nobis." Nunc autem nequaquam vox prophetae in deserto erit, sed vox archangeli, parantis vias non in carnis humilitate venienti, sed ei, qui est apud Patrem Verbum Deus. Et tunc quidem egrediebantur in

---

[1]) I Thess. IV, 16. [2]) I Thess. IV, 17.

[3]) Ev. Joann. XIX, 34. [4]) I Thess. IV, 16.

[5]) Ev. Joann. I, 23. Matth. III, 3. Marc. I, 3. et Luc. III, 4. coll. Jes. XL, 3.

[6]) Ev. Joann. I, 23. coll. Jes. XL, 3. Matth. III, 3. Marc. I, 3. et Luc. III, 4.

[7]) Luc. III, 5. 6. coll. Jes. XL, 4.

[8]) Ev. Joann. I, 14.

desertum, ut audirent assumti hominis praecursorem, et viderent[1]) arundinem vento agitatam, de qua factae sunt tibiae, et vocalis çalamus, qui in ore puerorum dulci sonat modulamine, canentium in plateis atque dicentium: „cantavimus[2]) vobis, et non saltastis." Nunc autem in voce archangeli, praecedentis Dominum descendentem de coelis, et in clarissima tuba, unusquisque credentium vel ad proelium, vel ad sacerdotalia ministeria provocatur. Legimus in Numerorum libro[3]) sacratas Deo tubas, quae ante hostias personent. Sin autem magna est vox angeli, et tubae, et archangeli: quanto magis erit tubae Dei, quae parat vias primum dormientium et mortuorum in Christo, deinde eorum, qui vivunt, et residui sunt, et sermonis Dei praestolantur adventum? Forsitan simplicis tubae clangor dormientibus et mortuis in Christo necessarius est, vox autem archangeli et tubae Dei his, qui vivunt, et in praesentiam[4]) Dei reservantur.

Videamus, quid possit intelligi et id, quod sequitur: „simul[5]) cum illis rapiemur." Quo verbo ostendi puto subitum ad meliora transcensum, et idcirco raptum se voluisse dicere, ut velocitas transeuntis sensum cogitantis excederet. Quod et in alio loco ejusdem verbi proprietate signavit: „scio[6]) hominem in Christo ante annos quatuordecim, — sive in corpore, nescio, sive extra corpus, nescio, Deus scit —, raptum istiusmodi usque ad tertium coelum. Et scio hujusmodi hominem, — sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit —, quia raptus est in paradisum, et audivit verba ineffabilia, quae

---

[1]) Luc. VII, 24.

[2]) Matth. XI, 17. Luc. VII, 32.

[3]) Num. X, 10. et XXXI, 6.

[4]) Ed. Ruaei: et in praesentia. Cfr. p. 278. not. 1. coll. I Thess. IV, 15.

[5]) I Thess. IV, 17. [6]) II Cor. XII, 2—4.

non licet homini loqui.“ Alii enim proficientes, et, ut ita dicam, gradientes ad majora crescebant, donec fierent, juxta id, quod scriptum est: „magni [1]) valde nimis;“ et quosdam in coelum assumtos legimus. Paulus autem, vas electionis, in tertium coelum raptus adscendit, et idcirco audivit verba ineffabilia. Quomodo autem hi, qui rapiuntur „in [2]) nubibus,“ rapiantur „obviam Christo,“ diligentius contemplandum est. Scimus nubes prophetas, quibus praecepit [3]) Deus ne pluerent super Israelem imbrem, quando impleverunt mensuram [4]) patrum suorum, et facta [5]) est lex et prophetae usque ad Joannem Baptistam. Et quia Deus posuit [6]) in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, non solum prophetae, sed et apostoli nubes intelligendi sunt. Si quis igitur rapitur ad Christum, adscendit super nubes legis et evangelii, super prophetas et apostolos: et assumtis alis columbae, eorumque doctrina ad excelsa sublatus, occurrit, non deorsum, sed in aëre, et spirituali intelligentia Scripturarum. Occurrens autem in spiritualibus, et terrena dimittens, sive ille sit dormiens, sive in Christo mortuus, sive vivens et in illius praesentiam reservatus, semper cum illo erit, et perfruetur Verbo Dei, et sapientia, veritate, atque justitia.

---

[1]) Genes. XXVI, 13. [2]) I Thess. IV, 17.
[3]) Jes. V, 6. [4]) Matth. XXIII, 32.
[5]) Matth. XI, 13. [6]) Ephes. IV, 11.

EX
LIBRO ORIGENIS
IN
EPISTOLAM AD TITUM.

De[1]) eo capitulo, in quo dicit Apostolus: „haereticum[2]) hominem post unam[3]) correptionem devita, sciens quia perversus est, et peccat, qui est a semet ipso damnatus."

Nomen haeresis, quantum ego deprehendere potui, etiam in epistola Pauli[4]) Apostoli ad Corinthios designatur hoc modo: „oportet[5]) enim haereses esse, ut probati manifesti fiant inter vos." Et iterum ad Galatas, inter opera carnis haereseos[6]) quoque nomen adscribitur, sicut[7]) ait:

[1]) Desumta sunt haec fragmenta ex Apologia Pamphili martyris pro Origene. Cf., de tribus prioribus fragmentis, ed. Ruaei Tom. IV. a pag. 694 — 696. coll. Opp. ad Orig. spectantibus, a pag. 21 — 23. eod. Tomo obviis. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXII. et fol. CLXIII., ex ed. autem M. II. fol. CLXI. et fol. CLXII.

[2]) Tit. III, 10. 11.

[3]) Ed. Ruaei pag. 21. in notis: „omnes Mss: *unam*. Editi:" (c. c. edd. Merlini:) „trinam."

[4]) Ed. M. I: „in epistola Pauli ad" etc., ed. M. II: „in epistola Pauli Apostoli ad" etc. Ed. Ruaei p. 694. et p. 22. „in epistola ad" etc.

[5]) I Cor. XI, 19.

[6]) Ed. Ruaei p. 694. et p. 22. „haeresis."

[7]) Edd. Merlini: ut ait.

„manifesta[1]) autem sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, idololatria, veneficia, inimicitiae,[2]) contentiones, aemulationes, irae, rixae, discordiae, haereses, ebrietates, comessationes, et his similia, quae[3]) praedico vobis, sicuti etiam praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non[4]) possidebunt.“ Per quae cognoscimus, quoniam sicut hi, qui fornicationibus, vel[5]) immunditiis, atque impudicitiis, et idolorum cultibus maculati sunt, regnum Dei non possidebunt, ita et hi, qui in haeresin declinaverunt.[6]) Neque enim putandum est, tanti Apostoli tam absolutam sententiam posse ullo genere vacillare. Apostolus enim est omnium ecclesiarum Christi, non[7]) „ab homine, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem“ electus. Propterea ergo, secundum auctoritatem sententiae ipsius, oportet nos, sicut reliqua mala, quae numeravit,[8]) ita etiam nomen haeresis devitare, neque cum talibus orationis societate misceri.

Et post haec paucis quibusdam per medium insertis adjecit:

Quid vero sit haereticus homo, pro viribus nostris,

---

[1]) Galat. V, 19—21.

[2]) Ed. M. I: immunditiae.

[3]) Edd. Merlini: quae et praedixi vobis, quoniam etc., ed. Ruaei p. 694. „quae praedico vobis, quoniam“ etc., ed. R. p. 22. „quae et praedico vobis, quoniam“ etc. Cfr. Galat. V, 21.

[4]) Desideratur „non“ in ed. M. I.

[5]) Edd. Merlini: et immunditiis.

[6]) Ed. M. II., itemq. ed. R. p. 694. et p. 22. „declinaverint.“

[7]) Gal. I, 1.

[8]) Ed. R. p. 22, in notis: „editi:“ (e. c. edd. Merlini:) „numeraverat, ita nomen haeresis etc., Mss: numeravit, ita etiam nomen haeresis etc.“

secundum quod sentire possumus, [1]) describamus. Omnis, qui se Christo credere confitetur, et tamen alium Deum Legis et Prophetarum, alium Evangeliorum Deum dicit, et Patrem Domini nostri Jesu Christi non eum dicit esse, qui a Lege et Prophetis praedicatur, sed alium, nescio quem, ignotum omnibus atque omnibus inauditum, hujusmodi homines haereticos designamus, quamlibet variis ac diversis et fabulosis concinnent ista figmentis, sicut sectatores [2]) Marcionis, et Valentini, et Basilidis, et hi, qui se Tethianos [3]) appellant. Sed et Apelles, licet non omnibus modis Dei esse deneget Legem vel Prophetas, tamen et ipse haereticus designatur, quoniam [4]) Dominum hunc, qui mundum edidit, [5]) ad gloriam alterius ingeniti et boni Dei eum construxisse pronuntiat: illum autem ingenitum Deum in consummatione saeculi misisse Jesum Christum ad emendationem mundi, rogatum ab eo Deo, qui eum fecerat, ut mitteret Filium suum ad mundi sui correctionem. [6]) Et si quidem hic solummodo, qui de Deo Patre aliter sentit, quam regula pietatis exposcit, haereticus habendus [7]) esset, sufficeret utique quod superius dictum est. Sed nunc unum atque idem credendum est etiam de eo, qui de Domino nostro Jesu Christo

---

[1]) Ed. Ruaei pag. 22. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „possimus, —, qui se Christo credere profitetur. Mss. vero ut in textu."

[2]) Ed. R. pag. 22. in notis: „Mss. nostri omittunt: *sectatores;* paulo post recte habent: *Tethianos.* Merlinus vero:" (ex ed. scil. I:) „*Ethmanos;* Genebrardus:" (item ed. M. II:) „*Eutychianos.*"

[3]) Equidem legerim: Tatianos. Cfr. p. huj. not. 2.

[4]) Edd. Merl.: quoniam Deum, qui hunc mundum etc.

[5]) Ed. M. II: condidit.

[6]) Edd. Merlini: correptionem.

[7]) Ed. Ruaei p. 22. in notis: „Mss. et Merlini editiones: *habendus est, et sufficeret* etc. Rectius Genebrardus: *habendus esset, sufficeret* etc."

falsi aliquid senserit, sive secundum eos, qui dicunt eum ex Joseph et Maria natum, sicut sunt Ebionitae et Valentiniani, sive secundum eos, qui primogenitum eum negant, et totius creaturae Deum, et Verbum, et Sapientiam, quae est [1]) initium viarum Dei, antequam aliquid fieret, ante saecula fundatam, atque [2]) ante omnes colles generatam, sed [3]) hominem solum eum dicentes: vel secundum eos, qui Deum quidem eum fatentur, non [4]) tamen assumsisse eundem hominem, id est, animam corpusque terrenum: qui sub specie quasi amplioris gloriae Jesu Domino [5]) deferendae, omnia, quae ab eo gesta sunt, visa [6]) geri magis, quam vere gesta esse testantur: quique [7]) neque de [8]) virgine natum fatentur, sed triginta annorum virum eum apparuisse in Judaea. Alii vero ex virgine quidem eum credunt esse progenitum, [9]) sed putasse se magis virginem peperisse, non tamen vere peperisse confirmant: latuisse quippe etiam virginem putativae generationis asserunt sacramentum. Qui quomodo

---

1) Prov. VIII, 22—26.

2) Deest „atque" in ed. M. I.

3) Edd. Merlini: sed hominem eum solum dicentes.

4) Edd. Merlini: „non tamen assumsisse hominem, id est, animam" etc.; ed. R. p. 695. et p. 22. in textu: „non tamen assumsisse animam" etc., eadem tamen p. 22. in notis: „editi: *non tamen assumsisse hominem, id est, animam* etc. Msc. Sorbonicus: *non tamen assumsisse eundem animam* etc. Caeteri Mss. ut in textu."

5) Ed. M. I: Jesu Domini defendere omnia etc.

6) Ed. R. p. 22. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*phantastice magis, quam vere* etc. Msc. Sorbonicus: visa gerere magis, quam vere etc."

7) Ed. M. I: qui neque.

8) Ed. Ruaei p. 22. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*de virgine natum testantur.* Caeteri Mss. rectius ut in textu."

9) Ed. M. I: primogenitum.

non ab ecclesia longe ponendi sunt, cum philarchiae [1]) morbo languentes dogmata statuerint, [2]) quibus ad suum nomen discipulos declinarent? Sed [3]) et eos, qui hominem dicunt Dominum Jesum praecognitum et praedestinatum, qui ante adventum carnalem substantialiter et proprie non exstiterit, sed quod homo natus Patris solam in se habuerit deitatem, [4]) ne illos quidem sine periculo est [5]) ecclesiae numero sociari: sicut et illos, qui [6]) superstitiose magis, quam religiose, uti [7]) ne videantur duos deos dicere, neque rursum negare Salvatoris deitatem, [8]) unam eandemque subsistentiam [9]) Patris ac Filii asseverant, id est, duo quidem nomina secundum diversitatem causarum recipientem, unam [10]) tamen ὑπόστασιν [11]) subsistere, id est, unam personam duobus nominibus subjacentem, qui latine Patripassiani appellantur. Sed [12]) et

---

[1]) Ed. R. p. 22. in notis: „editi," (e. c. edd. Merlini,) „et Msc. Regius: *philargyriae.* Caeteri Mss: *philarchiae.*"

[2]) Edd. Merlini: statuerunt.

[3]) Ed. Ruaei p. 695. et p. 22. in notis: „errorem Berylli, Bostrenorum episcopi, hic designat Origenes."

[4]) Ed. R. p. 22. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*divinitatem, ne ipsos quidem sine periculo esse* (Genebrardus omittit: *esse*, Msc. Sorbonicus *posse* pro *esse*) *ecclesiae numero sociari.* Caeteri Mss. ut in textu, nisi quod habeant *esse* pro *est*, quod legendum videtur."

[5]) Desideratur „est" in ed. M. II; ed. R. p. 695: esse.

[6]) Deest „qui" in edd. Merlini.

[7]) Ed. M. I: „ne uti videantur," ed. M. II: „qui ne videantur.

[8]) Edd. Merlini: divinitatem. Cfr. p. huj. not. 4.

[9]) Ed. Ruaei p. 22. in notis: „Mss: „*subsistentiam.* Editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*substantiam*, male."

[10]) Ed. M. I: unum.

[11]) Desideratur „ὑπόστασιν" in ed. M. I.

[12]) Ed. R. p. 22. in notis: „Msc. Corbeiensis, et Mer-

si qui sunt, qui Spiritum sanctum alium quidem dicant [1]) esse, qui fuit in Prophetis, alium autem, qui fuit in Apostolis Domini nostri Jesu Christi, unum atque idem delictum impietatis admittunt, quod illi, qui, quantum in se est, naturam Deitatis [2]) secant, et [3]) scindunt, dicentes unum Legis, et alterum Evangeliorum Deum. Sed et illi, qui non omnes humanas animas unius ejusdemque [4]) naturae dicunt esse, vel substantiae, sed diversas naturas animarum, inter [5]) eas haereses numerandi sunt, quae iniquitatem in Excelsum loquuntur, [6]) atque injustitiam [7]) iniquitatemque ejus accusant. Nec non et illi, qui liberi arbitrii potestatem ex animabus auferre nituntur, velut [8])

---

lini editio" (scil. ed. I:) „*Sed et qui sunt, qui* etc. Genebrardus: *Sed et sunt, qui* etc. Sed caeteri Mss. nostri recte habent: *Sed et si qui sunt, qui* etc." Ed. M. II: *Sed et qui* etc.

[1]) Ed. Ruaei pag. 22. dicunt.

[2]) Ed. M. I: Dei.

[3]) Ed. Ruaei pag. 695. et pag. 22. in textu: „et scindunt unum Legis et Evangeliorum Deum." Eadem ed. p. 22. in notis: „sic omnes Mss. Editi vero:" (e. c. edd. Merlini:) „et scindunt, dicentes unum Legis, et alterum Evangeliorum Deum."

[4]) Ed. Ruaei pag. 22. in notis: „ita Msc. Regius. Caeteri vero Mss. et editi:" (e. c. edd. Merlini:) „ejusdemque dicunt esse substantiae."

[5]) Ed. R. p. 22. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*inter eos haereticos numerandi sunt, qui* etc. Sed omnes Mss. ut in textu."

[6]) Psalm. LXXIII, 8. seqq. (LXXII.)

[7]) Ed. Ruaei p. 695: et injustitiam etc.

[8]) Ed. R. p. 695., nec non p. 22. et p. 23. in textu: „nituntur velut perniciosa dogmata, communi — vitae, et virtuti continentiae — sunt, ne humani propositi res putetur etc.;" eadem p. 22. in notis: „sic Mss. nostri, nisi quod habeant: *virtutis continentiae*. Editi vero:" (e. c. edd. Merlini:) „nituntur velut pernicioso dogmate communi — vitae et virtuti continentiae — sunt, ne humani propositi reputetur etc."

pernicioso dogmate communi humanae vitae, et virtuti, continentiae labem quandam inferre judicandi sunt, ne humani propositi res putetur bonum quid vel facere, vel dicere, vel sentire: ex quo ad contemtum aut [1]) negligentiam divini judicii mens humana formabitur. Sit [2]) autem in ecclesiastico ordine etiam de peccatorum suppliciis fides, et de his, qui [3]) praemia bonae conversationis, et vitae in regno Domini, justo ejus judicio recepturi sunt. Si quis ergo horum aliquid, [4]) quae supra exposuimus, commutare vel subvertere conatur, [5]) peccat velut perversus, et [6]) „a semet ipso damnatus," secundum sententiam Apostoli, etiam a nobis praecepto obsequentibus ejus similiter habendus est. Designet [7]) autem ecclesiasticum virum cum his omnibus, quae supra exposuimus, etiam de mortuorum resurrectione fides: de qua sanctus Apostolus Paulus ita pronuntiat, [8]) quia, si quis negat resurrectionem mortuorum, consequens est ut Christi resurrectionem neget. Habeatur [9]) nihilominus in eccle-

---

[1]) Ed. M. I: „et negligentiam," ed. Ruaei p. 695. et p. 23. „ac negligentiam." Ed. M. II: aut negligentiam.

[2]) Edd. Merlini: Sic autem etc.

[3]) Ed. M. I: quae praemia etc.

[4]) Ed. M. I: aliqua.

[5]) Ed. R. p. 695. et p. 23. in textu, itemque edd. Merlini: „conatur, velut perversus, etc.," ed. tamen R. p. 23. in notis: „Mss. Sorbonicus et Montis S. Michaelis: *conatur, peccat velut perversus*, etc. Sed caeteri Mss. et editi ut in textu." Cfr. Tit. III, 11.

[6]) Edd. Merlini: „et a se ipso damnatus secundum etc.;" ed. R. pag. 695. et pag. 23. in textu: „et a semet ipso damnatus secundum etc.," in notis vero p. 23: „Mss. Sorbonicus et Montis S. Michaelis: *et a semet ipso damnatus, et secundum* etc. Sed caeteri Mss. et editi ut in textu." Cfr. Tit. III, 11.

[7]) Edd. Merlini: Designat autem etc.

[8]) I Cor. XV, 13.

[9]) Ed. Ruaei p. 23. in notis: „ita Mss. plerique, nisi

siastico ordine etiam de diabolo ratio, et de omni ejus exercitu, quod agones quosdam et certamina adversus omnes homines, praecipue tamen adversus eos, qui credunt in [1]) Dominum nostrum Jesum Christum, movent: et quod necessitatem quidem imponere peccandi per agones et certamina non [2]) valent, persuadere tamen et decipere ad subversionem possunt eos, qui non omni custodia sua corda praemuniunt. Habendum est autem in ecclesiasticis observationibus, [3]) quod neque hominum quis a Deo in perditionem traditus est, sed unusquisque pereuntium sua negligentia pereat et culpa, qui habens arbitrii libertatem, eligere quod bonum est et potuit, et debuit. Quod etiam de ipso diabolo sentiendum est, qui [4]) in conspectu Domini omnipotentis describitur restitisse, et deseruisse statum suum, in quo fuerat immaculatus: qui utique potuisset in hoc statu, in quo ab initio fuit, usque ad [5]) finem perseverare, si voluisset. Designatus, ut arbitror, nobis est, prout potuimus, et descriptus, quis et qualis esset haereticus, [6]) et quae vel in quibus eorum [7]) dogmata falsaeque opiniones habeantur, et quae sit ecclesiasticae observantiae puritas.

---

quod quidam paulo post habeant: *et de omni jure exercitii.* Editi vero:" (e. c. edd Merlini:) „*Habentur — etiam de diabolo rationes*, (Msc. Sorbonicus: *Habetur — etiam de diabolo ratio*,) *et de omni ejus exercitu.*"

[1]) Ed. Ruaei p. 696. in textu: in Christum Dominum Jesum.

[2]) Ed. M. I. minus accurate: non valent persuadere, tamen etc.

[3]) Ed. M. I: obsecrationibus.

[4]) Ed. M. I: quia. Cfr. Daniel. X, 13. coll. Apoc. XII, 7. et ep. Jud. vs. 6.

[5]) Edd. Merlini, itemque ed. Ruaei p. 23. „in finem."

[6]) Ed. R. p. 23. in notis: „omittitur: *haereticus*, in plerisque Mss."

[7]) Ed. R. p. 696. et p. 23. in textu: „ejus dogmata."

Et post pauca.

Requisierunt sane quidam, utrum haeresin, an schisma [1]) oporteat vocari eos, qui Cataphryges [2]) nominantur, observantes falsos prophetas, et dicentes: „ne [3]) accedas ad me, quoniam mundus sum: non enim accepi [4]) „uxorem, nec est sepulcrum patens guttur meum, sed sum „Nazaraeus Dei, non bibens vinum, sicut illi."

Postea autem.

Sunt [5]) vero et alia quaedam dogmata, quae in Apostolicis traditionibus non habentur, de quibus requires, si oportet eos, qui [6]) quomodo libet de his sentiunt, vel pertractant, haereticos putare; [7]) ut puta, verbi causa dixerim, si quis rationem humanae animae inquirat, cum de ea, neque quod ex [8]) seminis traduce ducatur, neque

---

Eadem ed. p. 23. in notis: „plerique Mss. cum editis" (e. c. edd. Merlini) „habent: *eorum dogmata.* Sed rectius Msc. Sorbonicus: *ejus dogmata.*"

[1]) Ed. R. p. 23. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „an schismata."

[2]) Desideratur „Cataphryges" in ed. M. I. Ed. M. II., itemq. ed. Ruaei p. 696. et p. 23. in textu: „Cataphrygae;" ead. ed., R. scil., p. 23. in notis: „Mss. plures: qui Cataphrygas."

[3]) Edd. Merlini: non accedas.

[4]) Ed. R. p. 23. in notis: „Mss: *accepi.* Editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*accipio.*"

[5]) Cf., de duobus posterioribus fragmentis, ed. Ruaei Tom. IV. pag. 696. coll. Opp. ad Orig. spectantibus p. 43. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXXI., ex ed. autem M. II. fol. CLXX. — Ed. Ruaei p. 43. hac gaudet inscriptione: de anima.

[6]) Ed. M. I., itemq. ed. R. p. 696. et pag. 43. in textu: „qui quodlibet," ed. tamen R. p. 43. in notis: „sic Mss. Editi vero:" (e. c. ed. M. II:) „quomodo libet."

[7]) Ed. M. I., itemq. ed. R. p. 696. et p. 43. „putandos."

[8]) Ed. R. p. 43. in notis: „sic Mss. Editi vero:" (e. c. edd. Merlini:) „ex semine traducis."

quod honorabilior et antiquior corporum compage sit, tradiderit ecclesiastica regula. Propter quod multi [1]) nec comprehendere potuerunt, qualiter sentiri oporteret de animae ratione: sed et qui aliquid sentire, vel disserere nisi [2]) sunt, a nonnullis in suspicione habentur, velut novi aliquid introducentes.

Deinde post pauca ait.

Sed et tu ipse apud temet ipsum discutiens considera, si oportet eum, qui quolibet [3]) modo de his opinatur, vel haereticum, vel ecclesiasticum temere definiri, [4]) aut si non est periculosum de eo pronunciare, quoniam [5]) et ipse perversus [6]) sit, et peccet, et sit a semet ipso damnatus: quod [7]) de haereticis dicitur, si quis forte ex his, quae supra diximus, quamlibet opinionem, licet novam et quamplurimis peregrinam, videatur inducere.

---

[1]) Ed. M. I: nec multi.

[2]) Ed. Ruaei p. 696. et p. 43. in textu: „visi sunt," eadem tamen p. 43. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*nisi sunt.* Mss. nostri: *visi sunt.*"

[3]) Cfr. pag. 291. not. 6. [4]) Ed. M. II: definire.

[5]) Ed. M. I: quomodo. [6]) Tit. III, 11.

[7]) Ed. Ruaei p. 43. in notis: „ita Mss. Editi autem" (e. c. edd. Merlini:) „perperam: *quod haereticus dicitur, si quis —, licet non nunquam plurimis peregrinam* etc."

Ex

COMMENTARIO ORIGENIS

IN

EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

Sed[1]) et de singulis sanctorum, qui in Scriptura sancta conscripti sunt, quosque justos et electos Dei esse Scriptura testatur, debet[2]) esse fides ab his, qui salvari cupiunt. Non enim potest esse perfecta in Deum fides, nisi quis habeat et hanc fidem, qua[3]) de sanctis, quod sancti sunt, creditur. Quod autem dicimus, tale est. Qui crediderit in Deum, et dogmata ejus vera esse susceperit, credit et hoc, quod[4]) Adam quidem primus homo formatus est: credit et de Eva,[5]) quod unam e costis Adam

---

[1]) Depromtum est hoc fragmentum ex Apologia Pamphili martyris pro Origene. Cfr. ed. Ruaei Tom. IV. p. 696. et p. 697. coll. Opp. ad Orig. spectantium p. 38. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXVIII et fol. CLXIX., ex ed. autem M. II. fol. CLXVII. et fol. CLXVIII.

[2]) Ed. Ruaei pag. 38. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*debet esse quaedam fides* etc., sed omnes Mss. nostri omittunt: *quaedam.*"

[3]) Ed. Merlini I: quoniam.

[4]) Genes. II, 7. [5]) Genes. II, 21. 22.

sumens Deus aedificaverit eam, ut esset ejus mulier: credit et[1]) quod Enos vere „speravit invocare nomen Domini Dei;" et quod Enoch,[2]) quia[3]) in annis trecentis[4]) placuerit Deo, posteaquam Methusalem genuit, translatus est: et de Noë,[5]) quia responsa accepit, ut[6]) fabricaret arcam, et solus[7]) salvatus est ex diluvio cum his tantummodo, qui[8]) cum eo arcam fuerant ingressi. Similiter et de Abraham,[9]) quod meruerit testimonium Dei, et quod susceperit[10]) hospitio, cum esset sub ilice Mambre, tres viros, ex quibus unus Dominus[11]) erat.

---

[1]) Ed. R. p. 38. in notis: „praetermissa sunt verba: *et quod Enos vere speravit invocare nomen Domini Dei*, in editis," (e. c. in edd. Merlini,) „et restituuntur ex Mss., qui omnes habent *Enoch* pro *Enos*." Cfr. Genes. IV, 26.

[2]) Genes. V, 21. 22. 24.

[3]) Ed. M. II: qui in annis etc.

[4]) Ed. Ruaei p. 696. et p. 38. in textu: „ducentis;" eadem p. 38. in notis: „editi" (e. c. edd. Merlini) „habent *trecentis*; omnes Mss. *ducentis*." Cfr. Genes. V, 22. — Edd. M. et R. „Mathusalem."

[5]) Genes. VI, 14.

[6]) Edd. Merlini, itemque ed. R. p. 696. in textu: „ut fabricaret arcam;" ed. tamen R. p. 38. in textu: „ut fabricaretur arca," in notis: „editi," (cf. edd. Merlini,) „et Msc. Regius: *ut fabricaret arcam*; sed caeteri Mss. ut in textu nostro."

[7]) Genes. VIII, 16. 18.

[8]) Ed. Ruaei p. 696. et p. 38. in textu: „qui secum arcam fuerant ingressi. Similiter et de Abraham," etc.; eadem ed. p. 38. in notis: „sic omnes Mss. Editi vero:" (e. c. edd. Merlini:) „*qui cum eo fuerant arcam ingressi: similiter et Abraham*, etc."

[9]) Genes. XVII, 2.

[10]) Gen. XVIII, 1. 2.

[11]) Edd. Merlini: erat Dominus.

Credit et de Isaac,[1]) vel[2]) quomodo natus[3]) est, vel[4]) quomodo oblatus est a patre, vel[5]) quomodo responsa Dei audire meruerit: sed et de Jacob, quod mutato nomine Israel[6]) a Deo cognominatus est: et de Mose, quod per signa[7]) et virtutes ministraverit Deo. Credit et quod Jesus[8]) Nave exauditus a Deo, stare fecerit solem super Gibeon, et lunam super vallem Ajalon.[9]) Quid autem dicendum est de fidelibus Judicibus, et de his, quae per eos gesta referuntur? vel[10]) in Regnorum[11]) libris de Samuele, quod messium tempore pluvias a Deo poposcerit et acceperit? et de Davide,[12]) quem assumsit Dominus[13]) ab[14]) ovibus, ut regeret Jacob puerum suum, et Israel haereditatem suam? et de Nathan,[15]) quod prophetaverit,

---

[1]) Genes. XXI. XXII. et XXV, 20. seqq.

[2]) Ed. M. I: vel quoniam natus est. Cf. Gen. XXI.

[3]) Ed. R. p. 38. in notis: „Msc. Sorbonicus habet: *donatus est*, pro *natus est.*"

[4]) Ed. Ruaei p. 38. in notis: „Mss. nostri omittunt: *vel quomodo oblatus est a patre*, sed haec exstant in editis" (e. c. in edd. Merlini). Ed. M. I: vel quoniam oblatus est a patre. Cfr. Genes. XXII.

[5]) Ed. M. I: vel quoniam responsa Dei etc. Cfr. Genes. XXV, 20. seqq.

[6]) Genes. XXXII, 28.

[7]) Exod. VII. seq.

[8]) Jos. X, 12. 13. — Edd. M. et R. „Gabaon."

[9]) Ed. M. I: „Haylon," ed. Ruaei p. 697. et p. 38. „Helon."

[10]) Edd. Merlini: et in etc.

[11]) I Sam. XII, 17. 18. (I Regg.)

[12]) I Sam. XVI, 11. 12. (I Regg.)

[13]) Ed. M. I: et Dominus.

[14]) Ed. R. pag. 38. in notis: „Mss. nostri, alii: *ab omnibus*, alii: *ab hominibus*, sed rectius habere videntur editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*ab ovibus.*"

[15]) II Sam. XII. (II Regg.)

nec non et Gad?[1]) sed et de Salomone,[2]) quod apparuerit ei in visu Dominus? et de Elia,[3]) quod assumtus est per ascensionem in coelum, effectis illis omnibus, quae scripta sunt, signis et prodigiis? sed et de Elisaeo, quoniam[4]) non solum resuscitavit filium Sunamitis, sed et mortuum super ossa sua projectum? Oportet ergo unumquemque fidelium credere et omnibus, quae scripta sunt de Ezechia,[5]) quod in diebus ejus retrorsum repedaverit umbra solis. Est ergo fides nostra primo quidem omnium in Dominum nostrum Jesum Christum, consequenter vero etiam in omnes sanctos Patriarchas, vel Prophetas, vel Apostolos Christi, eo ordine, quo superius diximus.

---

[1]) II Sam. XXIV. (II Regg.)
[2]) I Regg. III, 5. (III Regg.)
[3]) II Regg. II, 11. (IV Regg.)
[4]) II Regg. IV, 34. 35. et XIII, 21. (IV Regg.)
[5]) II Regg. XX, 9. 10. 11. (IV Regg.)

Ex

LIBRIS ORIGENIS

IN

EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

Lux [1]) autem aeterna quid aliud est sentiendum, quam Deus Pater, qui nunquam fuit, quando lux quidem esset, splendor vero ei non adesset? Neque enim lux sine splendore suo unquam intelligi potest. Quod si verum est, nunquam est, quando [2]) Filius non fuit. Erat autem non, sicut de aeterna luce diximus, innatus, ne duo principia lucis videamur inducere, sed sicut ingenitae lucis splendor, ipsam [3]) illam lucem initium habens ac fontem, natus quidem ex ipsa; sed non erat quando non erat.

---

[1]) Depromta sunt haec quoque fragmenta ex Apologia Pamphili martyris pro Origene. — Cfr., de priore fragmento, ed. Ruaci Tom. IV. p. 697. coll. Opp. ad Orig. spectantium pag. 25. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quidem ed. M. I. fol. CLXIV., ed. vero M. II. fol. CLXIII.

[2]) Ed. Ruaei p. 697. et p. 25. in textu: „quando Filius non Filius fuit;" eadem ed. p. 25. in notis: „ita Msc. Sorbonicus. Caeteri vero Mss: *quando filius non filius non fuit.* Editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*quando filius non fuit*: et postea omittunt: *innatus.*"

[3]) Ed. M. I: ipsa.

Deinde [1]) probans, Filium unius cum Patre esse substantiae, alienum vero a substantiis creaturae, ait:

Interrogamus [2]) igitur eos, quos [3]) piget confiteri, Deum esse Filium Dei, quomodo poterat sola humana natura, nihil in se habens eximium, neque aliquid divinae substantiae, haereditatem [4]) capere omnem principatum, et omnem potestatem, et virtutem, et his omnibus praeferri ac praeponi a Patre. Unde rectum videtur, quod praestantior esse debeat is, qui haereditatem capit, et genere utique, et specie, et substantia, et subsistentia vel natura, atque omnibus quibuscunque [5]) modis debet esse praestantior.

Et post pauca.

Cum autem discutitur hoc, quod dictum est de Filio Dei, quod sit „splendor [6]) gloriae," necessario [7]) videtur simul disserendum et illud, quod dictum est, non solum, quia [8]) „splendor [9]) est lucis aeternae," sed et

---

[1]) Cf., de tribus posterioribus fragmentis, ed. Ruaei Tom. IV. p. 697. coll. Opp. ad Orig. spectantium p. 33. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quid. ed. M. I. fol. CLXVI. et fol. CLXVII., ed. autem M. II. fol. CLXVI.

[2]) Ed. Ruaei p. 33. in notis: „Msc. unus: *Interrogemus igitur* etc."

[3]) Ed. M. I: quos confiteri dictum est Deum esse etc.

[4]) Ed. R. p. 33. in notis: „alter Msc: *in haereditatem capere omnem principatum*, etc. Codex Regius: *haereditatem capere omnium principatuum, et omnium potestatum, et virtutum.* Sed caeteri Mss. et editi" (e. c. edd. Merlini) „ut in nostro textu."

[5]) Edd. Merlini: quibuscunque," ed. Ruaei p. 697. et p. 33. „quibusque."

[6]) Hebr. 1, 3.

[7]) Ed. M. I: necesse videtur.

[8]) Ed. Ruaei p. 697. „quod."

[9]) Sap. Salom. VII, 26.

quod [1]) huic simile in Sapientia Salomonis refertur, in qua se ipsam Sapientia describit dicens: „vapor [2]) enim [3]) est virtutis Dei, et aporrhoea [4]) gloriae Omnipotentis purissima."

Et post aliquanta.

Oportet autem scire nos, quia per ineffabilia quaedam, et [5]) secreta, ac recondita quendam [6]) modum sibi faciens Scriptura sancta conatur hominibus indicare, et intellectum suggerere subtilem. Vaporis enim nomen inducens, hoc ideo de rebus corporalibus assumsit, ut vel ex parte aliqua intelligere [7]) possimus, quomodo Christus, qui est Sapientia, secundum similitudinem ejus vaporis, qui de substantia aliqua corporea procedit, sic [8])

---

[1]) Desideratur „quod" in ed. M. I.

[2]) Sap. Salom. VII, 25.

[3]) Edd. Merlini, itemque ed. R. p. 33. „est enim."

[4]) Edd. Merlini: et aporrhoea omnipotentis Dei gloriae purissima.

[5]) Ed. M. I: ac secreta.

[6]) Ed. Ruaei p. 33. in notis: „editi: *quodammodo vim sibi faciens —, et intellectum gerere subtilem, vaporis nomen inducens. Quod ideo de rebus corporalibus assumsit, ut* etc. Omnes Mss. nostri: *quendam modum sibi faciens —, et intellectum gerere subtilem. Vaporis enim nomen inducens* (al. *ducens*), *quod ideo de rebus assumsit, ut* etc. Sed *quod* videtur positum pro *hoc*, et ita hunc locum restituendum censuimus ad planiorem intelligentiam." — Ed. M. I. haec habet: „„quodammodo vim sibi faciens Scriptura conatur sancta hominibus indicare, et intellectum suggerere subtiliter vaporis nomen inducens. Quod ideo — assumsit, ut etc.,"" ed. autem M. II: „quodam modo vim sibi faciens Scriptura sancta conatur hominibus indicare, et intellectum suggerere subtilem, vaporis nomen inducens. Quod ideo — assumsit, ut etc."

[7]) Edd. Merlini: possimus intelligere.

[8]) Ed. M. I: sic et ipse.

etiam ipse ut quidam vapor exoritur [1]) de virtute ipsius Dei: sic et Sapientia ex eo procedens, ex [2]) ipsa substantia Dei generatur. Sic nihilominus et [3]) secundum similitudinem corporalis aporrhoeae, esse dicitur aporrhoea gloriae Omnipotentis pura quaedam [4]) et sincera. Quae utraeque similitudines manifestissime ostendunt, communionem substantiae esse Filio cum Patre. Aporrhoea enim ὁμοούσιος [5]) videtur, id est, unius substantiae cum illo corpore, ex quo est vel [6]) aporrhoea, vel vapor.

---

[1]) Ed. R. p. 33. in notis: „ita recte editi" (e. c. edd. Merlini). Mss. vero nostri, alii: *exscribitur*, alii: *exprimitur*."

[2]) Ed. M. I: „et ipsa substantia Dei," ed. Ruaei p. 697. „ex ipsa Dei substantia."

[3]) Ed. Ruaei pag. 33. in notis: „Mss. plerique: *et secundum similitudinem corporalis aporrhoea esse dicitur aporrhoea* etc. Sed rectius Msc. unus, et editi" (e. c. edd. Merlini) „ut in textu."

[4]) Ed. M. I: quidem.

[5]) Edd. Merlini: ὁμούσιος.

[6]) Desideratur „vel" in ed. M. I.

ΕΚ ΤΩΝ
ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ
ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
ΟΜΙΛΙΩΝ.

Ὁ χαρακτὴρ[1]) τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς, οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγῳ ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος[2]) ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι, τῇ φράσει· ἀλλὰ[3]) ἐστὶν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως Ἑλληνικωτέρα, πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς, ὁμολογήσαι ἄν. Πάλιν τε αὖ ὅτι τὰ νοήματα τῆς ἐπιστολῆς θαυμάσιά ἐστι, καὶ οὐ δεύτερα τῶν ἀποστολικῶν ὁμολογουμένων γραμμάτων, καὶ τοῦτο ἂν συμφήσαι εἶναι ἀληθὲς πᾶς ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει τῇ ἀποστολικῇ.

Τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων·

Ἐγὼ δὲ ἀποφαινόμενος[4]) εἴποιμ' ἄν, ὅτι τὰ μὲν

---

[1]) Desumta sunt haecce fragmenta ex Eusebii Histor. Eccles. Libri VI. cap. 25. — Cfr. edd. Huetii Part. II. p. 430. coll. ed. Ruaei Tom. IV. p. 698. et Euseb. Hist. Eccles. (ex ed. Heinichen) Tom. II. a pag. 225—227.

[2]) II Cor. XI, 6.

[3]) Edd. Huetii absque causa in margine: „fortasse: ἀλλ' ὅτι κτλ.“

[4]) Cfr. Euseb. Hist. Eccles. Tom. II. (ex ed. Heinichen) p. 225. et p. 226. not. 13.

νοήματα τοῦ Ἀποστόλου ἐστὶν, ἡ δὲ φράσις, καὶ ἡ σύνθεσις, ἀπομνημονεύσαντός τινος τὰ ἀποστολικὰ, καὶ ὡσπερεὶ σχολιογραφήσαντος τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Εἴ τις οὖν ἐκκλησία ἔχει ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ὡς Παύλου, αὕτη εὐδοκιμείτω καὶ ἐπὶ τούτῳ. Οὐ γὰρ εἰκῇ οἱ ἀρχαῖοι ἄνδρες ὡς Παύλου αὐτὴν παραδεδώκασι. Τίς δὲ ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν, τὸ μὲν ἀληθὲς Θεὸς οἶδεν. Ἡ δὲ εἰς ἡμᾶς φθάσασα ἱστορία, ὑπό τινων μὲν λεγόντων, ὅτι Κλήμης ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος Ῥωμαίων ἔγραψε τὴν[1]) ἐπιστολὴν, ὑπό τινων δὲ, ὅτι Λουκᾶς ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὰς πράξεις.

---

[1]) Desideratur „τὴν" in ed. Ruaei.

Ex

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

EVANGELIUM

SECUNDUM JOANNEM

Tomo II.

Unigenitus [1]) ergo [2]) Deus, Salvator noster, solus a Patre generatus, natura et non adoptione Filius est. Natus

[1]) Desumtum est hocce fragmentum, praefigendum ed. nostrae Tomo I. pag. 161., ex Apologia Pamphili Martyris pro Origene. — Cf. ed. Ruaei Tom. IV. p. 92. coll. Opp. ad Orig. spectantium p. 34. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXVII., ex ed. vero M. II. fol. CLXVI.

[2]) Ed. R. pag. 92., itemque fere pag. 34., in notis: „Hocce fragmentum, quod e Tomo II. depromtum fertur, nullibi tamen in eo Tomo reperies; unde vel detruncatum eum esse concludendum est, vel suspicandum, fragmentum istud e Tomo V. esse depromtum, quemadmodum et illud, quod ex eodem Tomo infra afferemus. Et revera idem est utriusque fragmenti initium, eadem fere verba; sed cum prius Pamphilo probandum incumberet, ex Deo Patre (juxta Origenem) Filium esse natum, et unius esse cum Patre substantiae, alienum vero a substantiis creaturarum, postquam dixit: *Unigenitus Filius, Salvator noster, qui solus ex Patre natus est, solus natura, et non adoptione, Filius est,* relicto quodam intervallo, ad posteriora, quae ad rem probandam pertinent, statim

est [1]) autem ex ipsa Patris mente, sicut voluntas ex mente. Non enim divisibilis est divina natura, id est, ingeniti Patris, ut putemus vel divisione, vel imminutione substantiae ejus Filium esse progenitum. Sed [2]) sive mens, sive cor, aut sensus de Deo dicendus est, indiscussus permanens, germen proferens voluntatis, factus est Verbi Pater: quod Verbum in sinu Patris requiescens, annuntiat Deum, quem [3]) nemo vidit unquam, et revelat Patrem, quem [4]) nemo cognovit, nisi ipse solus, his, quos ad [5]) eum Pater coelestis attraxerit. [6])

---

progreditur his verbis: *Item in eodem Libro. Unus ergo est* etc. Paulo post vero ut probet, ex Origene Filium Dei per prolationem natum non esse, idem hocce initium resumit, cujus contextum, quem hic exhibemus, ubi ea de re agitur, ad finem usque transcribit. Deinde, quamvis nulla auctoritas, nullae variantes lectiones admoneant, Tomum II. pro Tomo V. positum esse in Apologia Pamphili, Rufinus ipse, hujus interpres, facile potuit decipi. Ex litera enim *Π*, unde quintus numerus apud graecos exprimitur, facile fit numerus II., si linea superius transversa aut non advertatur, aut deleatur." Cfr. prolegomena.

[1]) Ed. R. pag. 34. in notis: „sic Msc. Sorbonicus. Caeteri vero Mss. et editi" (e. c. edd. Merlini, itemq. ed. Ruaei p. 92.) „omittunt *est*."

[2]) Ed. R. p. 34. in notis: „ita Msc. unus. Caeteri vero Mss: *Sed mens.* Deinde Msc. Sorbonicus habet: *ad sensus*, pro: *aut sensus*." Edd. Merlini: Sed mens, sive cor, sive sensus etc.

[3]) Ev. Joann. I, 18.

[4]) Matth. XI, 27.

[5]) Edd. Merlini: ad se. Cfr. ev. Joann. VI, 44.

[6]) Ed. M. I: attraxit.

Ex

ORIGENIS COMMENTARIORUM

IN

EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM

Tomo V.

Unigenitus [1]) Filius, Salvator noster, qui solus ex Patre natus est, solus natura, et non adoptione, Filius est.

Item [2]) in eodem Libro.

Unus ergo est verus Deus, qui „solus [3]) habet immortalitatem, lucem habitat inaccessibilem." Unus [4]) et

---

[1]) Depromtum est hocce fragmentum, praefigendum ed. nostrae Tom. I. p. 173., ex Apologia Pamphili Martyris pro Origene. — Cf. ed. Ruaei Tom. IV. p. 99. coll. Opp. ad Orig. spectantium p. 33. Addas edd. Merlini Tom. IV., et quidem ex ed. M. I. fol. CLXVI., ex ed. autem M. II. fol. CLXV. et fol. CLXVI.

[2]) Ed. R. p. 33. in textu: „Pamphilus: *Item in ipso libro.* Origenes: *Unus* etc.," in notis: „ita omnes Mss. nostri. Editi" (e. c. edd. Merlini) „vero omittunt: Pamphilus. Item in ipso libro. Origenes. Et deinde habent: *Unus ergo verus Deus solus habet* etc."

[3]) I Tim. VI, 16.

[4]) Ed. R. p. 33. in notis: „Mss. alii: *Unus et verus Deus:* alii: *Unus, ait, verus Deus:* alius: *Unus ut verus Deus.*" Edd. Merlini: *Unus,* ait, *verus Deus.*

verus Deus, ne scilicet multis veri Dei nomen convenire credamus. Ita ergo et[1]) hi, qui accipiunt „spiritum[2]) adoptionis filiorum, in quo clamamus:[3]) Abba, Pater!" filii quidem Dei sunt, sed non sicut unigenitus Filius. Unigenitus enim natura Filius, et semper, et[4]) inseparabiliter Filius est: caeteri vero pro eo, quod susceperunt in se Filium Dei, potestatem acceperunt[5]) filii Dei fieri. Qui licet non[6]) ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sint,[7]) non tamen ea nativitate sunt nati, qua natus est unigenitus Filius. Propter quod quantam differentiam verus Deus habet ad eos, quibus dicitur: „Ego[8]) dixi, Dii estis:" tantam differentiam habet verus Filius ad eos, qui audiunt: „filii Excelsi omnes."

---

[1]) Desiderantur verba: *et hi*, in ed. M. I.

[2]) Rom. VIII, 15.

[3]) Ed. R. p. 33. in notis: „omnes Mss. *clamamus*. Editi:" (c. c. edd. Merlini:) „*clamant*. Male."

[4]) Desideratur „et" in ed. M. I.

[5]) Ed. R. p. 33. in notis: „editi:" (c. c. edd. Merlini:) „*habent*. Sed omnes Mss. *acceperunt*." Cfr. ev. Joann. I, 12. 13.

[6]) Ed. R. p. 33. in textu: *non ex sanguine*, in notis: „editi:" (c. c. edd. Merlini, itemq. ed. R. p. 99.) „*non ex sanguinibus*." Cf. ev. Joann. I, 13.

[7]) Ed. R. p. 33. in notis: „Mss. plerique et editi:" (c. c. edd. M.) „*sed ex Deo nati sunt*."

[8]) Psalm. LXXXII, 6. (LXXXI.)

Ex

ORIGENIS

IN

EVANGELIUM SECUNDUM MATTHAEUM COMMENTARIORUM

Tomo I.

Si[1]) Christus Jesus, cum[2]) „in forma Dei[3]) esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens, et in similitudinem hominum factus, habitu repertus ut homo est, humilians se ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis,“ dubium non est, quod nativitas ejus non est talis, ut, quasi qui[4]) ante non fuerit, esse coeperit,[5]) sicut de nativitate hominum putatur: sed qui

[1]) Exstat hoc fragmentum, praefigendum Tom. III. ed. nostrae pag. 3., in Apologia Pamphili martyris pro Origene. — Cf. ed. Ruaei Tom. III. p. 440. et Tom. IV. Opp. ad Orig. spectantium pag. 36. et 37. coll. ed. Merlini I. fol. CLXVIII., ed. vero M. II. fol. CLXVII.

[2]) Philipp. II, 6—8.

[3]) Ed. M. I., itemq. ed. R. p. 36. „esset Dei.“

[4]) Deest „qui“ in ed. M. I.

[5]) Ed. M. I: esse coepit.

prius erat, et erat in forma Dei, venit,[1] ut etiam formam servi susciperet. Denique „quod[2] natum est ex carne, caro est," inquit,[3] id est: quod natum est ex ea, quae dixit: „ecce,[4] ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum:" haec est forma servi, quae utique caro est.

---

[1]) Ed. R. p. 37. in textu: „venit etiam formam servi suscipere;" eadem ibidem in notis: „alias: *venit etiam, ut formam servi susciperet.*"

[2]) Ev. Joann. III, 6.

[3]) Ed. Ruaei p. 37. in textu: inquit. Quod natum est, id est, ex ea, quae etc.

[4]) Luc. I, 38.

Ex

ORIGENIS

IN

EVANGELIUM

MATTHAEI COMMENTARIORUM

Tomo VII.

Quidam [1]) quidem opinati [2]) sunt ex eo, quod dictum est: „ipse [3]) est Elias, qui venturus est:“ animam Eliae eandem [4]) fuisse, [5]) quam [6]) Joannis. Quod enim dixit: „ipse [7]) est Elias:“ non ad aliud, sed ad animam referendum putarunt, et ex hoc paene solo sermone dogma introduxerunt *μετενσωματώσεως*, [8]) id est, transmutationis animarum, quasi etiam ipso hoc Jesu confirmante. Sed oportuerat intueri, quia, si hoc verum esset, in multis utique prophetarum vel evangeliorum scriptis simile aliquid inveniri deberet. Tum deinde etiam ille sermo, qui huic adjungitur, ostendit secretiorem quendam et arcanum sensum in his, quae dicta sunt, requirendum ma-

---

[1]) Desumtum est hocce fragmentum, praefigendum Tom. III. ed. nostrae pag. 7., ex Apologia Pamphili martyris pro Origene. — Cf. ed. Ruaei Tom. III. p. 441. et p. 442. coll. Tom. IV. Opp. ad Orig. spectantium p. 45. Addas ed. Merlini I. fol. CLXXII., ed. vero M. II. fol. CLXX. et fol. CLXXI.

[2]) Ed. Ruaei p. 45. in notis: „ita omnes Mss. nostri. Editi autem:“ (c. c. edd. Merlini) „opinantur.“

[3]) Matth. XI, 14.

[4]) Ed. R. p. 45. in notis: „ita omnes Mss. nostri. Editi autem: *eandem esse, quae Joannis.*“

[5]) Ed. R. p. 441. in textu: esse. Cfr. p. huj. not. 4.

[6]) Ed. M. I: *quam*, ed. M. II: *quae.*

[7]) Matth. XI, 14.

[8]) Ed. M. I. minus accurate: *μεταστάσιος τῶν ψυχῶν.*

gis,[1]) quam quem illi secundum literae solius intelligentiam susceperunt, cum dicit: „qui[2]) habet aures audiendi, audiat." Addendum[3]) autem et illud est, quia si pro peccatis, secundum quod ipsi sentiunt, transmutatio fiat animarum, propter quae peccata Eliae anima transmutata est in Joannem, qui ab ipso angelo nasciturus[4]) praenuntiatur, a quo et Jesus Salvator noster? Quomodo ergo non evidentissimum mendacium est hoc, ut ille, qui tam perfectus fuit, ut ne[5]) communem quidem istam mortem gustaret, veniret ad transmutationem animae, quae secundum illorum assertionem non potest accidere nisi ex peccatis? Deinde[6]) quomodo hoc exponent,[7]) quod dictum est ad Joannem: „tu[8]) Elias es? Et dicit: non sum?" Sed ut ostendatur convenire hoc etiam illi verbo, quod dixit Dominus: „si[9]) vultis suscipere, ipse est Elias, qui venturus est:" hoc, quod dixit: „Elias[10]) ipse est:" referendum est ad spiritum et virtutem ipsius Eliae. Joannes enim praecessit[11]) „in spiritu et virtute Eliae, convertere corda patrum ad filios."

---

1) Ed. M. I: „magis quod illi;" ed. R. p. 442. et p. 45. in textu: „magis, quam ea, quae illi," eadem tamen p. 45. in notis: „editi:" (e. c. ed. M. II:) „*quam quod illi.* Mss. plures: *quam quae illi*, Msc. S. Remigii: *quam quem illi.* Sed melius Msc. Sorbonicus ut in textu."

2) Matth. XI, 15.

3) Ed. R. p. 45. in textu: *Addendum autem et illud, id est, quia* etc., in notis: „editi," (e. c. edd. Merlini, itemq. ed. R. p. 442.) „et Mss. plures: *Addendum autem et illud est, quia* etc. Sed melius Msc. Sorbonicus ut in textu."

4) Ed. M. I: nasci pronuntiatur, a quo et in hoc Jesus etc.

5) Edd. Merlini: ut nec etc.

6) Ed. R. p. 45. in notis: „editi:" (e. c. edd. Merlini:) „*Denique.* Mss: *Deinde.*"

7) Ed. M. I: exponeret. 8) Ev. Joann. I, 21.

9) Ed. Ruaei p. 45. in notis: Msc. Regius: *si vultis scire.*" Cfr. Matth. XI, 14.

10) Matth. XI, 14.

11) Ed. R. p. 45. in textu: „processit," in notis: „Genebrardus habet" (item ed. M. II., nec non ed. Ruaei p. 442.) „*praecessit.* Sed omnes Mss. et Merlinus: (sc. ed. M. I.) *processit.*" Cfr. Luc. I, 17.

INDEX

LOCORUM*) SACRAE SCRIPTURAE.

Genes.

*) Litera *a.* singulis paginis praefixa ad Tom. III. ed. nostrae respicit, litera *b.* ad Tom. IV., litera denique *c.* ad Tom. V. ejusdem editionis.

*) In his ordinem versionis LXX. virorum sequor.

*) Cf. Daniel. secundum LXX. interpretes ex Tetraphis Origenis (editi Romae a. 1772.) p. 21. coll. p. 151.

**) Cfr. Histor. Susann. vers. 55.

Joann.

I Corinth.

Typis Fratrum Unger.

Pro-